

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Φάκελος Μαθήματος

Η θρησκεία στη ζωή,
στην ιστορία και στον πολιτισμό
Πορεία μέσα από αντιθέσεις

Έντυπο Υλικό στα Θρησκευτικά Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό
Πορεία μέσα από αντιθέσεις

Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό
Πορεία μέσα από αντιθέσεις

Το έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με την ευθύνη της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο υλοποίησης του Υποέργου «*Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών*». Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

ΣΥΝΤΑΞΗ ΦΑΚΕΛΟΥ

Θανάσης Νευροκοπλής

ΜΤη Θεολογίας, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων

Παναγιώτης Αρ. Υφαντής

Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ, Μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων

Λάσκαρης Ιατρόπουλος

ΜΤη Θεολογίας, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Ζωή Τερλιμπάκου

Δρ Θεολογίας, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Διονυσία Χατζή

ΜΤη Θεολογίας, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΠΟΙΗΣΗ ΦΑΚΕΛΟΥ

Θανάσης Νευροκοπλής

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Νικόλαος Μαστερόπουλος, Σκηνές από την Αποκάλυψη σε σμάλτο (λεπτομέρεια), 2001

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»
ΑΘΗΝΑ 2017**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

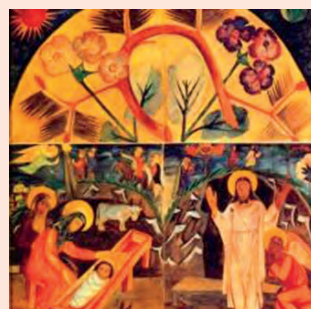
1.

Μπορούν οι άνθρωποι να
εικονίζουν τον Θεό;

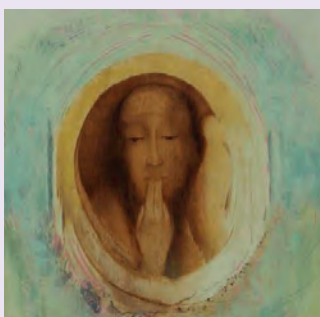
2.

Ποιος είναι ο Θεός
των χριστιανών;

3.

Ποιος είναι ο άνθρωπος;

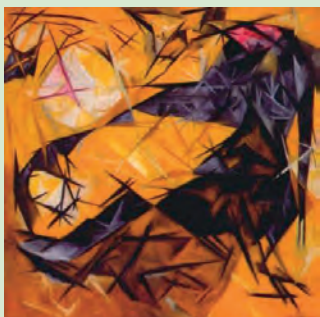
4.

Εμείς και οι «άλλοι»

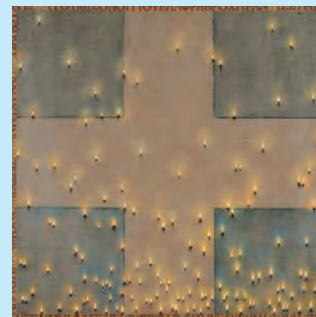
5.

Διάσπαση και αντιπαλότητα
στις θρησκείες

6.

Ορθοδοξία και Νέος
Ελληνισμός

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πορεία μέσα από αντιθέσεις

Αγαπητές μαθήτριες και αγαπητοί μαθητές,

Στα Θρησκευτικά της Β΄ Γυμνασίου θα γνωρίσετε θεολογικά και ηθικά ζητήματα που προκάλεσαν κρίσεις και αντιθέσεις σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο και σημάδεψαν το ιστορικό ταξίδι της Χριστιανικής Εκκλησίας από την περίοδο της Εικονομαχίας (8ος-9ος αι.) μέχρι και τον 19ο αιώνα, καθώς και τις επιπτώσεις τους στον ελληνικό και στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Επιπλέον, θα προσεγγίσετε ανάλογες κρίσεις και αντιθέσεις στο εσωτερικό άλλων θρησκειών και τις συνέπειές τους.

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας έχει χαρακτήρα φακέλου και περιέχει επιλεγμένα αποσπάσματα από βιβλικές πηγές, κείμενα αναφοράς από την υμνολογία, τη θεολογία και την ορθόδοξη παράδοση, ενώ δε λείπουν αντίστοιχα κείμενα από άλλες χριστιανικές παραδόσεις, θρησκείες και πολιτισμούς. Πρόκειται για ένα βιβλίο, που προσφέρει τη δυνατότητα επιλογής από μια πλειάδα θεολογικών αναφορών και πολιτισμικών εκφράσεων, χωρίς να είναι υποχρεωτική η διδακτική χρήση και αξιοποίηση στο σύνολό τους. Επιπλέον, ευνοεί την πολυτροπική χρήση τους, μέσα από ενδεικτικές ιδέες για επεξεργασία, οι οποίες μπορούν και πρέπει να εμπλουτίζονται σύμφωνα με την κρίση του καθηγητή αλλά και τις δικές σας ανάγκες και τα δικά σας ενδιαφέροντα. Όπου χρειάζεται, όπως παραδείγματος χάριν για την πληρέστερη αξιοποίηση του προτεινόμενου μουσικού ή υμνολογικού υλικού, το βιβλίο θα χρησιμοποιείται παράλληλα με την ψηφιακή πλατφόρμα του Ι.Ε.Π. (<http://iep.edu.gr/thriskeftika>). Ο συγκεκριμένος ιστότοπος θα σας προσφέρει τη δυνατότητα να τεκμηριώνετε το υλικό, καθώς και να ακούτε στην τάξη τα μουσικά κομμάτια. Ανάλογη υποστήριξη θα βρείτε στην ίδια πλατφόρμα και για το εικονογραφικό υλικό που περιλαμβάνεται στο βιβλίο.

Το βιβλίο αυτό συντάχθηκε ως προσωρινό υλικό για τα Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου, ώστε να δοκιμαστεί, να κριθεί και να εμπλουτιστεί στην πράξη μέσα από τις δικές σας ιδέες, προτάσεις, αναπροσαρμογές ή προσθήκες, και σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς σας. Οι απαραίτητες αποσκευές για τη δική σας πορεία και την επιτυχημένη αντιμετώπιση των κρίσεων και των αντιθέσεων είναι η ανοιχτότητα, το ομαδικό πνεύμα και η αναζήτηση της ενότητας.

Καλό αρμένισμα!

Η ομάδα σύνταξης

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Μπορούν οι άνθρωποι να εικονίζουν τον Θεό;

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Με αφετηρία τη συνειδητοποίηση της δύναμης που έχει η εικόνα στην καθημερινότητα της ζωής μας, θα «ξαναδιαβάσουμε» τα δραματικά γεγονότα και τις θεολογικές αντιπαραθέσεις μεταξύ των χριστιανών στην περίοδο της Εικονομαχίας. Έτσι, θα διαπιστώσουμε ότι η εικόνα στην Εκκλησία αναδεικνύεται σε ένα κρίσιμο πεδίο πρόσληψης και ταυτόχρονα αναφοράς του κόσμου και της ύλης, με έναν τέτοιο τρόπο που να εμπνέει, να καθαγιάζει και να σώζει. Στη συνέχεια, θα δοθεί η ευκαιρία να παρακολουθήσουμε την εικονογραφία της Εκκλησίας στην ιστορική διαδρομή της, εξετάζοντας παράλληλα και τις απόψεις ή εκδοχές απεικόνισης του Θεού σε άλλες θρησκευτικές παραδόσεις. Μέσα από αυτή τη διαδρομή, θα προσπαθούμε:

- ✚ να επιβεβαιώνουμε με παραδείγματα και να αποτιμούμε τον ρόλο και την επίδραση της εικόνας στη ζωή μας, ανιχνεύοντας παράλληλα διαστάσεις της ειδωλολατρίας στον σύγχρονο κόσμο
- ✚ να περιγράψουμε τα στάδια και την έκβαση της εικονομαχικής έριδας, αντιπαραβάλλοντας τις απόψεις των δύο πλευρών και αξιολογώντας τα επιχειρήματά τους
- ✚ να διακρίνουμε στις εικόνες την αποτύπωση της μαρτυρίας και της εσχατολογικής προσδοκίας της Εκκλησίας
- ✚ να αναγνωρίζουμε τις εικονιστικές επιλογές άλλων θρησκευτικών παραδόσεων, αποκρυπτογραφώντας τη θεολογική αφετηρία και την αισθητική έκφρασή τους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Η δύναμη της εικόνας

- ✚ Η εικόνα ως γλώσσα
- ✚ Η δύναμη του μέσου: τηλεόραση, Η/Υ, εικονική πραγματικότητα κ.ά.
- ✚ Εικόνες ή είδωλα; Η ειδωλολατρία στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου

II. Η απεικόνιση του Θεού στον Χριστιανισμό

- ✚ Ο κίνδυνος των ειδώλων
- ✚ Οι πρώτες εικόνες της Εκκλησίας: η χειροποίητη εικόνα του Χριστού και οι εικόνες της Παναγίας από τον ευαγγελιστή Λουκά. Πρωτοχριστιανικά εικονίδια και χαράξεις
- ✚ Εικονομαχία: Η σύγκρουση για τις εικόνες. Εικονόφιλοι και εικονομάχοι
- ✚ Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος και Κυριακή της Ορθοδοξίας: η γιορτή της αναστήλωσης των εικόνων
- ✚ Η ακμή της βυζαντινής εικόνας μετά την Εικονομαχία
- ✚ Εικονίζοντας τον Θεό και τους αγίους. Ναός, ένα εικονογραφημένο ευαγγέλιο
- ✚ Η εξάπλωση στον χώρο και στον χρόνο (Θεοφάνης ο Έλληνας, Ανδρέας Ρουμπλιώφ, Δομήνικος Θεοτοκόπουλος)

III. Η απεικόνιση του Θεού σε άλλες θρησκευτικές παραδόσεις

- ✚ Ιουδαϊσμός: η ανεικονική δύναμη των συμβόλων
- ✚ Ισλάμ: από την απαγόρευση του εικονισμού στα αραβουργήματα
- ✚ Ανατολικές θρησκείες: οι πολλαπλές όψεις του θείου
- ✚ Ινδοϊσμός: ανθρωπομορφισμός του θείου

Ι. Η δύναμη της εικόνας

Η εικόνα ως γλώσσα

«Οι εικόνες και τα γράμματα είναι, στην πραγματικότητα, συγγενείς εξ αίματος», υποστηρίζει ο Έρνστ Γκόμπριτς. Με αυτά τα δύο ο άνθρωπος εντυπώνει, αποτυπώνει και μοιράζεται με τους γύρω του τόσο τον εσωτερικό του κόσμο όσο και τον εξωτερικό κόσμο που τον περιβάλλει. Είναι γεγονός πως η εικόνα έχει τεράστια δύναμη και η εντύπωση που προκαλεί στον άνθρωπο είναι πολύ ισχυρή. Όπως είπε και ο Ξουν Ζι, κινέζος ζωγράφος του 4ου αιώνα π.Χ., «μια εικόνα αξίζει χίλιες λέξεις!». Η λέξη «εικόνα», που προέρχεται από το ρήμα «ἔοικα» (μοιάζω), συνδέεται με κάθε μορφής ομοίωμα ή αναπαράσταση της πραγματικότητας. Για να γίνει μια εικόνα, ακολουθείται μια διαδρομή που ξεκινά από την εξωτερική πραγματικότητα, η οποία εισέρχεται μέσω του ματιού (ως οπτικό ερέθισμα) στο μυαλό του ανθρώπου· εκεί αναπλάθεται σε ιδέα, σύμφωνα με τον τρόπο που βλέπει, νιώθει, σκέφτεται ή φαντάζεται ο άνθρωπος. Στη συνέχεια, αυτή η ιδέα μεταφέρεται σε κάποιο υλικό με τέτοιον τρόπο, ώστε να μπορεί να γίνει ορατή και από άλλους ανθρώπους. Επομένως, οι εικόνες δεν είναι πιστά αντίγραφα ή ομοιώματα της πραγματικότητας, γιατί παρεμβάλλεται ο άνθρωπος που την αναπλάθει και την αναπαριστά. Με τις εικόνες ο άνθρωπος επινοεί μια σιωπηλή “γλώσσα” που “μιλά”, μεταφέροντας διαφορετικά κάθε φορά μηνύματα. Έτσι, με τις εικόνες μπορεί:

[α] να απεικονίζει τον κόσμο,

[β] να διασώζει και να μοιράζεται τη γνώση ή τη μνήμη (συλλογική ή προσωπική),

[γ] να επεμβαίνει ή να διαμαρτύρεται,

[δ] να διδάσκει ή να προβάλλει πρότυπα συμπεριφοράς, ηθικής ή ιδεολογίας,

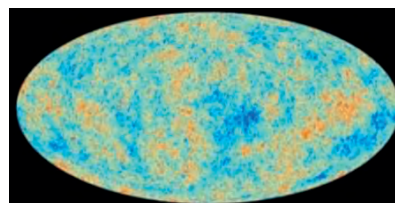
[ε] να εκφράζει τα συναισθήματά του.

Η εικόνα και τα διάφορα μηνύματά της

[α]
κοσμοείδωλα

Χριστιανική
τοπογραφία,
Κοσμά του
Ινδικοπλεύστου
(550 μ.Χ.)

Χάρτης του
σύμπαντος.
Αποστολή
Planck

[β]
ανακαλύψεις

Ο νέος κόσμος

Σχέδιο του Λεονάρντο Ντα
Βίντσι (1452-1519)

[β]
ιστορική μνήμη

Ο θριαμβικός
κίονας του
Μάρκου
Αυρηλίου
(161-180 μ.Χ.)

Η επέμβαση
στο Ιράκ.
Ιστοσελίδα
CNN

[β]
προσωπική
μνήμη

Άγαλμα του
Αλέξανδρου
Σεβήρου

φαγιούμ

[γ]
διαμαρτυρία

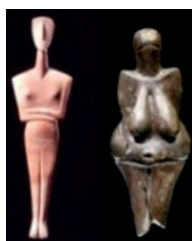

παιδί με μια
φωτογραφία

«Guernica» (1937), Pablo Picasso

[δ]
κοινωνικά
στερεότυπα &
προπαγάνδα

Κυκλαδικό
ειδώλιο, Αμοργός
(2.300 π.Χ.) &
Venus of Dolni
Vestonice, Τσεχία
(28.000 π.Χ.)

Αφίσα από
προπαγανδιστική ταινία
των Ναζί «The Eternal Jew»
(1940)

[ε]
έκφραση
συναισθημά-
των

Γλυπτό από την
Αίγυπτο (1500
π.Χ.)

«Πάνω από
την πόλη»,
Μαρκ Σαγκάλ
(1914-18)

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Προσπαθήστε να εντοπίσετε στις παραπάνω εικόνες (σελ. 8 & 9) [i] με ποια συγκεκριμένη αφορμή κατασκευάστηκαν, [ii] για ποιον συγκεκριμένο σκοπό και [iii] με ποιον τρόπο (σχήματα, χρώματα και άλλες εικαστικές επιλογές) τον επιτυγχάνουν. Προσπαθήστε να ορίσετε το ιδιαίτερο περιεχόμενό τους, χρησιμοποιώντας τα μοτίβα των Έντεχνων Συλλογισμών (Artful Thinking) «Βάζοντας τίτλους» και «Χρώματα, Σχήματα, Γραμμές. Τι είναι, με τι μοιάζουν και τι κάνουν;».

Η δύναμη του μέσου: τηλεόραση, Η/Υ, εικονική πραγματικότητα, φωτογραφία, κινηματογράφος, κόμικς, γκράφιτι

Ο άνθρωπος σήμερα ζει στην εποχή των εικόνων. Αμέτρητες εικόνες κατακλύζουν την καθημερινότητά του, ενώ η τεχνολογία δε σταματά να εφευρίσκει καινούργια μέσα για τη διάδοσή τους. Ο Marshall McLuhan, διάσημος θεωρητικός της επικοινωνίας του 20ού αιώνα, ήταν ο πρώτος που διατύπωσε τη θεωρία πως οι αλλαγές που προκαλούν τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας στην ανθρωπότητα είναι σημαντικότερες από την αξία των πληροφοριών που μεταφέρουν. Η Επανάσταση της Πληροφορίας που ζούμε σήμερα επιβεβαιώνει ότι «αυτό που

καθορίζει και χαρακτηρίζει κάθε εποχή του πολιτισμού, είναι το μέσο με το οποίο καταγράφεται και διαδίδεται η πληροφορία». Ο McLuhan, πολύ πριν από τη δημιουργία του διαδικτύου (internet), προέβλεψε πως η συνένωση όλων των ηλεκτρονικών μέσων μετάδοσης πληροφοριών θα δημιουργούσε ένα «παγκόσμιο χωριό» (global village). Ο ίδιος έβλεπε δυο όψεις στη νέα εποχή: τη μια, επικίνδυνη και δαιμονική, και την άλλη, λαμπρή και πανανθρώπινη.

Το Μέσο είναι το Μήνυμα

Τα Μέσα μάς διαμορφώνουν ολοκληρωτικά. Οι προσωπικές, πολιτικές, οικονομικές, αισθητικές, ψυχολογικές, ηθικές και κοινωνικές επιρροές τους είναι τόσο καθοριστικές, που δεν αφήνουν κανένα κομμάτι μας χωρίς να το αγγίξουν, χωρίς να το επηρεάσουν, χωρίς να το αλλάξουν. Το Μέσο είναι το Μήνυμα.

Marshall McLuhan (1960)

Η εξουσία των Μ.Μ.Ε. και ο ανταρτοπόλεμος της ατομικής ευθύνης

Πριν από λίγα χρόνια ακόμη, όποιος ήθελε να πάρει την πολιτική εξουσία σε μία χώρα, δεν είχε παρά να αποκτήσει τον έλεγχο του στρατού και της αστυνομίας. Σήμερα, μόνο στις υποανάπτυκτες χώρες οι φασίστες στρατηγοί, για να κάνουν πραξικόπημα, χρησιμοποιούν ακόμη τα τανκς. Σήμερα μια χώρα ανήκει σ' αυτόν που ελέγχει τα μέσα ενημέρωσης (τον τηλεγράφο, το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση). Μπροστά στην ανώνυμη θεότητα της τεχνολογικής επικοινωνίας, η απάντησή μας θα μπορούσε να είναι: «Γενηθήτω, όχι το Δικό σου, αλλά το δικό μας θέλημα». Μόνο υιοθετώντας μια υπεύθυνη και κριτική στάση –αντί για την παθητική αποδοχή– μπορούμε να αντισταθούμε στο απολυταρχικό φαι-

νόμενο της επικοινωνίας, εγκαινιάζοντας έτσι έναν ιδιότυπο ανταρτοπόλεμο.

Ουμπέρτο Έκο, *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή*

Εικονική πραγματικότητα και εικονικό περιβάλλον

Ο πατέρας του όρου, Jaron Lanier, έδωσε τον εξής ορισμό το 1989 για την εικονική πραγματικότητα (Virtual Reality): «Είναι ένα αλληλεπιδραστικό, τρισδιάστατο περιβάλλον, φτιαγμένο από υπολογιστή, στο οποίο μπορεί κάποιος να εμβυθιστεί.» Τελευταία στην επιστημονική κοινότητα η χρήση του όρου «Εικονική Πραγματικότητα» εναλλάσσεται με τον όρο «Εικονικό Περιβάλλον» (Virtual Environment).

Υπάρχουν μια σειρά από ζητήματα που προκύπτουν από τη χρήση συσκευών εικονικής πραγματικότητας, όπως: η σωματική και ψυχολογική κόπωση, η απομόνωση ή ο εθισμός που ενδεχομένως να προκύψει. Υπάρχουν επίσης και άλλης τάξεως ζητήματα: μέχρι σήμερα η εξελικτική μας στάση προέκυψε φυσικά. Τι θα γίνει όμως με τις νευροαισθητηριακές αλλαγές που μπορεί να συμβούν με την εξέλιξη της τεχνολογίας εικονικής πραγματικότητας; Ακόμα δεν ξέρουμε τι επιπτώσεις μπορεί να έχει η προβολή πίξελ πάνω στον αμφιβληστροειδή. Επίσης, ο εγκέφαλος μπορεί να “ξεγελιέται” από τις πληροφορίες που του δίνει το οπτικό νεύρο, όμως το τμήμα του που είναι υπεύθυνο για την αίσθηση του χώρου είναι πιθανόν να στέλνει διαφορετικές πληροφορίες και έτσι να δημιουργείται μια «εγκεφαλική ναυτία» από τα αντιφατικά μηνύματα. Οι επιστήμονες διερευνούν την ανάπτυξη τσιπ που θα εμφυτεύονται στο αυτί, για να δημιουργείται συγχρονισμός με το οπτικό ερέθισμα. Παίζουμε πολύ επικίνδυνα παιχνίδια, δεν πρέπει να τα προσεγγίζουμε με αφέλεια. Αυτό, ωστόσο δε σημαίνει ότι δεν πρέπει να το ψάξουμε. Το σίγουρο είναι ότι τα επόμενα χρόνια η εικονική πραγματικότητα θα μας μεταφέρει σε ένα συναρπαστικό ταξίδι, με μια νέα γλώσσα που τώρα εφευρίσκεται.

11

Το μάτι είναι το λυχνάρι του σώματος (Λκ 11, 34-35)

Το λυχνάρι του σώματος είναι τα μάτια.
Αν, λοιπόν, τα μάτια σου είναι γερά,
όλο σου το σώμα θα είναι φωτεινό·
αν όμως είναι χαλασμένα,
τότε και όλο το σώμα σου θα είναι σκοτεινό.
Πρόσεχε, λοιπόν,
μη μεταβληθεί το φως που έχεις σε σκοτάδι.

Εικόνες ή είδωλα;

Η ειδωλολατρία στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου
Ιδιαίτερα οι νέοι αποκαλούν «είδωλο» ένα πρόσωπο που γίνεται αντικείμενο υπερβολικής αγάπης και λατρείας. Τα είδωλα δεν είναι σημερινή επινόηση και η ιστορία τους είναι πολύ παλιά. Επιβιώνουν μέχρι σήμερα, κρατώντας σταθερή την απαίτηση για κυριαρχία πάνω στον άνθρωπο.

Σαν να μην έζησα ποτέ

Σα να μην έζησα ποτέ,
σαν έμβρυο μέσα στη φιάλη
με τη ζωή μου στη μασχάλη,
θα τριγυρνάω στα στενά.

Σα να μην έζησα ποτέ,
Dunhill και Ronson και Cartier
δεν βρίσκω θέση να χωρέσω,
Mobil, Jaguar και Esso.

Σα να μην έζησα ποτέ, σα ν' αποκλείστηκα στη νύχτα,
φθαρμένα όνειρα για λύτρα θα κουβαλάω στα στενά.

Στίχοι: Κώστας Τριπολίτης, Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ «Ποια είναι η σχέση μου με τον Η/Υ και το διαδίκτυο;» - TWPS [Σκέψου, Γράψε, Συζήτησε, Μοιράσου].
- ✚ «She's Got Your Eyes» - Artful thinking, Μοτίβο «Η αρχή και η μέση». Διαλέξτε μια από τις παρακάτω ερωτήσεις και γράψτε μια ιστορία:
 - ✚ Αν το συγκεκριμένο έργο τέχνης είναι η αρχή μιας ιστορίας, τι μπορεί να ακολουθήσει;
 - ✚ Αν το συγκεκριμένο έργο τέχνης είναι το μέσον μιας ιστορίας, τι θα μπορούσε να έχει συμβεί προηγουμένως; Τι θα ήταν επόμενο να συμβεί;
- ✚ Παντομίμα: «Ζώντας σε μια εικονική πραγματικότητα».
- ✚ Αφού διαβάσετε το κείμενο «Εικονική Πραγματικότητα και διλήμματα», χωριστείτε σε μικρές ομάδες. Κάθε ομάδα συζητά το ερώτημα: «Πρέπει να εφαρμοστεί η τεχνολογία της εικονικής πραγματικότητας στην εκπαίδευση;». Στη συνέχεια, ο πίνακας χωρίζεται σε δύο στήλες «υπέρ» και «κατά» και σημειώνονται επιχειρήματα που προτείνουν οι ομάδες. Κάθε ομάδα συζητά και παρουσιάζει τα συμπεράσματά της σε μία σύντομη παράγραφο.
- ✚ Καταιγισμός ιδεών: «Τα είδωλα στη ζωή μας». Παρουσιάστε σχετικές σκηνές και συζητήστε τις στην τάξη.
- ✚ Επίλυση προβλήματος: «Πόσο ειδωλολάτρες είμαστε;».
- ✚ Ακούστε το τραγούδι «Σαν να μην έζησα ποτέ». Χωριστείτε σε μικρές ομάδες. Εφαρμόζοντας τον «Ρόλο στον τοίχο», φτιάξτε σε χαρτί ένα ανθρώπινο σκίτσο με τίτλο «σύγχρονος ειδωλολάτρης». Κατόπιν συζητήστε μεταξύ σας τα εξωτερικά και τα εσωτερικά χαρακτηριστικά και γνωρίσματά του (το όνομά του, την όψη του, τον χαρακτήρα του, τα ενδιαφέροντά του, άλλα προσωπικά στοιχεία, επάγγελμα, συνήθειες, μυστικά κ.ά.) και σημειώστε τα κάτω από το σκίτσο. Στη συνέχεια, σημειώστε πάνω στο σκίτσο τι σκέφτεται ο «ήρωας» για τον εαυτό του και έξω από το σκίτσο τι σκέφτονται οι άλλοι για αυτόν. Παρουσιάστε το σκίτσο σας στην τάξη.

II. Η απεικόνιση του Θεού στον Χριστιανισμό

Η χριστιανική Εκκλησία, ακολουθώντας τη βιβλική παράδοση, αποκήρυξε τόσο την κατασκευή ειδώλων του Θεού όσο και τη λατρεία τους. Η αρνητική στάση απέναντι στα είδωλα δε σήμαινε απόρριψη της οπτικής επικοινωνίας ούτε, βέβαια, του Θεού. Αυτό που αρνήθηκε η Εκκλησία ήταν να παραστήσει και να λατρεύσει έναν θεό «κατ' εικόνα καὶ ὁμοίωσιν» του ανθρώπου –πλασμένο από την ανθρώπινη σκέψη και φαντασία.

Μετά τις έντονες διενέξεις που κράτησαν έναν περίπου αιώνα αποφάσισε να αποδεχθεί και να καθιερώσει τη φυσική κι αυθόρμητη κίνηση των πιστών να εικονίζουν τον Θεό και τους αγίους του. Αυτή η απόφαση βασίστηκε στη μακραίωνη εμπειρία και την πίστη της σε έναν Θεό *προσωπικό*· δηλαδή, έναν Θεό ο οποίος εγκαινίασε και συνεχίζει να διατηρεί μέσα στον ιστορικό χώρο και χρόνο μια πραγματική σχέση με την κοινότητα των πιστών, την Εκκλησία.

Η οριστική αποδοχή του εικονισμού του Θεού από την Εκκλησία με την απόφαση της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, εκτός των άλλων, σηματοδότησε και την αποδοχή τόσο της εικόνας όσο και της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Έτσι, η καλλιτεχνική δημιουργία, εκφράζοντας αυτήν την εμπειρία της προσωπικής σχέσης της Εκκλησίας με τον Θεό και τους αγίους του, εκτός από πολύχρωμη θεολογική μαρτυρία έγινε και το σημείο αναφοράς ενός πολιτισμού, του βυζαντινού, με επίκεντρο το πρόσωπο του Θεού και του ανθρώπου.

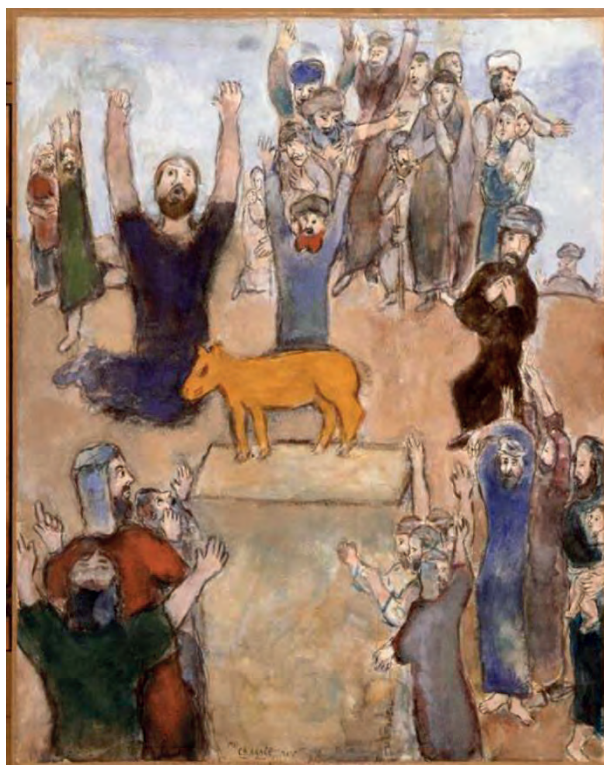
Ο κίνδυνος των ειδώλων

Σύμφωνα με τη βιβλική παράδοση, τα είδωλα δεν υπάρχουν πραγματικά, αλλά είναι προϊόντα φαντασίας, κατασκευασμένα από τον άνθρωπο. Όταν οι προφήτες στρέφουν την κριτική τους ενάντια στα είδωλα από ξύλο, πέτρα ή χρυσό, δεν καταγγέλλουν απλώς μια συμβολική έκφραση, αλλά μια διαστροφή: αντί ο άνθρωπος να λατρεύει τον Δημιουργό του, λατρεύει το ίδιο του το δημιούργημα.

Το χρυσό μοσχάρι, Εξ 32, 1-24

Όταν οι Ισραηλίτες είδαν ότι ο Μωυσής αργούσε να κατεβεί από το βουνό, μαζεύτηκαν γύρω από τον Ααρών και του έλεγαν: «Σήκω, φτιάξε μας θεούς, που να προπορεύονται στο δρόμο μας, γιατί αυτός ο Μωυσής, ο άνθρωπος που μας έβγαλε από την Αίγυπτο, δεν ξέρουμε τι έγινε». Ο Ααρών τούς είπε: «Βγάλτε τα χρυσά σκουλαρίκια που έχουν στ' αυτιά τους οι γυναίκες σας, οι γιοι σας και οι κόρες σας και φέρτε τα σ' εμένα». Έβγαλαν τότε όλοι τα χρυσά τους σκουλαρίκια και τα έφεραν στον Ααρών. Εκείνος τα πήρε και τα έλιωσε, τα έχυσε σ' ένα καλούπι και έκανε απ' αυτά ένα άγαλμα μοσχαριού.

Φώναξε τότε ο λαός: «Αυτοί είναι οι θεοί σου, Ισραήλ, που σ' έβγαλαν από την Αίγυπτο!» Όταν τα είδε αυτά ο Ααρών, έφτιαξε ένα θυσιαστήριο μπροστά στο είδωλο και έβγαλε διακήρυξη: «Αύριο θα γίνει γιορτή για τον Κύριο». Ξύπνησαν, λοιπόν, το πρωί και πρόσφεραν ολοκαυτώματα και θυσίες κοινωνίας· όλοι κάθισαν να φάνε και να πιούν, κι έπειτα σηκώθηκαν και διασκέδασαν.

Τότε είπε ο Κύριος στο Μωυσή: «Πήγαινε, κατέβα, γιατί ο λαός που έβγαλες από την Αίγυπτο έπεσε σε μεγάλη αμαρτία. Έφυγαν γρήγορα από το δρόμο που τους έδειξα. Έφτιαξαν ένα χυτό μοσχάρι και το προσκύνησαν· θυσίασαν σ' αυτό και είπαν: Αυτοί είναι οι θεοί σου, Ισραήλ, που σ' έβγαλαν από την Αίγυπτο!» Ο Μωυσής γύρισε κι άρχισε να

κατεβαίνει από το βουνό, κρατώντας στα χέρια του τις δύο πλάκες του νόμου, γραμμένες κι από τις δυο πλευρές τους. Οι πλάκες ήταν έργο του Θεού, καθώς και η γραφή, που ήταν χαραγμένη σ' αυτές. Όταν πλησίασε στο στρατόπεδο, είδε ο Μωυσής το μοσχάρι και τους χορούς. Τότε φούντωσε ο θυμός του και πέταξε τις πλάκες από τα χέρια του και τις έσπασε στους πρόποδες του βουνού. Πήρε το μοσχάρι που είχαν φτιάξει οι Ισραηλίτες και το έκαψε στη φωτιά και το κατακομμάτισε, ώσπου να γίνει σκόνη.

Πολυέλεος «Δούλοι Κύριον», Ψλ 135

Τὰ εἰδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν, ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ οὐκ ὄψονται, ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἐνωτισθήσονται, οὐδὲ γάρ ἐστι πνεῦμα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς.

Τα εἰδωλα των ἐθνικῶν ἀσήμι καὶ χρυσάφι, ἀνθρώπινα κατασκευάσματα. Στόμα ἔχουν, ἀλλὰ δεν μιλοῦν· μάτια ἔχουν, μα δεν βλέπουν. Ἐχουν αὐτιά, μα δεν ἀκούν κι οὔτε ἔχουνε πνοή στο στόμα τους. Αὐτοὶ που τα κατασκευάζουνε κι ὅσοι σε κείνα ἐλπίζουν, ὅμοιοι μ' αὐτὰ να γίνουνε.

Α Ιω 5, 21

Ξέρουμε πως ο Υιός του Θεού ήρθε και μας έδωσε την πνευματική δύναμη για να γνωρίσουμε τον αληθινό Θεό. Είμαστε ενωμένοι με τον αληθινό Θεό μέσω του Υιού του, του Ιησού Χριστού. Αυτός είναι ο αληθινός Θεός, αυτός είναι η αιώνια ζωή. Παιδιά μου, φυλαχτείτε από τους ψεύτικους θεούς. Αμήν.

Οι πρώτες εικόνες της Εκκλησίας. Πρωτοχριστιανικά εικονίδια και χαράξεις

Πρωτοχριστιανική Ζωγραφική

Τα πρώτα δείγματα χριστιανικής ζωγραφικής σώζονται στο Βαπτιστήριο της Δούρας-Ευρωπού, κοντά στον Ευφράτη, αλλά και στις ρωμαϊκές κατακόμβες. Οι τοιχογραφίες του Βαπτιστηρίου ανήκουν σε μια καθαρά λαϊκή, ανατολίτικη καλλιτεχνική παράδοση και χρονολογούνται στις αρχές του 3ου αιώνα. Όλες οι άλλες προέρχονται από υπόγειους τάφους. Τα ζωγραφικά θέματα στις κατακόμβες αντλούνταν από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη (κυρίως θαύματα του Χριστού και σκηνές από τα πάθη Του) ή είναι συμβολικού περιεχομένου (ο καλός ποιμένας, δεόμενες μορφές, ψάρια, πουλιά κ.ά.). Το περιεχόμενό τους εκφράζει την απαντοχή των ανθρώπων για τη σωτηρία τους. Τα πιο παλιά δείγματα ζωγραφικής στις κατακόμβες δεν χρονολογούνται πριν από το 200 μ.Χ. Η τεχνοτροπία αυτών των τοιχογραφιών ακολουθεί τα ρωμαϊκά πρότυπα της εποχής. Μερικές νωπογραφίες, όπως της κατακόμβης της Πρισκίλλας στη Ρώμη ή του υπόγειου των Αυρηλίων, μαρτυρούν υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα.

Ναυσικά Πανσελήνου, *Βυζαντινή Ζωγραφική*

Οι αχειροποίητες εικόνες

Στην Παράδοση της Εκκλησίας, «αχειροποίητες» ονομάζονται οι εικόνες του Χριστού και της Θεοτόκου, οι οποίες πιστεύεται πως δε ζωγραφίστηκαν από ανθρώπινο χέρι. Οι ιστορίες που τις συνοδεύουν, ανεξάρτητα από την ιστορική τους αξιοπιστία, φανερώνουν ότι η απεικόνιση του Χριστού αποτελούσε παράδοση που ανάγεται στα πρώιμα χρόνια του Χριστιανισμού. Κατά τον 8ο αιώνα, η αναφορά σε αυτές αποτέλεσε ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα των Ορθοδόξων Πατέρων στον αγώνα τους κατά της Εικονομαχίας. Η πιο γνωστή αχειροποίητη εικόνα του Χριστού είναι το ιερό «Μανδήλιο».

Η αχειροποίητη εικόνα του Χριστού στον βασιλιά της Έδεσσας Άβγαρο

Ο βασιλιάς της Έδεσσας, Άβγαρος, ήταν λεπρός. Άκουσε για τα θαύματα του Χριστού και έστειλε προς Αυτόν τον αρχειοφύλακά του, Ανανία, με επιστολές στις οποίες παρακαλούσε τον Χριστό να πάει στην Έδεσσα να τον θεραπεύσει. Ο Ανανίας ήταν ζωγράφος, γι' αυτό ο Άβγαρος τον επιφόρτισε να φτιάξει το πορτραίτο του Σωτήρα σε περίπτωση που ο Χριστός αρνιόταν να πάει. Ο Ανανίας βρήκε τον Χριστό περιστοιχισμένο από ένα μεγάλο πλήθος και δεν μπορούσε να τον πλησιάσει. Γι' αυτό ανέβηκε σ' ένα βράχο από όπου μπορούσε να τον βλέπει καλύτερα. Προσπάθησε να φτιάξει ένα πορτραίτο του Σωτήρα, αλλά δεν μπορούσε «εξ αιτίας της απερίγραπτης δό-

ξας του προσώπου Του, το οποίο άλλαζε συνεχώς μορφή». Βλέποντας ο Χριστός ότι ο Ανανίας ήθελε να φτιάξει το πορτραίτο Του, ζήτησε νερό, νίφτηκε, σκούπισε το πρόσωπο Του σ' ένα κομμάτι λινό ύφασμα, και τα χαρακτηριστικά του έμειναν αποτυπωμένα σ' αυτό το λινό ύφασμα. Είναι γι' αυτό που η εικόνα αυτή είναι επίσης γνωστή με το όνομα «Μανδήλιον».

Μηναίο 16ης Αυγούστου

Οι πρώτες εικόνες της Παναγίας από τον ευαγγελιστή Λουκά

«Αχειροποίητες» ονομάζονται επίσης οι εικόνες της Θεοτόκου που θεωρείται πως ζωγραφίστηκαν πριν από την Κοίμησή της από τον ευαγγελιστή Λουκά. Η Γ' Οικουμενική Σύνοδος που συγκλήθηκε το 431 στην Έφεσο, αναγνώρισε την Παναγία ως «Θεοτόκο», επιβεβαιώνοντας ότι στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού ενώθηκαν οι δύο φύσεις, η θεία και η ανθρώπινη. Η Μαρία δε γέννησε έναν άνθρωπο, αλλά τον Υιό και Λόγο του Θεού, τον θεάνθρωπο Ιησού. Έκτοτε, η ευλάβεια προς τη μητέρα του Ιησού απέκτησε θεολογική βάση και η προσκύνηση των εικόνων της από τους πιστούς εντάχθηκε και διαδόθηκε στη λατρευτική ζωή.

Μεγαλυνάριο Μικρού Παρακλητικού Κανόνα

Ἄλαλα τὰ χεῖλη τῶν ἀσεβῶν, τῶν μὴ προσκυνούντων, τὴν εἰκόνα σου τὴν σεπτὴν, τὴν ἱστορηθεῖσαν, ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου, Λουκᾶ ἱερωτάτου, τὴν Ὁδηγήτριαν.

Βουβά απομένουν, Θεοτόκε, τὰ χεῖλη των ἀσεβῶν, ὅσων δεν προσκυνοῦν τὴ σεπτὴ εἰκόνα σου, τῆς Ὁδηγήτριας, που ζωγράφισε ὁ ἱερός ἀπόστολος Λουκάς.

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Χωριστείτε σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων) και προσπαθήστε να αποδώσετε με την τεχνική «ομαδικό γλυπτό» τα συναισθήματα ενός ειδωλολάτρη μπροστά στο άγαλμα του θεού Anubis. Συζητήστε στην τάξη όλα όσα παρουσίασαν οι ομάδες και προτείνετε περιπτώσεις που εμφανίζονται αντίστοιχα συναισθήματα στους ανθρώπους σήμερα.
- ✚ «Οι Εβραίοι λατρεύουν το χρυσό μοσχάρι», Marc Chagall - Artful Thinking: «Βλέπω, σκέφτομαι, αναρωτιέμαι».
- ✚ Πολυέλεος «Δούλοι Κύριον», Ψαλμός 135, Artful thinking: «ακούγοντας 2 x 5».
- ✚ Αναζητήστε εικονογραφικούς τύπους της Θεοτόκου ή θαυματουργές εικόνες της που τιμώνται στην περιοχή σας και παρουσιάστε τις στην τάξη.

Εικονομαχία: Η σύγκρουση για τις εικόνες. Εικονόφιλοι και εικονομάχοι

Τα πρώτα βήματα της εικονογραφίας μετά τους διωγμούς

Η Εκκλησία πέρασε πολύ διστακτικά στη εικονογραφία των προσώπων. Τη βοήθησαν σ' αυτό δυο διαφορετικές αφορμές: από τη μια η Εκκλησία -αφού έπαψε να διώκεται- θα είχε τη δυνατότητα να παραδώσει στους πιστούς το βίωμα των μαρτύρων, ώστε να μην ξεχαστεί και, από την άλλη, ήθελε να αναπαραστήσει τη Βίβλο ορατή στα μάτια των πιστών. Η Βίβλος ζωγραφιζόταν τώρα στους τοίχους των εκκλησιών, αρχίζοντας από τη δημιουργία του κόσμου μέχρι την Ανάληψη του Χριστού και την εικόνα Του ως Παντοκράτορα. Αυτές οι ζωγραφικές αναπαραστάσεις δεν είχαν σκοπό τη διακόσμηση της Εκκλησίας, αλλά θεωρούνταν βοηθητικά μέσα για την κατήχηση και τη θεωρία.

Νικόλαος Νησιώτης, *Περί Εικονογραφίας*

Οι εκτροπές των εικονολατρών

Είναι αλήθεια ότι με την πάροδο του χρόνου δεισιδαίμονες προλήψεις συνδέθηκαν με την προσκύνηση των εικόνων. Πιστοί των λαϊκότερων κυρίως στρωμάτων και μοναχοί αφελείς και απαίδευτοι απέδιδαν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στην προστατευτική δύναμη όχλια του εικονιζόμενου προσώπου, αλλά του ίδιου του αντικειμένου, της φορητής εικόνας, τελώντας παράλογες πράξεις που θύμιζαν ειδωλολατρία. Έτσι, κατά τη βάπτιση έφερναν την εικόνα στη θέση του αναδόχου, έπαιρναν από το χρώμα της ξύσμα, το οποίο αναμίγνυαν στη θεία μετάληψη ή το μεταχειρίζονταν για θεραπευτικούς σκοπούς.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ'

Η πρώτη φάση της Εικονομαχίας (726-787) ξεκίνησε, όταν ο Λέων Γ΄ Ίσαυρος απαγόρευσε την προσκύνηση των εικόνων. Στην απόφαση του Λέοντα αντέδρασε η πλειονότητα του βυζαντινού κλήρου και λαού, ενώ την αντίθεσή της εκδήλωσε και η Εκκλησία της Ρώμης. Ο φανατισμός και τα πάθη κυριάρχησαν σε αυτήν τη φάση της Εικονομαχίας. Μετά τη σύνοδο της Ιέρειας (754), η οποία καταδίκασε τις εικόνες και την προσκύνησή τους, η άρνηση των εικόνων (εικονομαχία) επιβλήθηκε με κάθε μέσο σε ολόκληρη την αυτοκρατορία, προκαλώντας πολλές ταραχές που γρήγορα εξελίχθηκαν σε βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα στον λαό και τον στρατό. Οι εικόνες αφαιρέθηκαν από τους ναούς ή καταστράφηκαν, τα άμφια και τα σκεύη με παραστάσεις κατασχέθηκαν και οι ηγέτες των εικονόφιλων διώχθηκαν. Πολλοί μοναχοί τυφλώθηκαν ή εξορίστηκαν, ενώ τα ιερά σκεύη των μοναστηριών, όπως και όλα όσα ανήκαν σε αυτά,

πουλήθηκαν και τα χρήματα συγκεντρώθηκαν στα αυτοκρατορικά ταμεία. Κατά τη σκοτεινή αυτή περίοδο, υπέρμαχος της Ορθοδοξίας αναδείχθηκε ο Σύρος μοναχός και ιερέας Ιωάννης Δαμασκηνός. Η Ειρήνη η Αθηναία που ανέλαβε την εξουσία ως επίτροπος του γιου της Κωνσταντίνου Στ΄, συγκάλεσε στη Νίκαια το 787 την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο και αναστήλωσε τις εικόνες, δίνοντας τέλος στην πρώτη φάση της Εικονομαχίας.

Τα επιχειρήματα των εικονομάχων

Ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος εισηγείται την αποκαθήλωση των εικόνων

Οι εικόνες υποκαθιστούν τα είδωλα και, άρα, αυτοί που τις προσκυνούν είναι ειδωλολάτρες. Όμως δεν πρέπει να προσκυνούμε κατασκευάσματα των ανθρώπινων χεριών και κάθε είδους ομοίωμα. Πληροφόρησέ με ποιος μας κληροδότησε αυτή την παράδοση, δηλαδή να σεβόμαστε και να προσκυνούμε κατασκευάσματα χεριών, ενώ ο Θεός απαγορεύει την προσκύνηση, και εγώ θα συμφωνήσω ότι αυτό είναι νόμος του Θεού.

Επιστολή του Λέοντος Γ΄ στον πάπα Γρηγόριο Β΄

Ο Λέων Γ΄ Ίσαυρος σκέπτεται...

Γιατί οι Χριστιανοί παθαίνουν ήττες από τους εθνικούς; Επειδή λατρεύονται οι εικόνες! Γι' αυτό σκοπεύω να τις καταστρέψω. Οι αυτοκράτορες που δέχτηκαν και λάτρεψαν τις εικόνες πέθαναν στην εξορία ή στη μάχη. Αυτοί όμως που δεν τις λάτρεψαν πέθαναν στο κρεβάτι τους και τάφηκαν με τιμές στους αυτοκρατορικούς τάφους κοντά στον ναό των Αγίων Αποστόλων. Εγώ επιθυμώ να μιμηθώ τη δεύτερη κατηγορία και θα τις καταστρέψω, για να μακροημερεύσω κι εγώ κι ο γιος μου, και η δυναστεία μας να βασιλεύσει ως την τέταρτη και πέμπτη γενιά.

Scriptor incertus de Leone Bardae filio

Το διάταγμα της εικονομαχικής συνόδου της Ιέρειας (754)

Ομόφωνα ορίζουμε ότι οι παντός είδους εικόνες που έχουν κατασκευαστεί από κάθε είδους υλικό και έχουν ζωγραφιστεί από τον κακότεχνο χρωστήρα των εικονογράφων, θα είναι στο εξής απόβλητες από τις χριστιανικές εκκλησίες και αποκρουστικές για τους Χριστιανούς. Κανένας πια να μην έχει το δικαίωμα να ασκεί το ανόσιο και ασεβές αυτό επάγγελμα. Όποιος τολμά από τώρα και στο εξής να κατασκευάζει ή να προσκυνά ή να τοποθετεί σε εκκλησία ή ιδιωτική κατοικία ή να κρύβει στο σπίτι του εικόνες, αν είναι επίσκοπος ή διάκονος θα καθαιρείται, αν είναι μοναχός ή λαϊκός θα αναθεματίζεται και θα είναι υπόλογος απέναντι στους αυτοκρατορικούς νόμους, με την κατηγορία ότι στρέφεται ενάντια στις διαταγές του Θεού και είναι εχθρός των πατροπαράδοτων δογμάτων.

Τα επιχειρήματα των εικονόφιλων

Γιατί ο εικονισμός του Θεού δεν είναι ασέβεια και ειδωλολατρία

Εάν κατασκευάζαμε την εικόνα του αόρατου Θεού, πράγματι θα αμαρτάναμε· γιατί είναι αδύνατο να εικονιστεί το ασώματο, το ασχημάτιστο, το αόρατο, το απερίγραπτο. Εάν κατασκευάζαμε εικόνες ανθρώπων και τις θεωρούσαμε θεούς και τις λατρεύαμε ως θεούς, πράγματι θα ασεβούσαμε. Αλλά δεν κάνουμε τίποτα από αυτά. Εφόσον, όμως, ο Θεός από απερίγραπτη αγαθότητα σαρκώθηκε και εμφανίστηκε στη γη με σάρκα και συναναστράφηκε με τους ανθρώπους και πήρε φύση, όγκο, σχήμα και χρώμα ανθρώπινο, όταν εμείς τον εικονίζουμε, δεν σφάλλουμε γιατί λαχταρούμε να βλέπουμε τη μορφή Του. Όπως λέει ο θείος απόστολος, «προς το παρόν βλέπουμε τον Θεό θαμπά κι αινιγματικά σαν μέσα από καθρέφτη». Η εικόνα είναι αυτός ο καθρέφτης και το αίνιγμα που μπορούν να αντικρίσουν τα μάτια του σώματός μας.

Ιωάννη Δαμασκηνού, *Προς τους διαβάλλοντας τας ιεράς εικόνas*

Ο σεβασμός στον δημιουργό της ύλης

Στα παλιά τα χρόνια ο Θεός, ο ασώματος και απερίγραπτος, δεν απεικονιζόταν καθόλου. Τώρα όμως που ο Θεός εμφανίστηκε με σάρκα και έζησε ανάμεσα στους ανθρώπους, ζωγραφίζω την εικόνα Του, όπως την είδα στο πρόσωπο του Ιησού. Δε λατρεύω την ύλη, αλλά τον δημιουργό της ύλης. Αυτόν που για χάρη μου έγινε ύλη και καταδέχτηκε να κατοικήσει στην ύλη και μέσω αυτής κατεργάστηκε τη σωτηρία μου. Δεν θα πάψω να σέβομαι την ύλη, την αγιασμένη με τη σάρκωση του Κυρίου, που έγινε αιτία της σωτηρίας μου.

Ιωάννη Δαμασκηνού, *Προς τους διαβάλλοντας τας ιεράς εικόνas*

Ο σεβασμός στην ύλη

Σέβομαι, λοιπόν, την ύλη και τη θεωρώ σαν κάτι ιερό· την προσκυνώ, επειδή μέσω αυτής συντελέστηκε η σωτηρία μου· τη σέβομαι όχι ως Θεό, αλλά ως κτίσμα γεμάτο θεία ενέργεια και χάρη. Πράγματι, δεν είναι ύλη το ξύλο του σταυρού, το τόσο χαριτωμένο και μακαριστό; Δεν είναι ύλη το σεπτό και άγιο όρος, ο τόπος του Γολγοθά; Δεν είναι ύλη ο άγιος τάφος, αυτή η πέτρα που δώρισε τη ζωή κι είναι η πηγή της ανάστασης μας; Δεν είναι ύλη η μελάνη και τα δέρματα των Ευαγγελίων; Δεν είναι ύλη η ζωογόνος τράπεζα που μας χορηγεί τον άρτο της

ζωής; Δεν είναι ύλη το χρυσάφι και το ασήμι, από τα οποία κατασκευάζονται οι σταυροί και οι άγιες εικόνες και τα ποτήρια; Δεν είναι ύλη, πάνω από όλα, το σώμα και το αίμα του Κυρίου μου; Επομένως, ή πρέπει να παύσεις να σέβεσαι και να προσκυνάς όλα αυτά ή να παραδεχτείς την εκκλησιαστική παράδοση και την προσκύνηση των εικόνων του Θεού και των φίλων του.

Ιωάννη Δαμασκηνού, *Προς τους διαβάλλοντας τας ιεράς εικόνas*

Οι εικόνες είναι τα βιβλία των αγραμμάτων

Τι περισσότερο χρειαζόμαστε ως φωτεινό παράδειγμα, ώστε να αποδειχθεί ότι οι εικόνες αποτελούν βιβλία για τους αγράμματους και ότι δεν παύουν, αν και δεν έχουν φωνή, να κηρύττουν την τιμή των αγίων και έτσι να μας διδάσκουν αλλά και να αγιάζουν την όρασή μας; Δεν έχω χρήματα για βιβλία ή δεν έχω χρόνο για ανάγνωση; Μπαίνω στην Εκκλησία, το κοινό για όλους μας ιατρείο, και εκεί η εικόνα σαν λουλούδι ή σαν πολύχρωμο λιβάδι ελκύει τα μάτια μου κι έτσι, χωρίς να το καταλάβω, με οδηγεί στην αγιότητα.

Ιωάννη Δαμασκηνού, *Προς τους διαβάλλοντας τας ιεράς εικόνas*

Ζ' Οικουμενική Σύνοδος

Απόσπασμα από το Συνοδικό της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου

Πιστεύουμε, όπως είδαν στα οράματά τους οι προφήτες, όπως δίδαξαν οι απόστολοι, όπως παρέλαβε την πίστη η Εκκλησία και οι διδάσκαλοί της τη διατύπωσαν, όπως συμφώνησαν οι Εκκλησίες της οικουμένης, όπως έλαμψε η θεία χάρη, όπως η σοφία με παρρησία ομολόγησε και ο Χριστός βράβευσε. Έτσι σκεφτόμαστε, μιλάμε και κηρύσσουμε τον Χριστό, τον αληθινό Θεό μας, και τα έργα των αγίων του, τιμώντας τους με λόγια, με γραφές, με σκέψεις, με πνευματικές θυσίες, με ναούς και εικονίσματα. Σεβόμαστε και προσκυνούμε τον Χριστό, επειδή είναι Θεός και Δεσπότης· τιμούμε τους αγίους, επειδή είναι πραγματικοί υπηρέτες του κοινού μας Δεσπότη, απονέμοντάς τους σχετική προσκύνηση και όχι λατρεία.

Η υπέρβαση των δύο αντικρουόμενων τάσεων από την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο

Στην πραγματικότητα η εικονομαχία μοιάζει να εξηγείται από εβραϊκές και μουσουλμανικές επιδράσεις που υπερεκτιμούσαν το απρόσιτο και ανείπωτο του Θεού σε βάρος της Ενσάρκωσης. Η εικονομαχία ήταν επίσης μια αντίδραση ενάντια στη μερικές φορές ειδωλολατρική λατρεία των εικόνων και στη μόλυνση της λατρείας αυτής από την ιδέα της μαγείας: φτάναμε έτσι στο να συγχέεται η εικόνα με την ευχαριστία και ορισμένοι ιερείς αναμίγνυαν τα θεία δώρα με τμήματα από εικόνες. Η Ορθοδοξία υπερπήδησε αυτές τις δυο αντικρουόμενες τάσεις, επιβεβαιώνοντας τη χριστολογική βάση της εικόνας. Έδειξε ότι η εικόνα είναι κατεξοχήν ο ίδιος ο Χριστός.

Olivier Clement, *Η Θεολογία της Εικόνας*

Κυριακή της Ορθοδοξίας: Η γιορτή της αναστήλωσης των εικόνων

Η Εικονομαχία θα λήξει οριστικά με τον θάνατο του τελευταίου εικονομάχου αυτοκράτορα Θεόφιλου και την ανάληψη της εξουσίας από την εικονόφιλη Θεοδώρα ως επίτροπος του γιού της Μιχαήλ Γ΄. Το 843 όσοι είχαν φυλακιστεί απελευθερώθηκαν και οι εξόριστοι ανακλήθηκαν από την εξορία. Ο εικονόφιλος Μεθόδιος εκλέχθηκε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και αμέσως συγκάλεσε σύνοδο, η οποία επικύρωσε τις αποφάσεις της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου και αναστήλωσε θριαμβευτικά τις ιερές εικόνες. Ο τελικός θρίαμβος της Ορθοδοξίας εναντίον της εικονομαχίας καθιερώθηκε να γιορτάζεται την πρώτη Κυριακή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, η οποία ονομάστηκε Κυριακή της Ορθοδοξίας. Την ημέρα εκείνη διαβάζεται απόσπασμα από την απόφαση της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου («Συνοδικό») και γίνεται λιτά-νευση των εικόνων στο ναό.

Η σχέση της εικόνας με το πρωτότυπο

Πρὸς τὸ πρωτότυπον φέρει, φησὶ Βασίλειος, τιμὴ ἢ τῆς εἰκόνος· διὰ τοῦτο ἐν σχέσει, τιμῶντες τὰς Εἰκόνας, Σωτῆρος Χριστοῦ, τῶν Ἀγίων ἀπάντων τε, ἵνα αὐτῶν δεδραγμένοι, μήποτε νῦν, δυσσεβεῖα ὑπαχθείμεν.

Ὡδὴ ζ' του κανόνα της Κυριακῆς της Ορθοδοξίας

Καθὼς διδάσκει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἡ τιμὴ των πιστῶν πρὸς τὴν εἰκόνα ἀπευθύνεται στο πρωτότυπο (που αὐτὴ εἰκονίζει). Γι' αὐτὸ τιμούμε καὶ προσκυνούμε τὶς εἰκόνας που μας φέρνουν πιο κοντὰ στὸν Σωτῆρα Χριστό καὶ σε ὅλους τοὺς ἀγίους, ὥστε –μένοντας δεμένοι με αὐτούς– νὰ μὴν παρασυρθοῦμε ποτὲ ξανά στὴν ἀσέβεια.

Απολυτίκιο της Κυριακῆς της Ορθοδοξίας

Τὴν ἄχραντον Εἰκόνα σου προσκυνούμεν Ἀγαθέ, αἰτούμενοι συγχώρησιν τῶν πταισμάτων ἡμῶν, Χριστέ ὁ Θεός· βουλήσει γὰρ ὑπόδοκῆσαι σαρκὶ ἀνελθεῖν ἐν τῷ Σταυρῷ, ἵνα ῥύσῃ οὓς ἐπλασας ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ· ὅθεν εὐχαρίστως βοῶμέν σοι· Χαρὰς ἐπλήρωσας τὰ πάντα, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, παραγενόμενος εἰς τὸ σῶσαι τὸν Κόσμον.

Τὴν ἀσπιλὴ εἰκόνα σου προσκυνούμε, ἀγαθέ Χριστέ καὶ Θεέ μας, ζητώντας νὰ μας συγχωρήσεις γιὰ τὰ λάθη μας. Με τὴ θέλησή σου καταδέχτηκες νὰ ανεβείς στὸ Σταυρό, γιὰ νὰ λυτρώσεις τὰ πλάσματά σου ἀπὸ τὴ δουλεία στὸν ἐχθρό· γι' αὐτὸ εὐχαρίστως σου ψάλλουμε: γέμισες τὰ πάντα με χαρὰ ἐσὺ που εἶσαι ὁ Σωτὴρας μας, ἀφοῦ γι' αὐτὸ ἦρθες, γιὰ νὰ σώσεις τὸν κόσμον.

Κοντάκιον της Κυριακῆς της Ορθοδοξίας

Ὁ ἀπερίγραπτος Λόγος τοῦ Πατρός, ἐκ σοῦ Θεοτόκε περιεγράφη σαρκούμενος, καὶ τὴν ῥυπωθεῖσαν εἰκόνα εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναμορφώσας, τῷ θείῳ κάλλει συγκατέμειξεν. Ἄλλ' ὁμολογοῦντες τὴν σωτηρίαν, ἔργῳ καὶ λόγῳ ταύτην ἀνιστοροῦμεν.

Ὁ ἀπερίγραπτος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ Πατέρα, χάρις σε σένα Θεοτόκε πήρε σάρκα καὶ μορφὴ που περιγράφεται. Καὶ, ἀφοῦ καθάρισε τὴ σπιλωμένη εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐπανέφερε στὴν ἀρχικὴ τῆς ομορφιάς, τὴν ἔνωσε με τὸ θεϊκό του κάλλος. Γι' αὐτὸ κι ἐμεῖς, ὁμολογώντας τὴ σωτηρία μας, με ἔργα καὶ λόγια τὴν περιγράφουμε.

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Διαβάστε τα κείμενα με τα επιχειρήματα των εικονομάχων και των εικονόφιλων και οργανώστε αγώνα αντιγνωμίας με θέμα: «Πρέπει να υπάρχουν εικόνες του Θεού;»
- ✚ Συλλογικός ρόλος (σκηνή στην αγορά): χριστιανοί μαθαίνουν την αυτοκρατορική απόφαση για την απομάκρυνση των εικόνων.
- ✚ Καρέκλα αφήγησης: ένας εικονόφιλος αφηγείται τις περιπέτειές του. Εναλλακτικά, γράψτε μια ιστορική αφήγηση ή δημιουργήστε ένα εικονογραφήγημα (κόμικ) με σενάριο τη φυγάδευση μιας εικόνας στα χρόνια της Εικονομαχίας.
- ✚ Διαβάζοντας το Κοντάκιον της Κυριακής της Ορθοδοξίας, μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η Παναγία είναι η πρώτη αγιογράφος; Κι αν ναι, ποια είναι η εικόνα που πρώτη αυτή ζωγράφισε;
- ✚ Διαβάστε τη Ζ΄ Ωδή του κανόνα της Κυριακής της Ορθοδοξίας και απαντήστε στα εξής ερωτήματα: τι ή ποιον ακριβώς προσκυνούμε στις εικόνες; Ποιος ή ποιοι είναι το «πρωτότυπον»;
- ✚ Διαβάστε τον Οίκο της Ακολουθίας των Αγίων Πατέρων της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου και εξηγήστε σε τι ωφελούνται οι χριστιανοί με τη χρήση των εικόνων στην Εκκλησία.

Η ακμή της βυζαντινής εικόνας μετά την Εικονομαχία

Ο θρίαμβος της Ορθοδοξίας επί της εικονομαχίας θεμελίωσε νέες προοπτικές για τη ζωγραφική. Η αγιογραφία συνδέθηκε τόσο με τη θεολογία όσο και με τις λειτουργικές ανάγκες.

Εικονίζοντας τον Θεό και τους αγίους. Η θεολογία των χρωμάτων

ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ

Τῶν ἁγίων Πάντων οἶκος ὁ πάνσεπτος, οὐρανὸς ὡς τις ἄλλος ἀστράπτει αἶθριος, ἐν μέσῳ ἔχων τὸν Χριστὸν ὡς περ ἥλιον λαμπρόν, τὴν παρθένον Μαριὰμ σελήνην ὡς πλησιφαῆ, καὶ κύκλῳ καθάπερ ἄστρα χοροὺς τε πάντων ἁγίων, αἰεὶ πρεσβεύοντας σωθῆναι ἡμᾶς.

Οἱ ἅγιοι Πάντες κατοικοῦν σε ἕνα σεβάσμιο σπῆτι που μοιάζει με γαλανό κι αστραφτερό ουρανὸ· στη μέση ἔχει τὸν Χριστὸ σαν ἥλιο λαμπερό, τὴν παρθένο Μαρία νὰ φέγγει σαν ολόγιομη σελήνη και γύρω σαν ἀστέρια τὶς χορεῖες ὅλων τῶν ἁγίων νὰ παρακαλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ τὴ σωτηρία μας.

Ναός, ένα εικονογραφημένο ευαγγέλιο (εικονογραφικοί κύκλοι)

Οι εικόνες ενός ναού, ανάλογα με το θέμα και τη σημασία τους, εντάσσονται στους λεγόμενους εικονογραφικούς κύκλους. Αυτοί είναι οι εξής:

I. Ο δογματικός κύκλος που μας διδάσκει αλήθειες της χριστιανικής πίστης και περιλαμβάνει παραστάσεις που βρίσκονται:

- ✚ Στον νάρθηκα, μέσω του οποίου μπαίνουμε στον κυρίως ναό, όπου μας υποδέχεται ο Χριστός, κρατώντας το Ευαγγέλιο ανοιχτό και μας ευλογεί.
- ✚ Στον τρούλο όπου κυριαρχεί ο Χριστός Παντοκράτορας, τον οποίο περιβάλλουν Προφήτες και Άγγελοι. Οι τέσσερις Ευαγγελιστές εμφανίζονται στα τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα που στηρίζουν τον θόλο.
- ✚ Στην κόγχη του Ιερού, που ενώνει την οροφή (ουρανός) με το δάπεδο (γη), εικονίζεται η Θεοτόκος. Λέγεται «Πλατυτέρα των ουρανών», γιατί αυτή κυοφόρησε τον άπειρο Θεό που και ο ουρανός ακόμα δεν μπορεί να χωρέσει.

II. Ο λειτουργικός κύκλος, στον οποίο εντάσσονται παραστάσεις του Ιερού Βήματος, όπως:

- ✚ Η Κοινωνία των Αποστόλων, κάτω από την «Πλατυτέρα», και πιο κάτω Ιεράρχες και Διάκονοι.
- ✚ Ο «Χριστός Πάσχων» με τα σύμβολα του Πάθους (Σταυρό και Λόγχη).
- ✚ Άγγελοι, προφήτες, σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη και από τις εμφανίσεις του Χριστού μετά την Ανάσταση.

III. Ο ιστορικός ή εορταστικός κύκλος, ο οποίος ιστορείται στις καμάρες ή στους πλάγιους τοίχους του ναού και περιλαμβάνει παραστάσεις όπως:

- ✚ το Δωδεκάορτο (σκηνές από τη Γέννηση μέχρι την Ανάληψη του Χριστού) και
- ✚ εικόνες αγίων της Εκκλησίας.

Η εικονογραφία ως τέχνη λειτουργική

Ἡ πάντιμος τέχνη τῆς Εἰκονογραφίας τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἶναι μία ἱερὰ τέχνη καὶ λειτουργική, ὅπως εἶναι ὅλαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τέχναι, ὅπου ἔχουν σκοπὸν πνευματικόν. Ἡ λειτουργικὴ Εἰκὼν ἔχει θεολογικὴν ἔννοιαν. Εἰς τὴν λειτουργικὴν εἰκόνα τὰ ἅγια πρόσωπα εἰκονίζονται ἐν ἀφθαρσίᾳ. Τὸ κάλλος εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωγραφικὴν εἶναι κάλλος πνευματικόν, καὶ οὐχὶ σαρκικόν. Ἡ τέχνη αὕτη εἶναι νηστευτικὴ καὶ λιτὴ, ἐκφράζουσα τῇ πτωχείᾳ τὰ πλούσια, καὶ ὅπως εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη συνοπτικὰ καὶ συντομολόγα, οὕτω καὶ ἡ Ὁρθόδοξος ἀγιογραφία εἶναι ἀπλὴ χωρὶς περιττὰ στολίδια καὶ ματαίας ἐπιδείξεις. Οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι ἀγιογράφοι ἐνήστευαν, δουλεύοντας, καὶ ὅποτε ἀρχίζαν μίαν εἰκόνα, ἄλλαζαν τὰ ἐσώρουχά των, διὰ νὰ εἶναι καθαροὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καὶ ἐργαζόμενοι ἔψαλλαν, διὰ νὰ γίνεταί τὸ ἔργον των μὲ κατάνυξιν καὶ διὰ νὰ μὴν μετεωρίζεται ὁ νοῦς των εἰς τὰ ἐγκόσμια.

Φώτης Κόντογλου, *Ἐκφρασις τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Μελετήστε την εικόνα των Αγίων Πάντων και εντοπίστε τις συνδέσεις ανάμεσα στο απολυτίκιο και την εικόνα.
- ✚ Περιηγηθείτε στο Εικονικό μουσείο του Ιερού Κοινοβίου του Ευαγγελισμού στην Ορμύλια Χαλκιδικής.

Η εξάπλωση στον χώρο και στον χρόνο

(Θεοφάνης ο Έλληνας, Αντρέι Ρουμπλιώφ, Δομήνικος Θεοτοκόπουλος)

Παρότι η εικόνα έχει, όπως είδαμε, πολύ σημαντικό ρόλο στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας, οι αγιογράφοι είναι συνήθως άγνωστοι, καθώς δεν υπογράφουν τα έργα τους. Με σεμνότητα και ταπεινωση χρησιμοποιούν το ταλέντο και την ομορφιά της τέχνης τους για να δοξολογήσουν το μεγαλείο του αληθινού Θεού. Με το έργο τους συνέβαλαν στη δημιουργία ενός πολιτισμού, που η ακτινοβολία του αναγνωρίζεται μέχρι τις μέρες μας ως μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η συνάντηση της σάρκας με το πνεύμα

Το μεγάλο οικοδόμημα της Ορθοδοξίας δεν αποτελείται μόνο από δόγματα και μοναστικούς κανονισμούς. Το 'χτισαν ποιητάδες, μουσικοί, ζωγράφοι, κεντηστάδες, χρυσοί και καλαϊτζήδες, χτίστες και αρχιτέκτονες. Όλοι αυτοί με τον τρόπο τους εκφράσανε το συνδυασμό του πνεύματος με τη σάρκα, τη θεϊκή ισορροπία ανάμεσα στα δύο, που αποτελεί την ουσία του ορθόδοξου χριστιανισμού. Όλοι αυτοί ήταν μυημένοι σ' αυτή την ισορροπία.

Γιάννης Τσαρούχης, *Ως στρουθίον μονάζον επί δώματος*

α. Θεοφάνης ο Έλληνας (1340 - 1410). Ο Γκρέκο της Ανατολικής Ευρώπης

Ο τολμηρός Θεοφάνης

Κάποτε που ζούσα στη Μόσχα, υπήρχε εκεί ένας άντρας ζωντανός, δοξασμένος σοφός και ώριμος φιλόσοφος, που είχε εκπληκτική ευστροφία πνεύματος, ο Θεοφάνης ο Έλληνας, ο οποίος διακόσμησε τα βιβλία σε τολμηρό εικονογραφικό ύφος, καθώς και πολλές, περισσότερες από σαράντα πέτρινες εκκλησίες με το ίδιο του το χέρι, και ήταν ο καλύτερος ζωγράφος ανάμεσα στους εικονογράφους. Όλα αυτά τα ζωγράφιζε χωρίς να κοιτάζει μοντέλα. Όσο και να πρόσεξα τέτοιο πράγμα δεν είδα. Τέτοιες ζωγραφιές οι δικοί μας εικονογράφοι ποτέ τους δεν έκαναν. Και το γεγονός αυτό προκάλεσε απορίες και μας γεμίζει ακόμη σήμερα με εμπνεύσεις. Ζωγράφιζε ανήσυχα, κουνώντας χέρια, πόδια, βαδίζοντας, συνομιλώντας και με το νου του έπιανε εκείνα τα μακρινά, νιώθοντας την καλοσύνη, που τα ευαίσθητα και έξυπνα μάτια του έβλεπαν. Καταπληκτικός άντρας, που υμνούσε τη μεγάλη αγάπη προς τους αδύνατους, καθώς και τους ταπεινωμένους.

Αν κάποιος άρχιζε να κουβεντιάζει μαζί του, δεν μπορούσε να μη θαυμάσει το νου του και τις παραβολές του, την πολύ σοφή συγκρότηση της σκέψης του.

Επιστολή του Ρώσου μοναχού Επιφάνιου περί τα τέλη του 14ου αιώνα

β. Αντρέι Ρουμπλιώφ (1360 - 1428). Ο άγιος της ρωσικής εικονογραφίας

Ο γαλήνιος Αντρέι Ρουμπλιώφ

Το σχέδιο του Ρουμπλιώφ, που διακρίνεται για τη λεπτότητα και την ευγένειά του, ευθύνεται και για την ανάλαφρη κατασκευή των συνθέσεων και ιδιαίτερα για την έκφραση των ματιών. Τα μάτια στις εικόνες του Ρουμπλιώφ είναι ιδιαίτερα ανοιχτά, με ολοσπρόγγυλες τις μεγάλες κόρες να κοιτάζουν μ' ένα βλέμμα αθώας παιδικότητας και βαθιάς στοχαστικότητας μαζί. Ιδιαίτερα στους ασκητές, αυτή η απλότητα και αθωότητα του βλέμματος συνοδεύεται με έκφραση μεγάλης εσωτερικής δύναμης· είναι σαν γέροντες που ξανάγιναν παιδιά. Τα μάτια των εικόνων του Ρουμπλιώφ δεν έχουν ούτε τη βυζαντινή αυστηρότητα ούτε τη νευρική του Θεοφάνη, αλλά αποπνέουν μian απέραντη ειρήνη –σαν να έχει παρέλθει η δράση και η τραγικότητα της ιστορίας ανεπιστρεπτί.

π. Σταμάτης Σκλήρης, *Εν εσόπτρῳ*

γ. Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (1541 – 1614). Μεταξύ ουρανού και γης, Ανατολής και Δύσης.

Οι Βυζαντινές ρίζες στον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο

Γεννήθηκε στα 1541 στο Χάνδακα της Κρήτης, το σημερινό Ηράκλειο. Έζησε στην Κρήτη, τον καιρό της βενετσιάνικης κατοχής κι εκεί μορφώθηκε ζωγραφικά. Είναι η εποχή της μεγάλης ακμής της Κρητικής Σχολής. Το 1566 ανεβαίνει στη Βενετία και μαθητεύει στη σχολή του Τισιάνο και του Τιντορέτο. Ο Γκρέκο βρέθηκε 25 χρόνων στη Βενετία κι ένωσε να συμπλέκονται μέσα του δυο ισχυρά ρεύματα πολιτισμού και ήθους ζωής. Δυο κόσμοι ουσιαστικά ανταγωνιζόμενοι –ο ένας με το κεφάλι στραμμένο στον ουρανό, ο άλλος με κολλημένο το στόμα στους μαστούς της γης. Η δυτική τέχνη της Αναγέννησης είναι ευθεία και υλική, τέχνη ρεαλιστική. Η βυζαντινή αγιογραφία είναι γέννημα του πολιτεύματος

των ουρανών, είναι αισθητή φανέρωση της Εκκλησίας, τέχνη αντιρρεαλιστική, του ουράνιου πολιτεύματος. Η μια τέχνη των αισθητών, η άλλη των υπεραισθητών. Η βυζαντινή πλάθεται για τη λατρεία του Θεού. Η δεύτερη για ν' αθανατίσει την εγκόσμια ομορφιά.

Αλλά η βυζαντινή παράδοση αμφισβητείται και ο ιεραρχημένος του κόσμος συγκλονίζεται από την Αναγέννηση. Και τότε φεύγει για την Ισπανία. Η φυγή αυτή τον σώζει. Σε μια στιγμή που σαν να είχε η κοσμική ζωγραφική γκρεμίσει τον Γκρέκο από τον χρυσό βυζαντινό τρούλο, κι εκεί, πριν πέσει στο χώμα, τον αρπάζει άγγελος και προστατεύοντας τη φλόγα της αγωνίας του, τον ακουμπά σ' ένα βράχο του Τολέδο μεταξύ ουρανού και γης. Αν το έργο του ολόκληρο δέχεται ένα χαρακτηρισμό λακωνικό, νομίζω πως καλύτερος δεν γίνεται: μεταξύ ουρανού και γης.

Κώστας Τσιρόπουλος, *Χριστιανικών Συμπόσιον Δ'*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✂ Μελέτη περίπτωσης: Μανουήλ Πανσέληνος, Θεοφάνης ο Κρης, Θεοφάνης ο Έλληνας, Αντρέι Ρουμπλιώφ, Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Φώτης Κόντογλου, Ράλλης Κοψίδης, π. Σταμάτης Σκλήρης.
- ✂ TWPS με θέμα: Η προετοιμασία του αγιογράφου σύμφωνα με τις προτροπές του Κόντογλου.
- ✂ Μαύρος, κίτρινος, και κόκκινος Χριστός: εικόνες από όλα τα μέρη του κόσμου.

III. Η απεικόνιση του Θεού σε άλλες θρησκευτικές παραδόσεις

Το θρησκευτικό βίωμα ως πηγή έμπνευσης για την τέχνη

Το θρησκευτικό βίωμα ενέπνευσε, ανέπτυξε και ζωογόνησε την τέχνη σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας. Στους περισσότερους πολιτισμούς οι θρησκευτικές εμπειρίες υπήρξαν κεντρική πηγή καλλιτεχνικής δημιουργίας. Στην προσπάθεια να προσεγγίσει και να συλλάβει τα ουσιαστικά και υπέρτατα ενδιαφέροντα του ανθρώπου, η θρησκεία γονιμοποίησε με ένα μοναδικό τρόπο την καλλιτεχνική φαντασία και την ανθρώπινη δημιουργικότητα. Τα πιο εντυπωσιακά επιτεύγματα στη λογοτεχνία, ποίηση, αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική, μουσική, μικροτεχνία, φέρουν τη σφραγίδα της θρησκευτικής έμπνευσης. Ως διάσταση βάθους της ανθρώπινης εμπειρίας, η θρησκεία μετάγγισε στην τέχνη τη λαχτάρα για βαθύτερη κατανόηση της ζωής και με τη φορά της προς το επέκεινα, προς τη συνεχή αυθυπέρβαση του ανθρώπου, ανοίγει αδιάκοπα νέους ορίζοντες και προοπτικές.

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος Γιαννουλάτος, *Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού*

Ιουδαϊσμός: η ανεικονική δύναμη των συμβόλων

Εξ 20, 4-5

Δε θα κατασκευάσεις για σένα είδωλα και κανενός είδους ομοίωμα, που να αντιπροσωπεύει οτιδήποτε βρίσκεται ψηλά στον ουρανό ή εδώ κάτω στη γη ή μέσα στα νερά, κάτω απ' τη γη.

Δε θα τα προσκυνάς ούτε θα τα λατρεύεις, γιατί εγώ ο Κύριος, ο Θεός σου, είμαι Θεός που απαιτώ αποκλειστικότητα.

Το ιερό φως - Μενορά

Μολονότι φως και φωτιά παίζουν σπουδαίο ρόλο στον Ιουδαϊσμό, ποτέ τους δεν έγιναν αντικείμενα λατρείας. Αλλά ο Θεός, «ο Δημιουργός των ουράνιων φωστήρων», ευλογείται καθημερινά γιατί χάρισε στον άνθρωπο τα ουράνια σώματα. Η ίδια η προσευχή εξυμνεί το Σάββατο σαν ημέρα φωτός και χαράς. Καθώς στην προσευχή συνδέεται το φως με τη δημιουργία και την ανάπαυση του Σαββάτου, καταλαβαίνουμε τι σημαίνει το άναμμα των φώτων στην αρχή και στο τέλος της ημέρας αυτής. Τα φώτα είναι ο τρόπος με τον οποίο ευχαριστεί ο άνθρωπος τον Θεό για το δώρο του Σαββάτου. Στον βωμό του Ναού η φωτιά καίει τις θυσιαστήριες προσφορές και διατηρείται αναμμένη νύχτα και ημέρα. Οι Εβραίοι θεωρούσαν τη φωτιά αντιπρόσωπο της θείας βούλησης και υπάρχει η ιδέα του ίδιου του Θεού σαν φωτιά που καίει. Ο Θεός εμφανίστηκε στο βοσκό Μωυσή σαν φλεγόμενη βάτος και στους προφήτες Ιεζεκιήλ και Δανιήλ με μορφή φωτιάς.

Εύκολα καταλαβαίνει λοιπόν κανείς τη σημασία της επτάφωτης λυχνίας που λέγεται *Μενορά*. Είναι το σπουδαιότερο εβραϊκό σύμβολο που συναντάμε συχνότερα, το μοναδικό αμέσως αναγνωρίσιμο έμβλημα του Ιουδαϊσμού στον αρχαίο κόσμο. Αρχικά την έφτιαχναν από ατόφιο χρυσάφι για τη Σκηνή του μαρτυρίου και τη γέμιζαν με αγνό ελαιόλαδο. Σύμφωνα με την παράδοση, η *Μενορά* θεωρείται αναπαράσταση του δέντρου της γνώσης. Η κεντρική της θέση στο άδυτο του Ναού, μπροστά από την Κιβωτό της Διαθήκης που περιείχε τις πλάκες του Νόμου, υπογράμμιζε τη συμβολική αναπαράσταση του εβραϊκού ιδεώδους, την κατανόηση δηλαδή της Τορά με το μυαλό και το πνεύμα.

Μάικλ Κάνιελ, *Η τέχνη του Ιουδαϊσμού*

Μισδράχ και Μεζουζά

Όταν χτίζει καινούριο σπίτι ο Εβραίος, πρέπει ν' αφήνει ατελείωτο έναν χώρο, περίπου μισό τετραγωνικό, σαν ανάμνηση της Ιερουσαλήμ. Στον τοίχο του σπιτιού που βλέπει προς την Ιερουσαλήμ, κρεμάει ένα ενδεικτικό, μνημονικό έμβλημα, το *Μισδράχ*. *Μισδράχ* σημαίνει ανατολή και χρησίμευε για να προσανατολίζει τους Εβραίους του δυτικού κόσμου κατά την ώρα της προσευχής και να τους θυμίζει την καταστροφή της Ιερουσαλήμ. Το *Μισδράχ* εξελίχθηκε σε διακοσμητικό τοίχου και συγκέντρωσε την προσοχή των Εβραίων καλλιτεχνών. Άλλοτε επρόκειτο για ένα απλό κομμάτι ξύλο με περίτεχνα σκαλισμένη τη λέξη «Μισδράχ» και άλλοτε για μια μεταλλική πλάκα χαραγμένη ή σφυρηλατημένη με σκηνές από την Ιερουσαλήμ ή τα ερείπια του Δυτικού Τείχους του Ναού.

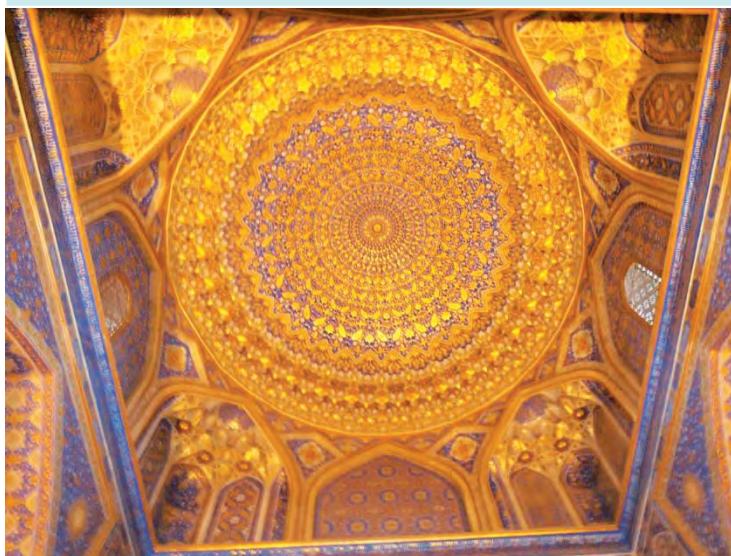

Άλλο παράδειγμα εβραϊκής διακοσμητικής τέχνης στο σπίτι είναι η *Μεζουζά*, ένα μικρό κομμάτι περγαμνής, με βιβλικούς στίχους γραμμένους στο χέρι, που τονίζει την εβραϊκή αγάπη στον Θεό και την αποδοχή των εντολών Του. Οι στίχοι αρχίζουν με τη φράση: «Άκουε ω Ισραήλ, ο Κύριος ο Θεός μας είναι Ένας». Η Τορά προστάζει τους Εβραίους να τοποθετούν τη *Μεζουζά* σε μια ειδική θήκη που την κρεμούσαν στην πόρτα του σπιτιού. Η θήκη αυτή –φτιαγμένη συνήθως από ασήμι, ορείχαλκο ή ξύλο– έχει συχνά όμορφες διακοσμήσεις με σκηνές από τους Αγίους Τόπους.

Μάικλ Κάνιελ, *Η τέχνη του Ιουδαϊσμού*

Ισλάμ: από την απαγόρευση του εικονισμού στα αραβουργήματα

Η τέχνη στο Ισλάμ

Η ασυμβίβαστη εχθρότητα του Κορανίου προς κάθε μορφή ειδωλολατρίας επηρέασε σοβαρά την ισλαμική τέχνη και περιόρισε την ενασχόληση με την απεικόνιση των προσώπων. Εγκαταλείποντας τον ελληνικό ρεαλισμό, οι μουσουλμάνοι καλλιτέχνες ανέπτυξαν την τέχνη των γεωμετρικών σχημάτων και των κοσμημάτων, αναζητώντας μια καθολικότερη αρμονία. Έτσι το διακοσμητικό στοιχείο κατέλαβε τη θέση του περιεχομένου και έγινε η

βασική έκφραση των αναζητήσεων και ανατάσεων της ψυχής του καλλιτέχνη. Κέντρα της καλλιτεχνικής δημιουργίας υπήρξαν τα τζαμιά. Σε κάθε εποχή και χώρα, οι μουσουλμάνοι ηγεμόνες φρόντισαν να ανεγείρουν επιβλητικά κτήρια για την κοινή προσευχή, αξιοποιώντας ό,τι καλύτερο υπήρχε σε καλλιτεχνικό δυναμικό. Η μουσουλμανική αρχιτεκτονική οφείλει πολλά στη βυζαντινή παράδοση. Αλλά στον εσωτερικό της διάκοσμο ανέπτυξε δική της αισθητική και ήθος, καλλιεργώντας τα αραβουργήματα και την καλλιγραφία. Οι μουσουλμάνοι καλλιτέχνες απορρόφησαν διάφορα στοιχεία που προϋπήρχαν στους παλαιούς πολιτισμούς της αρχαίας Εγγύς Ανατολής. Όλα αυτά όμως τα συγχώνευσαν, τα συνδύασαν αρμονικά σε μία ενότητα και πραγματοποίησαν μια σύνθεση, της οποίας η δημιουργική πνοή και συνοχή πάλει από τη δύναμη και το όραμα του Ισλάμ. Επώνυμοι και ανώνυμοι καλλιτέχνες προσέφεραν το ταλέντο τους για να υπηρετήσουν την απόλυτη ωραιότητα, να εκφράσουν την προσήλωση τους στο θέλημα του Αλλάχ, να διευκολύνουν την ανάταση των πιστών προς τον Θεό.

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος Γιαννουλάτος,
Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού

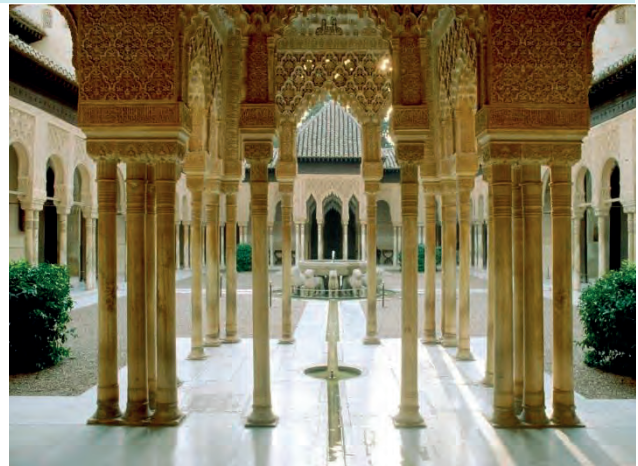
Διηγήθηκε η Άισα, η μητέρα των πιστών: Είχα ετοιμάσει ένα μαξιλάρι για τον Προφήτη διακοσμημένο με εικόνες ζώων. Εκείνος ήρθε και στάθηκε ανάμεσα στο λαό, με εμφανή έξαψη στο πρόσωπό του. Είπα: «Ω! Απόστολε του Αλλάχ! Τι συμβαίνει, ποιο είναι το πρόβλημα;» Είπε: «Τι μαξιλάρι είναι αυτό;» Απάντησα: «Έφτιαξα αυτό το μαξιλάρι, ώστε να ξαπλώνεις πάνω του». Είπε: «Δεν το ήξερες ότι οι άγγελοι δεν εισέρχονται σε σπίτια όπου υπάρχουν εικόνες; Όποιος ζωγραφίζει εικόνες θα τιμωρηθεί την Ημέρα της Ανάστασης και θα του ζητηθεί να δώσει ζωή σε αυτά που έχει δημιουργήσει».

Διήγηση της Αϊσέ

Από την ανεικονικότητα στα αραβουργήματα

Η θρησκεία που επικράτησε στη Μέση Ανατολή, σαρώνοντας και κατακτώντας τα πάντα κατά τον 7ο και 8ο αιώνα, στάθηκε ακόμη πιο αυστηρή στο θέμα των εικόνων από τον Χριστιανισμό. Απαγόρευσε εντελώς τις εικόνες. Αλλά η τέχνη αυτή δεν καταργείται τόσο εύκολα· έτσι οι τεχνίτες της Ανατολής, που τους απαγόρευαν να παριστάνουν ανθρώπους, άφησαν τη φαντασία τους να παίζει με σχήματα και φόρμες. Έφτιαξαν τις πιο λεπτεπίλεπτες δαντελωτές διακοσμήσεις, τα αραβουργήματα.

Είναι μια αλησμόνητη εμπειρία να περπατάς στις αυλές της Αλάμπρας και να θαυμάζεις την ανεξάντλητη ποικιλία αυτών των διακοσμητικών συνθέσεων. Σε τελική ανάλυση, τα λεπτά σχέδια τους και οι πλούσιοι χρωματικοί συνδυασμοί τους οφείλονται ίσως στη διδασκαλία του Μωάμεθ, που απομάκρυνε τη σκέψη του καλλιτέχνη από τα αντικείμενα της πραγματικής ζωής και την οδήγησε στον ονειρικό κόσμο των γραμμών και των σχημάτων.

Έρνστ Γκόμπριτς, Το χρονικό της τέχνης

**Ανατολικές θρησκείες: εκφραστική τόλμη και ποικιλομορφία.
Οι πολλαπλές όψεις του Θεού. Ινδουισμός: ανθρωπομορφισμός του Θεού**

Η τέχνη στον Ινδουισμό

Η ινδουιστική τέχνη, πλούσια και πολυποίκιλη χωρίς όμως να χάνει τη συνοχή της, διακρίνεται για πλαστικότητα κι άλλοτε για αφαίρεση, και συνήθως διαπνέεται από πολύμορφο συμβολισμό. Πιστή στη βασική πνευματική ινδουιστική παράδοση, στρέφει την προσοχή του

λαού προς την αθέατη πλευρά της πραγματικότητας, προς το Υπερβατικό, και υπογραμμίζει την αιώνια και ασύγκριτη αξία του πνεύματος, αποσκοπώντας στο να προκαλέσει περισυλλογή και να οδηγήσει τον πιστό σε κοινωνία με το θείο. Από τις τέχνες ιδιαίτερα άνθησε η αρχιτεκτονική. Σε στενό συνδυασμό με την αρχιτεκτονική, ως συμπλήρωμα και εξάρτημά της, αναπτύχθηκε η γλυπτική. Αμέτρητα αγάλματα, συνήθως ογκώδη, και άλλα γλυπτά κοσμούν τους ινδικούς ναούς. Η διάθεση των καλλιτεχνών είναι συμβολική. Προσπαθούν με το υλικό τους (πηλό, ξύλο, μέταλλο, κεραμίδι, κυρίως όμως πέτρα) να αποδώσουν διάφορες μορφές της ινδικής θεολογίας και μυθολογίας.

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος Γιαννουλάτος,
Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού

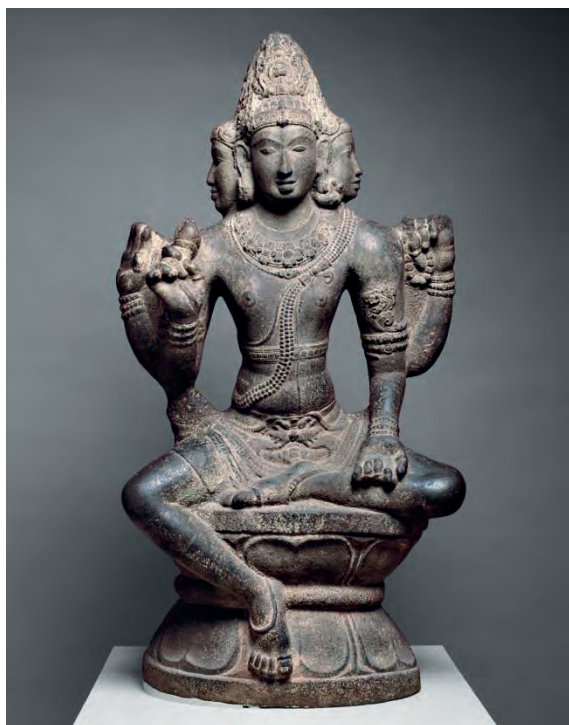
Βίσνου Σαμχίτα, κεφ. 29, στίχοι 55-7: Ένα αρχαίο ινδοϊστικό λατρευτικό κείμενο για τη χρήση αγαλμάτων

Δίχως μορφή, πώς μπορεί κανείς να αναλογιστεί τον Θεό; Ο νους του πού θα σταθεί; Όταν δεν υπάρχει τίποτα απ' το οποίο να μπορεί να κρατηθεί ο νους, θα απομακρυνθεί από την περισυλλογή και θα πέσει σε μια κατάσταση νάρκης. Συνεπώς, ο σώφρων θα διαλογιστεί πάνω σε κάποια ορισμένη μορφή.

Βίντια Ντεέτζια, *Ινδική τέχνη*

Πολλά χέρια, πολλά πρόσωπα

Οι θεότητες συχνά απεικονίζονται με πολλαπλά χέρια, γεγονός που οδήγησε τους πρώτους Ευρωπαίους περιηγητές να τις χαρακτηρίσουν ως «τερατώδεις». Στην Ινδία, αντίθετα, τα πολλαπλά χέρια δεν ήταν παρά μια αποτελεσματική μέθοδος αναπαράστασης της φοβερής δύναμης της θεότητας, η οποία δύναται να επιτελεί συγχρόνως διάφορα έργα. Επίσης ένας εικονογραφικός τρόπος απόδοσης του γενναιόδωρου χαρακτήρα μιας θεότητας είναι η απεικόνισή της με δύο έως τέσσερα χέρια. Όταν όμως πρόκειται για την αναπαράσταση ενός θεού στη μαχητική του διάσταση κατά των δαιμόνων, τότε τα χέρια του πολλαπλασιάζονται. Στο επεισόδιο κατά το οποίο η θεά Ντούργκα εξολοθρεύει τον μαινόμενο βούβαλο-δαίμονα, η θεά αποδίδεται με δεκαοκτώ χέρια και το καθένα από αυτά κρατά ένα διαφορετικό όπλο.

Ορισμένες φορές οι θεότητες απεικονίζονται και με περισσότερα από ένα κεφάλια, προκειμένου να αποδοθεί η απόλυτη εποπτική τους ικανότητα· επίσης, υποδήλωναν τις διάφορες εκφάνσεις της προσωπικότητας κάποιου θεού, όπως για παράδειγμα, με την τριπλή προτομή του Σίβα στην Ελεφάντα. Ακόμα, οι ινδουιστικές θεότητες απεικονίζονται πάνω σε διάφορα ζώα: ο Σίβα στον ταύρο, ο Βίσνου στον ιερό αετό Γκαρούντα, η Ντέβι σε λιοντάρι. Άλλες φορές αναπαριστάνονται ως πολυσύνθετα πρόσωπα, στα οποία συγχωνεύονται δύο διαφορετικές ιδιότητες. Στην Ελεφάντα βλέπουμε τη συγχώνευση των μορφών του Σίβα και της Παρβάτι σε μία και μοναδική ερμαφρόδιτη μορφή, η οποία τονίζει τη διπλή φύση της θεότητας. Μια άλλη σύνθεση παρουσιάζει τον Σίβα ενωμένο με τον Βίσνου, υπογραμμίζοντας ότι στην ουσία είναι μία ανώτατη δύναμη. Οι περισσότερες θεότητες αναπαριστάνονται με την ανθρώπινη μορφή τους.

Βίντια Ντεέτζια, Ινδική τέχνη

Οι πολλαπλές όψεις του θείου

Η τριπλή προτομή του ανεκδήλωτου ή αφανέρωτου Σίβα αποσκοπούσε στην υποδήλωση των πέντε εκφάνσεων του θείου. Το τέταρτο πρόσωπο της πίσω πλευράς και ένα πέμπτο στην κορυφή δεν έχουν σκαλιστεί· ο θεατής πρέπει να τα δημιουργήσει με τη φαντασία του. Το κεντρικό πρόσωπο της αναπαράστασης του θεού αντανακλά την πληρότητα της απόλυτης γνώσης. Ο Σίβα είναι πρωτίστως ο υπέρτατος γιόγκι. Η αριστερή κατατομή του θεού, με το στριφογυριστό μουστάκι και τα συνοφρυωμένα φρύδια, αντιπροσωπεύει την τρομερή του όψη (ως Άγκορα)· φίδια περιελίσσονται στα μπλεγμένα του μαλλιά, ενώ έχει ένα ακόμα φίδι για σκουλαρίκι. Ο Σίβα, που φημίζεται για τις καταστροφικές του δυνάμεις, με αυτή την οργισμένη μορφή μάχεται το χρόνο, το θάνατο, την τύφλωση και διάφορες άλλες δυνάμεις του σκότους. Η δεξιά κατατομή, με τους απαλούς βοστρύχους και τα σαρκώδη χείλη αντιπροσωπεύει το ονειρικό και μακάριο πρόσωπο της θεάς Παρβάτι, της όμορφης και αξιγάπητης γυναίκας του την οποία σπάνια αποχωρίζεται.

Βίντια Ντεέτζια, Ινδική τέχνη

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✿ Διερεύνηση της θέσης των συμβόλων στην ιουδαϊκή συναγωγή.
- ✿ Διερεύνηση της θέσης των συμβόλων στο τζαμί.
- ✿ Artful thinking (Χρώματα, Σχήματα, Γραμμές): Πολλά χέρια, πολλά πρόσωπα.
- ✿ Artful thinking: Μπροστά στο άγαλμα του Σίβα.

Ποιος είναι ο Θεός των χριστιανών; «Τίνα με λέγουσιν οι άνθρωποι είναι;»

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Οι άνθρωποι πριν από τον ερχομό του Χριστού λαχταρούσαν και περίμεναν έναν καινούριο κόσμο. Έναν κόσμο με λιγότερα βάσανα, με περισσότερη ανθρωπιά και ευτυχία. Οι προφήτες και οι ποιητές στήριζαν με τους λόγους τους την ελπίδα γι' αυτόν τον κόσμο και προέλεγαν τον ερχομό του. Κι αυτός κάποτε ήρθε και ξεκίνησε με τον Ιησού Χριστό. Πώς εμφανίστηκε ο Ιησούς στον κόσμο μας; Πώς έζησε; Τι και πώς δίδαξε; Τι έπραξε; Οι σύγχρονοι του πώς τον αντιμετώπισαν; Γιατί πολλοί τότε τον αγάπησαν και τον ακολούθησαν; Γιατί κάποιοι τον σταύρωσαν; Άραγε πέτυχαν τον σκοπό τους; Η μορφή του, η ζωή του, η διδασκαλία του και τα έργα του γιατί συγκίνησαν και συγκινούν πλήθη ανθρώπων; Εμείς τι ξέρουμε και τι νιώθουμε γι' αυτόν; Τι περιμένουμε απ' αυτόν; Αυτά και άλλα παρόμοια ερωτήματα θα μας απασχολήσουν σε αυτή τη Θεματική Ενότητα. Από τα κείμενα των Ευαγγελίων και από άλλα κείμενα θα πληροφορηθούμε και θα γνωρίσουμε τον Ιησού Χριστό και τον καινούριο κόσμο που έφερε με τη ζωή και το έργο του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Γνώμες των ανθρώπων για τον Ιησού Χριστό

- ✝ Πρόσωπα της εποχής του (Πιλάτος, Νικόδημος, Ιώσηπος, Κέλσος)
- ✝ Φιλόσοφοι, καλλιτέχνες (Πασκάλ Μπρυκνέρ, Μαχάτμα Γκάντι, Τάσος Λειβαδίτης)

II. Ο Ιησούς Χριστός στην Καινή Διαθήκη

- ✝ Ο Μεσσίας που ανήγγειλαν οι Προφήτες
- ✝ Ο μοναδικός διδάσκαλος και Επί του Όρους Ομιλία
- ✝ Φανερώνει τον Θεό ως Πατέρα που συγχωρεί τα παιδιά του
- ✝ Αποδέχεται και συνομιλεί χωρίς διακρίσεις με άντρες και γυναίκες
- ✝ Συγχωρεί «αμαρτωλούς» που έχουν ανοιχτή καρδιά
- ✝ Χορταίνει τη σωματική και πνευματική πείνα των ανθρώπων
- ✝ Ανοίγει τα μάτια των ανθρώπων
- ✝ Ελευθερώνει τους ανθρώπους από την τυπική τήρηση του Νόμου
- ✝ Κηρύττει μια κοινωνία δικαιοσύνης και ταυτίζεται με τους αδυνάτους
- ✝ Συγχωρεί και αγαπά όλους το ίδιο, ακόμη και τους σταυρωτές του
- ✝ Κρίνει αυστηρά την υποκρισία και τη σκληροκαρδία
- ✝ Πάσχει, πεθαίνει και ανασταίνεται
- ✝ Ο Σωτήρας του κόσμου
- ✝ Ο Ιησούς «σημείον αντιλεγόμενον»
- ✝ Ο «ήλιος της δικαιοσύνης» στον κόσμο

III. Ο Ιησούς στο Κοράνιο και στις Χαντίθ

- ✝ Κοράνιο
- ✝ Ο Υιός της Μαρίας
- ✝ Ιησούς και λόγος του Θεού
- ✝ Προφήτης
- ✝ Εσχατολογικός προφήτης
- ✝ Θαυματουργός
- ✝ Χαντίθ
- ✝ Ο Ιησούς απρόσβλητος από τον πειρασμό τη στιγμή της γέννησής του

Ι. Γνώμες των ανθρώπων για τον Ιησού Χριστό

Πρόσωπα της εποχής του (Πιλάτος, Νικόδημος, Ιώσηπος, Κέλσος)

Ο Ιησούς στον Πιλάτο, Μτ 27,11-26

Ο Ιησούς στάθηκε μπροστά στο Ρωμαίο διοικητή, κι εκείνος άρχισε την ανάκριση: «Εσύ είσαι λοιπόν ο βασιλιάς των Ιουδαίων;» Ο Ιησούς του αποκρίθηκε: «Ναι, όπως το λες». Άρχισαν τότε να τον κατηγορούν οι αρχιερείς και οι πρεσβύτεροι, μα αυτός δεν έδινε καμιά απάντηση. «Δεν ακούς πόσα σου καταμαρτυρούν;» του λέει ο Πιλάτος. Ο Ιησούς όμως δεν έδινε καμιά απάντηση, κι ο διοικητής απόρησε πολύ γι' αυτό. Υπήρχε η συνήθεια κάθε Πάσχα να ελευθερώνει ο Ρωμαίος διοικητής έναν φυλακισμένο, όποιον θα του ζητούσε ο

λαός. Στις φυλακές βρισκόταν τότε ένας πασίγνωστος φυλακισμένος, που λεγόταν Βαραββάς. Όταν συγκεντρώθηκε λοιπόν το πλήθος, ο Πιλάτος τους ρώτησε: «Ποιον θέλετε να σας ελευθερώσω; Το Βαραββά ή τον Ιησού, που λένε ότι είναι ο Μεσσίας;» Γιατί είχε καταλάβει πως από φθόνο και μόνο τού είχαν παραδώσει τον Ιησού. Ενώ καθόταν στη δικαστική του έδρα, η γυναίκα του τού έστειλε με κάποιον ετούτο το μήνυμα: «Μην κάνεις τίποτα εναντίον αυτού του αθώου, γιατί πολύ ταλαιπωρήθηκα απόψε στ' όνειρό μου εξαιτίας του». Στο μεταξύ οι αρχιερείς και οι πρεσβύτεροι του συνεδρίου έπεισαν το πλήθος να ζητήσουν να ελευθερωθεί ο Βαραββάς και να θανατωθεί ο Ιησούς. Όταν λοιπόν τους ξαναρώτησε ο διοικητής: «Ποιον από τους δύο θέλετε να σας ελευθερώσω;» το πλήθος αποκρίθηκε: «Τον Βαραββά!» Τους λέει ο Πιλάτος: «Και τι να τον κάνω τον Ιησού, που λένε ότι είναι ο Χριστός;» Κι όλοι του λένε: «Να σταυρωθεί!» Ο Πιλάτος ξαναρωτά: «Γιατί; Τι κακό έκανε;» Το πλήθος όμως κραύγαζε με περισσότερη δύναμη: «Να σταυρωθεί!» Όταν είδε ο Πιλάτος πως έτσι δεν πετυχαίνει τίποτα, αλλά αντίθετα γίνεται περισσότερη αναταραχή, πήρε νερό και ένιψε τα χέρια του μπροστά στο πλήθος, λέγοντας: «Εγώ είμαι αθώος για το αίμα αυτού του δικαίου· το κρίμα πάνω σας». Τότε αποκρίθηκε όλος ο λαός και είπε: «Το αίμα του πάνω μας και πάνω στα παιδιά μας». Έτσι τους απέλυσε το Βαραββά, ενώ τον Ιησού τον μαστίγωσε και τον παρέδωσε να σταυρωθεί.

Ο Ιησούς και ο Νικόδημος, Ιω 3, 1-8

Κάποιος από τους Φαρισαίους που λεγόταν Νικόδημος, άρχοντας των Ιουδαίων, ήρθε στον Ιησού νύχτα και του είπε: «Διδάσκαλε, ξέρουμε πως ο Θεός σε έστειλε να διδάξεις· γιατί κανείς δεν μπορεί να κάνει αυτά τα θαύματα που κάνεις εσύ, αν ο Θεός δεν είναι μαζί του». Ο Ιησούς του είπε: «Σε βεβαιώνω, πως αν δεν γεννηθεί κανείς ξανά, δεν μπορεί να δει τη βασιλεία του Θεού». Τον ρώτησε ο Νικόδημος: «Πώς είναι δυνατόν ένας άνθρωπος ηλικιωμένος

πια να γεννηθεί ξανά; Μήπως μπορεί να μπει στην κοιλιά της μάνας του και να γεννηθεί άλλη μια φορά;» Ο Ιησούς του απάντησε: «Σε βεβαιώνω πως αν κανείς δεν γεννηθεί απ' το νερό κι από το Πνεύμα, δεν μπορεί να μπει στη βασιλεία του Θεού. Ό,τι γεννιέται από τον άνθρωπο είναι ανθρώπινο, ενώ ό,τι γεννιέται από το Πνεύμα είναι πνευματικό. Μην απορείς που σου είπα ότι πρέπει να γεννηθείτε ξανά. Ο άνεμος πνέει όπου θέλει· ακούς τη βοή του, αλλά δεν ξέρεις από πού έρχεται και πού πηγαίνει· έτσι συμβαίνει και με καθέναν που γεννιέται από το Πνεύμα».

Ιώσηπος, *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*, Βιβλίο 18, 3, 63-64

Εκείνη την περίοδο περίπου έζησε ο Ιησούς, ο σοφός άνθρωπος, αν βέβαια μπορεί κανείς να τον αποκαλέσει άνθρωπο. Ήταν εκείνος που έκανε απίστευτα πράγματα και ήταν ο δάσκαλος ανθρώπων που δέχονται την αλήθεια ευχαρίστως. Προσέλκυσε πολλούς Ιουδαίους αλλά και πολλούς Έλληνες. Ήταν ο Χριστός. Όταν ο Πιλάτος –αφού άκουσε να τον κατηγορούν άνθρωποι που είναι οι επιφανέστεροι ανάμεσά μας– τον καταδίκασε να σταυρωθεί, εκείνοι που από την αρχή τον αγάπησαν δεν έπαψαν να τον αγαπούν. Διότι εμφανίστηκε σ' αυτούς την τρίτη ημέρα αναστημένος, όπως οι προφήτες του Θεού το είχαν προφητέψει μαζί με πολλά άλλα θαυμαστά πράγματα γι' αυτόν. Ενώ οι Χριστιανοί, όπως ονομάστηκαν από αυτόν, δεν έχουν εξαφανιστεί μέχρι σήμερα.

✚ **Ο λόγιος Ιώσηπος Φλάβιος γεννήθηκε το 37 μ.Χ. στην Ιερουσαλήμ. Υπήρξε ο πρώτος ιστορικός που έγραψε την ιστορία των Ιουδαίων στο βιβλίο του «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία». Στο έργο του δίνει πληροφορίες για τον Ιησού και τους ανθρώπους του περιβάλλοντός του.**

Τάκιτος, *Annales*, 15, 44

Έτσι, για να διαψεύσει τις φήμες ο Νέρωνας, θεώρησε ενόχους και υπέβαλε σε βασανιστήρια αυτούς που ήταν μισητοί για τις απεχθείς πράξεις τους και που το πλήθος αποκαλούσε chrestiani [χριστιανούς]. Η ονομασία αυτή προέρχεται από τον Christus [Χριστό] τον οποίο, την εποχή της ηγεμονίας του Τιβέριου, ο έπαρχος Πόντιος Πιλάτος είχε υποβάλει σε μαρτύριο. Ενώ αυτή η βδελυρή δεισιδαιμονία κατεστάλη αμέσως, τώρα έχει επανέλθει και όχι μόνο στην Ιουδαία όπου είχε γεννηθεί το κακό αλλά και στη Ρώμη, όπου συρρέει ό,τι πιο φρικτό και αναισχυντο υπάρχει στον κόσμο, και βρίσκει εκεί πολυάριθμη πελατεία.

✚ **Ο Τάκιτος (56–120) ήταν ένας από τους σημαντικότερους Λατίνους ιστορικούς. Στα δύο μεγάλα του έργα «Annales» (Χρονικά) και «Historiae», εξετάζει την ιστορία της Ρώμης από τον θάνατο του Αυγούστου (14 μ.Χ.) μέχρι τον θάνατο του Δομιτιανού (96 μ.Χ.).**

Κέλσου, *Αληθής Λόγος* [απόσπασμα από το έργο του Ωριγένη Κατά Κέλσου 2.9]

Αν ήταν θεός, δε θα ήταν δυνατόν ούτε να συρθεί δεμένος ούτε πολύ περισσότερο –αυτός, που θεωρείτο Σωτήρας και Υιός και αγγελιοφόρος του Υψίστου Θεού– να εγκαταλειφθεί και να παραδοθεί από τους συντρόφους του και αυτούς που τον συναναστρέφονταν και τον είχαν σαν δάσκαλό τους μακριά απ' όλους.

✚ **Ο Κέλσος είναι φιλόσοφος του 2ου αιώνα μ.Χ. και συγγραφέας του έργου «Αληθής Λόγος». Αν και το έργο του δεν έφτασε ποτέ σε μας στην αρχική του μορφή, η ανασύνθεσή του σε μεγάλο ποσοστό έγινε μέσα από τη διεξοδική ανασκευή των επιχειρημάτων του Κέλσου, τα οποία παραθέτει ο Ωριγένης στο απολογητικό του έργο «Κατά Κέλσου».**

Εξωχριστιανικές μαρτυρίες που επιβεβαιώνουν την ιστορικότητα του Ιησού, εντοπίζονται στα έργα του Σαμαρείτη Θαλλού (Thallus), ο οποίος σε χρονικό που γράφτηκε στη Ρώμη περί το 52 μ.Χ. αναφέρει το σκότος κατά τη Σταύρωση, γεγονός που σώζεται και στη Χρονογραφία του Σέξτου Ιουλίου Αφρικανού (περί το 221 μ.Χ.). Ανάλογες πληροφορίες υπάρχουν στο έργο του Σύρου στωικού φιλοσόφου Mara Bar Sarapion, ο οποίος σε επιστολή μετά το 73 μ.Χ. αναφέρει την καταδίκη του Ιησού, καθώς και του αρχαιοδίφη Γάιου Σουητώνιου (69 - μετά το 120 μ.Χ.).

Φιλόσοφοι και καλλιτέχνες: (Μπρυκνέρ, Μπούμπερ, Γκάντι, Καζαντζάκης, Λειβαδίτης)

Πασκάλ Μπρυκνέρ, *Η αέναη ευφορία*

Θάνατος και ανάσταση: ο γιος του Θεού πάνω στο σταυρό του επικυρώνει την τραγικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης και την ανυψώνει στην υπεράνθρωπη τάξη της ελπίδας και της αγάπης. Τα πάθη του επιτρέπουν έτσι στον κάθε δυστυχισμένο να τα ξαναζήσει στο δικό του επίπεδο και να συμμετάσχει σε ένα θεμελιακό γεγονός που τον ξεπερνάει κατά πολύ. Οφείλει να φορτωθεί τον προσωπικό σταυρό του και να βρει στον Ιησού έναν οδηγό και έναν συμπαραστάτη φίλο.

Πασκάλ Μπρυκνέρ, *Το παράδοξο του έρωτα*

Τρομερό το αίνιγμα αυτής της εντολής: «Αγάπα τον πλησίον σου ως εαυτόν». Προφανής ο παραλογισμός: είτε αγαπάμε τον εαυτό μας σε βάρος των άλλων, είτε αγαπάμε τους άλλους εις βάρος του εαυτού μας. Θα έπρεπε λοιπόν να λατρεύουμε ασυγκράτητα τον εαυτό μας για να υπερχειλίζει η αγάπη μας προς τους άλλους.

✠ Ο Πασκάλ Μπρυκνέρ γεννήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 1948 στο Παρίσι. Είναι συγγραφέας και ανήκει στους αποκαλούμενους «νέους Φιλοσόφους» που έγιναν γνωστοί τις δεκαετίες του '70 και του '80. Μεγάλο μέρος του συγγραφικού του έργου είναι αφιερωμένο στην κριτική της γαλλικής κοινωνίας και του πολιτισμού.

Μάρτιν Μπούμπερ, *Οι δύο τύποι της πίστης*

Από τα νιάτα μου αισθανόμουν τον Ιησού ως μεγάλο αδελφό. Το ότι ο Χριστιανισμός τον θεωρούσε και τον θεωρεί και σωτήρα, μου φαινόταν πάντοτε ένα γεγονός μεγάλης σοβαρότητας, την οποία πρέπει να κατανοήσω για χάρη του και για δική μου χάρη. Αυτά τα αδελφικά και φιλικά αισθήματά μου δυνάμωσαν με τον χρόνο και έγιναν όλο και πιο αγνά, και σήμερα τον βλέπω με πιο δυνατή και πιο αγνή ματιά από ποτέ. Μου είναι πιο βέβαιο από ποτέ ότι του ανήκει μια μεγάλη θέση στην ιστορία της θρησκείας του Ισραήλ.

✠ Ο Μάρτιν Μπούμπερ (1878-1965) ήταν Αυστριακός φιλόσοφος εβραϊκής καταγωγής. Στη φιλοσοφία του τόνιζε την αναγκαιότητα επικοινωνίας Θεού και ανθρώπου. Στο έργο του διακρίνονται επιδράσεις από το θρησκευτικό μυστικισμό, την Παλαιά Διαθήκη, τη σύγχρονη ψυχολογία και τον ορθολογισμό.

Μαχάτμα Γκάντι, *Harijan*, 12-6-1937, στο Μ. Κ. Gandhi, *What Jesus means to me*

Ο Ιησούς δεν κήρυξε μια νέα θρησκεία, αλλά ένα νέο τρόπο ζωής. Ο Ιησούς είναι αυτός που είπε: «Στη βασιλεία του Θεού δε θα μπει όποιος μου λέει “Κύριε, Κύριε”, αλλά όποιος κάνει το θέλημα του ουράνιου Πατέρα μου.»

Ο Ιησούς έζησε και πέθανε μάταια αν δε μας δίδαξε να ρυθμίζουμε ολόκληρη τη ζωή μας σύμφωνα με τον αιώνιο Νόμο της Αγάπης.

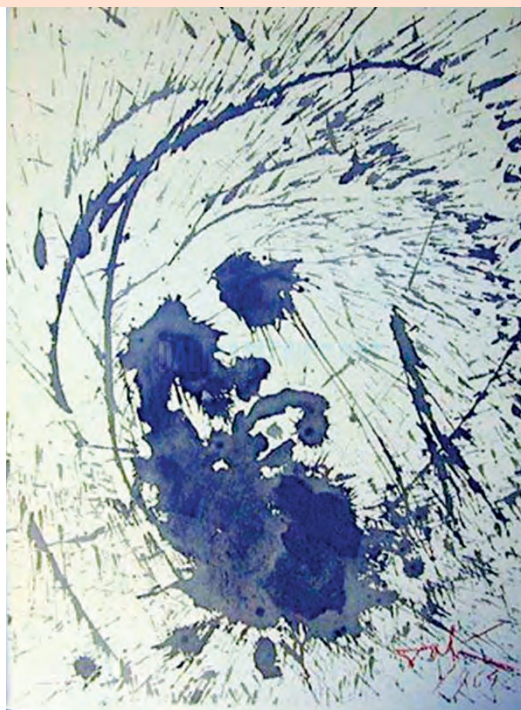
Μαχάτμα Γκάντι, *My Visit With Mahatma Gandhi*, James E. McEldowney

Έχω μεγάλο σεβασμό για τον Χριστιανισμό. Έχω διαβάσει πολλές φορές την επί του Όρους Ομιλία και έχω κερδίσει πολλά από αυτό. Δε γνωρίζω κανέναν που να έχει κάνει περισσότερα για την ανθρωπότητα από τον Ιησού. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει τίποτα λάθος με τον Χριστιανισμό, το πρόβλημα είναι με εσάς, τους Χριστιανούς.

✠ Ο Μοχάντας Καραμτσάντ Γκάντι (1869-1948) ήταν Ινδός πολιτικός, στοχαστής, ακτιβιστής και επαναστάτης. Υπήρξε η κεντρική μορφή του εθνικού κινήματος για την ινδική ανεξαρτησία και εμπνευστής της μεθόδου παθητικής αντίστασης χωρίς τη χρήση βίας έναντι των καταπιεστών. Η διδασκαλία του επηρέασε το διεθνές κίνημα για την ειρήνη και μαζί με τον ασκητικό βίο του συντέιναν στο να καταστεί παγκόσμιο σύμβολο και ορόσημο της φιλοσοφικής και κοινωνικοπολιτικής διανόησης του 20ού αιώνα.

Νίκος Καζαντζάκης, *Πρόλογος, Ο τελευταίος πειρασμός*

Η δυαδική υπόσταση του Χριστού στάθηκε για μένα πάντα βαθύ, ανεξερεύνητο μυστήριο· η λαχτάρα, η τόσο ανθρώπινη, η τόσο υπεράνθρωπη, να φτάσει ο άνθρωπος ως τον Θεό - ή, πιο σωστά: να επιστρέψει ο άνθρωπος στον Θεό και να ταυτιστεί μαζί του· η νοσταλγία αυτή, η τόσο μυστική και συνάμα τόσο πραγματική, άνοιγε μέσα μου πληγές και πηγές μεγάλες. Ποτέ δεν ακολούθησα με τόσο τρόπο την αιματωμένη πορεία του στο Γολγοθά, ποτέ δεν έζησα με τόση ένταση, με τόση κατανόηση κι αγάπη το Βίο και τα Πάθη του Χριστού, όσο τις μέρες και τις νύχτες που έγραφα τον «Τελευταίο Πειρασμό». Γράφοντας την εξομολόγηση ετούτης της αγωνίας και της μεγάλης ελπίδας του ανθρώπου, ήμουν συγκινημένος τόσο που τα μάτια μου βούρκωναν· δεν είχα νιώσει ποτέ με τόση γλύκα, με τόσο πόνο να πέφτει στάλα στάλα το αίμα του Χριστού στην καρδιά μου. Γιατί ο Χριστός, για ν' ανέβει στην κορυφή της θυσίας, στο Σταυρό, στην κορυφή της εξαϋλώσης, στον Θεό, πέρασε όλα τα στάδια του αγωνιζόμενου ανθρώπου. Όλα, και γι' αυτό κι ο πόνος του μας είναι τόσο γνώριμος και τον πονούμε, κι η τελική νίκη του μας φαίνεται τόσο και δικιά μας μελλούμενη νίκη. Ότι είχε βαθιά ανθρώπινο ο Χριστός μάς βοηθάει να τον καταλάβουμε και να τον αγαπήσουμε και να παρακολουθούμε τα Πάθη του σα να 'ταν δικά μας πάθη. Αν δεν είχε μέσα του το ζεστό ανθρώπινο στοιχείο, δε θα μπορούσε

ποτέ με τόση σιγουράδα και τρυφερότητα να αγγίζει την καρδιά μας και δε θα μπορούσε να γίνει πρότυπο στη ζωή μας. Αγωνιζόμαστε κι εμείς, τον βλέπουμε κι αυτόν να αγωνίζεται και παίρνουμε κουράγιο· βλέπουμε, δεν είμαστε ολομόναχοι στον κόσμο, αγωνίζεται κι αυτός μαζί μας.

✝ **Ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957) ήταν ένας από τους σημαντικότερους νεοέλληνες στοχαστές και λογοτέχνες. Έγραψε μυθιστορήματα, θεατρικά έργα, ταξιδιωτικά και ποίηση.**

Τάσος Λειβαδίτης, Ο αδελφός Ιησούς

Πιστεύω στα δισταχτικά αδέξια βήματα των ταπεινών και στον Χριστό που διασχίζει την Ιστορία.

Ευαγγελισμός

Ήταν βέβαια πάντα λίγο παράξενος, έμενε στο διπλανό δωμάτιο, όμως εκείνη τη νύχτα βγήκε στο δρόμο κρατώντας μια λάμπα, «τι γυρεύεις;» του λέω, «τη Θεοτόκο» μου λέει –στην ακατάληπτη γλώσσα εκείνων που δίνουν νόημα σε μια εποχή.

Η γέννηση

Έν' άλλο βράδυ τον άκουσα να κλαίει δίπλα. Χτύπησα την πόρτα και μπήκα. Μου 'δειξε πάνω στο κομοδίνο ένα μικρό ξύλινο σταυρό. «Είδες, μου λέει, γεννήθηκε η ευσπλαχνία». Έσκυψα τότε το κεφάλι κι έκλαψα κι εγώ, γιατί θα περνούσαν αιώνες και αιώνες και δε θα 'χαμε να πούμε τίποτα ωραιότερο απ' αυτό.

Η ταφή

Πέθανε ύστερα από λίγες μέρες. Τον θάψαμε στην άκρη ενός παλιού κοιμητηρίου, δυο άνθρωποι όλοι κι όλοι κι ένα περαστικό αδέσποτο σκυλί που είχε σταθεί και μας κοιτούσε. Έβρεχε. Έτσι, κάθε που βλέπω τώρα ένα σκυλί, ξέρω κατά πού πέφτει η Παράδεισος.

Η ανάληψη

Πέρασαν μήνες. Το δωμάτιο δίπλα έμενε άδειο. Όσπου ήρθε ένας νέος ενοικιαστής. Δεν είχα δει ποτέ το πρόσωπό του, άκουγα μόνο, μέρα νύχτα, αδιάκοπα τα βήματά του στην κάμαρα. «Αυτός θα πηγαίνει πολύ μακριά», σκεφτόμουν. Τέλος, ένα βράδυ τα βήματα σταμάτησαν. «Επιτέλους, έφτασε», είπα μέσα μου με ανακούφιση. Το άλλο πρωί έμαθα ότι έφυγε – γιατί, βέβαια, Θεέ μου, κάπου θα υπάρχει ένας κόσμος καλύτερος...

Τάσος Λειβαδίτης, Την πόρτα ανοίγω το βράδυ

Την πόρτα ανοίγω το βράδυ, | τη λάμπα κρατώ ψηλά,
να δούνε της γης οι θλιμμένοι, | να 'ρθούνε, να βρουν συντροφιά.

Να βρούνε στρωμένο τραπέζι, | σταμνί για να πιει ο καημός
κι ανάμεσά μας θα στέκει | ο πόνος, του κόσμου αδερφός.

Να βρούνε γωνιά ν' ακουμπήσουν, | σκαμνί για να κάτσει ο τυφλός
κι εκεί καθώς θα μιλάμε | θα 'ρθει συντροφιά κι ο Χριστός.

✝ **Ο Τάσος Λειβαδίτης (1922-1988) ήταν σημαντικός Έλληνας ποιητής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα.**

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

✝ Έρευνα: Συγκεντρώστε γνώμες μαθητών του σχολείου για τον Ιησού και παρουσιάστε τις στην τάξη.

✝ Διάδρομος συνείδησης για πρόσωπα των διηγήσεων (Πιλάτος, Νικόδημος).

II. Ο Ιησούς Χριστός στην Καινή Διαθήκη

Το κήρυγμα στη Ναζαρέτ

Λκ 4, 14-21

Ο Ιησούς επέστρεψε γεμάτος με τη δύναμη του Πνεύματος στη Γαλιλαία και η φήμη του διαδόθηκε σε όλα τα περίχωρα. Δίδασκε στις συναγωγές τους και τον τιμούσαν όλοι. Ύστερα ήρθε στη Ναζαρέτ, όπου είχε μεγαλώσει. Το Σάββατο πήγε όπως συνήθιζε στη συναγωγή και σηκώθηκε να διαβάσει τις Γραφές. Του έδωσαν το χειρόγραφο με τα λόγια του προφήτη Ησαΐα. Ο Ιησούς το ξετύλιξε και βρήκε το σημείο όπου ήταν γραμμένο το εξής: *Το Πνεύμα του Κυρίου με κατέχει, γιατί ο Κύριος με έχρισε και μ' έστειλε ν' αναγγείλω το χαρμόσυνο μήνυμα στους φτωχούς, να θεραπεύσω τους συντριμμένους ψυχικά. Στους αιχμαλώτους να κηρύξω απελευθέρωση και στους τυφλούς ότι θα βρουν το φως τους, να φέρω λευτεριά στους τσακισμένους, να αναγγείλω του καιρού τον ερχομό που ο Κύριος θα φέρει τη σωτηρία στο λαό του.* Ύστερα τύλιξε το χειρόγραφο, το έδωσε στον υπηρέτη και κάθισε. Τα μάτια όλων στη συναγωγή ήταν προσηλωμένα πάνω του. Άρχισε τότε να τους λέει: «Σήμερα βρίσκει την εκπλήρωσή της η προφητεία που μόλις ακούσατε».

Ο Μεσσίας που ανήγγειλαν οι Προφήτες

Ησ 11, 1-10

Ένα κλωνάρι θα φυτρώσει απ' τον κορμό του Ιεσσαί κι ένα κλαδί θα ξεπροβάλει από τις ρίζες του. Πάνω του θ' αναπαύεται το Πνεύμα του Κυρίου, το πνεύμα αυτό που θα του δίνει σοφία και σύνεση, την ικανότητα ν' αποφασίζει, τη δύναμη να εκτελεί, τη γνώση του Κυρίου, τον σεβασμό στον Κύριο. Η πιο μεγάλη του ευχαρίστηση θα 'ναι να σέβεται τον Κύριο. Τίποτα δε θα κρίνει απ' τα φαινόμενα ούτε θ' αποφασίζει απ' τα λεγόμενα. Αλλά θα κρίνει με δικαιοσύνη τους φτωχούς και θα υπερασπίζεται μ' ευθύτητα τους ταπεινούς της χώρας. Χάρη στις αυστηρές του εντολές στη χώρα θα κρατά την τάξη και με την κρίση του θα θανατώνονται οι ασεβείς. Η δικαιοσύνη κι η πιστότητα θα 'ναι γι' αυτόν σαν το ζωνάρι που τυλίγει τη μέση του. Τότε θα κάθεται ο λύκος παρέα με το αρνί και θα κοιμάται ο πάνθηρας με το κατσίκι αντάμα. Το μοσχαρακι και το λιονταρόπουλο θα βόσκουνε μαζί κι ένα μικρό παιδί θα τα οδηγάει. Η αγελάδα κι η αρκούδα την ίδια θα 'χουνε βοσκή και τα μικρά τους το ίδιο το λημέρι· το λιοντάρι θα τρέφεται καθώς το βόδι με άχυρο. Το βρέφος άφοβα θα παίζει στη φωλιά της έχιδνας, το νήπιο που μόλις αποκόπηκε από της μάνας του το γάλα θ' απλώνει το χεράκι του στις κόμπρας τη σπηλιά. Κανένας δε θα προξενεί στον άλλον βλάβη ούτε κακό πουθενά στ' όρος το άγιο του Θεού, γιατί η γνώση του Κυρίου τη χώρα θα σκεπάζει όπως σκεπάζουν τα νερά τη θάλασσα. Σαν έρθει εκείνη η μέρα, το βλαστάρι από τη ρίζα του Ιεσσαί εκεί θα στέκεται για τους λαούς σημαία. Τα έθνη θα 'ρχονται να του ζητάνε συμβουλή και κατοικία του θα είναι η δόξα του Κυρίου.

Προσδοκίες του αρχαίου ελληνικού κόσμου

Η προσδοκία της έλευσης ενός θεού λυτρωτή εντοπίζεται και στα έργα των αρχαίων κλασικών συγγραφέων. Στο έργο «Προμηθέας Δεσμώτης» του Αισχύλου, ο Προμηθέας –ενώ βρισκόταν φυλακισμένος στον Κάυκασο– προλέγει ότι ο λυτρωτής από τα βάσανά του θα γεννηθεί από

την παρθένο Ιώ και τον Θεό (στιχ. 772, 834, 848). Αυτός ο θεάνθρωπος θα καταλύσει την εξουσία των παλαιών θεών και θα αφανίσει αυτούς και τη δύναμή τους (στιχ. 908, 920). Στο τέλος του έργου ο Αισχύλος, διά στόματος του Ερμή, προλέγει στον Προμηθέα: «Τέρμα στον πόνο αυτό μην καρτερείς, πριν κάποιος θεός τις συμφορές σου να σηκώσει και στον ανήλιαγο Άδη αντί για σένα στους άφεγγους κατέβει του Ταρτάρου βυθούς» (Αισχύλου, Προμηθέας Δεσμώτης, στιχ. 1026). Μερικά χρόνια αργότερα, στο έργο του Πλάτωνα «Απολογία του Σωκράτη», επαναλαμβάνεται η προσδοκία ενός θεού σωτήρα. Ο Σωκράτης στην απολογία του λέει: «την υπόλοιπη ζωή σας θα την περάσετε σε πνευματικό λήθαργο, εάν ο Θεός δε στείλει κάποιον άλλον προς εσάς, φροντίζοντας για σας.» (Πλάτωνος, Απολογία Σωκράτους 18, 31Α). Τέλος, αξίζει να θυμηθούμε πως ο Απόστολος Παύλος, όταν ήρθε στην Αθήνα το 50 μ.Χ. για να κηρύξει τον Χριστιανισμό (Πραξ 17,22-23), «στάθηκε στη μέση του Αρείου Πάγου και είπε: Αθηναίοι! Σας βλέπω ευλαβέστατους από κάθε άποψη. Πράγματι, ενώ περιδιάβαζα την πόλη σας και έβλεπα τους ιερούς σας τόπους, βρήκα ανάμεσα σ' αυτούς κι ένα βωμό, με την επιγραφή στον Άγνωστο Θεό. Αυτόν, λοιπόν, που εσείς λατρεύετε χωρίς να τον γνωρίζετε, αυτόν εγώ τώρα σας τον κάνω γνωστό».

Ο μοναδικός διδάσκαλος

Τρία χρόνια έδρασε ο Ιησούς. Έπραττε και δίδασκε ακούραστα. Ο Ιησούς ως δάσκαλος αναζητούσε τους ανθρώπους περιοδεύοντας. Τους μιλούσε για τη Βασιλεία του Θεού στη γλώσσα που καταλάβαιναν. Ο Ιησούς δίδασκε παντού. Τον ακολουθούσαν πλήθη ανθρώπων, άνδρες και γυναίκες. Μαθητές του ήταν όλοι όσοι ήθελαν, χωρίς διακρίσεις –αντίθετα με τους Γραμματείς που δίδασκαν σε ειδικούς χώρους, κυρίως στον Ναό και στις συναγωγές, σε ορισμένους μόνο ανθρώπους και δε δέχονταν μαθήτριες. Κατά τη διδασκαλία του αναφερόταν στις Γραφές.

Έλεγε, όμως, δικά του πράγματα, καινούρια και πρωτάκουστα. Οι αλήθειες ζωής που δίδασκε εντυπωσίαζαν, άγγιζαν την ύπαρξη των ανθρώπων και προκαλούσαν αλλαγές στη ζωή τους.

Λκ 19, 47-48

Κάθε μέρα δίδασκε στο ναό, οι αρχιερείς όμως, οι γραμματείς και οι προύχοντες του λαού ζητούσαν ευκαιρία να τον εξοντώσουν. Δεν έβρισκαν όμως τον τρόπο, γιατί όλος ο λαός, όταν τον άκουγε, κρεμόταν από τα χείλη του.

Μκ 1, 21-22

Έρχονται στην Καπερναούμ, κι αμέσως το Σάββατο ο Ιησούς μπήκε στη συναγωγή και δίδασκε. Οι άνθρωποι έμεναν κατάπληκτοι από τη διδασκαλία του, γιατί τους δίδασκε με αυθεντία κι όχι όπως δίδασκαν οι γραμματείς.

Μακαρισμοί, Μτ 5, 1-12

Όταν ο Ιησούς είδε τα πλήθη ανέβηκε στο όρος, κάθισε, και οι μαθητές του ήρθαν κοντά του. Τότε εκείνος άρχισε να τους διδάσκει μ' αυτά τα λόγια:

«Μακάριοι όσοι νιώθουν τον εαυτό τους φτωχό μπροστά στο Θεό, γιατί δική τους είναι η βασιλεία του Θεού.

Μακάριοι όσοι θλίβονται για τις αμαρτίες τους και για το κακό που κυριαρχεί στον κόσμο, γιατί αυτοί θα παρηγορηθούν από το Θεό.

Μακάριοι όσοι φέρονται με πραότητα στους άλλους, γιατί αυτοί θα κληρονομήσουν τη γη της επαγγελίας.

Μακάριοι όσοι πεινούν και διψούν για την επικράτηση του θελήματος του Θεού, γιατί ο Θεός θα ικανοποιήσει την επιθυμία τους.

Μακάριοι όσοι δείχνουν έλεος στους άλλους, γιατί σ' αυτούς θα δείξει ο Θεός το έλεός του.

Μακάριοι όσοι έχουν καθαρή καρδιά, γιατί αυτοί θα δουν το πρόσωπο του Θεού.

Μακάριοι όσοι φέρνουν την ειρήνη στους ανθρώπους, γιατί αυτοί θα ονομαστούν παιδιά του Θεού.

Μακάριοι όσοι διώκονται για την επικράτηση του θελήματος του Θεού, γιατί σ' αυτούς ανήκει η βασιλεία του Θεού.

Μακάριοι είστε, όταν σας χλευάσουν και σας καταδιώξουν και σας κακολογήσουν με κάθε ψεύτικη κατηγορία εξαιτίας μου.

Να αισθάνεστε χαρά και αγαλλίαση, γιατί θ' ανταμειφθείτε με το παραπάνω στους ουρανούς. Έτσι καταδίωξαν και τους προφήτες πριν από σας».

Η αληθινή ελεημοσύνη, Μτ 6, 1-4

Να προσέχετε την ελεημοσύνη σας, να μη γίνεται μπροστά στους ανθρώπους, με σκοπό να σας επιδοκιμάσουν. Γιατί αν γίνεται έτσι, μην περιμένετε ανταμοιβή από τον ουράνιο Πατέρα σας. Όταν κάνεις ελεημοσύνη, μην το διατυμπανίζεις, όπως κάνουν οι υποκριτές στις συναγωγές και στους δρόμους, για να τους τιμήσουν οι άνθρωποι· σας βεβαιώνω πως αυτή η τιμή είναι όλη κι όλη η ανταμοιβή τους. Εσύ, αντίθετα, όταν δίνεις ελεημοσύνη, ας μην ξέρει ούτε το αριστερό σου χέρι τι κάνει το δεξί σου, για να 'ναι αληθινά κρυφή η ελεημοσύνη σου. Κι ο Πατέρας σου, που βλέπει τις κρυφές πράξεις, θα σε ανταμείψει φανερά.

Η αγάπη για τον πλησίον, Μτ 5, 43-48

Έχετε ακούσει πως δόθηκε η εντολή: «Να αγαπήσεις τον πλησίον σου και να μισήσεις τον εχθρό σου». Εγώ όμως σας λέω: Να αγαπάτε τους εχθρούς σας, να δίνετε ευχές σ' αυτούς που σας δίνουν κατάρες, να ευεργετείτε αυτούς που σας μισούν, και να προσεύχετε γι' αυτούς που σας κακομεταχειρίζονται και σας καταδιώκουν. Έτσι θα γίνετε παιδιά του ουράνιου Πατέρα σας, γιατί αυτός ανατέλλει τον ήλιο του για κακούς και καλούς και στέλνει τη βροχή σε δικαίους και αδίκους. Γιατί, αν αγαπήσετε μόνο όσους σας αγαπούν, ποια αμοιβή περιμένετε από τον Θεό; Το ίδιο δεν κάνουν κι οι τελώνες; Κι αν χαιρετάτε μόνο τους φίλους σας, τι παραπάνω κάνετε από τους άλλους; Μήπως και οι τελώνες το ίδιο δεν κάνουν; Να γίνετε, λοιπόν, κι εσείς τέ-

λειοι, όπως τέλειος είναι και ο Πατέρας σας ο ουράνιος.

Η αληθινή προσευχή, Μτ 6, 5-8

Κι όταν προσεύχεσαι, να μην είσαι σαν τους υποκριτές, που τους αρέσει να στέκονται και να προσεύχονται στις συναγωγές και στα σταυροδρόμια, για να κάνουν καλή εντύπωση στους ανθρώπους· σας βεβαιώνω πως αυτή είναι όλη κι όλη η ανταμοιβή τους. Εσύ, αντίθετα, όταν προσεύχεσαι, πήγαινε στο πιο απόμερο δωμάτιο του σπιτιού σου, κλείσε την πόρτα σου και προσευχήσου εκεί κρυφά στον Πατέρα σου· κι ο Πατέρας σου, που βλέπει τις κρυφές πράξεις, θα σε ανταμείψει φανερά. Όταν προσεύχεστε, μη φλυαρείτε όπως οι ειδωολάτρες, που νομίζουν ότι με την πολυλογία τους θα εισακουστούν. Μη γίνετε όμοιοι μ' αυτούς· γιατί ο Πατέρας σας ξέρει από τι έχετε ανάγκη, προτού ακόμα του το ζητήσετε.

Η Κυριακή Προσευχή, Μτ 6, 9-13

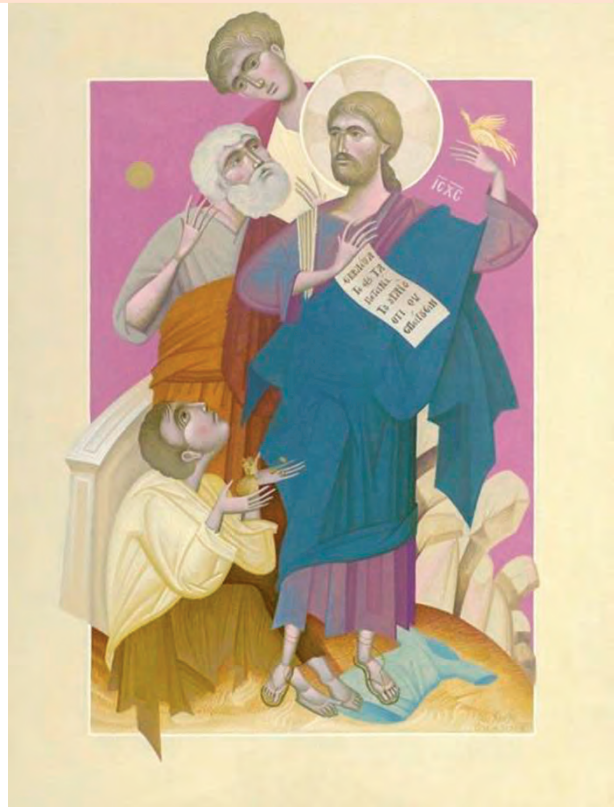
Εσείς, λοιπόν, έτσι να προσεύχετε:
«Πατέρα μας, που βρίσκεσαι στους ουρανούς,
κάνε να σε δοξάσουν όλοι ως Θεό,
να έρθει η βασιλεία σου·
να γίνει το θέλημά σου
και από τους ανθρώπους, όπως γίνεται από τις ουράνιες δυνάμεις.
Δώσε μας σήμερα τον απαραίτητο για τη ζωή μας άρτο.
Και χάρισέ μας τα χρέη των αμαρτιών μας,
όπως κι εμείς τα χαρίζουμε
στους δικούς μας οφειλέτες.
Και μη μας αφήσεις να πέσουμε σε πειρασμό,
αλλά γλίτωσέ μας από τον πονηρό.
Γιατί σ' εσένα ανήκει παντοτινά η βασιλεία, η δύναμη
και η δόξα. Αμήν.»

Ο αληθινός θησαυρός, Μτ 6, 19-21

Μη μαζεύετε θησαυρούς πάνω στη γη, όπου τους αφανίζει ο σκόρος και η σκουριά, κι όπου οι κλέφτες κάνουν διαρρήξεις και τους κλέβουν. Αντίθετα, να μαζεύετε θησαυρούς στον ουρανό, όπου δεν τους αφανίζουν ούτε ο σκόρος ούτε η σκουριά, κι όπου οι κλέφτες δεν κάνουν διαρρήξεις και δεν τους κλέβουν. Γιατί όπου είναι ο θησαυρός σας εκεί θα είναι και η καρδιά σας.

Το άγχος για τη ζωή, Μτ 6, 25-33

Γι' αυτό, λοιπόν, σας λέω: Μη μεριμνάτε για τη ζωή σας, τι θα φάτε και τι θα πιείτε, ούτε για το σώμα σας, τι θα ντυθείτε. Η ζωή δεν είναι σπουδαιότερη από την τροφή; Και το σώμα δεν είναι σπουδαιότερο από το ντύσιμο; Κοιτάξτε τα πουλιά που δεν σπέρνουν ούτε θερίζουν ούτε συνάζουν αγαθά σε αποθήκες, κι όμως ο ουράνιος Πατέρας σας τα τρέφει· εσείς δεν αξίζετε πολύ περισσότερο απ' αυτά; Κι έπειτα, ποιος από σας μπορεί με το άγχος του να προσθέσει έναν πήχη στο ανάστημά του; Και γιατί τόσο άγχος για το ντύσιμό σας; Ας σας διδάξουν τα αγριόκρινα πώς μεγαλώνουν· δεν κοπιάζουν ούτε γνέθουν· κι όμως, σας βεβαιώνω πως ούτε ο Σολομών σ' όλη του τη μεγαλοπρέπεια δεν ντυνόταν όπως ένα από αυτά. Αν όμως ο Θεός ντύνει έτσι το αγριόχορτο, που σήμερα υπάρχει κι αύριο θα το ρίξουν στη φωτιά, δε θα φροντίσει πολύ περισσότερο για σας, ολιγόπιστοι; Μην έχετε, λοιπόν, άγχος

και μην αρχίσετε να λέτε «τι θα φάμε;» ή «τι θα πιούμε;» ή «τι θα ντυθούμε;», γιατί για όλα αυτά αγωνιούν όσοι δεν εμπιστεύονται το Θεό· ο ουράνιος όμως Πατέρας σας ξέρει καλά ότι έχετε ανάγκη απ' όλα αυτά. Γι' αυτό πρώτα απ' όλα να επιζητείτε τη βασιλεία του Θεού και την επικράτηση του θελήματός του, κι όλα αυτά θα ακολουθήσουν.

Η κατάκριση, Μτ 7, 1-5

Μην κρίνετε τους συνανθρώπους σας, για να μην σας κρίνει κι εσάς ο Θεός. Με το κριτήριο που κρίνετε θα κριθείτε, και με το μέτρο που μετράτε θα μετρηθείτε. Πώς μπορείς και βλέπεις το σκουπιδάκι στο μάτι του αδερφού σου και δε νιώθεις ένα ολόκληρο δοκάρι στο δικό σου μάτι; Ή πώς θα πεις στον αδερφό σου «άφησέ με να σου βγάλω το σκουπιδάκι από το μάτι σου», όταν έχεις ένα ολόκληρο δοκάρι στο δικό σου μάτι; Υποκριτή! Βγάλε πρώτα από το μάτι σου το δοκάρι, και τότε θα δεις καθαρά και θα μπορέσεις να βγάλεις το σκουπιδάκι από το μάτι του αδερφού σου.

Ο χρυσός κανόνας, Μτ 7, 12

Όλα όσα θέλετε να σας κάνουν οι άλλοι άνθρωποι, αυτά να τους κάνετε κι εσείς· σ' αυτό συνοψίζονται ο νόμος και οι προφήτες.

Ο αληθινός μαθητής, Μτ 7, 21-23

Στη βασιλεία του Θεού δε θα μπει όποιος μου λέει «Κύριε, Κύριε», αλλά όποιος κάνει το θέλημα του ουράνιου Πατέρα μου. Την ημέρα της κρίσεως πολλοί θα μου πουν: «Κύριε, Κύριε, δεν προφητέψαμε στο όνομά σου; Δε διώξαμε δαιμόνια στο όνομά σου; Δεν κάναμε τόσα θαύματα στο όνομά σου;» Και τότε θα τους πω κι εγώ: «ποτέ δεν σας ήξερα· φύγετε μακριά μου, εσείς που αντιστρατεύεστε το νόμο του Θεού».

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✂ Μετασχηματίστε τα βιβλικά κείμενα (π.χ. σε είδηση εφημερίδας, αστυνομική αναφορά, επιστολή κ.ά.).
- ✂ Επίλυση προβλήματος: «Εγώ ειμί η Οδός, η Αλήθεια και η Ζωή» (Ιω 14, 6). Επαληθεύστε τον ισχυρισμό του Ιησού στα κείμενα που επεξεργαστήκατε.
- ✂ «Κείμενά μου – θησαυροί μου»: επιλογή κειμένων που επεξεργαστήκατε και σχετίζονται με σπουδαία σύγχρονα ζητήματα (προσωπικά και κοινωνικά).

Οι παραβολές του Ιησού

Ο Ιησούς συχνά μιλούσε με παραβολές. Μ' αυτές φανέρωσε νέες και μοναδικές αλήθειες για τον Θεό, τον άνθρωπο και τον συνάνθρωπο.

α. Τι είναι και τι φανερώνουν οι παραβολές;

Οι παραβολές είναι διηγήσεις επινοημένων ιστοριών από την καθημερινή ζωή, παράξενες και μοναδικές, που φανερώνουν με παραστατικό και εντυπωσιακό τρόπο η καθεμιά κάτι ξεχωριστό για τη Βασιλεία του Θεού. Όποιοι τις ακούν ή τις μελετούν, καταλαβαίνουν ποια είναι η πρόταση ζωής που παρουσίασε ο Χριστός στους ανθρώπους.

β. Γιατί ο Ιησούς δίδασκε με παραβολές;

Αυτός ήταν ο καλύτερος τρόπος για να διδάξει τις νέες, πρωτάκουστες και ανατρεπτικές αλήθειες ζωής της Βασιλείας του Θεού, ώστε να τον καταλάβουν όλοι. Οι αφηρημένες ιδέες και τα θεωρητικά πράγματα ήταν -και είναι συνήθως- μόνον για λίγους. Οι ακροατές εντύπωναν βαθιά μέσα τους τις αλήθειες που φανέρωναν αυτές οι απλές ιστορίες και δεν τις ξεχνούσαν ποτέ.

Φανερώνει τον Θεό ως Πατέρα που συγχωρεί τα παιδιά του

Η παραβολή του σπλαχνικού Πατέρα, Λκ 15, 11-32

Τους είπε επίσης ο Ιησούς: «Κάποιος άνθρωπος είχε δύο γιους. Ο μικρότερος απ' αυτούς είπε στον πατέρα του: *πατέρα, δώσε μου το μερίδιο της περιουσίας που μου αναλογεί*· κι εκείνος τους μοίρασε την περιουσία. Ύστερα από λίγες μέρες ο μικρότερος γιος τα μάζεψε όλα κι έφυγε σε χώρα μακρινή. Εκεί σκόρπισε την περιουσία του κάνοντας άσωτη ζωή. Όταν τα ξόδεψε όλα, έτυχε να πέσει μεγάλη πείνα στη χώρα εκείνη, και άρχισε κι αυτός να στερείται. Πήγε λοιπόν κι έγινε εργάτης σε έναν από τους πολίτες εκείνης της χώρας, ο οποίος τον έστειλε στα

χωράφια του να βόσκει χοίρους. Έφτασε στο σημείο να θέλει να χορτάσει με τα ξυλοκέρατα που έτρωγαν οι χοίροι, αλλά κανένας δεν του έδινε. Τελικά συνήλθε και είπε: Πόσοι εργάτες του πατέρα μου έχουν περίσσιο ψωμί, κι εγώ εδώ πεθαίνω της πείνας! Θα σηκωθώ και θα πάω στον πατέρα μου και θα του πω: Πατέρα, αμάρτησα στο Θεό και σ' εσένα· δεν είμαι άξιος πια να λέγομαι γιος σου· κάνε με σαν έναν από τους εργάτες σου. Σηκώθηκε, λοιπόν, και ξεκίνησε να πάει στον πατέρα του.

Ενώ ήταν ακόμη μακριά, τον είδε ο πατέρας του, τον σπλαχνίστηκε, έτρεξε, τον αγκάλιασε σφιχτά και τον καταφιλούσε. Τότε ο γιος του τού είπε: Πατέρα, αμάρτησα στο Θεό και σ' εσένα και δεν αξίζω να λέγομαι παιδί σου. Ο πατέρας όμως γύρισε στους δούλους του και τους διέταξε: Βγάλτε γρήγορα την καλύτερη στολή και ντύστε τον· φορέστε του δαχτυλίδι στο χέρι και δώστε του υποδήματα. Φέρτε το

σιτευτό μοσχάρι και σφάξτε το να φάμε και να ευφρανθούμε, γιατί αυτός ο γιος μου ήταν νεκρός και αναστήθηκε, ήταν χαμένος και βρέθηκε. Έτσι άρχισαν να ευφραίνονται.

Ο μεγαλύτερος γιος του βρισκόταν στο χωράφι· και καθώς ερχόταν και πλησίαζε στο σπίτι, άκουσε μουσικές και χορούς. Φώναξε, λοιπόν, έναν από τους υπηρέτες και ρώτησε να μάθει τι συμβαίνει. Εκείνος του είπε: γύρισε ο αδερφός σου, κι ο πατέρας σου έσφαξε το σιτευτό μοσχάρι, γιατί του ήρθε πίσω γερός. Αυτός τότε θύμωσε και δεν ήθελε να μπει μέσα. Ο πατέρας του βγήκε και τον παρακαλούσε, εκείνος όμως του αποκρίθηκε: Εγώ τόσα χρόνια σου δουλεύω και ποτέ δεν παράκουσα καμιά εντολή σου· κι όμως σ' εμένα δεν έδωσες ποτέ ένα κατσίκι για να ευφρανθώ με τους φίλους μου. Όταν όμως ήρθε αυτός ο γιος σου, που κατασπατάλησε την περιουσία σου με πόρνες, έσφαξες για χάρη του το σιτευτό μοσχάρι. Κι ο πατέρας του τού απάντησε: Παιδί μου, εσύ είσαι πάντοτε μαζί μου κι ό,τι είναι δικό μου είναι και δικό σου. Έπρεπε όμως να ευφρανθούμε και να χαρούμε, γιατί ο αδερφός σου αυτός ήταν νεκρός κι αναστήθηκε, ήταν χαμένος και βρέθηκε».

**Δίπλα σε όλους χωρίς καμιά διάκριση.
Αποδέχεται και συνομιλεί χωρίς διακρίσεις με άντρες και γυναίκες**

Διάλογος με τη Σαμαρείτισσα, Ιω 4, 1-42

Όταν λοιπόν έμαθε ο Κύριος ότι οι Φαρισαίοι πληροφορήθηκαν πως ο Ιησούς αποκτά περισσότερους οπαδούς από τον Ιωάννη και τους βαπτίζει –αν και ο ίδιος ο Ιησούς δε βάφτιζε αλλά οι μαθητές του– άφησε την Ιουδαία κι έφυγε πάλι για τη Γαλιλαία. Έπρεπε όμως να περάσει από τη Σαμάρεια. Έφτασε έτσι σε μια πόλη της Σαμάρειας που λεγόταν Συχάρ, κοντά στο χωράφι που είχε δώσει ο Ιακώβ στο γιο του τον Ιωσήφ. Εκεί βρισκόταν το πηγάδι του Ιακώβ. Ο Ιησούς, κουρασμένος από την πεζοπορία, κάθισε κοντά στο πηγάδι· ήταν γύρω στο μεσημέρι.

Οι μαθητές του είχαν πάει στην πόλη ν' αγοράσουν τρόφιμα. Έρχεται τότε μια γυναίκα από τη Σαμάρεια να βγάλει νερό. Ο Ιησούς της λέει: «Δώσε μου να πιω». Εκείνη τού απάντησε: «Εσύ είσαι Ιουδαίος κι εγώ Σαμαρείτισσα. Πώς μπορείς να μου ζητάς να σου δώσω νερό να πεις;» –επειδή οι Ιουδαίοι αποφεύγουν κάθε επικοινωνία με τους Σαμαρείτες. Ο Ιησούς της απάντησε: «Αν ήξερες τη δωρεά του Θεού και ποιος είν' αυτός που σου λέει "δώσε μου να πιω", τότε εσύ θα του ζητούσες κι εκείνος θα σου έδινε ζωντανό νερό». Του λέει η γυναίκα: «Κύριε, εσύ δεν έχεις ούτε καν κουβά, και το πηγάδι είναι βαθύ· από πού, λοιπόν, το 'χεις το τρεχούμενο νερό; Αυτό το πηγάδι μάς το χάρισε ο προπάτοράς μας ο Ιακώβ· ήπια απ' αυτό ο ίδιος και οι γιοι του και τα ζωντανά του. Μήπως εσύ είσαι ανώτερος απ' αυτόν;» Ο Ιησούς της απάντησε: «Όποιος πίνει απ' αυτό το νερό θα διψάσει πάλι· όποιος όμως πει από το νερό που θα του δώσω εγώ δε θα διψάσει ποτέ, αλλά το νερό που θα του δώσω θα γίνει μέσα του μια πηγή που θ' αναβλύζει νερό ζωής αιώνιας». Του λέει η γυναίκα: «Κύριε, δώσε μου αυτό το νερό για να μη διψάω, κι ούτε να έρχομαι έως εδώ για να το παίρνω».

Τότε ο Ιησούς της είπε: «Πήγαινε να φωνάξεις τον άντρα σου κι έλα εδώ». «Δεν έχω άντρα», απάντησε η γυναίκα. Ο Ιησούς της λέει: «Σωστά είπες, "δεν έχω άντρα"· γιατί πέντε άντρες πήρες κι αυτός που μαζί του τώρα ζεις δεν είναι άντρας σου· αυτό που είπες είναι αλήθεια». Του λέει η γυναίκα: «Κύριε, βλέπω ότι εσύ είσαι προφήτης· οι προπάτορές μας λάτρεψαν το Θεό σ' αυτό το βουνό· εσείς όμως λέτε ότι στα Ιεροσόλυμα βρίσκεται ο τόπος όπου πρέπει κανείς να τον λατρεύει». «Πίστεψέ με, γυναίκα», της λέει τότε ο Ιησούς, «είναι κοντά ο καιρός που δεν θα λατρεύετε τον Πατέρα ούτε σ' αυτό το βουνό ούτε στα Ιεροσόλυμα. Εσείς οι Σαμαρείτες λατρεύετε αυτό που δεν ξέρετε·

εμείς όμως λατρεύουμε αυτό που ξέρουμε, γιατί η σωτηρία έρχεται στον κόσμο από τους Ιουδαίους. Είναι όμως κοντά ο καιρός, ήρθε κίολας, που οι πραγματικοί λάτρες θα λατρεύουν τον Πατέρα με τη δύναμη του Πνεύματος, που αποκαλύπτει την αλήθεια· γιατί έτσι τους θέλει ο Πατέρας αυτούς που τον λατρεύουν. Ο Θεός είναι πνεύμα. Κι αυτοί που τον λατρεύουν πρέπει να τον λατρεύουν με τη δύναμη του Πνεύματος, που φανερώνει την αλήθεια». Του λέει τότε η γυναίκα: «Ξέρω ότι θα έρθει ο Μεσσίας, δηλαδή ο Χριστός· όταν έρθει εκείνος, θα μας τα εξηγήσει όλα». «Εγώ είμαι», της λέει ο Ιησούς, «εγώ, που σου μιλάω αυτή τη στιγμή». Εκείνη την ώρα ήρθαν οι μαθητές του κι απορούσαν που συνομιλούσε με γυναίκα. Βέβαια, κανείς δεν του είπε «τι συζητάς;» ή «γιατί μιλάς μαζί της;». Τότε η γυναίκα άφησε τη στάμνα της, πήγε στην πόλη κι άρχισε να λέει στον κόσμο: «Ελάτε να δείτε έναν άνθρωπο που μου είπε όλα όσα έχω κάνει στη ζωή μου· μήπως αυτός είναι ο Μεσσίας;». Βγήκαν, λοιπόν, από την πόλη κι έρχονταν σ' αυτόν.

Ο Ιησούς και ο Ζακχαίος, Λκ 19, 1-10

Ο Ιησούς μπήκε στην Ιεριχώ και περνούσε μέσα από την πόλη. Εκεί υπήρχε κάποιος, που το όνομά του ήταν Ζακχαίος. Ήταν αρχιτελώνης και πλούσιος. Αυτός προσπαθούσε να δει ποιος είναι ο Ιησούς· δεν μπορούσε όμως εξαιτίας του πλήθους και γιατί ήταν μικρόσωμος. Έτρεξε λοιπόν μπροστά πριν από το πλήθος κι ανέβηκε σε μια συκομουριά για να τον δει, γιατί θα περνούσε από κει. Όταν έφτασε ο Ιησούς στο σημείο εκείνο, κοίταξε προς τα πάνω, τον είδε και του είπε: «Ζακχαίε, κατέβα γρήγορα, γιατί σήμερα πρέπει να μείνω στο σπίτι σου». Εκείνος κατέβηκε γρήγορα και τον υποδέχτηκε με χαρά. Όλοι όσοι τα είδαν αυτά διαμαρτύρονταν κι έλεγαν ότι πήγε να μείνει στο σπίτι ενός αμαρτωλού. Τότε σηκώθηκε ο Ζακχαίος και είπε στον Κύριο: «Κύριε, υπόσχομαι να δώσω τα μισά από τα υπάρχοντά μου στους φτωχούς και ν' ανταποδώσω στο τετραπλάσιο όσα έχω πάρει με απάτη». Ο Ιησούς, απευθυνόμενος σ' αυτόν, είπε: «Σήμερα αυτή η οικογένεια σώθηκε· γιατί κι αυτός ο τελώνης είναι απόγονος του Αβραάμ. Ο Υιός του Ανθρώπου ήρθε για ν' αναζητήσει και να σώσει αυτούς που έχουν χάσει το δρόμο τους».

Τα θαύματα του Χριστού ως σημάδια του καινούριου κόσμου

Ο Ιησούς από την αρχή της δράσης του προσπαθούσε να δείξει στους ανθρώπους τον καινούριο κόσμο του Θεού για χάρη τους. Αυτό γινόταν με τη ζωή και τη διδασκαλία του, αλλά και με θαυμαστές πράξεις που έκανε, τα θαύματα. Αυτά, με πιο θεαματικό και εντυπωσιακό τρόπο, φανέρωναν αυτό που επιδίωκε. Στα Ευαγγέλια έχουμε διηγήσεις για περίπου 40 θαύματά του. Πριν, όμως, διαβάσουμε μερικά από αυτά, πρέπει να γνωρίζουμε: τι ήταν τα θαύματα, πότε και γιατί τα έκανε ο Χριστός και τι φανέρωναν αυτά για τον ίδιο, για τη Βασιλεία του και για τη ζωή των ανθρώπων.

α. Σε ποιες περιπτώσεις έκανε τα θαύματα ο Χριστός;

Όταν συναντούσε αδυναμία, αρρώστια, αναπηρία, πόνο ή θάνατο. Ο Ιησούς ένιωθε συμπόνια για τους πάσχοντες ανθρώπους και συχνά τους βοηθούσε με τα θαύματά του.

β. Τι έδειχναν τα θαύματα για τη ζωή των ανθρώπων;

Με τρόπο παραστατικό κάθε θαύμα έδειχνε κάποια ξεχωριστή αλήθεια της Βασιλείας του Θεού. Όλα ήταν σημάδια («σημεία»), παραδείγματα και παράθυρα, που επέτρεπαν στους ανθρώπους να δουν πόσο αλλιώτικη θα είναι η ζωή σύμφωνα με το πνεύμα της. Απελευθέρωναν τους ανθρώπους όχι μόνο από τα βάσανά τους, αλλά και από τις απάνθρωπες αντιλήψεις

που τα προκαλούσαν. Έδιναν στους πάσχοντες στήριγμα ότι δεν είναι μόνοι, αλλά έχουν τον Θεό πλάι τους. Βεβαίωναν ότι κάποτε όλα τα δεινά θα τελειώσουν και μόνο η ζωή και το καλό θα κυριαρχούν.

γ. Τι φανέρωναν για τον ίδιο τον Ιησού;

Εκτός από τη συμπάθεια, την αγάπη και συμπαράστασή του προς τους ανθρώπους, τα θαύματα φανερώνουν την έγνοια του να καταλάβουν ότι ήταν ο αληθινός Μεσσίας, ο ελευθερωτής των ανθρώπων, ώστε να μπορούν όλοι να έχουν αληθινή ζωή και μάλιστα να την έχουν περίσσεια (Ιω 10,10). Δεν έκανε θαύματα για εντυπωσιασμό και για να αποδείξει τη θεότητά του. Όλα τα έκανε για τους άλλους, κανένα για τον εαυτό του.

Χορταίνει τη σωματική και πνευματική πείνα των ανθρώπων

Ο χορτασμός των πεντακισχιλίων, Ιω 6, 1-15

Μετά απ' αυτά ο Ιησούς έφυγε για την άλλη όχθη της λίμνης της Γαλιλαίας, που λεγόταν Τιβεριάδα. Τον ακολούθησε πλήθος πολύ, γιατί έβλεπαν τα θαύματα θεραπείας των ασθενών, που έκανε. Ο Ιησούς τότε ανέβηκε σ' ένα λόφο κι εκεί καθόταν με τους μαθητές του. Πλησίαζε το Πάσχα, η γιορτή των Ιουδαίων. Καθώς σήκωσε τα μάτια ο Ιησούς και είδε ότι πολύς κόσμος ερχόταν προς το μέρος του, λέει στο Φίλιππο: «Από πού μπορούμε ν' αγοράσουμε ψωμί, για να φάνε όλοι αυτοί οι άνθρωποι;» Αυτό το είπε για να δει τι θ' απαντούσε ο Φίλιππος, γιατί ο ίδιος ήξερε τι έμελλε να κάνει. Ο Φίλιππος του απάντησε: «Ακόμα και διακόσια δηνάρια να δώσουμε για ψωμιά, δε θα φτάσουν ώστε να πάρει ο καθένας ένα μικρό κομμάτι». Ο Ανδρέας, ένας από τους μαθητές του και αδερφός του Σίμωνα Πέτρου, του λέει: «Είναι εδώ ένα παιδί που έχει πέντε κρίθινα ψωμιά και δύο ψάρια· αλλά τι είναι αυτά για τόσους ανθρώπους;». Τότε είπε ο Ιησούς: «Φροντίστε να καθίσουν οι άνθρωποι κάτω για φαγητό». Το χορτάρι στην περιοχή ήταν πολύ. Κάθισαν λοιπόν κάτω· οι άντρες ήταν περίπου πέντε χιλιάδες. Πήρε τότε ο Ιησούς τα ψωμιά και, αφού είπε ευχαριστήρια προσευχή, τα μοίρασε στους μαθητές και οι μαθητές στον κόσμο που είχε καθίσει κάτω· παρομοίως κι από τα ψάρια έδινε όσο ήθελαν. Όταν χόρτασαν, λέει στους μαθητές του: «Μαζέψτε τα κομμάτια που περίσσεψαν, για να μην πάει τίποτε χαμένο». Τα μαζέψαν, λοιπόν, και γέμισαν δώδεκα κοφίνια με περισσεύματα από τα πέντε κρίθινα ψωμιά, κομμάτια που είχαν περισσέψει απ' αυτούς που έφαγαν. Όταν οι άνθρωποι είδαν πως έκανε ένα τέτοιο θαύμα ο Ιησούς, έλεγαν: «Σίγουρα αυτός είναι ο προφήτης που περιμένουμε να έρθει στον κόσμο». Ο Ιησούς όμως, επειδή κατάλαβε πως σκόπευαν να έρθουν να τον αρπάξουν για να τον κάνουν βασιλιά, έφυγε πάλι και πήγε στο βουνό ολομόναχος.

Ανοίγει τα μάτια των ανθρώπων

Η θεραπεία του εκ γενετής τυφλού, Ιω 9, 1-41

Καθώς πήγαινε στο δρόμο του ο Ιησούς, είδε έναν άνθρωπο που είχε γεννηθεί τυφλός. Τον ρώτησαν, λοιπόν, οι μαθητές του: «Διδάσκαλε, ποιος αμάρτησε και γεννήθηκε αυτός τυφλός, ο ίδιος ή οι γονείς του;». Ο Ιησούς απάντησε: «Ούτε αυτός αμάρτησε ούτε οι γονείς του, αλλά γεννήθηκε τυφλός για να φανερωθεί η δύναμη των έργων του Θεού πάνω σ' αυτόν. Όσο διαρκεί η μέρα, πρέπει να εκτελώ τα έργα εκείνου που μ' έστειλε. Έρχεται η νύχτα, οπότε κανένας δεν μπορεί να εργάζεται. Όσο είμαι σ' αυτόν τον κόσμο, είμαι το φως για τον κόσμο». Όταν τα είπε αυτά ο Ιησούς, έφτυσε κάτω, έφτιαξε πηλό από το φτύμα, άλειψε με τον πηλό τα μάτια

του τυφλού, και του είπε: «Πήγαινε να νιφτείς στην κολυμβήθρα του Σιλωάμ» –που σημαίνει «απεσταλμένος από το Θεό». Ξεκίνησε, λοιπόν, ο άνθρωπος, πήγε και νίφτηκε και, όταν γύρισε πίσω, έβλεπε. Τότε οι γείτονες κι όσοι τον έβλεπαν προηγουμένως ότι ήταν τυφλός, έλεγαν: «Αυτός δεν είναι ο άνθρωπος που καθόταν εδώ και ζητιάνευε;». Μερικοί έλεγαν: «Αυτός είναι», ενώ άλλοι έλεγαν: «Είναι κάποιος που του μοιάζει». Ο ίδιος όμως έλεγε: «Εγώ είμαι». Τότε τον ρωτούσαν: «Πώς, λοιπόν, άνοιξαν τα μάτια σου;». Εκείνος απάντησε: «Ένας άνθρωπος που τον λένε Ιησού έκανε πηλό, μου άλειψε τα μάτια και μου είπε: “πήγαινε στην κολυμβήθρα του Σιλωάμ και νίψου”· πήγα λοιπόν εκεί, νίφτηκα και βρήκα το φως μου». Τον ρώτησαν, λοιπόν: «Πού είναι ο άνθρωπος εκείνος;». «Δεν ξέρω», τους απάντησε.

Τον έφεραν τότε στους Φαρισαίους, τον άνθρωπο που ήταν άλλοτε τυφλός. Η μέρα που έφτιαξε ο Ιησούς τον πηλό και του άνοιξε τα μάτια ήταν Σάββατο. Άρχισαν λοιπόν και οι Φαρισαίοι να τον ρωτούν πάλι πώς απέκτησε το φως του. Αυτός τους απάντησε: «Έβαλε πάνω στα μάτια μου πηλό, νίφτηκα και βλέπω». Μερικοί από τους Φαρισαίους έλεγαν: «Αυτός ο άνθρωπος δεν μπορεί να είναι σταλμένος από τον Θεό, γιατί δεν τηρεί την αργία του Σαββάτου». Άλλοι όμως έλεγαν: «Πώς μπορεί ένας αμαρτωλός άνθρωπος να κάνει τέτοια σημεία;». Και υπήρχε διχογνωμία ανάμεσά τους. Ρωτούν λοιπόν πάλι τον τυφλό: «Εσύ τι λες γι’ αυτόν; Πώς εξηγείς ότι σου άνοιξε τα μάτια;». Κι εκείνος τους απάντησε: «Είναι προφήτης».

Οι Ιουδαίοι όμως δεν εννοούσαν να πιστέψουν πως αυτός ήταν τυφλός κι απέκτησε το φως του, ώσπου κάλεσαν τους γονείς του ανθρώπου και τους ρώτησαν: «Αυτός είναι ο γιος σας που λέτε ότι γεννήθηκε τυφλός; Πώς, λοιπόν, τώρα βλέπει;». Οι γονείς του τότε αποκρίθηκαν: «Ξέρουμε πως αυτός είναι ο γιος μας κι ότι γεννήθηκε τυφλός· πώς όμως τώρα βλέπει, δεν το ξέρουμε, ή ποιος του άνοιξε τα μάτια, εμείς δεν το ξέρουμε. Ρωτήστε τον ίδιο· ενήλικος είναι, αυτός μπορεί να μιλήσει για τον εαυτό του». Αυτά είπαν οι γονείς του, από φόβο προς τους Ιουδαίους. Γιατί, οι Ιουδαίοι άρχοντες είχαν κιόλας συμφωνήσει να αφορίζεται από τη συναγωγή όποιος παραδεχτεί πως ο Ιησούς είναι ο Μεσσίας. Γι’ αυτό είπαν οι γονείς του, «ενήλικος είναι, ρωτήστε τον ίδιο».

Κάλεσαν, λοιπόν, για δεύτερη φορά τον άνθρωπο που ήταν πριν τυφλός και του είπαν: «Πες την αλήθεια ενώπιον του Θεού· εμείς ξέρουμε ότι ο άνθρωπος αυτός είναι αμαρτωλός». Εκείνος τότε τους απάντησε: «Αν είναι αμαρτωλός, δεν το ξέρω· ένα ξέρω: πως, ενώ ήμουν τυφλός, τώρα βλέπω». Τον ρώτησαν πάλι: «Τι σου έκανε; Πώς σου άνοιξε τα μάτια;». «Σας το είπα κιόλας», τους αποκρίθηκε, «αλλά δεν πειστήκατε· γιατί θέλετε να το ξανακούσετε; Μήπως θέλετε κι εσείς να γίνετε μαθητές του;». Τον περιέλασαν τότε και του είπαν: «Εσύ είσαι μαθητής εκείνου· εμείς είμαστε μαθητές του Μωυσή· εμείς ξέρουμε πως ο Θεός μίλησε στον Μωυσή, ενώ γι’ αυτόν δεν ξέρουμε την προέλευσή του». Τότε απάντησε ο άνθρωπος και

τους είπε: «Εδώ είναι το παράξενο, πως εσείς δεν ξέρετε από πού είναι ο άνθρωπος, κι όμως αυτός μου άνοιξε τα μάτια. Ξέρουμε πως ο Θεός τους αμαρτωλούς δεν τους ακούει, αλλά αν κάποιος τον σέβεται και κάνει το θέλημά του, αυτόν τον ακούει. Από τότε που έγινε ο κόσμος δεν ακούστηκε ν' ανοίξει κανείς τα μάτια ενός γεννημένου τυφλού. Αν αυτός δεν ήταν από το Θεό δε θα μπορούσε να κάνει τίποτα». «Εσύ είσαι βουτηγμένος στην αμαρτία από τότε που γεννήθηκες», του αποκρίθηκαν, «και κάνεις το δάσκαλο σ' εμάς;». Και τον πέταξαν έξω. Ο Ιησούς έμαθε ότι τον πέταξαν έξω και, όταν τον βρήκε, του είπε: «Εσύ πιστεύεις στον Υιό του Θεού;». Εκείνος αποκρίθηκε: «Και ποιος είναι αυτός, κύριε, για να πιστέψω σ' αυτόν;». «Μα τον έχεις κιάλας δει», του είπε ο Ιησούς. «Αυτός που μιλάει τώρα μαζί σου, αυτός είναι». Τότε εκείνος είπε: «Πιστεύω Κύριε», και τον προσκύνησε. Κι ο Ιησούς είπε: «Ήρθα για να φέρω σε κρίση τον κόσμο, έτσι ώστε αυτοί που δε βλέπουν να βρουν το φως τους, κι εκείνοι που βλέπουν ν' αποδειχθούν τυφλοί». Μερικοί Φαρισαίοι που ήταν εκεί μαζί του, άκουσαν τα λόγια αυτά και του είπαν: «Μήπως είμαστε κι εμείς τυφλοί;». «Αν ήσασταν τυφλοί», τους απάντησε ο Ιησούς, «δε θα ήσασταν ένοχοι· τώρα όμως λέτε με βεβαιότητα ότι βλέπετε· η ενοχή σας λοιπόν παραμένει».

Ελευθερώνει τους ανθρώπους από την τυπική τήρηση του Νόμου με την εντολή της αγάπης

Η θεραπεία του ανθρώπου με παράλυτο χέρι, Μκ 3, 1-6

Ο Ιησούς μπήκε πάλι στη συναγωγή. Εκεί ήταν ένας άνθρωπος με παράλυτο χέρι, κι όλοι πρόσεχαν να δουν αν θα τον θεραπεύσει την ημέρα του Σαββάτου, για να τον κατηγορήσουν. Λέει τότε στον άνθρωπο με το παράλυτο χέρι: «Σήκω κι έλα εδώ στη μέση». «Επιτρέπει ο νόμος», τους ρωτάει, «να κάνει το Σάββατο κανείς καλό ή να κάνει κακό; Να σώσει μια ζωή ή να την αφήσει να χαθεί;». Αυτοί σιωπούσαν. Κι αφού έριξε σ' όλους μια ματιά με οργή, λυπημένος πολύ για την πώρωση της καρδιάς τους, λέει στον άνθρωπο: «Τέντωσε το χέρι σου». Εκείνος το τέντωσε, κι έγινε καλά το χέρι του σαν το άλλο. Βγήκαν έξω οι Φαρισαίοι κι αμέσως συσκέφθηκαν με τους Ηρωδιανούς και πήραν απόφαση να τον εξοντώσουν.

Κηρύττει μια κοινωνία δικαιοσύνης και ταυτίζεται με τους αδυνάτους

Παραβολή της Κρίσης, Μτ 25, 31-46

Όταν θα έρθει ο Υιός του Ανθρώπου με όλη του τη μεγαλοπρέπεια και θα τον συνοδεύουν όλοι οι άγιοι άγγελοι, θα καθίσει στον βασιλικό θρόνο του. Τότε θα συναχθούν μπροστά του όλα τα έθνη και θα τους ξεχωρίσει, όπως ξεχωρίζει ο βοσκός τα πρόβατα από τα κατσίκια. Τα πρόβατα θα τα τοποθετήσει στα δεξιά του και τα κατσίκια στ' αριστερά του. Θα πει τότε ο βασιλιάς σ' αυτούς που βρίσκονται δεξιά του: «Ελάτε, οι ευλογημένοι απ' τον Πατέρα μου, κληρονομήστε τη βασιλεία που σας έχει ετοιμαστεί απ' την αρχή του κόσμου. Γιατί, πείνασα και μου δώσατε να φάω, δίψασα και μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και με περιμαζέψατε, γυμνός και με ντύσατε, άρρωστος και μ' επισκεφθήκατε, φυλακισμένος κι ήρθατε να με δείτε». Τότε θα του απαντήσουν οι άνθρωποι του Θεού: «Κύριε, πότε σε είδαμε να πεινάς και

σε θρέψαμε ή να διψάς και σου δώσαμε να πεις; Πότε σε είδαμε ξένο και σε περιμαζέψαμε ή γυμνό και σε ντύσαμε; Πότε σε είδαμε άρρωστο ή φυλακισμένο κι ήρθαμε να σε επισκεφθούμε;» Τότε θα τους απαντήσει ο βασιλιάς: «Σας βεβαιώνω πως αφού τα κάνατε αυτά για έναν από τους άσημους αδερφούς μου, τα κάνατε για μένα».

Ύστερα θα πει και σ' αυτούς που βρίσκονται αριστερά του: «φύγετε από μπροστά μου, καταραμένοι· πηγαίνετε στην αιώνια φωτιά, που έχει ετοιμαστεί για τον διάβολο και τους δικούς του. Γιατί, πείνασα και δε μου δώσατε να φάω, δίψασα και δε μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και δε με περιμαζέψατε, γυμνός και δε με ντύσατε, άρρωστος και φυλακισμένος και δεν ήρθατε να με δείτε». Τότε θα του απαντήσουν κι αυτοί: «Κύριε, πότε σε είδαμε πεινασμένο ή διψασμένο ή ξένον ή γυμνό ή άρρωστο ή φυλακισμένο και δεν σε υπηρετήσαμε;». Και θα τους απαντήσει: «σας βεβαιώνω πως αφού δεν τα κάνατε αυτά για έναν από αυτούς τους άσημους αδερφούς μου, δεν τα κάνατε ούτε για μένα». Αυτοί λοιπόν θα πάνε στην αιώνια τιμωρία, ενώ οι δίκαιοι στην αιώνια ζωή.

Κρίνει αυστηρά την υποκρισία και τη σκληροκαρδία

Ουαί υμίν γραμματείς και Φαρισαίοι υποκριταί, Μτ 23, 13-33

Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί κατατρώτε τις περιουσίες των χηρών, κάνετε όμως μεγάλες προσευχές για να φανείτε καλοί· γι' αυτό η τιμωρία σας θα είναι ιδιαίτερα αυστηρή.

Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί κλείνετε στους ανθρώπους το δρόμο για τη βασιλεία των ουρανών. Ούτε εσείς μπαίνετε ούτε το επιτρέπετε σ' όσους θέλουν να μπουν.

Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί τριγυρνάτε στη στεριά και στη θάλασσα για να κερδίσετε έναν προσήλυτο· κι όταν τον κερδίσετε, τον κάνετε ν' αξίζει για την κόλαση δυο φορές παραπάνω από σας.

Αλίμονό σας, οδηγοί τυφλοί, που λέτε: «Όποιος ορκιστεί στο ναό ο όρκος του δεν πιάνει, όποιος όμως ορκιστεί στο χρυσάφι του ναού πρέπει να τηρήσει τον όρκο του». Μωροί και τυφλοί, τι είναι μεγαλύτερο: το χρυσάφι ή ο ναός που αγιάζει το χρυσάφι; Λέτε ακόμα: «Όποιος ορκιστεί στο θυσιαστήριο ο όρκος του δεν πιάνει· όποιος όμως ορκιστεί στο δώρο που είναι πάνω στο θυσιαστήριο πρέπει να τηρήσει τον όρκο του». Ανόητοι και τυφλοί, τι είναι μεγαλύτερο, το δώρο ή το θυσιαστήριο, που αγιάζει το δώρο; Όποιος λοιπόν ορκίζεται στο θυσιαστήριο, ορκίζεται σ' αυτό και σ' ό,τι βρίσκεται πάνω του. Κι όποιος ορκίζεται στο ναό, ορκίζεται σ' αυτόν και σ' εκείνον που κατοικεί μέσα. Κι όποιος ορκιστεί στον ουρανό, ορκίζεται στο θρόνο του Θεού και σ' εκείνον που κάθεται πάνω στο θρόνο.

Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί δίνετε στο ναό το ένα δέκατο από το δυόσμο, το άνηθο και το κύμινο, και δεν τηρείτε τις σπουδαιότερες εντολές του νόμου, τη δικαιοσύνη, την ευσπλαχνία και την πιστότητα. Αυτά όμως έπρεπε να κάνετε, χωρίς βέβαια να παραμελείτε κι εκείνα. Τυφλοί οδηγοί, που περνάτε από στραγγιστήρι το κουνούπι και καταπίνετε ολόκληρη καμήλα.

Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί καθαρίζετε το εξωτερικό του ποτηριού και του πιάτου, το περιεχόμενό τους όμως προέρχεται από αρπαγή και αδικία. Φαρισαίε τυφλέ, καθάρισε πρώτα το εσωτερικό του ποτηριού και του πιάτου, για να έχει αξία και η

εξωτερική τους καθαρότητα.

Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί μοιάζετε με τάφους ασβεστωμένους, που εξωτερικά φαίνονται ωραίοι, εσωτερικά όμως είναι γεμάτοι κόκαλα νεκρών και κάθε λογής ακαθαρσία. Έτσι κι εσείς, εξωτερικά φαίνεστε ευσεβείς στους ανθρώπους, κι εσωτερικά είστε γεμάτοι υποκρισία και ανομία.

Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί χτίζετε τάφους για τους προφήτες και διακοσμείτε τα μνήματα των δικαίων του Ισραήλ. «Αν ζούσαμε εμείς», λέτε, «στην εποχή των προγόνων μας, δε θα παίρναμε μέρος μαζί τους στο φόνο των προφητών». Έτσι ομολογείτε πως είστε απόγονοι αυτών που σκότωσαν τους προφήτες. Ολοκληρώστε λοιπόν τώρα εσείς ό,τι άρχισαν οι πρόγονοί σας. Φίδια, γεννήματα οχιάς, πώς θα ξεφύγετε από την τελική κρίση και την κόλαση;

Συγχωρεί και αγαπά όλους το ίδιο, ακόμη και τους σταυρωτές του

Λκ 23, 32-35

Μαζί με τον Ιησού πήγαιναν να σταυρώσουν κι άλλους δύο, κακούργους. Όταν έφτασαν στο μέρος που ονομαζόταν «Κρανίο», σταύρωσαν εκεί τον Ιησού και τους κακούργους, τον ένα στα δεξιά του και τον άλλο στα αριστερά. Ο Ιησούς έλεγε: «Πατέρα, συγχώρησέ τους, δεν ξέρουν τι κάνουν».

Πάσχει, πεθαίνει και ανασταίνεται

Στ' αλήθεια, αυτός ο άνθρωπος ήταν Υιός Θεού, Μκ 15, 21-39

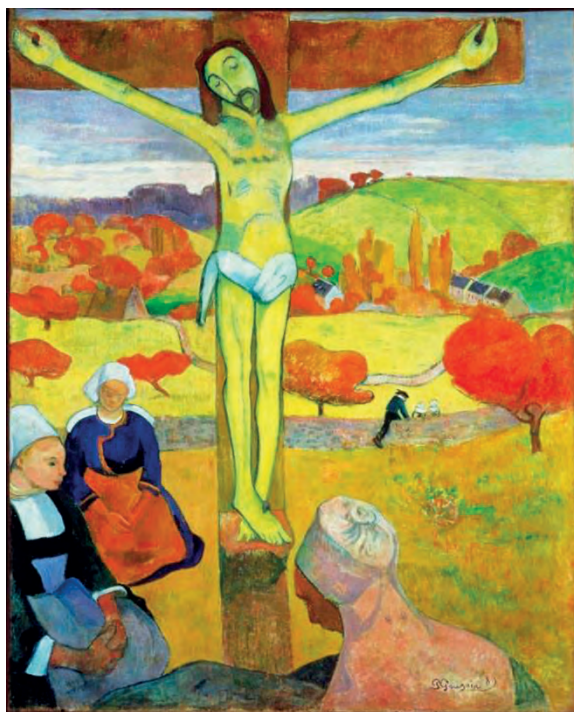
Αγγαρεύουν τότε έναν περαστικό που γυρνούσε από το χωράφι του, για να σηκώσει το σταυρό του Ιησού. Ήταν ο Σίμων ο Κυρηναίος, ο πατέρας του Αλέξανδρου και του Ρούφου. Τον φέρνουν στον τόπο που λέγεται Γολγοθάς, και στα ελληνικά σημαίνει «Τόπος Κρανίου». Του έδωσαν να πιει κρασί ανακατεμένο με ένα αναισθητικό· ο Ιησούς όμως δεν το δέχτηκε. Τότε τον σταύρωσαν και μοιράστηκαν τα ρούχα του τραβώντας κλήρο για το τι

απ' αυτά θα πάρει ο καθένας. Η ώρα ήταν εννέα το πρωί όταν τον σταύρωσαν. Η αιτία της σταύρωσης ήταν γραμμένη σε μια επιγραφή: «Ο Βασιλιάς των Ιουδαίων». Μαζί με τον Ιησού σταύρωσαν δύο ληστές, έναν στα δεξιά του κι έναν στ' αριστερά του. Έτσι εκπληρώθηκε η Γραφή που έλεγε: «Συγκαταριθμήθηκε μεταξύ των ανόμων».

Οι περαστικοί κουνούσαν ειρωνικά το κεφάλι τους, και τον έβριζαν: «Α, εσύ που θα γκρέμιζες το ναό και σε τρεις μέρες θα τον οικοδομούσες!» του έλεγαν. «Σώσε τον εαυτό σου και κατέβα από το σταυρό». Τον κορόιδευαν επίσης κι οι αρχιερείς και οι γραμματείς: «Τους άλλους

τους έσωσε», λέγανε μεταξύ τους, «τον εαυτό του δεν μπορεί να τον σώσει. Είναι λέει ο Μεσσίας, ο βασιλιάς του Ισραήλ· ας κατέβει τώρα από το σταυρό, για να δούμε και να πιστέψουμε σ' αυτόν». Τον περιγελούσαν μάλιστα κι αυτοί που ήταν σταυρωμένοι μαζί του.

Όταν η ώρα έφτασε δώδεκα το μεσημέρι, έπεσε σκοτάδι σ' όλη τη γη έως τις τρεις το απόγευμα. Στις τρεις η ώρα κραύγασε ο Ιησούς με δυνατή φωνή: «Ελωί, Ελωί λιμά σαβαχθανί;». Που σημαίνει: «Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί με εγκατέλειψες;». Μερικοί απ' τους παρευρισκόμενους τ' άκουσαν και είπαν: «Ακούστε, φωνάζει τον Ηλία». Έτρεξε τότε ένας και βούτηξε ένα σφουγγάρι στο ξίδι, το στερέωσε πάνω σ' ένα καλάμι και του έδωσε να πιει λέγοντας: «Αφήστε να δούμε τώρα αν θα 'ρθει ο Ηλίας να τον κατεβάσει από το σταυρό». Τότε ο Ιησούς

έβγαλε μια δυνατή κραυγή και ξεψύχησε. Τότε σκίστηκε το καταπέτασμα του ναού στα δύο, από πάνω ως κάτω. Βλέποντας ο Ρωμαίος εκατόνταρχος που ήταν εκεί, απέναντί του, ότι με τέτοια κραυγή ξεψύχησε, είπε: «Στ' αλήθεια, αυτός ο άνθρωπος ήταν Υιός Θεού».

Η πέτρα είχε κυλήσει από τον τόπο της, Μκ 16, 1-8

Όταν πέρασε το Σάββατο, η Μαρία η Μαγδαληνή και η Μαρία η μητέρα του Ιακώβου, και η Σαλώμη, αγόρασαν αρώματα, για να πάνε ν' αλείψουν το σώμα του Ιησού. Ήρθαν στο μνήμα πολύ πρωί την επομένη του Σαββάτου, μόλις ανέτειλε ο ήλιος. Κι έλεγαν μεταξύ τους: «Ποιος θα μας κυλήσει την πέτρα από την είσοδο του μνήματος;» Γιατί ήταν πάρα πολύ μεγάλη. Μόλις όμως κοίταξαν προς τα 'κει, παρατήρησαν ότι η πέτρα είχε κυλήσει από τον τόπο της. Μόλις μπήκαν στο μνήμα, είδαν ένα νεαρό με λευκή στολή να κάθεται στα δεξιά, και τρόμαξαν. Αυτός όμως τους είπε: «Μην τρομάζετε. Ψάχνετε για τον Ιησού από τη Ναζαρέτ, το σταυρωμένο. Αναστήθηκε. Δεν είναι εδώ. Να και το μέρος όπου τον είχαν βάλει. Πηγαίνετε τώρα και πείτε στους μαθητές του και στον Πέτρο: πηγαίνει πριν από σας στη Γαλιλαία και σας περιμένει· εκεί θα τον δείτε, όπως σας το είπε». Οι γυναίκες βγήκαν κι έφυγαν από το μνήμα γεμάτες τρόμο και δέος· δεν είπαν όμως τίποτα σε κανέναν, γιατί ήταν φοβισμένες.

Ἐν τῷ κόσμῳ θηῖπιν ἔξετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, Ιω 16, 33

Αυτά σας τα είπα, ώστε ενωμένοι μαζί μου να έχετε ειρήνη. Ο κόσμος θα σας κάνει να υποφέρετε· αλλά εσείς να 'χετε θάρρος, γιατί εγώ τον έχω νικήσει τον κόσμο».

Ο Ιησούς «σημείον αντιλεγόμενον»

Τα μάτια μου είδαν τον σωτήρα, Λκ 2, 21-35

Όταν συμπληρώθηκαν οχτώ μέρες, έκαναν στο παιδί περιτομή και του έδωσαν το όνομα Ιησούς, όπως δηλαδή το είχε ονομάσει ο άγγελος προτού ακόμα συλληφθεί στην κοιλιά της μάνας του. Όταν, σύμφωνα με το Μωσαϊκό νόμο, συμπληρώθηκαν και οι μέ-

ρες για τον καθαρισμό τους, έφεραν το παιδί στα Ιεροσόλυμα, για να το αφιερώσουν στον Θεό. Επίσης θα πρόσφεραν θυσία ένα ζευγάρι τρυγόνια ή δύο μικρά περιστέρια, όπως λέει ο νόμος του Κυρίου. Στα Ιεροσόλυμα βρισκόταν ένας άνθρωπος που τον έλεγαν Συμεών. Ήταν πιστός και ευλαβής, περίμενε τη σωτηρία του Ισραήλ και τον καθοδηγούσε το Πνεύμα το Άγιο. Του είχε φανερώσει, λοιπόν, το Άγιο Πνεύμα ότι δε θα πεθάνει προτού να δει τον Μεσ-

σία. Τότε το Άγιο Πνεύμα τού υπέδειξε να πάει στο ναό. Μόλις οι γονείς έφεραν εκεί το παιδί, τον Ιησού, για να κάνουν σ' αυτό τα έθιμα του νόμου, τον πήρε στην αγκαλιά του, δόξασε τον Θεό και είπε: «Τώρα, Κύριε, μπορείς ν' αφήσεις τον δούλο σου να πεθάνει ειρηνικά, όπως του υποσχέθηκες, γιατί τα μάτια μου είδαν τον σωτήρα που ετοίμασες για όλους τους λαούς, φως που θα φωτίσει τα έθνη και θα δοξάσει τον λαό σου τον Ισραήλ». Ο Ιωσήφ και η μητέρα του θαύμαζαν για όσα λέγονταν γι' αυτόν. Ο Συμεών τους ευλόγησε και είπε στη Μαριάμ, τη μητέρα του Ιησού: «Αυτός θα γίνει αιτία να καταστραφούν ή να σωθούν πολλοί Ισραηλίτες. Θα είναι σημείο αντιλεγόμενο, για να φανερωθούν οι πραγματικές διαθέσεις πολλών. Όσο για σένα, ο πόνος για το παιδί σου θα διαπεράσει την καρδιά σου σαν δίκοπο μαχαίρι».

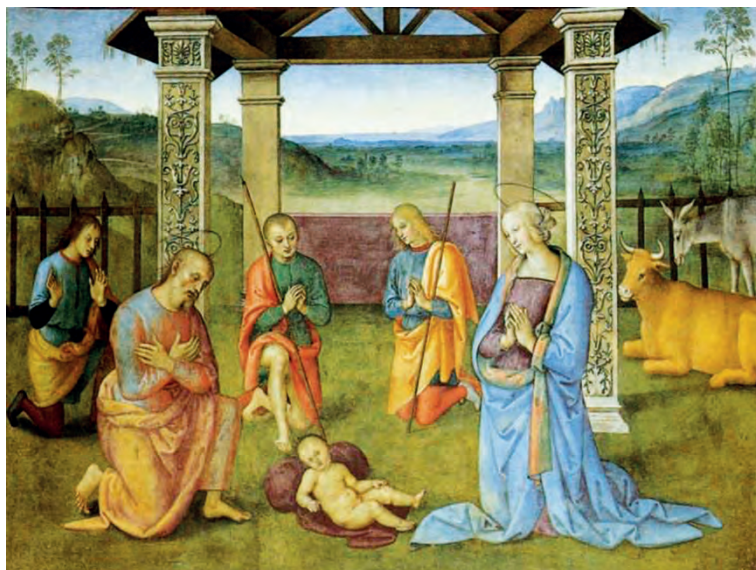
Εσείς, ποιος λέτε πως είμαι;, Μτ 16, 13-16

Όταν ήρθε ο Ιησούς στα μέρη της Καισάρειας του Φιλίππου, ρώτησε τους μαθητές του: «Ποιος λένε οι άνθρωποι πως είναι ο Υιός του Ανθρώπου;». Αυτοί απάντησαν: «Άλλοι λένε πως είναι ο Ιωάννης ο Βαπτιστής, άλλοι ο Ηλίας, άλλοι ο Ιερεμίας ή ένας από τους προφήτες». «Εσείς, ποιος λέτε πως είμαι;» τους λέει. Ο Σίμων Πέτρος απάντησε: «Εσύ είσαι ο Μεσσίας, ο Υιός του αληθινού Θεού».

Απολυτίκιο των Χριστουγέννων

Ἡ γέννησίς σου Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ, τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως· ἐν αὐτῇ γὰρ οἱ τοῖς ἄστροις λατρεύοντες, ὑπὸ ἀστέρος ἐδιδάσκοντο σὲ προσκυνεῖν, τὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ σὲ γινώσκειν ἐξ ὕψους ἀνατολήν, Κύριε δόξα σοι.

Ἡ γέννησή σου, Χριστέ και Θεέ μας, ἀνέτειλε κι ἔφερε στον κόσμο το φῶς της ἀληθινῆς γνώσης. Χάρη στη γέννησή σου, ἐκεῖνοι που λάτρευαν τα ἄστρα, διδάχτηκαν ἀπὸ ἓνα ἄστρο να προσκυνοῦν και να πιστεύουν σε ἐσένα, τὸν Ἥλιο τῆς δικαιοσύνης που ἀνέτειλε ἀπὸ τὸν οὐρανό. Κύριε, δόξα σε σένα.

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Διηγηθεῖτε τις βιβλικές ἀφηγήσεις ἀπὸ ἄλλη ὀπτική γωνία (π.χ. τοῦ μεγάλου γιου τοῦ φιλεύσπλαχνου Πατέρα, τοῦ Ζακχαίου, τῆς μοιχαλίδας, τοῦ Πιλάτου κ.ά.).
- ✚ Ανακριτική καρέκλα γιὰ πρόσωπα κειμένων (Σαμαρείτης, Ἄσωτος, τυφλός).
- ✚ Διάδρομος συνείδησης γιὰ πρόσωπα τῶν διηγήσεων (Πιλάτος, ἓνας Φαρισαῖος, στρατιῶτες τῆς Σταύρωσης).
- ✚ Κύκλος «σχολιασμοῦ ἢ κατάκρισης» γιὰ πρόσωπα τῶν διηγήσεων.
- ✚ Συγκρίνετε τὰ βιβλικά κείμενα με μετασχηματισμούς τους (σε κινηματογραφικές ἢ τηλεοπτικές ταινίες).
- ✚ Artful Thinking («βάζοντας τίτλους»): Βυζαντινά και σύγχρονα ἔργα που ἀποδίδουν εἰκαστικά βιβλικές ἀφηγήσεις.
- ✚ Artful thinking (Ακούγοντας 2 x 5): «Καλῶς ἦρθες παράξενε στον τόπο μου» - Μέρη παράξενες, θαυμάσιες μέρες (1999), Στίχοι, Μουσική: Active Member.
- ✚ Διαθεματική εργασία: «Ο ἥλιος τῆς δικαιοσύνης» στο ἀπολυτίκιο τῶν Χριστουγέννων και στη νεοελληνική λογοτεχνία.
- ✚ Artful Thinking: «Ο κίτρινος Χριστός» τοῦ Paul Gauguin και «Ο Χριστός ἐν ἐτέρα μορφῇ» τοῦ Μανουήλ Πανσέληνου.

III. Ο Ιησούς στο Κοράνιο και στις Χαντίθ

Ο Ιησούς στο Κοράνιο

Σε διαφορετικούς πολιτισμούς εντός του μουσουλμανικού κόσμου συναντούμε παραστάσεις της Μαρίας με τον γιο της Ιησού. Μαρία και Ιησούς είναι σεβαστοί και το όνομα της Μαρίας είναι το μόνο γυναικείο όνομα που αναφέρεται σε όλο το Κοράνιο. Μάλιστα, σε αυτήν είναι αφιερωμένο το 19ο κεφάλαιο / σούρα του Κορανίου, το οποίο επιγράφεται «Μαριαμούν».

Ο υιός της Μαρίας

Και είπαν: «Εμείς σκοτώσαμε τον Μεσσία Χριστό, τον γιο της Μαρίας, τον απόστολο του Θεού». Όχι, δεν τον σκότωσαν, δε σταύρωσαν τον ίδιο, αλλά κάποιον που του έμοιαζε. Όσοι αμφισβήτησαν την άποψη αυτή, παρέμειναν κι οι ίδιοι γεμάτοι αμφιβολίες· δεν ήταν βέβαιοι γι' αυτό, αλλά διατυπώνουν εικασίες. Στην πραγματικότητα, αυτοί δε σκότωσαν τον Ιησού.

Κεφ. 4, 157

Ο Μεσσίας Ιησούς, ο γιος της Μαρίας, είναι απόστολος του Θεού και ο λόγος του Θεού, τον οποίο έστειλε στη Μαρία, είναι πνεύμα το οποίο προέρχεται από Εκείνον.

Κεφ. 4, 171

Ο Ιησούς και ο λόγος του Θεού

«Μαρία», είπαν οι άγγελοι, «ο Θεός σου αναγγέλλει τον Λόγο Του. Ο Μεσσίας θα ονομαστεί γιος της Μαρίας, ένδοξος στον κόσμο τούτο και στον μελλοντικό, ένας από τον οίκο του Κυρίου».

Κεφ. 3, 45

Ο Ιησούς θα είναι απόστολος του Θεού στους απογόνους του Ισραήλ.

Κεφ. 3, 49

Οι Εβραίοι επινόησαν δόλους εναντίον του Ιησού. Είπε, λοιπόν, ο Κύριος: «Ιησού, Εγώ είμαι εκείνος που σου δίνει το θάνατο και σε εξυψώνει μέχρι Εμένα».

Κεφ. 3, 54-55

Ο Ιησούς ενώπιον του Θεού είναι σαν τον Αδάμ, ο Θεός τον έπλασε από χώμα.

Κεφ. 3, 59

Πιστεύουμε στον Θεό και σε ό,τι αποκαλύφθηκε στον Μωυσή, στον Ιησού και στους προφήτες.

Κεφ. 3, 84

Όλοι όσοι πιστεύουν στις Γραφές, θα πιστέψουν στον Ιησού πριν από το θάνατό τους. Την ημέρα όμως της Ανάστασης (των νεκρών), ο Ιησούς θα είναι μάρτυρας κατηγορίας τους.

Κεφ. 4, 159

Ο Μεσσίας Ιησούς, ο γιος της Μαρίας, είναι απόστολος του Θεού και ο λόγος του Θεού, τον οποίο έστειλε στη Μαρία, είναι πνεύμα το οποίο προέρχεται από Εκείνον.

Κεφ. 4, 171

Ο προφήτης

«Είμαι δούλος του Θεού», είπε το βρέφος (εννοεί τον Ιησού), «και ο Κύριος μου χάρισε τη Βίβλο, κάνοντάς με προφήτη».

Κεφ. 19, 30

Να θυμάσαι ότι συνεννοηθήκαμε με τους άλλους προφήτες και με σένα, με τον Νώε, με τον Αβραάμ, με τον Μωυσή και με τον Ιησού, τον γιο της Μαρίας, συνάπτοντας συμφωνία (διαθήκη).

Κεφ. 33, 7

Ο εσχατολογικός προφήτης

Ο Ιησούς, ο γιος της Μαρίας, είπε στο λαό του: «Απόγονοι του Ισραήλ, εγώ είμαι απόστολος του Θεού, σταλμένος προς εσάς για να επικυρώσω τον Μωσαϊκό Νόμο που στάλθηκε πριν από εμένα και να σας προαναγγείλω τον ερχομό κι άλλου αποστόλου, μετά από εμένα, του οποίου το όνομα θα είναι Αχμέτ (Ένδοξος).

Κεφ. 61, 6

Ο θαυματουργός

Έρχομαι σε εσάς με τα σημάδια του Κυρίου σας. Θα σχηματίσω ένα πτηνό από χώμα, θα φυσήσω σε αυτό πνοή και με τη δύναμη του Θεού θα λάβει ζωή. Θα θεραπεύσω τον εκ γενετής τυφλό και τον λεπρό, θα αναστήσω νεκρούς, με τη δύναμη του Θεού θα σας πω τι φάγατε και τι κρατάτε κρυφό στο σπίτι σας. Όλα τούτα θα είναι θαύματα για εσάς, αν είστε πραγματικά πιστοί.

Κεφ. 3, 49

Και όταν τους έδειξε ο Ιησούς διάφορα λαμπρά θαύματα, έλεγαν: «Αυτά είναι ολοφάνερη μαγεία».

Κεφ. 61, 6

Είπαν οι μαθητές στον Ιησού: «Γιε της Μαρίας, μπορεί ο Κύριός σου να κατεβάσει για εμάς από τον ουρανό ένα τραπέζι γεμάτο φαγητά;» Και ο Ιησούς απάντησε: «Να φοβάστε τον Θεό, αν είστε ευσεβείς». «Επιθυμούμε», είπαν οι μαθητές «να κάτσουμε και να φάμε σε αυτό». Κι ο Ιησούς, ο γιος της

Μαρίας, προσευχήθηκε στον Θεό και είπε: «Κύριε και Θεέ μου, κατέβασε από τον ουρανό ένα τραπέζι για να φάμε όλοι εμείς εδώ». Κι ο Θεός είπε: «Θα κατεβάσω το τραπέζι σε εσάς».
Κεφ. 5, 112-115

Ο Ιησούς στις Χαντιθ

Ο Ιησούς απρόσβλητος από τον πειρασμό τη στιγμή της γέννησής του

Ο Προφήτης είπε: «Όταν κάθε ανθρώπινο ον γεννιέται, ο Σατανάς τον αγγίζει και στις δύο πλευρές του σώματος με τα δύο δάχτυλά του, εκτός από τον Ιησού, τον γιο της Μαρίας, τον οποίο ο Σατανάς προσπάθησε να αγγίξει, αλλά απέτυχε».

Sahih al-Bukhari, *Beginning of Creation*

Η μητέρα κάθε ανθρώπου τον φέρνει στη ζωή σύμφωνα με την πραγματική του φύση. Στη συνέχεια οι γονείς του τον κάνουν Εβραίο, Χριστιανό ή Ζωροάστρη. Αν οι γονείς του ήταν μουσουλμάνοι θα παραμείνει και ο ίδιος μουσουλμάνος. Κάθε άνθρωπος που γεννιέται (έχει δύο επιλογές στη ζωή του) όταν τον γεννάει η μητέρα του· ο Σατανάς τον χτυπάει, αλλά αυτό δε συνέβη στην περίπτωση της Μαρίας και του γιου της (του Ιησού Χριστού).

Sahih Muslim, *The Book of Destiny (Kitab-ul-Qadr)*

Ο Ιησούς στη λογοτεχνία του Ισλάμ

Ο δρόμος του χειμάρρου

Ο Ιησούς διαρκώς περιπλανιόταν και ποτέ δεν έμενε σ' ένα σπίτι ή σ' ένα χωριό. Φορούσε μία τρίχινη κάπα από σκληρό μαλλί καμήλας και δύο μάλλινα πουκάμισα. Στο χέρι βαστούσε ένα ραβδί. Όταν νύχτωνε, είχε το φεγγαρόφωτο φανάρι, σκιά Του το μαύρο σκοτάδι, κρεβάτι Του τη γη, στο προσκεφάλι Του μια πέτρα. Δειπνούσε με τα χόρτα του αγρού. Πολλές φορές περνούσε τις μέρες και τις νύχτες Του νηστικός. Τον καιρό της θλίψης ήταν ευτυχισμένος και τον καιρό της χαράς λυπημένος.

Ο Ιησούς συνάντησε μια φορά έναν άνθρωπο και τον ρώτησε: «Τι κάνεις;». «Είμαι αφοσιωμένος στον Θεό», απάντησε εκείνος. Ο Ιησούς τον ξαναρώτησε: «Και πώς ζεις;». «Με φροντίζει ο αδελφός μου», είπε ο άνθρωπος. «Ο αδερφός σου είναι πιο αφοσιωμένος στον Θεό από σένα», είπε ο Ιησούς.

Ρώτησαν τον Ιησού: «Δείξε μας τον τρόπο να μπούμε στον Παράδεισο». Εκείνος είπε: «Σωπάστε». Είπαν: «Δεν μπορούμε». Και ο Χριστός απήντησε: «Τότε να μιλάτε μόνον με καλοσύνη».

Ο Χριστός είπε: «Ο κόσμος είναι μία γέφυρα. Διαβείτε την, αλλά μη χτίσετε πάνω της». Κάποιος τότε Τον ρώτησε: «Προφήτη του Θεού, δε θα πρόσταζες να χτίσουμε ένα σπίτι, για να λατρεύουμε τον Θεό;». Κι ο Ιησούς είπε: «Πηγαίνετε και οικοδομήστε πάνω στο νερό». Τον ρώτησαν: «Πώς να χτίσουμε στο νερό;». Και ο Χριστός τούς απάντησε: «Πώς να υπάρχει λατρεία του Θεού μαζί με τη λατρεία για αυτόν τον κόσμο;».

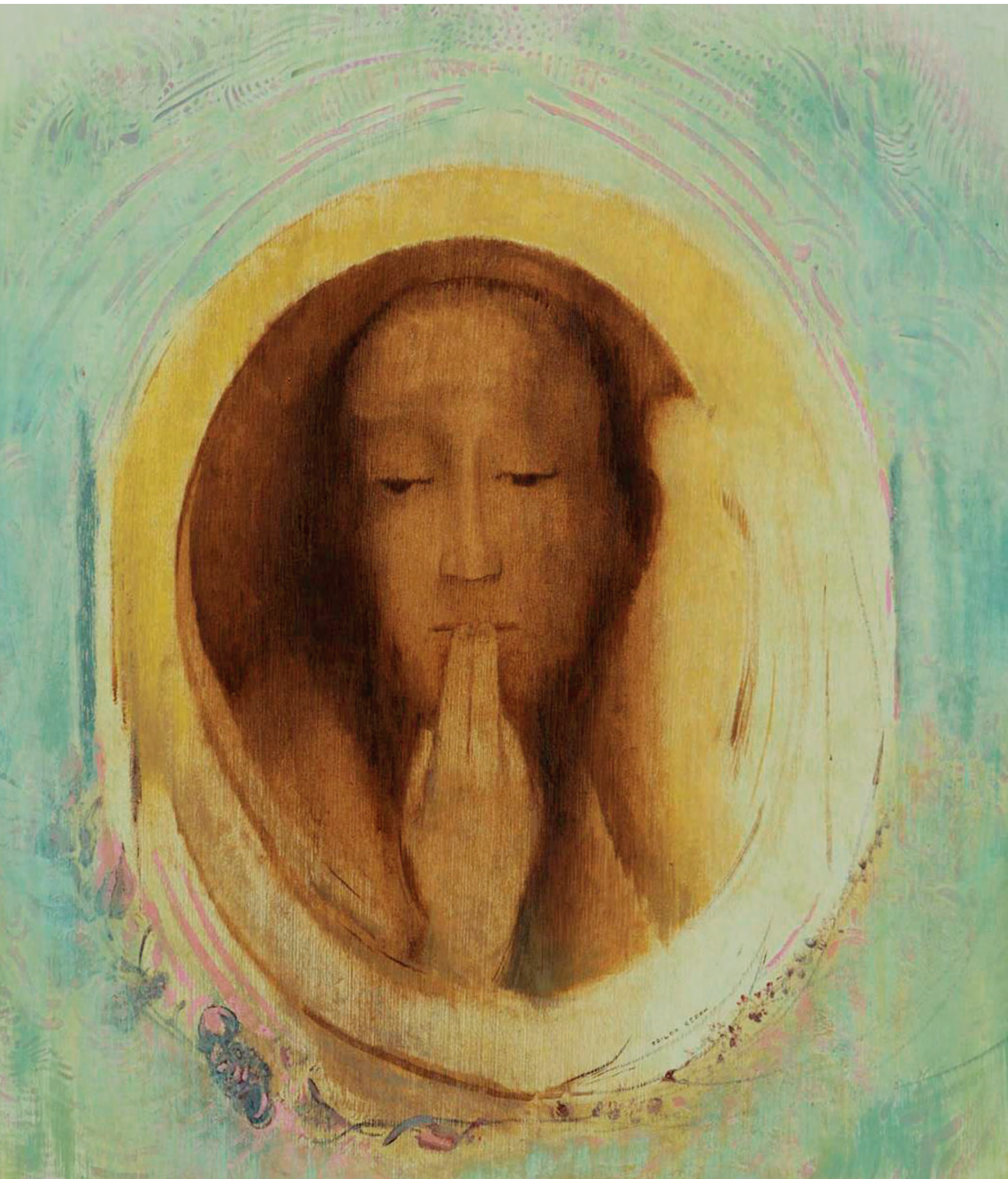
ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

✠ Θεματική προσέγγιση: Ο Ιησούς Χριστός στο Κοράνιο και στη λογοτεχνία του Ισλάμ.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Ποιος είναι ο άνθρωπος;

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Σε αυτήν τη Θεματική Ενότητα θα επιχειρήσουμε μια πιο συστηματική καταγραφή και κατανόηση της χριστιανικής ανθρωπολογίας. Αξιοποιώντας τα διδάγματα της προηγούμενης Ενότητας για τον Θεάνθρωπο Ιησού, θα εξετάσουμε τη χριστιανική κατανόηση του ανθρώπου μέσα από τη βιβλική και πατερική γραμματεία: ως δημιούργημα και εικόνα του Θεού, που πλάστηκε με προορισμό να γίνει όμοιος με Αυτόν· να ζει, δηλαδή, και να υπάρχει ελεύθερα, αγαπητικά και δημιουργικά. Παράλληλα, θα μας δοθεί η δυνατότητα να εξετάσουμε και άλλες απόψεις ή εκδοχές κατανόησης για το «ποιος είναι ο άνθρωπος;», που προέρχονται από άλλες θρησκευτικές και πνευματικές παραδόσεις.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ο άνθρωπος: «Αυτός ο κόσμος ο μικρός ο μέγας»

- ✚ Η εικόνα του ανθρώπου: από τον Οδυσσέα μέχρι τους υπερήρωες των σύγχρονων κόμικς
- ✚ Η δύναμη και η αδυναμία του σύγχρονου ανθρώπου

II. Ο σκοπός και το νόημα της ζωής του ανθρώπου: Η βιβλική πρόταση και η θεολογική ερμηνεία

- ✚ Ο άνθρωπος ως δημιούργημα του Θεού
- ✚ Ο άνθρωπος υπάρχει μόνο όταν αγαπάει και αγαπιέται!
- ✚ Ο άνθρωπος ως διάκονος του πλησίον
- ✚ Ο άνθρωπος ως δημιουργός: Η παραβολή ταλάντων
- ✚ Ο άνθρωπος στην κτίση: Βασιλιάς, οικονόμος ή ιερέας;
- ✚ Ο άνθρωπος ως δοξολογική ύπαρξη

III. Από την εικόνα στην ομοίωση

- ✚ Άγιος Λουκάς ο ιατρός
- ✚ Αγία Φιλοθέη

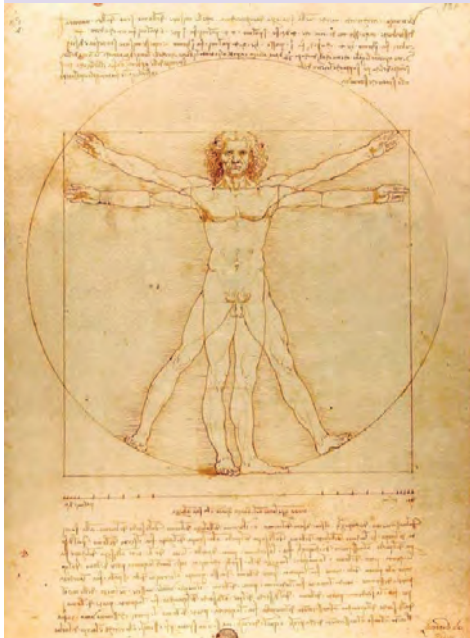
IV. Ο άνθρωπος στις άλλες θρησκείες

- ✚ Ιουδαϊσμός
Ο άνθρωπος ως αντικείμενο της θείας φροντίδας
- ✚ Ισλάμ
Ο άνθρωπος ως «χαλίφης» (τοποτηρητής) της δημιουργίας του Θεού
Ορθοπραξία (Κοράνιο, Πέντε Στύλοι)
Ο άνθρωπος ως μικρόκοσμος
- ✚ Ινδουισμός
Κάρμα και άτμαν: Καλές πράξεις και ατομική «ψυχή»
Η λύτρωση του ανθρώπου μέσα από την αφοσίωση και την αγάπη
- ✚ Βουδισμός
Ο σεβασμός απέναντι σε όλα τα πλάσματα

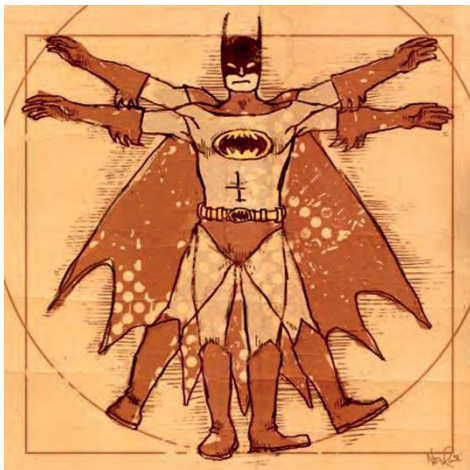
Ι. Ο άνθρωπος: «Αυτός ο κόσμος ο μικρός ο μέγας»

Η εικόνα του ανθρώπου: από τον Οδυσσέα μέχρι τους υπερήρωες των σύγχρονων κόμικς

Οι ήρωες, τότε και τώρα

Οι άνθρωποι του Ομήρου μάχονται με τα σπαθιά και τα λόγια. Είναι φυσικοί, απροσποίητοι, καυχησιάρηδες, άτρομοι, ριψοκίνδυνοι. Προβάλλονται στο φως του μύθου γεμάτοι ψυχική ευγένεια, εντιμότητα και καλοσύνη. Σέβονται τον νεκρό αντίπαλο, αισθάνονται τον πόνο του νικημένου, αλλά υποτάσσονται στη σκληρή ανάγκη του πολέμου. Όλη η πανουργία τους εξαντλείται σ' ένα ξύλινο άλογο. Ο αγέρωχος και ακατανίκητος πολεμιστής γίνεται η δόξα του τόπου του, ο αθάνατος μύθος. Γίνεται παραμύθι και τραγούδι. Φτερώνει τις καρδιές, ταξιδεύει μέσα στα όνειρα των κοριτσιών, βαυκαλίζει τους πόθους των νέων. Στους δύσκολους καιρούς της σκλαβιάς, όταν ένας λαός υπομένει δεινό ζυγό, μεταμορφώνεται σε νανούρισμα, σε προσευχή, σε διδασκαλία.

Ο πόλεμος άρχισε να χάνει ένα μέρος απ' την ομορφιά του από τότε που ο άνθρωπος μπόρεσε να αντικαταστήσει τα αγχέμαχα με τα εκηβόλα όπλα. Κι άρχισε να μεταμορφώνεται σε ολόσωμη φρίκη από τότε που εστοχάστηκε να συντρίψει το ηθικό του αντιπάλου του, χτυπώντας τον άμαχο πληθυσμό. Αυτό ήταν ήδη μια ατιμία. Οι ατιμίες ολοένα και πολλαπλασιάζονται στους καιρούς μας. Οι ακήρυκτοι πόλεμοι, οι πόλεμοι της ενέδρας, οι αιφνιδιασμοί, σε εποχές φαινομενικής, έστω, ειρήνης, είναι έξω από τους κανόνες του αιματηρού παιχνιδιού που είναι ο πόλεμος. Τώρα έρχονται οι πύραυλοι: ένας τεχνικός, κρυμμένος κάπου αθέατος, ήσυχος, ψύχραιμος, δεν έχει παρά να πατήσει ένα κουμπί και να αφανίσει λαούς. Η φυσική ρώμη, η γενναιότητα, που θα μπορούσε, κατά την περίπτωση, να γίνεται και γενναιοφροσύνη, δεν παίζει πια κανένα ρόλο. Η επική χειρονομία έχει πεθάνει. Έτσι είμαστε αναγκασμένοι να ομολογήσουμε πως οι άγριοι του παρθένου δάσους, οι απολίτιστοι, πολεμούν τιμιότερα από τους πολιτισμένους.

Τα παραμύθια μιλούν συχνά με θαυμασμό για τους αρχαίους εκείνους πολεμιστές της Αραβικής ερήμου. Ένας χαλίφης, που έχει σκοτώσει, απάνω στ' άλογο, με

το δαμασκηνό σπαθί του, στρατιές, μπορούσε και να συγκινηθεί από το χαμόγελο ενός παιδιού, από τον θρήνο μιας μάνας, να χαρίσει τη ζωή σ' έναν έξυπνο άνθρωπο, γιατί του είπε ένα νόστιμο αστείο. Είχε τις αδυναμίες του και τις ευαισθησίες του ο αιματοπότης χαλίφης. Ο πολιτισμένος δεν ξέρει τίποτε από τούτα. Είναι το συνειδητό έγκλημα, η οργανωμένη κακοήθεια. Κι αυτό νομίζω είναι το απογοητευτικότερο. Ζούμε σε μια εποχή μίσους και αγωνίας. Η Ιστορία μνημονεύει πολλές τέτοιες εποχές. Αλλά εκείνες δεν είχαν υποτάξει την επιστήμη. Οι περισσότερές τους μάλιστα ήταν κι ολωσδιόλου αγράμματες. Δηλαδή: εντιμότερες.

Ιωάννης Μ. Παναγιωτόπουλος, *Το τέλος του ηρωισμού*

Η δύναμη και η αδυναμία του σύγχρονου ανθρώπου

Η δίψα για εξουσία ως έκφραση αδυναμίας

Με την άνοδο του φασισμού ο πόθος εξουσίας και η πεποίθηση πως αποτελεί δικαίωμα έφτασαν σε νέα ύψη. Εκατομμύρια εντυπωσιάζονται από τις νίκες της εξουσίας και εκλαμβάνουν αυτό σαν ένδειξη δύναμης. Ασφαλώς η εξουσία πάνω σ' ένα λαό είναι έκφραση ανώτερης δύναμης από καθαρά υλική άποψη. Αν έχω τη δύναμη πάνω σ' ένα άλλο πρόσωπο να το σκοτώσω, τότε είμαι "ισχυρότερος" απ' αυτό. Όμως από ψυχολογική άποψη, ο πόθος της εξουσίας δεν πηγάζει από δύναμη αλλά από αδυναμία. Είναι η έκφραση της ανικανότητας του ατομικού εγώ να σταθεί μόνο του και να ζήσει. Είναι η απεγνωσμένη προσπάθεια για την απόκτηση δευτερογενούς δύναμης, εκεί που λείπει η αυθεντική δύναμη.

Έριχ Φρομ, *Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία*

Ποιος τη ζωή μου...

Ποιος τη ζωή μου, ποιος την κυνηγά
να την ξεμοναχιάσει μες στη νύχτα;
Ουρλιάζουν και σφυρίζουν φορτηγά,
σαν ψάρι μ' έχουν πιάσει μες στα δίχτυα.

Για κάποιον μες στον κόσμο είν' αργά
ποιος τη ζωή μου, ποιος την κυνηγά;

Ποιος τη ζωή μου, ποιος παραφυλά
στου κόσμου τα στενά ποιος σημαδεύει;
Πού πήγε αυτός που ξέρει να μιλά,
που ξέρει πιο πολύ και να πιστεύει;

Τα τραγούδια του αγώνα (1974), Στίχοι: Μάνος
Ελευθερίου, Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης

Η δύναμη της σιωπής

Συναντούμε κοινωνικά σύνολα που δεν ξέρουν, δεν υποπεύονται τι κρύβεται πίσω από τη βαναυσότητα: πόση ουσιαστική αδυναμία, πόση ανάγκη για άμυνα, πόση μεταμφιεσμένη μνησικακία, πόσα συμπλέγματα, πόση περιφρόνηση προς το ανθρώπινο γένος, πόσοι παράγοντες αστάθμητοι και σκοτεινοί. Η πραγματική δύναμη είναι κάτι πολύ πιο δύσκολα εξακριβώσιμο απ' ό,τι πιστεύει ο κόσμος. Εμφανίζεται, αθόρυβη και σεμνή, εκεί που κανένας σχεδόν δεν το φαντάζεται: στο εργαστήρι του σοφού, στο κελί του αγίου, στη φυλακή του επαναστάτη. Σπανιότατα στο προσκήνιο. Γιατί δύναμη ανθρώπου θα πει ένα και μόνο: δύναμη ψυχής. Κι αυτή φανερώνεται στη μοναξιά και στον κατατρεγμό, όχι στην αγορά και στον θρίαμβο.

Άγγελος Τερζάκης, *Προσανατολισμός στον αιώνα*

Οι ήρωες είναι πάντα ευγενικοί

Οι ήρωες είναι πάντα ευγενικοί | Γεννιούνται μ' ένα χρυσαφένιο χρώμα,
μ' όνειρα που τους τα φτιάχνει η συννεφιά | μ' ελπίδες που φυτρώσαν μέσ' στο χώμα

Οι ήρωες δεν έχουν μυστικά | Δεν ταξιδεύουνε ποτέ σε ξένα μέρη.
Γίνοντ' αγάλματα ψυχρά, μα εθνικά | κι έχουν για συντροφιά τους ένα περιστέρι

Οι ήρωες είναι πάντα ευγενικοί | Κάνουν πως, τάχα, λεπτομέρειες δε θυμούνται
Κι όταν η νύχτα τούς σκεπάζει με σιωπή, | πετάν' το θρύλο στα πουλιά κι αποκοιμούνται.
Στίχοι, Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις (1983)

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✿ TPS με θέμα: «Τα χαρακτηριστικά των ηρώων ενός δημοφιλούς κόμικ».
- ✿ Έκφραση και αποτύπωση της «Δύναμης και αδυναμίας του σύγχρονου ανθρώπου» σε παγωμένη εικόνα.
- ✿ TWPS: «Υπάρχουν πράγματα που δεν είναι όπως φαίνονται;» (για τα επιτεύγματα του σύγχρονου ανθρώπου, π.χ. τεχνολογία, επικοινωνία, ιατρική, τέχνη κ.ά.).
- ✿ Artful Thinking («η αρχή, η μέση και το τέλος»): Η εικόνα του ανθρώπου στις εμπορικές διαφημίσεις και στα ΜΜΕ.

II. Ο σκοπός και το νόημα της ζωής του ανθρώπου. Η βιβλική πρόταση και η θεολογική ερμηνεία

Ο άνθρωπος ως δημιουργήμα του Θεού

«και εποίησεν ο Θεός τον άνθρωπον κατ' εικόνα Θεού», Γεν 1. 26 – 28

Μετά είπε ο Θεός: «Ας φτιάξουμε τον άνθρωπο σύμφωνα με την εικόνα τη δική μας και την ομοίωση, κι ας εξουσιάζει στις θάλασσας τα ψάρια, στου ουρανού τα πτηνά, στα ζώα και

γενικά σ' όλη τη γη και στα ερπετά που σέρνονται πάνω σ' αυτήν». Δημιούργησε, λοιπόν, ο Θεός τον άνθρωπο σύμφωνα με τη δική του την εικόνα, «κατ' εικόνα Θεού» τον δημιούργησε, τους δημιούργησε άντρα και γυναίκα. Τους ευλόγησε και τους είπε: «Να κάνετε πολλά παιδιά, ώστε να πολλαπλασιαστείτε, να γεμίσετε τη γη και να κυριαρχήσετε σ' αυτήν. Να εξουσιάσετε στις θάλασσας τα ψάρια, στου ουρανού τα πτηνά και σε κάθε ζώο που κινείται πάνω στη γη».

«από το χώμα της γης», Γεν 2. 7

Τότε ο Κύριος ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο από το χώμα της γης και φύσηξε μέσα στα ρουθούνια του πνοή ζωής. Έτσι έγινε ο άνθρωπος ζωντανό ον.

«άρσεν και θήλυ εποίησεν αυτούς», Γεν 2. 18, 21-23

Ο Κύριος ο Θεός είπε: «Δεν είναι καλό να είναι ο άνθρωπος μόνος. Θα του φτιάξω έναν σύντροφο όμοιο μ' αυτόν». Τότε ο Κύριος ο Θεός τον έριξε σε βαθύ ύπνο κι αποκοιμήθηκε· πήρε μία από τις πλευρές του και τη θέση της τη συμπλήρωσε με σάρκα. Μετά, από την πλευρά που πήρε από τον Αδάμ, σχημάτισε μια γυναίκα και την οδήγησε σ' αυτόν. Τότε ο Αδάμ είπε: «Αυτό επιτέλους είναι κόκαλο από τα κόκαλά μου και σάρκα από τη σάρκα μου. *Γυναίκα* αυτή θα λέγεται, γιατί απ' τον άντρα προήλθε».

✠ Στα εβραϊκά το όνομα «Αδάμ» σημαίνει χοϊκός, ενώ «Εύα» σημαίνει ζωή.

Η ισοτιμία της γυναίκας με τον άνδρα

Διότι, είμαστε, έλεγε η αγία Ιουλίττα, από το ίδιο φύραμα με τους άνδρες. Έχουμε πλαστεί όπως και αυτοί, σύμφωνα προς την εικόνα του Θεού. Από τον Κτίστη η γυναίκα έγινε έτσι, ώστε εξίσου με τον άνδρα να δέχεται την αρετή. Και πράγματι, δεν είμαστε σε όλα συγγενείς με τους άνδρες; Διότι, για την κατασκευή της γυναίκας δεν ελήφθη μόνον η σάρκα αλλά και «οστούν εκ των οστέων». Επομένως, η σταθερότητα, η δύναμη και η υπομονή δόθηκαν και σε μας από τον Δεσπότη εξίσου με τους άνδρες.

Μεγάλου Βασιλείου, *Εις την μάρτυρα Ιουλίτταν και περί ευχαριστίας*

Ο άνθρωπος υπάρχει μόνο όταν αγαπάει και αγαπιέται!

Ελευθερία και αγάπη, Γαλ 5. 13-15

Ο Θεός, λοιπόν, αδελφοί μου, σας κάλεσε για να ζήσετε ελεύθεροι. Μόνο να μη γίνει η ελευθερία αφορμή για αμαρτωλή διαγωγή, αλλά με αγάπη να υπηρετείτε ο ένας τον άλλο. Άλλωστε όλος ο νόμος συνοψίζεται σε μια φράση, στο να αγαπήσεις τον πλησίον σου σαν τον εαυτό σου. Αν όμως δαγκώνετε και τρώτε ο ένας τον άλλον, προσέξτε μήπως αλληλοεξοντωθείτε.

Ο ύμνος της αγάπης, Κορ Α 13, 4-8

Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἄσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.

Εκείνος που αγαπάει έχει μακροθυμία, έχει και καλοσύνη· εκείνος που αγαπάει δε ζηλοφθονεί· εκείνος που αγαπάει δεν κομπάζει ούτε περηφανεύεται· είναι ευπρεπής, δεν είναι εγωιστής ούτε ευερέθιστος· ξεχνάει το κακό που του έχουν κάνει. Δε χαίρεται για το στραβό που γίνεται, αλλά μετέχει στη χαρά για το σωστό. Εκείνος που αγαπάει, όλα τα ανέχεται· σε όλα εμπιστεύεται, για όλα ελπίζει, όλα τα υπομένει. Ποτέ η αγάπη δε θα πάψει να υπάρχει.

Ο άνθρωπος ως διάκονος του πλησίον

Η ανατρεπτική δύναμη της διακονίας, Μκ 9, 35

Κάθισε τότε ο Ιησούς, φώνησε τους δώδεκα και τους λέει: «Ὅποιος θέλει να είναι ο πρώτος θα πρέπει να γίνει ο τελευταίος απ' όλους κι ο υπηρέτης όλων».

Ιδιόμελο απόστιχο των Αίνων του Ὁρθρου της Μεγάλης Δευτέρας

Κύριε, τὰ τελεώτατα φρονεῖν, τοὺς οἰκείους παιδεύων Μαθητάς, μὴ ὁμοιοῦσθαι τοῖς ἔθνεσιν ἔλεγε, εἰς τὸ κατάρχειν τῶν ἐλαχιστοτέρων· οὐχ οὕτω γὰρ ἔσται ὑμῖν τοῖς ἐμοῖς Μαθηταῖς, ὅτι πτωχὸς θέλων ὑπάρχω, ὁ πρῶτος οὖν ὑμῶν, ἔστω πάντων διάκονος, ὁ δὲ ἄρχων, ὡς ὁ ἀρχόμενος, ὁ προκριθεὶς δὲ ὡς ὁ ἔσχατος· καὶ γὰρ ἐλήλυθα αὐτὸς τῷ πτωχεύσαντι Ἀδὰμ διακονῆσαι, καὶ λύτρον δοῦναι ἀντὶ πολλῶν, τὴν ψυχὴν τῶν βοώντων μοι· Δόξα σοι.

Κύριε, μαθαίνοντας τους μαθητές σου να σκέφτονται σωστά, τους έλεγε να μην εξομοιώνονται με τους εθνικούς στην καταδυνάστευση των πιο αδύναμων. «Δε θα συμβαίνει αυτό σ' εσάς, τους μαθητές μου, καθώς κι εγώ [ο δάσκαλός σας] έγινα φτωχός με τη θέλησή μου. Ο πρώτος ανάμεσά σας να είναι υπηρέτης όλων· ο αρχηγός [να είναι] σαν τον υπήκοο και ο διακεκριμένος σαν τον τελευταίο. Γιατί κι εγώ ο ίδιος έχω έρθει για να υπηρετήσω τον Αδάμ, που τα 'χασε όλα [τον χρεωκοπημένο], και να δώσω τη ζωή μου ως λύτρα για όλους αυτούς που μου φωνάζουν Δόξα σοι».

Είδες τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου.

Αββάς Δωρόθεος, *Επιστολαί διάφοροι*

Ὅμως, δεν ἦταν ἔτσι εξαρχής...

Ἦρθαν ἔτσι τα πράγματα, ὥστε γύρω μας να αφθονούν οι γυμνοί και οι άστεγοι. Είναι πάμπολλοι οι πρόσφυγες που χτυπούν τις πόρτες μας. Πάμπολλοι είναι και οι ξένοι και οι μετανάστες. Ὃπου κι αν κοιτάξεις θα δεις χέρια απλωμένα σε ζητιανιά. Για σπίτι ἔχουν το ὕπαιθρο. Κατάλυμα βρίσκουν στις στοές, στις παρόδους και στα ερημικότερα σημεία της αγοράς. Φωλιάζουν σε τρύπες ὅπως οι νυχτοκόρακες και οι κουκουβάγιες. Τα ρούχα τους είναι διάτρητα κουρέλια. Για χωράφι ἔχουν τη διάθεση ὅσων δίνουν ελεημοσύνη. Για τροφή, ὅ,τι τύχει. Πίνουν νερό από τις κρήνες ὅπως τα ζῶα και για ποτήρια ἔχουν τις χούφτες τους. Για αποθήκη ἔχουν την κοιλιά τους, ὅσο μπορεί αυτή να συγκρατήσει ὅ,τι μπαίνει μέσα. Τραπέζι τους είναι τα γόνατά τους διπλωμένα. Κρεβάτι, το ἔδαφος. Μπάνιο, κάποιος ποταμός ἢ λίμνη, ὅπως τα ἔχει προσφέρει ακατέργαστα και κοινά σε ὅλους ο Θεός. Η ζωή τους είναι πλέον γεμάτη μετακινήσεις και αγριάδα, ὁμως δεν ἦταν ἔτσι εξαρχής. Ας ὀψονταί η συμφορά και η ανάγκη.

Γρηγόριος Νύσσης, *Περί φιλοπτωχείας και ευποιίας*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Έκφραση και αποτύπωση στερεοτυπικών εκφράσεων για τα δύο φύλα σε παγωμένες εικόνες.
- ✚ Έρευνα: περιπτώσεις υποτίμησης της γυναίκας στην παράδοση της Εκκλησίας. Ακολουθεί TPS για την αναγνώριση αντιφάσεων και ανακολουθιών με παραδειγματικές στάσεις του Χριστού, τον θεσμό των διακονισσών, τη θέση της Παναγίας και άλλων Μητέρων στην Εκκλησία κ.ά.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Elisabeth Behr-Sigel.
- ✚ Artful Thinking («συνδέοντας, επεκτείνοντας, προκαλώντας» και «βάζοντας τίτλους»):
 - α. Η δημιουργία του Αδάμ, Μιχαήλ Ἀγγελος (Cappella Sistina)
 - β. Ψηφιδωτά Καθεδρικού Ναού στο Μονρεάλε
- ✚ Δημιουργία κολάζ με πορτρέτα ανθρώπων κάθε ηλικίας, φυλής και φύλου. Αρχικά συζητάμε τι σημαίνει για μας ὅτι ὅλοι αυτοί οι ἄνθρωποι είναι εικόνα του Θεού. Στη συνέχεια, αποτυπώνουμε ιδέες και μηνύματα πάνω στο κολάζ.
- ✚ Μουσικό εργαστήριο: Σύνθεση με θέμα τη βιβλική φράση «κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς».

✝ Σε συνεργασία με τον ή τη φιλόλογο: Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα και στον ιουδαϊκό κόσμο στα χρόνια του Χριστού.

✝ Ομαδικό γλυπτό: Γαλ 5, 13-15.

Ο άνθρωπος ως δημιουργός

Η παραβολή των ταλάντων, Μτ 25, 14-30

Η βασιλεία του Θεού μοιάζει μ' έναν άνθρωπο ο οποίος, φεύγοντας για ταξίδι, κάλεσε τους δούλους του και τους εμπιστεύτηκε τα υπάρχοντά του. Σ' άλλον έδωσε πέντε τάλαντα, σ' άλλον δύο, σ' άλλον ένα, στον καθένα ανάλογα με την ικανότητά του, κι έφυγε αμέσως για το ταξίδι. Αυτός που έλαβε τα πέντε τάλαντα πήγε, τα εκμεταλλεύτηκε και κέρδισε άλλα πέντε. Κι εκείνος που έλαβε τα δύο τάλαντα κέρδισε επίσης άλλα δύο. Εκείνος όμως που έλαβε το ένα τάλαντο πήγε κι έσκαψε στη γη και έκρυψε τα χρήματά του κυρίου του.

Ύστερα από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, γύρισε ο κύριος εκείνων των δούλων και έκανε λογαριασμό μαζί τους. Παρουσιάστηκε τότε εκείνος που είχε λάβει τα πέντε τάλαντα και του έφερε άλλα πέντε λέγοντας: «Κύριε, μου εμπιστεύτηκες πέντε τάλαντα· κοίτα, κέρδισα με αυτά άλλα πέντε». Του είπε ο κύριός του: «Εύγε, καλέ και έμπιστε δούλε! Αποδείχτηκες αξιόπιστος σε μικρές υποθέσεις, γι' αυτό θα σου εμπιστευτώ μεγαλύτερες. Έλα να γιορτάσεις μαζί μου». Παρουσιάστηκε κι ο άλλος με τα δύο τάλαντα και είπε: «Κύριε, μου εμπιστεύτηκες δύο τάλαντα· κοίτα, κέρδισα άλλα δύο. Του είπε ο κύριος του: «Εύγε, καλέ και έμπιστε δούλε! Αποδείχτηκες αξιόπιστος σε μικρές υποθέσεις, γι' αυτό θα σου εμπιστευτώ μεγαλύτερες. Έλα να γιορτάσεις μαζί μου». Παρουσιάστηκε κι εκείνος που είχε λάβει το ένα τάλαντο και είπε: «Κύριε, ήξερα πως είσαι σκληρός άνθρωπος. Θερίζεις εκεί όπου δεν έσπειρες και συνάζεις καρπούς εκεί που δε φύτεψες. Γι' αυτό φοβήθηκα και πήγα και έκρυψα το τάλαντό σου στη γη. Να τα λεφτά σου. Και του αποκρίθηκε ο κύριος του: «Δούλε κακέ και σκνηρέ, ήξερες πως θερίζω όπου δεν έσπειρα, και συνάζω καρπούς απ' όπου δε φύτεψα! Τότε έπρεπε να βάλεις τα χρήματά μου στην τράπεζα κι εγώ, όταν θα γυρνούσα πίσω, θα τα έπαιρνα με τόκο. Πάρτε του, λοιπόν, το τάλαντο και δώστε το σ' αυτόν που είχε τα δέκα τάλαντα. Γιατί σε καθέναν που έχει, θα του δοθεί με το παραπάνω και θα 'χει περισσεύμα· ενώ απ' όποιον δεν έχει, θα του πάρουν και τα λίγα που έχει».

Δοξαστικό των Αποστίχων του Όρθρου της Μεγάλης Τρίτης

Ίδού σοι τὸ τάλαντον, ὁ Δεσπότης
ἐμπιστεύει ψυχὴ μου, φόβῳ δέξαι τὸ
χάρισμα, δάνεισαι τῷ δεδοκῶτι, διάδος
πτωχοῖς, καὶ κτῆσαι φίλον τὸν Κύριον,
ἵνα στής ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ
ἐν δόξῃ, καὶ ἀκούσης μακαρίας φωνῆς.
Εἵσελθε δοῦλε, εἰς τὴν χαρὰν τοῦ
Κυρίου σου. Αὐτῆς ἀξιώσόν με, Σωτὴρ
τὸν πλανηθέντα, διὰ τὸ μέγα σου ἔλεος.

Να, που ο Δεσπότης σου εμπιστεύεται το τάλαντο,
ψυχὴ μου. Δέξου με φόβο (σεβασμό) το χάρισμα.
Δάνεισε αὐτόν που σου το έδωσε. Μοίρασέ το
στους φτωχοὺς και απόκτησε φίλο τον Κύριο. Για
να σταθείς στα δεξιά του, όταν έλθει με τη δόξα
του και ακούσεις την ευλογημένη φωνή: Έλα
μέσα, δούλε, στη χαρά του Κυρίου σου. Αυτή τη
χαρά, εμένα που πλανήθηκα, αξίωσέ με Σωτήρα
μου να γευτώ, χάρη στο έλεός σου το μεγάλο.

Εικόνα, ελευθερία και δημιουργικότητα

Ελευθερία σημαίνει ποικιλία, διακριτικότητα. Εφόσον όλοι μας είμαστε ελεύθεροι, ο καθένας εκφράζει τη θεία εικόνα με τον δικό του ή τον δικό της ανεπανάληπτο τρόπο. Το κακό είναι μονότονο κι όχι η αγιότητα.

Επίσκοπος Διοκλείας Κάλλιστος Ware, *Η εντός ημών Βασιλεία*

Ο άνθρωπος στην κτίση: βασιλιάς, οικονόμος ή ιερέας

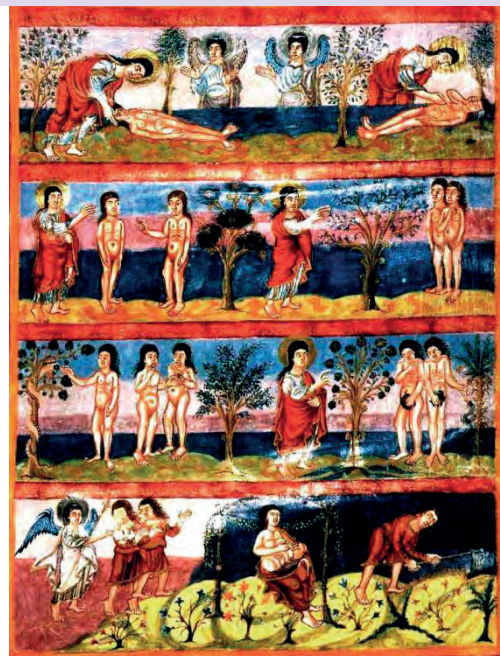
Ο άνθρωπος δίνει τα ονόματα, Γεν 2. 15, 19-20

Πήρε, λοιπόν, ο Κύριος ο Θεός τον άνθρωπο και τον έβαλε μέσα στον κήπο της Εδέμ για να τον καλλιεργεί και να τον προσέχει. Ο Κύριος έπλασε από το έδαφος όλα τα ζώα του αγρού και τα πτηνά του ουρανού και τα έφερε μπροστά στον άνθρωπο, για να δει πώς θα τα ονομάσει. Και ό,τι όνομα έδινε ο άνθρωπος σε κάθε ζωντανή ύπαρξη, αυτό ήταν και το όνομά της.

Οι οδύνες μετά την παρακοή, Γεν 3. 16-20

Και στη γυναίκα είπε ο Θεός: «Θ' αυξήσω κατά πολύ τη θλίψη και τους πόνους της κυοφορίας σου, και με πόνους θα γεννάς τα παιδιά σου. Η επιθυμία σου θα στρέφεται προς τον άντρα σου, αλλά αυτός θα σε εξουσιάζει». Μετά είπε στον Αδάμ: «Επειδή άκουσες τη γυναίκα σου κι έφαγες από το δέντρο, απ' το οποίο σε είχα διατάξει να μη φας, καταραμένη θα είναι η γη εξαιτίας σου. Με μόχθο θα την καλλιεργείς σ' όλη σου τη ζωή. Αγκάθια και τριβόλια θα σου βλασταίνουν και θα τρως το χορτάρι του αγρού. Με τον ιδρώτα του προσώπου σου θα τρως το ψωμί σου, ώσπου να ξαναγυρίσεις στη γη από την οποία προήλθες, γιατί χώμα είσαι, και στο χώμα θα επιστρέψεις». Ο Αδάμ ονόμασε τότε τη γυναίκα του «Εύα» γιατί αυτή έγινε μητέρα όλης της ανθρωπότητας.

Οι ωδίνες της κτίσης, Ρωμ 8, 22

Ξέρουμε καλά ότι ως τώρα όλη η κτίση στενάζει και κραυγάζει από πόνο σαν την ετοιμόγεννη γυναίκα.

Ευχές από τη Θεία Λειτουργία του Ιωάννου Χρυσοστόμου

Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς, καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Για καθαρό αέρα, ευφορία στους καρπούς της γης και καιρούς ειρηνικούς, ας παρακαλέσουμε τον Κύριο.

Γι' αυτούς που ταξιδεύουν στη θάλασσα και στη στεριά, για τους αρρώστους, γι' αυτούς που υποφέρουν, για τους αιχμαλώτους και για τη σωτηρία τους ας παρακαλέσουμε τον Κύριο.

Η ελεήμων καρδιά

Τι είναι καρδιά ελεήμων; Είναι η καρδιά που φλέγεται από αγάπη για όλη την κτίση: για τους ανθρώπους, τα πουλιά, τα ζώα, τους δαίμονες και κάθε κτίσμα. Και καθώς ο άνθρωπος τα φέρνει στη μνήμη του, τα μάτια του τρέχουν δάκρυα. Από την πολλή και σφοδρή συμπόνια, σφίγγεται η καρδιά του και δεν μπορεί να υποφέρει ή να ακούσει ή να δει κάποια βλάβη ή κάτι, έστω και λίγο λυπηρό, να γίνεται στην κτίση. Γι' αυτό και προσεύχεται συνέχεια με δάκρυα για τα άλογα ζώα, τους εχθρούς της αλήθειας και γι' αυτούς που τον βλάπτουν, ζητώντας από τον Θεό να τους φυλάει και να τους συγχωρήσει.

Ισαάκ ο Σύρος, *Τα ευρεθέντα Ασκητικά*

Ο άνθρωπος ως ιερέας της Δημιουργίας

Ως ένα βασικό στοιχείο της χριστιανικής μας ανθρωπολογίας κατά τη διάρκεια του εικοστού πρώτου αιώνα, χρειάζεται να επανενεργοποιήσουμε την πατερική ιδέα του ανθρώπινου προσώπου ως μεσίτη μεταξύ ουρανού και γης, ως κοσμικό λειτουργό, ως ιερέα της δημιουργίας. Αγκαλιάζοντας όλη την ποικιλία της δημιουργίας, κάθε ανθρώπινη ύπαρξη είναι ένας δεύτερος κόσμος, ένα μεγάλο σύμπαν μέσα σε ένα μικρό, «οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μεγάλῳ μικρόν».

Επίσκοπος Διοκλείας Κάλλιστος Ware, *Η Ορθόδοξη Θεολογία στον 21ο αιώνα*

Ο άνθρωπος ως δοξολογική ύπαρξη

Ψλ 135, 1-9

Αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου, αἰνεῖτε, δοῦλοι, Κύριον, οἱ ἐστῶτες ἐν οἴκῳ Κυρίου, ἐν αὐλαῖς οἴκου Θεοῦ ἡμῶν. αἰνεῖτε τὸν

Αἰνεῖτε τον Κύριο! Αἰνεῖτε του Κυρίου την ύπαρξη· αἰνεῖτε τον οι αφοσιωμένοι του! Εσεῖς που υπηρετεῖτε στο ναό του, στην κατοικίας

Κύριον, ὅτι ἀγαθὸς Κύριος· ψάλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὅτι καλόν· ὅτι τὸν Ἰακώβ ἐξελέξατο ἑαυτῷ ὁ Κύριος, Ἰσραὴλ εἰς περιουσιασμόν ἑαυτῷ. ὅτι ἐγὼ ἔγνωκα ὅτι μέγας ὁ Κύριος, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν παρὰ πάντας τοὺς θεοὺς. πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις· ἀνάγων νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς, ἀστραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησεν· ὁ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ.

του Θεού μας τις αυλές. Αινείτε τον Κύριο, γιατί είναι καλός· την ύπαρξή του υμνολογήστε, γιατί είναι αγαπητή. Αυτός για δικό του διάλεξε τον Ιακώβ, τον Ισραήλ για να του ανήκει. Το ξέρω πως μεγάλος είναι ο Κύριός μας, ανώτερος απ' όλους τους θεούς. Όλα ὅσα θέλησε ο Κύριος τα ἔκανε, στα ουράνια και στη γη, στις θάλασσες και σ' όλους τους βυθούς. Αυτός από της γης τις ἄκρες σύννεφα ανεβάζει, ρίχνει ἀστραπές και προκαλεῖ βροχή· αὐτός, που βγάζει ἀνέμους απ' τ' ἀμπάρια του.

Ψλ 136, 1-9 και 23-26

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·
ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τῶν θεῶν·
ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ τῶν κυρίων·
τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ·
τῷ ποιήσαντι τοὺς οὐρανοὺς ἐν συνέσει· τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων· τῷ ποιήσαντι φῶτα μεγάλα μόνῳ· τὸν ἥλιον εἰς ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας· τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας εἰς ἐξουσίαν τῆς νυκτός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· [...]
ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν· ὁ διδούς τροφήν πάσῃ σαρκί.
ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

Τον Κύριο δοξολογήστε, γιατί είναι καλός, κι αἰώνια διαρκεῖ ἡ ἀγάπη του!
Δοξολογήστε τὸ Θεὸ των θεῶν!
Δοξολογήστε τὸν Κύριο των κυρίων!
Εἶναι ὁ μόνος που ἔκανε μεγάλα θαύματα. Ἐκανε με σοφία τοὺς ουρανοὺς. Ἀπάνω στα νερά τῇ γῇ τῇ στέριωσε. Ἐκανε τοὺς μεγάλους φωτοδότες: τὸν ἥλιο να κυριαρχεῖ τῇ μέρα, τὸ φεγγάρι καὶ τ' ἀστρα τῇ νύχτα να κυριαρχοῦν. Αἰώνια διαρκεῖ ἡ ἀγάπη του! [...]
Μεσ στην ταπείνωσή μας μάς θυμήθηκε, καὶ μας λευτέρωσε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας. Αὐτός σε κάθε ὑπαρξὴ δίνει τροφή. Δοξολογήστε τὸ Θεὸ των ουρανῶν! Αἰώνια διαρκεῖ ἡ ἀγάπη του!

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ «Το ραγισμένο δοχεῖο». Προβολή, ἀναστοχασμός καὶ συζήτηση με θέμα: «Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μποροῦν να εἶναι δημιουργοί».
- ✚ Project: Εντοπισμός καὶ ἀναγνώριση δημιουργῶν καὶ των ἔργων τοὺς στη γειτονιά, τὸ χωριό ἢ τὴν πόλη μας.
- ✚ TPS: Πῶς δημιουργεῖ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο. Γράψτε τὰ χαρακτηριστικά καὶ ἀνακοινώστε τὰ στὴν τάξη.
- ✚ Εντοπίστε στὸ κείμενο τῆς Γένεσης «οἱ οδύνες μετὰ τὴν παρακοή» τοὺς συμβολισμούς καὶ συζητήστε με τὸν διπλανό ἢ τὴ διπλανή σας σύγχρονες μορφές καὶ ἐκφράσεις τοὺς.
- ✚ Διαβάστε τοὺς ψαλμοὺς 135 καὶ 136 καὶ δημιουργήστε ἓνα ομαδικό γλυπτό.

III. Από την εικόνα στην ομοίωση

Άγιος Λουκάς ο ιατρός

Ο Άγιος Λουκάς γεννήθηκε το 1877 στο Κέρτς της Κριμαίας. Παντρεύτηκε και απέκτησε τέσσερα παιδιά, έχασε όμως τη σύζυγό του από φυματίωση και δεν ξαναπαντρεύτηκε. Σε όλη του τη ζωή ήταν από λίγο έως εξαιρετικά φτωχός, καθώς είτε ο μισθός του ήταν μικρός είτε βρισκόταν στη φυλακή είτε, όταν του πρόσφεραν χρήματα για κάποια θεραπεία, υποδείκνυε άλλα πρόσωπα και ζητούσε τα χρήματα να δοθούν απευθείας σε αυτά. Ο άγιος Λουκάς ως ιατρός δημοσίευσε σαράντα επιστημονικά έργα. Το 1920 εξελέγη καθηγητής της ανατομίας και χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο της Τασκένδης και με τη δική του μέθοδο τοπικής αναισθησίας έκανε εγχειρήσεις με μεγάλη επιτυχία. Στο επαρχιακό νοσοκομείο του χωριού Ρομάνοφκα, όπου εργαζόταν, οι γιατροί δέχονταν 25-30 ασθενείς την ώρα, οι χώροι ήταν μικροί και αποπνικτικοί, ώστε πολλοί λιποθυμούσαν, και στο ίδιο

δωμάτιο τρεις γιατροί δέχονταν ταυτόχρονα τρεις διαφορετικούς ασθενείς. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Βαλεντίν (όπως ήταν το κατά κόσμον όνομά του) εργαζόταν εντατικά στα εξωτερικά ιατρεία και περιόδευε στα χωριά, αναλαμβάνοντας και το χειρουργικό τμήμα. Μέσα σ' ένα χρόνο έκανε 300 χειρουργικές επεμβάσεις.

Ο άγιος Λουκάς ήταν πάντοτε πιστός Χριστιανός. Στο χειρουργείο είχε πάντα την εικόνα της Παναγίας, μπροστά στην οποία προσευχόταν για λίγα λεπτά πριν από κάθε επέμβαση. Το 1921 χειροτονήθηκε ιερέας και αργότερα επίσκοπος Τασκένδης. Από τότε συνδύαζε ποιμαντικά και ιερατικά καθήκοντα. Παρέμεινε αρχίατρος του Γενικού Νοσοκομείου Τασκένδης, χειρουργούσε καθημερινά και παρέδιδε μαθήματα στην Ιατρική Σχολή, πάντα με το ράσο και το σταυρό του. Από το 1922 και μέχρι την τελευταία του πνοή, γνώρισε συλλήψεις, βασανιστήρια και εξορίες από το καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης. Φυλακίστηκε και εξορίστηκε συνολικά έντεκα χρόνια. Το 1947 του απαγορεύθηκε να μιλά στους φοιτητές, σταμάτησαν να τον καλούν στα ιατρικά συμβούλια και τον απέλυσαν από ιατρικό σύμβουλο. Καθώς όμως εκείνος ενδιαφερόταν για τον ανθρώπινο πόνο, έβγαλε ανακοίνωση ότι «δέχεται καθημερινά, εκτός Κυριακών και εορτών, κάθε άνθρωπο που θέλει τη βοήθειά του», με αποτέλεσμα να καταφθάνουν στο διαμέρισμά του καθημερινά αμέτρητοι άνθρωποι απ' όλη την Κριμαία. Οι ταλαιπωρίες ουσιαστικά κατέστρεψαν την υγεία του και τα τελευταία εννέα χρόνια της ζωής του ήταν τυφλός.

Ο αρχιεπίσκοπος Λουκάς φέρεται από τους πιστούς να εμφάνισε πολλά πνευματικά χαρίσματα όσο ακόμα ζούσε. Κοιμήθηκε στις 11 Ιουνίου του 1961. Οι αρχές απαγόρευσαν την εκφορά του νεκρού από τους κεντρικούς δρόμους της πόλης, πράγμα που προκάλεσε τη λαϊκή αγανάκτηση ακόμα και των αλλόδοξων. Τελικά οι αρχές αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν, η

εκφορά έγινε στην κεντρική λεωφόρο της Συμφερούπολης και διήρκεσε τρεισήμισι ώρες. Τη νεκρική πομπή ακολούθησε πλήθος κόσμου, η κυκλοφορία σταμάτησε, ενώ τα μπαλκόνια, οι ταράτσες και τα δέντρα ακόμα, ήταν γεμάτα ανθρώπους. Τον Νοέμβριο του 1995 ανακηρύχτηκε άγιος με απόφαση της Ουκρανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και η μνήμη του εορτάζεται στις 11 Ιουνίου.

Πηγή: <https://el.orthodoxwiki.org>

Αγία Φιλοθέη

Μια φορά κι ένα καιρό ήταν μια ηλιογέννητη καλότυχη βασιλοπούλα, που ζούσε μέσα στα βελούδα, στα μετάξια και στα όνειρα. «Ρηγούλα» τ' όνομα της, που πα' να πει βασιλοπούλα. Παλάτι της, το αρχοντικό των Μπενιζέλων. Νανούρισμα να κοιμηθεί το καλότυχο, ο «μαρμαρωμένος βασιλιάς». Έτσι θα μπορούσε ν' αρχίσει κανείς ν' ανιστορεί το βίο της Αγίας Φιλοθέης, της Κυράς. Οι χρόνοι που γεννήθηκε η Ρηγούλα ήταν οι χρόνοι που «όλα τα 'σκιαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά». Ήτανε τότες οι χρονιές που «σβησμένες όλες οι φωτιές οι πλάστρες μες στη χώρα». Ήτανε τότες που ο Σταυρός πολεμούσε με τα μισοφέγγαρα.

Μεγάλο το έχει του γονιού κι η μόνη κληρονόμος η Ρηγούλα. Πρέπει λοιπόν, ανάλογα στο γένος και στα πλούτη της, να μορφωθεί η μοναχοκόρη των Μπενιζέλων. Και μεγαλώνει, βασιλοπούλα ίδια, η Ρηγούλα και φτάνει τη στιγμή που οι γονείς όλου του κόσμου ονειρεύονται να παντρευτεί! Κακοπαντρεύεται όμως η μοσχοθυγατέρα και στον τρίτο χρόνο πεθαίνει ο άνδρας της. Μα κι οι γονείς της πέθαναν κι αυτοί και μένει έτσι ολομόναχη στον κόσμο. Τη θλίψη της, την πίκρα της, όμως, η Ρηγούλα, την κάνει κινητήρια δύναμη. Η πίστη της νερό φουσκωμένο, μπόλικο, τρέχει και πριν φανεί ένας Κοσμάς Αιτωλός, πριν έρθει ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Μηνιάτης, πρώτη αυτή πιάνει το ασύλληπτο πως, όποιος χαθεί για την Ορθοδοξία, πρέπει να θεωρηθεί χαμένος και για το Γένος.

Πετάει μ' απόφαση τα ρούχα της Αθηναίας κυράς η Μπενιζέλου, μαζί πετάει και τ' όνομα της, το Ρηγούλα. Φορεί τα ρούχα της καλογριάς, φορεί κι ένα καινούργιο όνομα: Φιλοθέη η Αθηναία. Και η μεγάλη περιουσία των Μπενιζέλων χρησιμοποιείται για να χτιστεί ο Παρθενώνας της Φιλοθέης. Στην αρχή έχει πλάι της τις υπηρέτριες του πατρικού της, τις μαθαίνει τέχνη και γράμματα. Σιγά σιγά στην καρδιά της Τουρκοκρατημένης Αθήνας δημιουργείται μια Πρόνοια, που όμοια της και πλάι της μονάχα η Βασιλειάδα μπορεί να σταθεί. Διακόσιες κοπέλες, από τα πρώτα σπίτια της Αθήνας, αφήνουν μισοτελειωμένα τα προικόπανα κι έρχονται πλάι στην «Κυρά». Γιατί, «Κυρά» ονομάζουν οι Αθηναίοι την καλογριά τους. Φτιάχνει το πρώτο γηροκομείο της Αθήνας πλάι στο μοναστήρι κι ανάβει έτσι το πρώτο φως μες στην Αθήνα. Για τα παιδιά πάλι που θα κρατήσουν όλο το βάρος του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας, άλλο

κτήριο –να μάθουν τέχνη, γράμματα, να μάθουν πως είναι Χριστιανοί κι Έλληνες. Και μόλις μπαίνουν σε αυλάκι αυτά, σηκώνει τα μανίκια η Φιλοθέη και φτιάχνει Νοσοκομείο μα και ξενοδοχείο με την παλιά την πρώτη έννοια της λέξης. Για τους ξένους, τους γυρολόγους που καθώς γύριζαν στον τόπο τους, λέγαν πως κάτι καινούργιο γίνεται στην Αθήνα.

Κι ο οδοιπόρος που πορευότανε κάτω από το λιοπύρι της Αττικής και ξεραίνονταν τα σωθικά του από τη δίψα, έβρισκε πηγή να δροσιστεί απ' το πηγάδι που άνοιξε η Κυρά έξω από την Αθήνα, το «Ψυχικό». Την Κυρά την ξέρουν πια οι Έλληνες, μα και οι Τούρκοι που ψάχνουν να βρουν αφορμή να την τσακίσουν την καλογριά. Και βρήκαν την αιτία: Κάτι Ελληνοπούλες, που τις είχαν αρπάξει οι αλλόθρησκοι, θέλουν να σώσουν την πίστη τους. Προσπέφτουνε στην ηγουμένη. Τις κρύβει η Κυρά, μα πιάνεται απ' τους Τούρκους που τη βασανίζουνε σκληρά «την πίστη σου ή τη ζωή σου». Μα άρχοντες σεβαστοί μιλούν στους Τούρκους κι ημερεύουνε έτσι τ' αγρίμια. Και λεύτερη η καλογριά, ξεκινάει να πάει απέναντι στη Τζια να ετοιμάσει και εκεί μοναστηράκι. Εστία αντίστασης στον κατακτητή και τον αλλόθρησκο.

Βράδυ, παραμονή του Διονυσίου του Αρεοπαγίτη ήτανε, συνάχτηκαν για ολονυχτία οι καλογριές και τότες ήτανε που σπάσανε τις πόρτες οι αντίχριστοι. Την πιάσανε, την χτύπησαν τόσο, όσες ήταν και οι καλοσύνες της και πεθαμένη, πες, την παρατήσανε. Βοτάνια, γιατροσόφια τής βάζαν στις πληγές οι καλογριές, μα η βουλή του Θεού ήταν ν' αναπαυτεί ο εργάτης Του. Στις 19 Φεβρουαρίου ξεκουράστηκε. Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια ηλιογέννητη κα-

λότυχη βασιλοπούλα, που ζούσε μέσα στα βελούδα, στα μετάξια και τα όνειρα. Και πούλησε τα βελούδα, τα μετάξια και τα όνειρα. Και πούλησε τα βελούδα και τα μετάξια και τα 'κανε σπιτικό για τους κατατρεγμένους. Μια φορά κι έναν καιρό, μαζί μας επερπάτησε μια Γυναίκα, άξια Γυναίκα να την πεις, μαζί μας επερπάτησε η Οσία Φιλοθέη.

Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, *Μια φορά κι έναν καιρό μαζί μας επερπάτησε η Οσία Φιλοθέη*

Αγιότητα Ι

Όποιος θέλει να γίνει χριστιανός, πρέπει πρώτα να γίνει ποιητής. Αυτό είναι! Πρέπει να πο-νάεις. Ν' αγαπάεις και να πονάεις.

Άγιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, *Βίος και Λόγοι*

Αγιότητα II

Ημερολόγιο ήσυχο στον τοίχο, μια ημερομηνία
κι οι άγιοι σιωπηλοί, χλωμοί κι αναμάρτητοι,
σημειωμένοι μόνο με το μικρό τους όνομα,
όπως τους φώναζε η μητέρα τους.
Κύριε, κανείς δεν ήθελε να μεγαλώσει.

Τάσος Λειβαδίτης, *Αγιότητα*

Ήρωας συνάμα κι άγιος

Η πρώτη μου λαχτάρα στάθηκε η λευτεριά· η δεύτερη η δίψα της αγιοσύνης. Ήρωας συνάμα
κι άγιος, να το ανώτατο πρότυπο του ανθρώπου.

Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Παρουσίαση σκηνών από τη ζωή του Αγίου Λουκά του Ιατρού και της Αγίας Φιλοθέης.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Αγία Φιλοθέη, Άγιος Λουκάς ο Ιατρός.
- ✚ Ο άγιος Λουκάς ο ιατρός και η αγία Φιλοθέη έζησαν σε διαφορετικά περιβάλλοντα και αντιμετώπισαν διαφορετικά προβλήματα. Ωστόσο, και οι δύο είχαν αφετηρία την ίδια πίστη και το ίδιο όραμα. Σε έναν πίνακα με δύο στήλες προσπαθήστε να περιγράψετε πώς ανταποκρίθηκε ο καθένας στα διαφορετικά προβλήματα της εποχής του.

IV. Ο άνθρωπος στις άλλες θρησκείες

Ιουδαϊσμός

Ο άνθρωπος ως αντικείμενο της θείας φροντίδας

Ψλ 8. 5-7

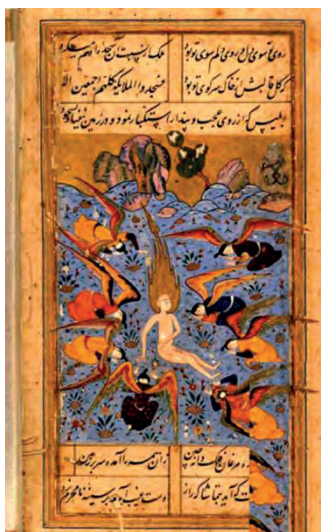
Τι τάχα είναι ο άνθρωπος, ώστε να τον φροντίζεις; Τι τάχα είναι ο κάτοικος της γης, ώστε να νοιάζεσαι γι' αυτόν; Τον έκανες, ωστόσο, λίγο μικρότερο από σένα· με δόξα τον στεφάνωσες και με τιμή. Κύριο τον έκανες πάνω στα πλάσματά σου, όλα στην εξουσία του τα έδωσες.

Ισλάμ

Ο άνθρωπος ως «χαλίφης» (τοποτηρητής) της δημιουργίας του Θεού

Κοράνιο, 2. 30-34

Όταν ο Κύριος είπε στους αγγέλους του «Θα εγκαταστήσω τοποτηρητή Μου στη γη», οι άγγελοι αποκρίθηκαν: «Ζητάς να εγκαταστήσεις στη γη ον που θα αυξήσει τα δεινά και θα πολλαπλασιάσει την αιματοχυσία, τη στιγμή που εμείς ψάλλουμε και υμνούμε την αγιότητά

Σου;» Και ο Κύριος τους είπε: «Εγώ ξέρω ό,τι εσείς δεν ξέρετε». Δίδαξε ο Κύριος στον Αδάμ τα ονόματα όλων των όντων κι έπειτα παρουσίασε τα όντα στους αγγέλους και τους είπε: «Πείτε μου τα ονόματά τους, αν λέτε την αλήθεια». Και οι άγγελοι απάντησαν: «Ας είναι δοξασμένο το όνομά Σου. Εμείς δεν ξέρουμε τίποτε άλλο, παρά όσα Εσύ μάς δίδαξες. Εσύ είσαι ο Παντογνώστης, Εσύ είσαι ο Πάνσοφος». Είπε ο Θεός στον Αδάμ: «Δίδαξέ τους τις ονομασίες όλων των όντων». Και, όταν εκείνος το έκανε αυτό, είπε σε αυτούς ο Κύριος: «Δε σας είπα ότι ξέρω τα αφανέρωτα και απόκρυφα μυστικά των ουρανών και της γης, όσα κάνετε είτε φανερά είτε κρυφά;» Και όταν είπαμε στους αγγέλους να προσκυνήσουν τον Αδάμ, όλοι τον προσκύνησαν, εκτός από τον Ιμπλίσ (τον Σατανά), ο οποίος αρνήθηκε με αλαζονεία και έγινε άπιστος.

Ο άνθρωπος ως μικρόκοσμος

Ρουμί, Ο μυστικός ποιητής

Ο άνθρωπος της καρδιάς είναι η έκφραση της ολοκλήρωσης. Αν τύχει και τον συναντήσεις, τα είδες όλα. Κάθε δημιουργήμα αυτού του κόσμου είναι μέρος της ύπαρξής του και αυτός είναι ο κόσμος όλος.

Εσύ ο ίδιος είσαι η αληθινή περιγραφή του θεϊκού προτύπου· ο καθρέφτης στον οποίο λάμπει η ωραιότητα του Βασιλιά. Γι αυτό, οτιδήποτε βρίσκεται γύρω σου σε όλο τον κόσμο, οτιδήποτε επιθυμείς ολόψυχα, αναζήτησέ το μέσα σου και φώναξε: «Αυτό είμαι εγώ!»

✦ **Ο Τζελαλεντίν Ρουμί (1207-1273) ήταν Πέρσης ποιητής και δάσκαλος θεολογίας και δικαίου στο Ικόνιο, με μεγάλη επιρροή στο Ισλάμ και ιδιαίτερα στον μουσουλμανικό μυστικισμό.**

Από το μηδέν στο άπειρο

Από τη στιγμή που μπήκες μέσα στον κόσμο της ύπαρξης, μια σκάλα τοποθετήθηκε μπροστά σου για να μπορείς να φύγεις. Προηγουμένως ήσουν άψυχη ύλη, έπειτα έγινες φυτό και στη συνέχεια ζώο. Πώς θα μπορούσε αυτό να μένει κρυφό από σένα; Στη συνέχεια έγινες άνθρωπος με γνώση, λογική και πίστη. Ιδού το σώμα, το οποίο ήταν μόριο σκόνης, πόσο τέλειο έχει γίνει! Όταν πάψεις να είσαι άνθρωπος, αναμφίβολα θα γίνεις άγγελος. Δημιουργήθηκες από τη γη και ο τελικός σου σκοπός είναι ο ουρανός. Ξεπέρανα ακόμη και τους

αγγέλους και μπες μέσα στον Ωκεανό. Ίσως η δική σου σταγόνα γίνει ολόκληρη θάλασσα, η οποία είναι εκατό θάλασσες του Ομάν. Ας γεράσει το σώμα... Δεν πειράζει, αφού η ψυχή παραμένει νέα.

Τζελαλεντίν Ρουμί, Ντιβάν

Άτμαν: η αόρατη πηγή των ορατών

Συνεχίζοντας τη διδασκαλία για το Μπράχμαν, ο πατέρας του Σβετακέτου λέει:

«Φέρε μου έναν καρπό από αυτό το δέντρο μπανυάν».

«Τον έφερα, πατέρα».

«Άνοιξέ τον».

«Τον άνοιξα, κύριε».

«Τι βλέπεις μέσα του;»

«Πολύ μικρούς σπόρους, κύριε».

«Άνοιξε έναν απ' αυτούς, γιε μου».

«Τον άνοιξα, κύριε».

«Τι βλέπεις μέσα του;»

«Τίποτε απολύτως, κύριε».

Τότε ο πατέρας του, του είπε: «Γιε μου, από την ίδια αυτή ουσία μέσα στο σπόρο, την οποία δεν μπορείς να δεις, προέρχεται στ' αλήθεια όλο αυτό το τεράστιο δέντρο μπανυάν. Πίστεψέ με, γιε μου, μια αόρατη και λεπτή ουσία είναι το Πνεύμα ολόκληρου του σύμπαντος. Αυτό είναι η Πραγματικότητα. Αυτό είναι το Άτμαν. Εσύ [ο ίδιος] είσαι [κατά βάθος] αυτό».

Τσάντογκυα, Ουπανισάντ

✚ **Οι Ουπανισάδες είναι Ινδουιστικά ιερά κείμενα, επεξηγηματικά παραρτήματα των Βεδών, με φιλοσοφικό και μυστικιστικό περιεχόμενο.**

Άτμαν: οι πολλαπλές διαφοροποιήσεις του ενός

Το άτμαν είναι το αόρατο τμήμα της ανθρώπινης ύπαρξης. Στο σύμπαν υπάρχει ένα μόνο άτμαν. Τα άλλα, τα επιμέρους άτμαν, αποτελούν απλές διαφοροποιήσεις του ενός. Το ατομικό άτμαν παίρνει διαδοχικά διάφορες μορφές ύπαρξης και μπορεί να ενσωματώνεται σε έναν άνθρωπο ανώτερης ή κατώτερης τάξεως, αλλά ακόμη και σε ένα ζώο ή και σε ένα φυτό. Το αν μετά τον υλικό θάνατο μια ύπαρξη θα μετενσωματωθεί σε ανώτερη ή κατώτερη μορφή, εξαρτάται από την ποιότητα των έργων, από το κάρμα.

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος Γιαννουλάτος, *Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού*

Σαμσάρα και Κάρμα

Στις Ουπανισάδες εμφανίζονται δύο ιδέες, που είναι άγνωστες στις Βέδες. Αυτές είναι η σαμσάρα και το κάρμα. «Σαμσάρα» είναι η ανακύκληση των υπάρξεων. Σύμφωνα μ' αυτήν την αντίληψη, τα έμβια όντα δε ζουν μόνο μια φορά αλλά, αφού μια μορφή ύπαρξης διαλυθεί, κάτι από αυτήν επιβιώνει και μεταβαίνει σε άλλη μορφή ύπαρξης. Δημιουργείται έτσι ένας ατέρμων κύκλος μετενσαρκώσεων, που διατηρεί συνεχώς τα όντα σε κάποια μορφή ύπαρξης. «Κάρμα» σημαίνει πράξη. Οι πράξεις που το ον διέπραξε στην προηγούμενη μορφή ύπαρξης, είναι εκείνες που προσδιορίζουν τη μορφή στην οποία θα μεταβεί. Τέτοιες μορφές, εκτός από την ανθρώπινη, μπορούν να είναι μια ζωική, μια δαιμονική σε κάποια κόλαση ή μια θεϊκή σε κάποιον ουρανό.

✚ **Οι Βέδες είναι ένα μεγάλο σώμα κειμένων στα σανσκριτικά, που αποτελούν τις αρχαιότερες γραφές του Ινδουισμού.**

Η λύτρωση του ανθρώπου μέσα από την αφοσίωση και την αγάπη

Οι τρεις δρόμοι της λύτρωσης

Οι τρεις βασικότεροι δρόμοι τους οποίους διαμόρφωσε η ινδική σκέψη για την πορεία προς τη λύτρωση υπήρξαν: η οδός των έργων (κάρμα μάργκα/γιόγκα), η οδός των γνώσεων (τζνάνα μάργκα/γιόγκα) και η οδός της αφοσίωσης (μπάκτι μάργκα/γιόγκα). Στο αποκορύφωμα της ινδικής θρησκευτικής ποίησης, τη Μπαγκαβάτ-Γκιτά («Το άσμα του Κυρίου»), εξάιρεται η τρίτη οδός σωτηρίας, η

απλούστερη και αμεσότερη, η μπάκτι μάργκα. Αυτή είναι η οδός της αφοσίωσης στην προσωπική θεότητα. Όταν ο άνθρωπος γεμίσει την ύπαρξή του με αγάπη προς τον θεό –τον συγκεκριμένο θεό της προτίμησής του– και κάνει ό,τι κάνει για χάρη του, τότε ενώνεται μαζί του. Ειδικότερα, όταν πλησιάζει ο θάνατος, ο άνθρωπος μπορεί να καθηλώσει τη σκέψη του αποκλειστικά στο όραμα του Θεού. Έτσι η ψυχή κατευθύνεται προς αυτόν και λυτρώνεται.

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος Γιαννουλάτος, *Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού*

Ο Κρίσνα διδάσκει στον Αρζούνα τρόπους ένωσης με αυτόν

Σ' εκείνους που, αφιερώνοντας όλες τις πράξεις τους σ' εμένα και θεωρώντας με ως τον ύψιστο σκοπό με λατρεύουν, διαλογιζόμενοι πάνω σ' εμένα με αποκλειστική αφοσίωση κι έχοντας το νου τους προσηλωμένο σ' εμένα, εγώ, χωρίς καθυστέρηση, έρχομαι να τους λυτρώσω απ' τον ωκεανό αυτού του κόσμου του θανάτου. Τοποθέτησε το νου σου μόνο σ' εμένα, προσήλωσε την κατανόησή σου σ' εμένα. Σ' εμένα τότε θα κατοικείς από κει και πέρα χωρίς αμφιβολία. Αλλά, αν δεν μπορείς να προσηλώσεις το νου σου σταθερά σ' εμένα, τότε ας είναι οι πράξεις εξευμενισμού μου ο υψηλότερος σκοπός σου. Ακόμη και με το να κάνεις πράξεις για να με εξευμενίσεις, θα φτάσεις στην τελειότητα. Αν δεν μπορείς να κάνεις ακόμη κι αυτό, τότε κατάφυγε στην αφοσίωση σ' εμένα και, με αυτοσυγκράτηση, εγκατάλειψε όλους τους καρπούς των πράξεών σου. Εκείνος ο πιστός μου που είναι απαθής, καθαρός, αμερόληπτος, ελεύθερος από θλίψη, που εγκαταλείπει όλες τις πράξεις [που έχουν σκοπό την απόκτηση καρπών], μου είναι πολύ αγαπητός. Εκείνος που είναι ίδιος προς τον φίλο και προς τον εχθρό, ίδιος προς την τιμή και την ατίμωση, προς το κρύο και τη ζέστη, προς την ευχαρίστηση και τον πόνο, που είναι ελεύθερος από προσκολλήσεις, εκείνος για τον οποίο ο έπαινος και ο ψόγος είναι το ίδιο, που είναι σιωπηλός, ευχαριστημένος με οτιδήποτε, ανέστιος, με σταθερό νου και γεμάτος αφοσίωση, εκείνος μου είναι πολύ αγαπητός.

Μπαγκαβάτ-Γκιτά, XII

Νταμμαπάντα

Όλα τα όντα τρέμουν τη βία, όλοι φοβούνται τον θάνατο, όπως και συ. Γι' αυτό τον λόγο μη σκοτώνεις, ούτε να γίνεις αιτία να φονευθεί κάποιος.

Ακόμη και αν είναι κάποιος καλοντυμένος, ακόμα και αν είναι έτοιμος, ήρεμος, έχει αποκτήσει τον έλεγχο και είναι εγκατεστημένος στην ιερή ζωή, μόνο εφόσον αναιρέσει τη βία προς όλα τα όντα, είναι πραγματικά ένας άγιος άνθρωπος, ένας μοναχός.

Αυτόν τον άνθρωπο που έχει αποκηρύξει τη βία προς όλα τα έμβια όντα, αδύναμα ή ισχυρά, που ούτε σκοτώνει ούτε προκαλεί τους άλλους να σκοτώσουν, αυτόν αποκαλώ άγιο.

✧ **Η Νταμμαπάντα (Ντάμμα: αλήθεια, Πάντα: σίχτοι - Η Αλήθεια σε σίχτους) είναι ένα από τα πιο γνωστά βιβλία του Βουδισμού. Είναι μια συλλογή διδασκαλιών του Βούδα Σακιαμούνι, υπό μορφή σίχτων. Οι σίχτοι είναι λακωνικοί, απλοί και οι παρομοιώσεις τους μπορούν να γίνουν εύκολα κατανοητές.**

Κομφουκιανισμός

Κομφούκιος, Ανάλεκτα

Ένας μαθητής ρώτησε πώς μπορεί να υπηρετεί κανείς τους θεούς και τα πνεύματα. Είπε ο Διδάσκαλος: «Δεν μπορείς να υπηρετείς τους ανθρώπους, πώς θα μπορέσεις να υπηρετήσεις τα πνεύματα;». Τόλμησε να ρωτήσει και για τον θάνατο. Είπε ο Διδάσκαλος: «Δεν ξέρεις τι είναι η ζωή, πώς να ξέρεις τι είναι ο θάνατος;».

Υπάρχει άραγε μια λέξη ικανή να καθοδηγεί τις πράξεις του ανθρώπου σε όλη του τη ζωή; Είπε ο διδάσκαλος: «Ναι, η λέξη επιείκεια: ό,τι δεν επιθυμείς για τον εαυτό σου, μην το επιβάλλεις στους άλλους».

Ο τέλειος άνθρωπος, θέλοντας να στεριώσει ο ίδιος, στεριώνει μαζί και τους άλλους ανθρώπους· θέλοντας να φτάσει ο ίδιος, επιτρέπει και στους άλλους να φτάσουν. Να μπορείς να προσφέρεις ως υπόδειγμα τον εαυτό σου, αυτό μπορούμε πράγματι να πούμε πως οδηγεί στην τέλεια ανθρωπιά.

Ο ανώτερος άνθρωπος πρώτα ενεργεί και ύστερα μιλά για τα έργα του· δεν ανησυχεί, δεν φοβάται. Όλοι ο άνθρωποι του κόσμου είναι αδέρφια του.

✧ Τα Ανάλεκτα είναι μία συλλογή ρήσεων και διαλόγων του Κινέζου στοχαστή και φιλοσόφου Κομφούκιου με τους μαθητές του. Είναι μια από τα πιο αντιπροσωπευτικές συλλογές κειμένων για τη ζωή, τις ιδέες και τη διδασκαλία του Κομφούκιου και άσκησε σημαντική επίδραση στην κινεζική σκέψη.

Ταοϊσμός

Λάο Τσε, Τάο τε Τσινγκ

Έχω τρεις θησαυρούς
που τους προσέχω σαν κόρη οφθαλμού.
Ο πρώτος είναι η συμπόνια.
Ο δεύτερος είναι η ολιγάρκεια.
Ο τρίτος είναι πως δεν βαστώ
τους γύρω μου να υποσκελίσω.
Από τη συμπόνια βγαίνει το θάρρος,
από την ολιγάρκεια η γενναιοδωρία,
από την ταπεινότητα η αρχηγία.
Στις μέρες μας οι άνθρωποι
αρνιούνται τη συμπόνια,
μα θέλουν να είναι θαρραλέοι.
Αρνιούνται την ολιγάρκεια,
μα θέλουν να 'ναι γενναιόδωροι.
Αρνιούνται την ταπεινότητα,
μα θέλουν να 'ναι πρώτοι.
Αυτό είναι σίγουρος θάνατος.
Με τη συμπόνια στη μάχη αν χιμήξεις,
νικάς.
Με τη συμπόνια αν γενναία αμυνθείς,
δεν πισωπατάς.
Η συμπόνια είναι ο τρόπος

που μ' αυτόν ο ουρανός μάς γλιτώνει και μάς σκέπει στοργικά.

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Έρευνες: **α.** Ο σεβασμός προς τους μεγαλύτερους στο Ισλάμ **β.** Ο σεβασμός προς τα πλάσματα του Θεού στις θρησκείες της Ανατολής.
- ✚ Προβολή της ιρανικής ταινίας «Περσέπολις» (*Persepolis*), Μαρζάν Σατραπί, Βενσέν Παρονό.
- ✚ Διαβάστε το κείμενο (σ. 69) του επισκόπου Διοκλείας Κάλλιστου Ware: «Εφόσον όλοι μας είμαστε ελεύθεροι, ο καθένας εκφράζει τη θεία εικόνα με τον δικό του ή τον δικό της ανεπανάληπτο τρόπο» και, στη συνέχεια, το κείμενο (σ. 76) του Τζελαλεντίν Ρουμί: «Εσύ ο ίδιος είσαι η αληθινή περιγραφή του θεϊκού προτύπου· ο καθρέφτης στον οποίο λάμπει η ωραιότητα του Βασιλιά. Γι αυτό, οτιδήποτε βρίσκεται γύρω σου σε όλο τον κόσμο, οτιδήποτε επιθυμείς ολόψυχα, αναζήτησέ το μέσα σου και φώναξε: αυτό είμαι εγώ!». Προσπαθήστε να βρείτε σημεία συνάντησης ή απόκλισης στα δύο κείμενα.
- ✚ Σημειώστε ένα γλωσσάρι με τις βασικές αρχές του Ινδοϊσμού για τον άνθρωπο.
- ✚ Μελετήστε προσεκτικά τα κείμενα του Κομφούκιου. Σημειώστε ποιες αρετές περιγράφει και ανακοινώστε τα αποτελέσματα στην τάξη.
- ✚ Αξιοποιήστε το συλλογιστικό μοτίβο «Συνδέοντας, επεκτείνοντας, προκαλώντας», για να αναπτύξετε το θέμα: «Οι τρεις θησαυροί» του Λάο Τσε.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Εμείς και οι «άλλοι»

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Ο «άλλος», ο διαφορετικός, στέκεται απέναντί μας. Από κάποιους χαρακτηρίζεται «ξένος» κι «ανεπιθύμητος», ενώ για άλλους η συνύπαρξη μαζί του γίνεται αφορμή για να ανακαλύψουν έναν καινούργιο κόσμο. Παίρνοντας αφορμή από τις εμπειρίες των διαφορετικών στάσεων (εθνικών, φυλετικών, θρησκευτικών, πολιτιστικών κ.ά.) απέναντι στον «άλλον», σε αυτή τη Θεματική Ενότητα θα εξετάσουμε τη χριστιανική πρόταση, όπως εκφράστηκε στην Αγία Γραφή, στην ιστορία και την παράδοση της Εκκλησίας. Με βάση τη χριστιανική θεώρηση του «άλλου» ανθρώπου ως αδελφού, θα αναμετρηθούμε με την προτροπή της Εκκλησίας για «άνευ όρων και ορίων» αγάπη προς αυτόν, όποιος κι αν είναι, από όπου κι αν προέρχεται. Ταυτόχρονα, θα διερευνήσουμε αντιλήψεις και άλλων θρησκευτικών παραδόσεων, ελέγχοντας κατά πόσο ο σεβασμός στον «άλλον» αποτελεί θεμελιώδη αξία του πολιτισμού μας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ποιος είναι για μας ο «άλλος»;

- ✝ Από τις παραδοσιακές κλειστές κοινότητες στις σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες των «άλλων»
- ✝ Ο άλλος ως ξένος. Από τον «μακρινό» στον «ανεπιθύμητο»
- ✝ Όψεις της ετερότητας (γλωσσική, θρησκευτική, πολιτισμική, φυλετική ετερότητα)
- ✝ Ο πολιτισμένος κόσμος απέναντι στον «άλλο». Ακρότητες και εντάσεις: Μισαλλοδοξία, ρατσισμός, διακρίσεις, πόλεμοι, γενοκτονίες και ολοκαυτώματα, προσφυγιά, ξενοφοβία. Ο αγώνας για τα ανθρώπινα δικαιώματα και η νομική κατοχύρωσή τους: Μια απάντηση του πολιτισμένου κόσμου

II. Ο «άλλος» για τους Χριστιανούς

- ✝ Κάτω από τη δρυ της Μαμβρή: Ο Θεός ως ξένος που ζητάει τη φιλοξενία του ανθρώπου
- ✝ «Ποιος είναι ο πλησίον μου;»: Ο σπλαχνικός Σαμαρείτης
- ✝ Αγίου Επιφανίου, «δός μοι τοῦτον τόν ξένον»
- ✝ Το Ευαγγέλιο στη γλώσσα των άλλων: Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων (άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος)
- ✝ Πέρα από δικαιώματα και υποχρεώσεις: Η αγάπη «άνευ όρων και ορίων»

III. Ο ξένος σε διάφορες θρησκευτικές παραδόσεις

- ✝ Ιουδαϊσμός: «Ξένον μην καταπιέζετε, γιατί ξέρετε πώς αισθάνεται ο ξένος, αφού κι εσείς ήσασταν κάποτε ξένοι»
- ✝ Ισλάμ: Η μετοίκηση του Μωάμεθ και ο μετανάστης στο Κοράνιο. Ο πιστός ως ξένος στον κόσμο για χάρη της πίστης
- ✝ Ινδουισμός: Η ξενιτιά και η περιπλάνηση ως όρος της φωτισμένης ζωής
- ✝ Βουδισμός: Σεβασμός και φροντίδα για τον ξένο και τον περιπλανώμενο

IV. Η συνύπαρξη και ο διάλογος με τον άλλον

- ✝ Η διαφορετικότητα και η ποικιλία ως πλούτος
- ✝ Ανακαλύπτοντας τον κόσμο των άλλων, τις αξίες, τα πιστεύω τους
- ✝ Γνωρίζοντας τους άλλους, γνωρίζουμε καλύτερα τον εαυτό μας
- ✝ Συνεργασία και συνδημιουργία

Ι. Ποιος είναι για μας ο «άλλος»;

Από τις παραδοσιακές κλειστές κοινότητες
στις σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες των «άλλων».

Μου 'πες φεύγω μετανάστης για την ξένη γη

Μου 'πες φεύγω μετανάστης
για μια βραδιά Τετάρτης για την ξένη γη,
κι ήσουνα γυαλί σπασμένο
κι άστρο σκορπισμένο σε μικρή αυλή.

Σαν κερί που ανάβει τη ζωή μου καις
μ' άφησες μονάχη στις ανηφοριές
κι έγινε μια νύχτα όλη η ζωή
τα ρεμπέτικά μας αναστεναγμοί.

Μού 'πες φεύγω μετανάστης
για μια βραδιά Τετάρτης για την ξένη γη,
κι άφησες πικρό σημάδι
για ζωή ρημάδι δίχως αλλαγή.

*Μου 'πες φεύγω μετανάστης - Γράμματα στον Μακρυγιάννη (1979), Στίχοι: Μάνος
Ελευθερίου, Μουσική: Ηλίας Ανδριόπουλος*

Ξενοφοβία και βαρβαρότητα

Η αύξηση της ξενοφοβίας είναι μια ανησυχητική ένδειξη για την κοινωνία μας. Βέβαια, αν εξετάσουμε το ζήτημα σε μια ιστορική προοπτική, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι η ιστορία του κόσμου κυριαρχήθηκε συχνά από την απόρριψη των άλλων, των «βαρβάρων», των διαφορετικών. Στο παρελθόν, υπήρξαν πολύ χειρότερες καταστάσεις από τις σημερινές, όπως

για παράδειγμα, εκείνες που γεννήθηκαν από τη μεταχείριση των δούλων από την αποικιοκρατία. Σήμερα ωστόσο, έπειτα από μια μακρά περίοδο κατά την οποία η ξενοφοβία φαινόταν βαθμιαία να υποχωρεί, μου φαίνεται ότι επιστρέφει και μας γυρίζει πίσω στη βαρβαρότητα. Για να κατανοήσουμε τις αιτίες αυτής της εξέλιξης, πρέπει να πάρουμε υπόψη μας ότι ζούμε σε μια κοινωνία πιο ανοιχτή και πιο κινητική, στην οποία οι επαφές ανάμεσα σε διαφορετικούς πληθυσμούς είναι πιο εύκολες και αυξάνονται διαρκώς.

Θανάσης Γιαλκέτσης, *Πώς γεννιέται η ξενοφοβία*

Ο άλλος ως ξένος. Από τον «μακρινό» στον «ανεπιθύμητο»

Η φωνή του ξένου

Ήταν η φωνή του ξένου και του ναυαγού | Κι ένα βλέμμα που αντικρίζει σύρματα παντού
Σ' ένα δρόμο δίχως τέρμα, δίχως γυρισμό | Ούτε θέλω να θυμάμαι ούτε να ξεχνώ

Καραβάνια με τους μπόγους πάνω στα βουνά | Στη φωτιά παραδομένοι, χάνονται παιδιά
Ο καπνός ανηφορίζει πάνω και ψηλά | Και ο ήλιος ταξιδεύει μ' αναφιλητά

Δίχως τα χαρτιά στα χέρια πάνω στις γραμμές | Μέσα σ' ένα σκυλοπνίχτη τέσσερεις γενιές
Απ' τον Ίστρο* στον Ευφράτη μια βαθιά πληγή | Είναι η φωνή του ξένου απ' την ανατολή

Ένα ρεύμα που τινάζει και αιμορραγεί | Είναι η φωνή του ξένου απ' την ανατολή

Μες στου κόσμου την αρένα | Ένα βλέμμα σκοτεινό
Σύννεφο χωρίς σταγόνα | Κόκκινη βροχή στο χώμα

Η φωνή του Ξένου, Στίχοι, μουσική: Γιώργος Φραντζολάς

✂ «Ίστρος» είναι ο ποταμός Δούναβης, αρχαία ονομασία. Το τραγούδι γράφτηκε τη δεκαετία του '90. Για τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής. Κι όχι μόνο γι' αυτούς. Ήταν τον καιρό που πρωτοείδαμε στις ειδήσεις ανθρώπους να περπατούν πάνω στις σιδηρογραμμές με τα παιδιά στους ώμους και άλλους να τους στοιβάζουν μέσα σε καράβια σκυλοπνίχτες...» [σημείωση Γ.Φ.]

Όψεις της ετερότητας (γλωσσική, θρησκευτική, πολιτισμική, φυλετική)

Ξένη, ξένη μού λένε είμ' εδώ, ξένη κι εκεί θα πουν

Ήρθα, είπα να 'ρθώ, μα πώς να 'ρθω | θα' ναι η ψυχή μου πίσω
δεν έχω μέρος να σταθώ και να ξαναγυρίσω

Ξένη, ξένη μού λένε είμ' εδώ | ξένη κι εκεί θα πουν
τις δυο πατρίδες μου αγαπώ | μ' αυτές δε με χωρούν

Πάνω στο όρος Ελαιών | ο νους φλογίτσα των κεριών
σε περιπλάνηση κι οδύνη | να φέρνει σάρκα και οστά
και στην οθόνη σας μπροστά | αναπαράσταση να δίνει

Τρέχουν, τρέχουν τα δάκρυα σαν βροχή | χρόνια που νιώθω μόνη
άλλη πατρίδα στην ψυχή | κι άλλη να με πληγώνει

Άκου, να την ξυπνά η Ιερική | απ' τους αιώνες ψάλλει
την άκουσα και ξεψυχώ | θέλω ν' ακούσω πάλι...

Σάρα - Νέα Γη (1996), Στίχοι: Νίνα Ναχμία, Μουσική: Νένα Βενετσάνου

Το τίμημα της σιωπής

Όταν οι ναζιστές ήρθαν για να πάρουν τους κομμουνιστές, σιώπησα επειδή δεν ήμουν κομμουνιστής. Όταν φυλάκισαν τους σοσιαλδημοκράτες, σιώπησα γιατί δεν ήμουν σοσιαλδημοκράτης. Όταν ήρθαν να πάρουν τους συνδικαλιστές, δε διαμαρτυρήθηκα γιατί δεν ήμουν συνδικαλιστής. Όταν ήρθαν να συλλάβουν εμένα, δεν υπήρχε πια κανείς για να διαμαρτυρηθεί.

Πάστορας Martin Niemoeller, *Ακρότητες και εντάσεις*

Ο πολιτισμένος κόσμος απέναντι στον «άλλο».
Ακρότητες και εντάσεις: Μισαλλοδοξία, ρατσισμός, διακρίσεις,
πόλεμοι, γενοκτονίες και ολοκαυτώματα, προσφυγιά, ξενοφοβία

Ρατσισμός και ποίηση

Ημέρα κατά του ρατσισμού η σημερινή. Ημέρα κατά της αντίληψης πως η φύση ή ο Θεός χώρισαν εξ αρχής τους ανθρώπους σε ανώτερους (τους λευκούς) και σε κατώτερους· στους ικανούς να δημιουργήσουν πολιτισμό και να κυβερνήσουν και στους μόλις υπέρτερους του πιθήκου, προορισμένους για το σφαγείο της Ιστορίας ή τις χωματερές της. Ημέρα εναντίον όσων μετατρέπουν αυτές τις απόψεις σε πολιτική θεωρία και πράξη και, ενόσω ονειρεύονται γκέτο, Καιάδες ή ξερονήσια, τις (ξ)υλοποιούν δέρνοντας, μαχαιρώνοντας, λιώνοντας «κατσαρίδες». Ημέρα εναντίον όσων (όπως ο Χίτλερ) αναβάθμισαν σε σιδερένιο δόγμα τα λεγόμενα του Αρτύρ ντε Γκομπινώ «περί της ανισότητας των ανθρωπίνων φυλών». Αυτό το «περί ανισότητας» είναι ο τίτλος του «Δοκιμίου» που εξέδωσε το 1853 ο Γάλλος διπλωμάτης, για να υποστηρίξει την ανωτερότητα της άριας φυλής, και ιδίως των «αμόλυντων» μελών της που

κατοικούν σε Βόρεια Γαλλία, Βέλγιο και Αγγλία. Το βιβλίο του, ιδρυτικό του «επιστημονικού φυλετισμού», υπήρξε, ανασκευασμένο και «βελτιωμένο», ευαγγέλιο των χιτλερικών. Ημέρα και της ποίησης η σημερινή, εκτός από ημέρα κατά του ρατσισμού, καθιστά περίπου υποχρεωτική την αναφορά, πάλι και πάλι, του εγγονοπουλικού ποιήματος: «Αλήθεια – των αδυνάτων αδύνατο...». Εξαιρετικά απλές οι λέξεις, αστόλιστες. Γιατί τα ίδια τα πράγματα είναι απλούστατα. Όποια υπόθεση ανθρωπογονίας κι αν υιοθετούμε, τη βιβλική, την αρχαιοελληνική για τον Δευκαλίωνα ή τη δαρβινική, κοινή αναδεικνύεται η ρίζα των ανθρώπων, κοινή η μοίρα της θνητότητας, κοινό το τέλος. Το τι θα κάνει ο καθείς στο «εντωμεταξύ», αυτό είναι το θέμα. Στο αν θα σεβαστεί τους διπλανούς του σαν αντίγραφά του. Αφού και ο ίδιος αντίγραφό τους είναι.

Παντελής Μπουκάλας, *Το τερατώδες κοινό γνώρισμα*

Ομοιότητα και “διαφορές”

Αλήθεια –των αδυνάτων αδύνατο– ποτές δεν εκατάφερα να καταλάβω αυτά τα όντα που δεν βλέπουνε το τερατώδες κοινό γνώρισμα τ’ ανθρώπου –το εφήμερο της παράλογης ζωής του– κι ανακαλύπτουνε διαφορές –γιομάτοι μίσος– διαφορές σε χρώμα δέρματος, φυλή θρησκεία.

Νίκος Εγγονόπουλος, *Στην κοιλάδα με τους ροδώνες*

Η διαφορά του φανατισμού από τον ενθουσιασμό

Ως «φανατισμό» εννοούμε την τυφλή υπακοή σε μιαν ιδέα, την οποία υπηρετούμε με πεισματικό ζήλο, έως το σημείο να ασκούμε βία για να υποχρεώσουμε άλλους να την ακολουθούν και να τιμωρούμε όποιον δεν είναι διατεθειμένος να την ενστερνιστεί. Στην έννοια του φανατισμού υπονοείται ότι η ιδέα στην οποία είναι αφοσιωμένος ο φανατικός, είναι μια ιδέα εσφαλμένη και επικίνδυνη που δεν αξίζει να την ενστερνίζεται κανείς με τόση επιμονή. Σε τούτο ο φανατισμός αντιτίθεται στον ενθουσιασμό: ενθουσιώδης είναι ο οπαδός μιας ιδέας ευγενικής, μεγαλόψυχης ή φιλόανθρωπης. Συνέπειες μιας φανατικής στάσης και νοοτροπίας είναι η μισαλλοδοξία για τις ιδέες των άλλων και ένα πνεύμα μανιώδους προσηλυτισμού που δεν αποφεύγει τα βίαια ή και απάνθρωπα μέσα.

Νορμπέρτο Μπόμπιο, *Ορίζοντας τον φανατισμό*

Ανατομία του φανατισμού

Η συνηθισμένη μορφή του φανατισμού είναι αληθινά αποκρουστική. Ο φανατικός, σ’ όλες τις εποχές, είναι στενοκέφαλος και στενόκαρδος. Το οπτικό του πεδίο είναι περιορισμένο και το πείσμα του ακατανίκητο. Αγνοεί τους συμβιβασμούς, αλλά αγνοεί και τις καλόπιστες κι ευγενικές παραχωρήσεις. Γίνεται απάνθρωπος, ωμός, σκαιός· αποθηριώνεται για να εξανθρωπίσει τους ανθρώπους. Ο φανατισμός δημιουργεί καταστάσεις βρασμού. Αλλά βρασμού από εμπάθεια, μίσος, ακόμη κι εγκληματική διάθεση. Ας θυμηθούμε τα ολοκαυτώματα κατά

το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Θηρία και όχι άνθρωποι τα πραγματοποίησαν. Το υπόβαθρο του φανατισμού είναι η αυθεντία. Αυτό σημαίνει πως μέσα στη συνείδηση του φανατικού είναι ανάγκη ακόμη και να ιχνογράφεται μια πίστη. Ή μια αφοσίωση. Η αγάπη, ο θαυμασμός, η αφοσίωση, η στοργή γεννούν φανατισμούς –σε πολλές περιπτώσεις αδιασάφητους– αναβρυσμένους από μυστικές πηγές, που δύσκολα μπορούν να τους ερμηνεύσουν και να τους δικαιολογήσουν οι αμύητοι.

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, *Οι σκληροί καιροί. Η τραγωδία του εικοστού αιώνα.*

Η Μπαλάντα του Μαουτχάουζεν

Τι ωραία που είν' η αγάπη μου
με το καθημερινό της φόρεμα
κι ένα χτενάκι στα μαλλιά.
Κανείς δεν ήξερε πως είναι τόσο
ωραία.

Κοπέλες του Άουσβιτς,
του Νταχάου κοπέλες,
μην είδατε την αγάπη μου;

Την είδαμε σε μακρινό ταξίδι,
δεν είχε πια το φόρεμά της
ούτε χτενάκι στα μαλλιά.
Τι ωραία που είν' η αγάπη μου,
η χαϊδεμένη από τη μάνα της
και τ' αδελφού της τα φιλιά.
Κανείς δεν ήξερε πως είναι τόσο ωραία.

Κοπέλες του Μαουτχάουζεν,
κοπέλες του Μπέλσεν,
μην είδατε την αγάπη μου;

Την είδαμε στην παγερή πλατεία
μ' ένα αριθμό στο άσπρο της το χέρι,
με κίτρινο άστρο στην καρδιά.

Τι ωραία που είν' η αγάπη μου,
η χαϊδεμένη από τη μάνα της
και τ' αδελφού της τα φιλιά.
Κανείς δεν ήξερε πως είναι τόσο ωραία.

*Άσμα ασμάτων - Η μπαλάντα του Μαουτχάουζεν (1966), Ποίηση: Ιάκωβος Καμπανέλλης,
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης*

Ο αγώνας για τα ανθρώπινα δικαιώματα και η νομική κατοχύρωσή τους: μια απάντηση του πολιτισμένου κόσμου

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 10 Δεκεμβρίου 1948

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο,

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης,

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στα έθνη,

Επειδή τα κράτη μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν, σε συνεργασία με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, τον αποτελεσματικό σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιακών ελευθεριών σε όλο τον κόσμο,

Επειδή η ταυτότητα αντιλήψεων ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες αυτές έχει εξαιρετική σημασία για να εκπληρωθεί πέρα ως πέρα αυτή η υποχρέωση,

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Διακηρύσσει ότι η παρούσα Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη Διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλλει, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών, και να εξασφαλιστεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή τους, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων των κρατών μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους.

ΑΡΘΡΟ 1

Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

ΑΡΘΡΟ 2

Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

ΑΡΘΡΟ 3

Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

ΑΡΘΡΟ 4

Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

ΑΡΘΡΟ 5

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική.

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✂ Καταιγισμός ιδεών «Ξένος».
- ✂ Παιχνίδι ρόλων: «Με ποιον θα ήθελα να ταξιδέψω, να κάνω συντροφιά, να συνεργαστώ;» (στόχος: Ανίχνευση των βιωμάτων μας και αναγνώριση των στερεοτύπων που διατηρούμε).
- ✂ Επίλυση προβλήματος: Γιατί μεταναστεύουν οι άνθρωποι σήμερα;
- ✂ Ρόλος στον τοίχο: «Ξένη, ξένη μού λένε είμ' εδώ | ξένη κι εκεί θα πουν».
- ✂ Πέντε π κι ένα γ: Διερευνώντας προκαταλήψεις και στερεότυπα για τους ξένους.
- ✂ Project: Οι Έλληνες ως άλλοι τα νεότερα χρόνια (πρόσφυγες, μετανάστες).
- ✂ Ανάλυση διαστάσεων: «Μετανάστευση και προσφυγιά» (Στόχος: Να κατανοηθεί ο δραματικός χαρακτήρας της ανθρώπινης ιστορίας και να αναλυθούν οι λόγοι που η ανθρώπινη συμπεριφορά εκτρέπεται στην εχθρότητα και το ρατσισμό).
- ✂ TWPS με θέμα: «Πώς η αλληλεγγύη μετατρέπεται σε δυσπιστία».
- ✂ Έρευνα με ερωτηματολόγιο (για τις προκαταλήψεις των συμμαθητών μας).
- ✂ TPS: Με αφετηρία το ποίημα του Νίκου Εγγονόπουλου συντάξτε δύο στήλες (με τις ομοιότητες και τις διαφορές των ανθρώπων) και σχολιάστε τα αποτελέσματα.
- ✂ Artful Thinking: Παρακολουθήστε το *Zero film*.
- ✂ Artful Thinking: Ο μόχθος και η μοναξιά του μετανάστη που συνθλίβεται στο έργο του Βλάση Κανιάρη.
- ✂ Έρευνα για το Ολοκαύτωμα: Ο Εβραίος ως ο απόλυτα «ξένος».
- ✂ Έρευνα: Οι Έλληνες δίπλα στους Εβραίους συμπατριώτες τους, τα κρυμμένα παιδιά της Κατοχής.
- ✂ Έρευνα: Οι Έλληνες δίπλα στους Εβραίους συμπατριώτες τους. Περιπτώσεις μελέτης: Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός Παπανδρέου, Αλίκη Μπαττενμπέργκ (πριγκίπισσα Αλίκη), Δήμαρχος Ζακύνθου Λουκάς Καρρέρ, Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος Δημητρίου).
- ✂ Έρευνα για τους Οργανισμούς που προωθούν το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου.
- ✂ Σχέδιο έρευνας ή δράσης: «Αγωνιζόμαστε εναντίον μιας προκατάληψης».
- ✂ Κατασκευή πόστερ για τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- ✂ Προετοιμασία και πραγματοποίηση συνέντευξης με φορείς ή πρόσωπα που προασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

II. Ο «άλλος» για τους Χριστιανούς

Ο Θεός ως ξένος που ζητάει τη φιλοξενία του ανθρώπου

Κάτω από τη δρυ της Μαμβρή, Γεν 18, 1-8

Ο Κύριος παρουσιάστηκε στον Αβραάμ, κοντά στη Δρυ Μαμβρή, ενώ αυτός καθόταν στο άνοιγμα της σκηνής του κατά το μεσημέρι. Σήκωσε τα μάτια του και είδε τρεις άντρες να στέκονται απέναντί του. Αμέσως έτρεξε να τους προϋπαντήσει και τους προσκύνησε ως τη γη.

«Κύριέ μου», είπε, «αν έχω την εύνοιά σου, μην προσπεράσεις το δούλο σου. Ας φέρουν λίγο νερό να πλύνετε τα πόδια σας, και μετά μπορείτε ν' αναπαυθείτε κάτω από το δέντρο. Θα φέρω και λίγο ψωμί να πάρετε δύναμη, και μετά μπορείτε να περγαίνετε. Περάστε λοιπόν από τον δούλο σας». Εκείνοι απάντησαν: «Κάνε όπως είπες». Τότε ο Αβραάμ έτρεξε στη σκηνή και είπε στη Σάρρα: «Πάρε γρήγορα τρεις γαβάθες αλεύρι εκλεκτό, ζύμωσε το και κάνε πίττες». Μετά έτρεξε στα βόδια, πήρε ένα μοσχάρι τρυφερό και καλό, το έδωσε στον υπηρέτη, κι εκείνος το ετοίμασε στα γρήγορα. Πήρε ακόμα βούτυρο, γάλα και το μοσχάρι που είχε ετοιμάσει, και τα έβαλε μπροστά στους άντρες. Αυτός στεκόταν απέναντί τους κάτω από τα δέντρα κι εκείνοι έτρωγαν.

«Ποιος είναι ο πλησίον μου;»: Ο σπλαχνικός Σαμαρείτης

Λκ 10, 25-37

Κάποιος νομοδιδάσκαλος παρουσιάστηκε στον Ιησού και, για να τον φέρει σε δύσκολη θέση, του είπε: «Διδάσκαλε, τι πρέπει να κάνω για να κερδίσω την αιώνια ζωή;». Κι ο Ιησούς του είπε: «Ο νόμος τι γράφει;». Εκείνος απάντησε: «Ν' αγαπάς τον Κύριο τον Θεό σου μ' όλη την καρδιά σου και μ' όλη την ψυχή σου, μ' όλη τη δύναμή σου και με όλον τον νου σου· και τον πλησίον σου όπως τον εαυτό σου». «Πολύ σωστά απάντησες», του είπε ο Ιησούς· «αυτό κάνε και θα ζήσεις». Εκείνος όμως, θέλοντας να δικαιολογήσει τον εαυτό του, είπε στον Ιησού: «Και ποιος είναι ο πλησίον μου;». Πήρε τότε αφορμή ο Ιησούς και είπε: «Κάποιος άνθρωπος, κατεβαίνοντας από τα Ιεροσόλυμα για την Ιεριχώ, έπεσε πάνω σε ληστές. Αυτοί τον ξεγύμνωσαν, τον τραυμάτισαν κι έφυγαν παρατώντας τον μισοπεθαμένο. Έτυχε να κατεβαίνει από κείνον τον δρόμο και κάποιος ιερέας, ο οποίος, παρόλο που τον είδε, τον προσπέρασε χωρίς να του δώσει σημασία. Το ίδιο και κάποιος λευίτης, που περνούσε από κείνο το μέρος· κι αυτός, παρόλο που τον είδε, τον προσπέρασε χωρίς να του δώσει σημασία. Κάποιος όμως Σαμαρείτης που ταξίδευε, ήρθε προς το μέρος του, τον είδε και τον σπλαχνίστηκε. Πήγε κοντά του, άλειψε τις πληγές του με λάδι και κρασί και τις έδεσε καλά. Μάλιστα, τον ανέβασε στο δικό του το ζώο, τον οδήγησε στο πανδοχείο και φρόντισε γι' αυτόν. Την άλλη μέρα, φεύγοντας,

έβγαλε κι έδωσε στον πανδοχέα δύο δηνάρια και του είπε: «Φρόντισέ τον, και ό,τι παραπάνω ξοδέψεις, εγώ όταν ξαναπεράσω θα σε πληρώσω». Ποιος λοιπόν απ' αυτούς τους τρεις, κατά τη γνώμη σου, αποδείχτηκε “πλησίον” εκείνου που έπεσε στους ληστές;». Κι εκείνος απάντησε: «Αυτός που τον σπλαχνίστηκε». Τότε ο Ιησούς του είπε: «Πήγαινε, και να κάνεις και συ το ίδιο».

Αγίου Επιφανίου, «δος μοι τούτον τον ξένον»

Δυο κρυφοί μαθητές, έρχονται να κρύψουν τον Ιησού στον τάφο. Ο μεν Νικόδημος μεγαλόψυχος προσφέροντας σμύρνα και αλόη, ο δε Ιωσήφ αξιέπαινος στην τόλμη και το θάρρος προς τον Πιλάτο. Διώχνοντας κάθε φόβο, με τόλμη παρουσιάστηκε στον Πιλάτο ζητώντας το σώμα του Ιησού. Και όταν παρουσιάστηκε, φέρθηκε με μεγάλη σοφία για να επιτύχει αυτό που ήθελε. Γι' αυτό δε χρησιμοποιεί μπροστά στον Πιλάτο υπερήφανα και υψηλά λόγια, για να μην του ανάψει την οργή και χάσει το ζητούμενο. Αλλά τι του λέει; Ένα τιποτένιο αίτημα, και

για όλους μικρό, άρχοντά μου ήλθα να σου ζητήσω. Ένα πολύ μικρό αίτημα.

Τόν ήλιον κρύψαντα τὰς ἰδίας ἀκτῖνας καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ διαρράγὲν τῷ τοῦ Σωτῆρος θανάτῳ, ὁ Ἰωσήφ θεασάμενος, προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ καὶ καθικετεύει λέγων· Δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, τὸν ἐκ βρέφους ὡς ξένον ξενωθέντα ἐν κόσμῳ.

Δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν ὁμόφυλοι μισοῦντες θανατοῦσιν ὡς ξένον.

Δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν ξενίζομαι βλέπειν τοῦ θανάτου τὸν ξένον.

Δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὅστις οἶδε ξενίζειν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ξένους.

Δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν Ἰούδας δολίως ἀπεξένωσε κόσμου.

Δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ἵνα κρύψω ἐν τάφῳ, ὃς ὡς ξένος οὐκ ἔχει τὴν κεφαλὴν ποῦ κλίνει.

Δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν ἡ μήτηρ ὀρῶσα νεκρωθέντα, ἐβόα· «ὦ Υἱὲ καὶ Θεέ μου, εἰ

Εἶδε ὁ Ἰωσήφ τὸν ἥλιο νὰ κρύβει τὸ ἴδιο τὸ φῶς του –ὁ Σωτὴρας πέθαινε καὶ ὁ Ναὸς στα δυο σκιζόταν... Κι ευθύς στὸν Πιλάτῳ πηγαίνει καὶ τὸν παρακαλεῖ:

Αὐτόν τὸν Ξένον δος μοι τὸν, ἀπὸ μωρὸ που ξενιτεύθηκε στὸν κόσμῳ μας –σαν ξένο τὸν σκοτώσαν οἱ δικοὶ του.

Δος μοι ἐτούτον τὸν Ξένο –παράξενος που ἔναι ὁ χαμός του...

Αὐτόν τὸν Ξένον δος μοι τὸν, φιλόξενος ἦταν γιὰ φτωχοὺς καὶ ξένους.

Δος μοι τὸν τούτον τὸν Ξένο –πῶς τὸν ἀποξένωσε ἀπ' τὸν κόσμῳ ὁ Ἰούδας...

Δος μοι τὸν τούτον τὸν Ξένο –ξένος εἶναι, νὰ πάει δὲν ἔχει πού– ἄσε σε τάφο νὰ τὸν κρύψω.

Παρακαλῶ σε δος μοι τὸν, που ἡ Μάννα του νεκρόν τὸν κράζει: «Θεὲ καὶ γιυόκα μου, τρύπια τὰ σπλάγχνα μου, πληγὴ ἡ καρδιά

καὶ τὰ σπλάγχνα τιτρώσκομαι καὶ καρδίαν
σπαράττομαι νεκρόν σε καθοῶσα, ἀλλὰ
τῇ σῇ ἀναστάσει θαρρόῦσα μεγαλύνω».
Καὶ τούτοις τοῖνυν τοῖς λόγοις δυσωπῶν τὸν
Πιλάτον ὁ εὐσχήμων λαμβάνει τοῦ Σωτῆρος
τὸ σῶμα, ὃ καὶ φόβῳ ἐν σινδόνι ἐνειλήσας
καὶ σμύρνη κατέθετο ἐν τάφῳ τὸν παρέχοντα
πᾶσι ζωὴν αἰώνιον καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

*Στιχηρὸν ψαλλόμενον τῷ ἁγίῳ καὶ
μεγάλῳ σαββάτῳ, ποιηθὲν παρὰ τοῦ
κυροῦ μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ
Ἀκροπολίτου (ιγ' αἰ.)*

μου νεκρόν που σ' εἶδα –μα αναθαρρίζω κι
ευλογώ, καθὼς Ανάσταση λογιάζω». Ἐτσι
θερμοπαρακαλοῦσε ὁ Ἰωσήφ ὁ κόσμιος
τον Πιλάτο. Παίρνει τὸ Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, με
σμύρνα τρέμοντας τ' αλείφει, κι ἓνα σεντόνι
απλώνει γύρω του στον τάφο ὡς τὸν
κατεβάζει. –Ποιόν; Αὐτόν που μέγα δίνει
ἔλεος καὶ ζωὴν αἰώνια!

Γλωσσικὴ απόδοση: Θεοδόσης Τάσιος

Το επαναστατικό μήνυμα του χριστιανισμού

Οι κλασικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν τὸ ἔλεος καὶ τὸν οἶκτο ὡς παθολογικά συναισθήματα -ατέλειες τοῦ χαρακτήρα που ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγονται ἀπὸ ὅλα τὰ λογικά άτομα. Εφόσον τὸ ἔλεος συνεπάγεται τὴν παροχὴ μὴ δεδουλευμένης βοήθειας ἢ ἀνακούφισης, ἦταν ἀντίθετο πρὸς τὴ δικαιοσύνη... Αὐτὸ ἦταν τὸ ἠθικὸ κλίμα μέσα στο ὁποῖο ὁ Χριστιανισμὸς δίδαξε ὅτι τὸ ἔλεος εἶναι μὴ ἀπὸ τις πρωταρχικὲς ἀρετὲς -ὅτι ἓνας φιλεὺσπλαχνος Θεὸς ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι φιλεὺσπλαχνοί. Επιπλέον, τὸ επακόλουθο ὅτι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ χριστιανοὶ δὲν μποροῦν νὰ εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ ἐκτὸς ἀν ἀγαποῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἦταν κάτι ἐξ ολοκλήρου νέο. Ἴσως ἀκόμα πιο επαναστατικὴ ἦταν ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία πρέπει νὰ ἐκτείνονται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς οἰκογένειας καὶ τῆς φυλῆς, ὅτι πρέπει νὰ ἐπεκταθοῦν «σε ὅλους ἐκεῖνους που σε κάθε τόπο, ἀναγνωρίζουν τὸν Κύριό μας, τὸν Ἰησοῦ Χριστό» (1 Κορ. 1,2). Πράγματι, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλανθρωπία πρέπει νὰ ἐπεκταθοῦν ἀκόμη καὶ πέρα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ κοινότητα.

*Rodney Stark, Ἡ ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πῶς τὸ ἄσημο καὶ περιθωριακὸ κίνημα τοῦ
Χριστοῦ ἐξελίχθηκε σε κυρίαρχη θρησκευτικὴ δύναμη
στο Δυτικὸ Κόσμο μέσα σε λίγους αἰῶνες*

Το Ευαγγέλιο στη γλώσσα των ἄλλων: Ο ἐκχριστιανισμὸς των Σλάβων (Ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος)

Γεν 11, 1-9

Ἀρχικά οἱ κάτοικοι τῆς γῆς μιλοῦσαν ὅλοι μὴ γλῶσσα καὶ χρησιμοποιοῦσαν τὶς ἴδιες λέξεις. Καθὼς μετακινούνταν ἀπὸ τὴν ἀνατολή, βρήκαν μὴ πεδιάδα στὴ χώρα τῆς Σενανάρ κι ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ. Τότε εἶπαν μετὰ τὸν ἑαυτοῦς: «Ελάτε νὰ κατασκευάσουμε πλῆθρες καὶ νὰ τὶς ψῆσουμε στὴ φωτιά». Ἐτσι γιὰ τὶς οἰκοδομὲς ἀρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν πλῆθρες ἀντὶ γιὰ πέτρες καὶ πίσσα ἀντὶ γιὰ λάσπη. Μετὰ εἶπαν: «Ελάτε νὰ χτίσουμε μὴ πόλη, κι ἓναν πύργο που ἡ κορφή του νὰ φτάνει στοὺς οὐρανοὺς. Ἐτσι θὰ γίνουμε ὀνομαστοὶ καὶ δε θὰ διασκορπιστοῦμε πάνω στὴ γῆ».

Κατέβηκε, λοιπόν, ο Κύριος να δει την πόλη και τον πύργο που έχτιζαν οι άνθρωποι. Και είπε ο Κύριος: «Τώρα όλοι αυτοί αποτελούν ένα λαό με κοινή γλώσσα· και τούτο 'δω είναι η αρχή των πράξεών τους. Από 'δω και πέρα τίποτε απ' όσα θα σκέφτονται να κάνουν δε θα τους είναι αδύνατο. Εμπρός, ας κατεβούμε κι ας επιφέρουμε εκεί σύγχυση στη γλώσσα τους, ώστε να μην καταλαβαίνει ο ένας τη γλώσσα του άλλου». Έτσι ο Κύριος τους διασκόρπισε από 'κει σε όλη τη γη και σταμάτησαν να χτίζουν την πόλη. Γι' αυτό ονόμασαν την πόλη εκείνη Βαβέλ, γιατί εκεί ο Κύριος προκάλεσε σύγχυση στη γλώσσα των ανθρώπων και από 'κει τους διασκόρπισε σε όλη τη γη.

Κοντάκιο Πεντηκοστής

Ότε καταβάς τὰς γλώσσας
συνέχεε, διεμέριζεν ἔθνη ὁ
Ύψιστος· ὅτε τοῦ πυρὸς τὰς
γλώσσας διένειμεν, εἰς ἐνότητα
πάντας ἐκάλεσε· καὶ συμφώνως
δοξάζομεν τὸ πανάγιον Πνεῦμα.

Όταν (τον καιρό της Παλαιάς Διαθήκης) κατέβηκε ο Ὑψιστος Θεός, δημιούργησε σύγχυση στις γλώσσες των ανθρώπων, χωρίζοντάς τους σε φυλές. Τώρα (την ημέρα της Πεντηκοστής), που μοιράζει τις πύρινες γλώσσες του Αγίου Πνεύματος, τους καλεί και πάλι όλους στην ενότητα. Γι' αυτό, με μία φωνή, μία πίστη, δοξολογούμε το Πανάγιο Πνεῦμα.

Το δώρο της Πεντηκοστής: ενότητα και ποικιλία

Σχετικά με τὸ δῶρο τοῦ Παρακλήτου τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τρία πράγματα εἶναι ἰδιαίτερα ἐντυπωσιακά: Πρῶτο, εἶναι ἓνα δῶρο σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ: «καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου» (Πράξ. 2, 4). Τὸ δῶρο ἢ χάρισμα τοῦ Πνεύματος δὲν ἀπονέμεται μόνο στοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸν κλῆρο, ἀλλὰ σὲ κάθε βαπτισμένο.

Δεύτερο, εἶναι ἓνα δῶρο ἐνότητας: «ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τῷ αὐτῷ» (Πράξ. 2, 1). Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τοὺς πολλοὺς νὰ εἶναι ἓνα Σῶμα ἐν Χριστῷ. Ἡ κάθοδος τοῦ Πνεύματος τὴν Πεντηκοστὴ ἀντιστρέφει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ.

Τὸ Πνεῦμα φέρνει ἐνότητα καὶ ἀμοιβαία κατανόηση, ἱκανώνοντάς μας νὰ μιλάμε

«ἐν μιᾷ φωνῇ». Μεταμορφώνει τὰ ἄτομα σὲ πρόσωπα. Γιὰ τὴν πρώτη Χριστιανικὴ κοινότητα στὰ Ἱεροσόλυμα, στὴν περίοδο ἀμέσως μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ, λέγεται ὅτι «εἶχον ἅπαντα κοινὰ» καὶ ὅτι «τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ μία» (Πράξ. 2, 44· 4, 32)· κι αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ 'ναι τὸ σημάδι τῆς κοινότητος τοῦ Χριστοῦ τῆς Πεντηκοστῆς σὲ

κάθε εποχή. Τρίτο, τὸ δῶρο τοῦ Πνεύματος εἶναι ἓνα δῶρο διαφοροποίησης· οἱ γλῶσσες τῆς φωτιᾶς «διαμερίζονται» ἢ «χωρίζονται» (Πράξ. 2, 3) καὶ κατανέμονται ἅμεσα στὸν καθένα. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν μᾶς κάνει μόνο ὅλους ἓνα, ἀλλὰ κάνει καὶ τὸν καθένα μας διαφορετικό. Στὴν Πεντηκοστή ἡ πολλαπλότητα τῶν γλωσσῶν δὲν καταργήθηκε, ἀλλὰ ἔπαψε νὰ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ χωρισμοῦ· ὅπως προηγουμένως, ὁ καθένας μιλοῦσε στὴ δική του γλῶσσα, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος ὁ καθένας μποροῦσε νὰ καταλάβει τοὺς ἄλλους. Γιὰ μένα τὸ νὰ εἶμαι Πνευματοφόρος σημαίνει ν' ἀντιλαμβάνομαι ὅλα τὰ διακριτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητάς μου· σημαίνει νὰ γίνω ἀληθινὰ ἐλεύθερος, ἀληθινὰ ὁ ἑαυτός μου μέσα στὴ μοναδικότητά μου. Ἡ ζωὴ μέσα στὸ Πνεῦμα ἔχει μια ἀνεξάντλητη ποικιλία.

Κάλλιστος Ware, Ἐπίσκοπος Διοκλείας, *Ὁ Ὀρθόδοξος Δρόμος*

Ἡ προσφορά των δύο ἀδελφῶν στο σλαβικό πολιτισμό

Για νὰ τελούν τὴ Θεία Λειτουργία στὴ σλαβική καὶ νὰ κηρύττουν στὴν ἴδια γλῶσσα, ἔπρεπε νὰ ἔχουν λειτουργικὰ βιβλία, πατερικές ομιλίες, νομοκανονικά καὶ ἄλλα κείμενα, μεταφρασμένα στὴ γλῶσσα αὐτή. Στὴν ἀρχὴ δημιούργησαν ἓνα αλφάβητο, κατάλληλο νὰ ἐκφράζει ὅλους τοὺς φθόγγους τῆς σλαβικής γλῶσσας. Το αλφάβητο αὐτὸ εἶναι γνωστὸ ὡς γλαγολιτικό (ἀπὸ τὴ σλαβική ρίζα *goli*, πρβλ. παλαιοσλαβικό *glagol*: λέξη, *glagolati*: ομιλῶ). Μετά, με τὴ βοήθεια σλαβικῶν ἀλλὰ καὶ ἐλληνικῶν ριζῶν, σχημάτισαν ἓναν πλουσιότατο ἀριθμὸ λέξεων καὶ ἐκφράσεων, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ μεταφέρουν στους Σλάβους ὅλο τὸν ποιητικὸ κόσμον των λειτουργικῶν βυζαντινῶν κειμένων, των ευαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν περικοπῶν, τὰ κανονικά καὶ νομικά κείμενα, τὶς πατερικές ομιλίες κ.ά. Ἐτσι ἡ σλαβική γλῶσσα ἀπὸ ἀγραφή ἐγίνε ἓνα εὐέλικτο ὄργανο, με τὸ ὁποῖο ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς μεταφυτεύθηκε στους Σλάβους. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό· οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔθεσαν τὰ θεμέλια μιᾶς νέας λογοτεχνίας, τῆς σλαβικής. Δὲν μετέφρασαν στὴ γλῶσσα αὐτὴ μόνο ἐλληνικά κείμενα, ἀλλὰ ἐγράψαν καὶ πρωτότυπα ἔργα.

Δημητρίου Γόννη, *Ἱεραποστολικοὶ ἀγῶνες των αγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου-
Αποτίμηση τῆς προσφοράς τους*

Πέρα ἀπὸ δικαιώματα καὶ υποχρεώσεις: Ἡ ἀγάπη «ἄνευ ὄρων καὶ ὁρίων»

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία

Δε φρίττεις, ἄνθρωπε, δὲν κοκκινίζεις ἀπὸ ντροπὴ, ὅταν χαρακτηρίζεις ἐπιτιθέμενον αὐτὸν που παλεῦει γιὰ τὸ ψωμί του; Αὐτός, ἀν καὶ φέρεται ἐπιθετικά, ὡστόσο δικαιούται τὴ συμπάθειά μας, γιὰτὶ τόσο πολὺ πιέζεται ἀπὸ τὴν πείνα, ὥστε ἀναγκάζεται νὰ φορέσει τὸ προσωπεῖο τῆς ἐπιθετικότητος. Καὶ πρέπει νὰ σου πῶ ἀκόμα πῶς αὐτός που ἐπιτίθεται στὴν πραγματικότητα εἶσαι ἐσύ, γιὰτὶ –ἀν καὶ ἐρχεσαι τακτικά στὴν Ἐκκλησία καὶ ἀκούς τὰ κηρύγματά μου– στὴν ἀγορὰ ἐν τούτοις προτιμᾷς τὸ χρυσάφι, τὶς ἐπιθυμίες καὶ τοὺς φίλους σου, παρὰ τὶς δικές μου προτροπές.

P.G. 60,535-538

«σα να 'τανε αίμα μου, σα να 'τανε αδερφός μου!»

Σε μια ταβέρνα της Κωνσταντινούπολης, στις αρχές του 20ού αιώνα, έτρωγαν τρεις φίλοι: δυο έλληνες ορθόδοξοι κι ένας τούρκος μουσουλμάνος. Για τους χριστιανούς ήταν περίοδος νηστείας· μα κι ο μουσουλμάνος, ο Βασίφ-εφέντης, για χάρη της παρέας θέλησε να φάει μονάχα ό,τι και οι χριστιανοί φίλοι του. Ξαφνικά, όμως, πέθανε επί τόπου. Και οι χριστιανοί; Ειδικά ο ένας απ' αυτούς, ο καπετάν-Στέλιος, από κείνη τη μέρα άλλαξε. Αυτός που δεν έκλαψε ποτέ του, ολοένα δάκρυζε, κι όλοι απορούσαν. Έλεγε συλλογισμένος: «Φαίνεται πως δεν έκανε να νηστεύσει, να κάνει σαρακοστή μαζί μας, γιατί ήτανε αλλόθρησκος. Ο Θεός οργίστηκε. Έτσι μου είπε ο παπα-Κουστουλίδης!». Αυτή η ιδέα τον έτρωγε σαν σαράκι. «Ήμαρτόν σοι, Κύριε», μουρμούριζε, «για έναν αλλόθρησκο να το πάρω τόσο βαριά, σα να 'τανε αίμα μου, σα να 'τανε αδερφός μου! Μα, άραγες, ο Χριστός ήρθε σε τούτον τον κόσμο μόνο για μας τους βαπτισμένους και δεν ήρθε για ούλον τον κόσμο, για κάθε άνθρωπο που έχει καλή ψυχή, τι Τούρκος, τι Ρωμιός; Ο Θεός των πνευμάτων και πάσης σαρκός, ανάπαψε και συγχώρεσε και τον Βασίφ-εφέντη, που είχε ψυχή πιο καλή από μας τους χριστιανούς!».

Φώτης Κόντογλου, *Ο καπετάν-Στέλιος κι ο Βασίφ-εφέντης*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Συλλογικός ρόλος: Οι πρωταγωνιστές του σπλαχνικού Σαμαρείτη.
- ✚ Καρέκλα αφήγησης: Ο τραυματίας Ιουδαίος αφηγείται χρόνια μετά.
- ✚ Μετασχηματισμός του βιβλικού κειμένου για τον Καλό Σαμαρείτη: Κρυφές σκέψεις των προσώπων, διαμόρφωση συλλογικών προσώπων.
- ✚ Καρέκλα αφήγησης για πρόσωπα που υπερασπίστηκαν «ξένους»: π.χ. «Κάποιος Εβραίος που σώθηκε από τη Μαρία Σκόμπτσοβα αφηγείται».
- ✚ Artful Thinking (ακούγοντας 5 x 2): «Δος μοι τούτον τον ξένον».
- ✚ Ιστοεξερεύνηση: Στα βήματα των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου (ταξίδια, τόποι, συναντήσεις).
- ✚ Έρευνα: Η παρουσία των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στις βαλκανικές χώρες (ναοί, αγάλματα, ονόματα).
- ✚ Επίλυση προβλήματος: Εξηγήστε τον χαρακτηρισμό των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου ως «φωτιστών των Σλάβων».
- ✚ Δραματοποίηση: Παρουσίαση σκηνής «Οι Μοραβοί έχουν αλφάβητο».
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Ακάκιος, ο επίσκοπος Αμίδης που διέθεσε τα πολύτιμα ιερά σκεύη των χριστιανικών ναών, για να συγκεντρώσει χρήματα και να διασώσει επτά χιλιάδες Πέρσες στρατιώτες που είχαν αιχμαλωτιστεί από τους Βυζαντινούς.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Μαρία Σκόπτσοβα.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Αρχιεπίσκοπος Σινά Δαμασκηνός για Εβραίους και Άραβες.

III. Ο ξένος σε διάφορες θρησκευτικές παραδόσεις

Ιουδαϊσμός

Εξ 23, 9

Ξένον μην καταπιέζετε, γιατί ξέρετε πώς αισθάνεται ο ξένος, αφού κι εσείς ήσασταν κάποτε ξένοι στην Αίγυπτο.

Λευ 19, 33-34

Αν κάποιος ξένος έρθει να μείνει μαζί σας στη χώρα σας, μην τον εκμεταλλευτείτε. Να του φέρεστε όπως σ' έναν συμπατριώτη σας· να τον αγαπάτε σαν τον εαυτό σας, γιατί κι εσείς ξένοι ήσασταν στην Αίγυπτο. Εγώ, ο Κύριος, είμαι ο Θεός σας.

Αρ 15, 15-16

Ο ίδιος νόμος θα ισχύει για πάντα στο μέλλον για όλη τη σύναξη, τόσο για σας όσο και για τους ξένους, που είναι μαζί σας. Όπως είστε εσείς, έτσι θα είναι και οι ξένοι απέναντι στον Κύριο.

Ψαλμός 136 - By the Rivers of Babylon

πρωτότυπο	μετάφραση	By the Rivers of Babylon
Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν· ὅτι ἐκεῖ ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν καὶ οἱ ἀπαγαγόντες ἡμᾶς ὕμνον· ᾄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών. πῶς ἄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεὶή ἡ δεξιὰ μου· κολληθεὶή ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ, ἐὰν μὴ προανατάξωμαι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης μου.	Στὴς Βαβυλώνας τὰ ποτάμια, ἐκεῖ καθόμασταν καὶ κλαίγαμε, καθὼς θυμόμασταν τὴ Σιών. Πάνω στὴς ὄχθες τὶς ἱτιές εἴχαμε τὶς κιθάρες μας κρεμάσει. Ἐκεῖ μας γύρευαν τραγούδια ἐκεῖνοι ποὺ μας αἰχμαλώτισαν, κι οἱ διώκτες μας γυρεύαν ἀπὸ μας ὠδὲς χαράς. Μας λέγαν: «Τραγουδήστε μας ἀπ' τὰ τραγούδια τῆς Σιών». Μὰ πῶς νὰ τραγουδήσουμε τὶς ὠδὲς τοῦ Κυρίου σὲ ξένη γῆ; Ἀν σε ξεχάσω, Ἱερουσαλήμ, νὰ παραλύσει τὸ δεξί μου χέρι. Ἡ γλῶσσα μου ἀς κολλήσῃ στο λάρυγγί μου, ἀν δὲν σε θυμηθῶ, ἀν δὲν σε βάλω, Ἱερουσαλήμ, ἀπάνω ἀπ' ὅλες τὶς χαρὲς μου.	By the rivers of Babylon, there we sat down we wept, when we remembered Zion. When the wicked carried us away in captivity required from us a song. Now how shall we sing the lord's song in a strange land? Let the words of our mouth and the meditations of our heart. Be acceptable in thy sight here tonight. By the rivers of Babylon, there we sat down Ye- eah we wept, when we remembered Zion. <i>Boney M (1978)</i>

Η μετοίκηση του Μωάμεθ

Ο Μωάμεθ, όταν μετά από πολυετείς κόπους, διώξεις και θυσίες, διαπίστωσε ότι ήταν άσκοπο να επιμείνει στο κήρυγμά του στη Μέκκα, αποφάσισε να μετοικήσει με τους ολιγάριθμους οπαδούς του στη Μεδίνα, όπου υπήρχε ισχυρή ιουδαϊκή παροικία και οι μονοθεϊστικές ιδέες ήταν περισσότερο οικείες στον λαό. Η ενέργεια αυτή του Μωάμεθ είναι γνωστή με το όνομα «Χίτζρα» (ελληνικά «Εγίρα»: μετοίκηση).

Το μεγάλο αυτό γεγονός της Εγίρα οι μουσουλμάνοι το θεώρησαν ως «σημείο του Θεού» και δεκαεπτά χρόνια αργότερα, επί τρίτου χαλίφη Ουμάρ, θέσπισαν το έτος της Εγίρα ως αφετηρία του ισλαμικού συστήματος χρονολογίας. Η μετανάστευση του Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα υπήρξε σημαντικότερος σταθμός στο κήρυγμά του. Στη Μεδίνα ο Μωάμεθ βρήκε πρόσφορο πεδίο δράσης και εδώ στην πραγματικότητα συνέπηξε την πρώτη θεοκρατική κοινότητα του Ισλάμ. Στη Μεδίνα ο Μωάμεθ από «απόστολος του Θεού» και «προφήτης»

μεταβάλλεται και σε πολιτικό αρχηγό. Από τη στιγμή αυτή και εξής, αφυπνίστηκε μέσα του το ενδιαφέρον να αποκτήσει δύναμη, να διευρύνει την κοινότητά του και να αναδείξει το Ισλάμ σε ισχυρή θεοκρατία. Έτσι, το κατοπινό Ισλάμ που ξαπλώθηκε στις γύρω από την αραβική χερσόνησο χώρες, έφερε όχι μόνο θρησκευτικό αλλά και πολιτικό χαρακτήρα. Και αυτή είναι η φύση του Ισλάμ έως σήμερα.

Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, *Το Ισλάμ ως θρησκεία*

Ο μετανάστης στο Κοράνι

Κοράνιο, 4, 100

Όποιος εγκαταλείπει την πατρίδα του για τον αγώνα υπέρ του Θεού, θα συναντήσει πάνω στη γη πολλά καταφύγια, συντρόφους και αφθονία αγαθών. Όποιος εγκαταλείπει τη χώρα του για τον δρόμο του Κυρίου και του Αποστόλου του και πεθαίνει εκεί, θα έχει αμοιβή από τον Θεό, τον μεγαλόψυχο και πολυεύσπλαχνο.

Κοράνιο, 9, 20

Όσοι εγκατέλειψαν τη χώρα τους και θυσιάζουν τους εαυτούς τους και την περιουσία τους στη μάχη υπέρ της πίστης, αυτοί θα καταλάβουν την υψηλότερη βαθμίδα ενώπιον του Θεού και θα είναι μακάριοι.

Κοράνιο, 59, 20

Όσοι μένουν στα σπίτια τους και ασπάστηκαν από την αρχή την πίστη, αγαπούν όσους κατέφυγαν σε αυτούς. Η καρδιά τους είναι απαλλαγμένη από κάθε επιθυμία, δεν ποθούν τα ξένα αγαθά και προτιμούν να δείχνουν τη γενναιοδωρία τους προς τους ξένους, παρόλο που και μεταξύ τους βρίσκονται φτωχοί. Όσοι, λοιπόν, κρατούν την καρδιά τους μακριά από τη φιλαργυρία, είναι μακάριοι.

Η ξενιτειά και η περιπλάνηση ως όρος της φωτισμένης ζωής

Στην Ινδία είναι πανάρχαιο το έθιμο των ιερών αποδημιών σε διαφόρους ιερούς τόπους. Κατά κανόνα, η ζωή ενός ευσεβούς ινδουιστή υψηλής κάστας έχει τέσσερις φάσεις: του μαθητή, του οικογενειάρχη, του αφοσιωμένου στην περισυλλογή σε έναν ήσυχο τόπο και, τέλος, του αναχωρητή. Στην τελευταία αυτή φάση, πραγματοποιούνται συνήθως οι ιερές αποδημίες. Την πρώτη θέση ανά-

μεσα στους προσκυνηματικούς τόπους κατέχει για τους ινδουιστές το Βαρανάσι ή Μπεναρές στις όχθες του Γάγγη ποταμού. Το Βαρανάσι θεωρείται το «κέντρο του κόσμου». Λέγεται ότι στο Βαρανάσι υπάρχουν 100.000 ναοί και βωμοί, όπου καθημερινά συρρέουν χιλιάδες προσκυνητές για να τελέσουν το τελετουργικό τους λουτρό και να μελετήσουν ιερά κείμενα ή να ακούσουν τα κηρύγματα δασκάλων και ασκητών. Ακόμη και ένας εγκληματίας, ανεξαρτήτως κάστας, αν πεθάνει στο Βαρανάσι, μεταβαίνει κατευθείαν στον ουρανό. Κάθε δέκα χρόνια τελείται στην Ινδία μια μεγάλη γιορτή, που συνδυάζεται με ιερή αποδημία σε τέσσερις αγίους τόπους: Πραγιάγκ, Χρντουάρ, Νασίκ και Ουτζάιν. Πρόκειται για ένα πανάρχαιο θρησκευτικό πανηγύρι, στο οποίο συγκεντρώνονται εκατομμύρια άνθρωποι. Από τα πιο εντυπωσιακά θεάματα, είναι εκείνο που παρουσιάζουν οι ασκητές: π.χ. μερικοί τυφλώνονται κοιτάζοντας τον ήλιο, άλλοι ξαπλώνουν πάνω σε κρεβάτια με καρφιά και πολλοί αλείφονται με στάχτη και ψέλνουν ιερά τραγούδια. Εκείνοι όμως που μαγνητίζουν τους προσκυνητές, είναι οι ερημίτες που κατεβαίνουν από τα βουνά και τα παρθένα δάση ύστερα από πολυχρόνια απομόνωση και ζωή περισυλλογής.

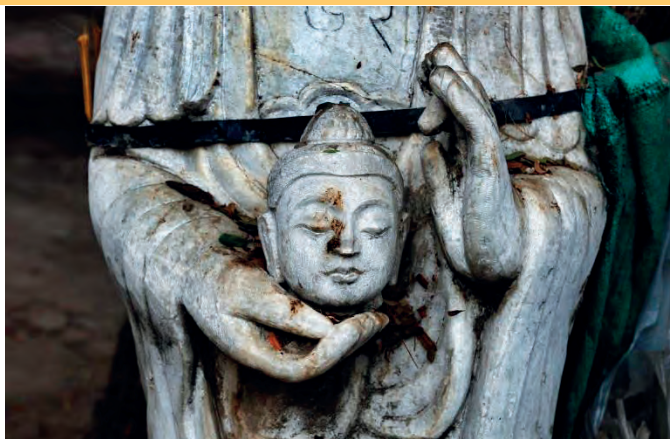
Αναστάσιος Γιαννουλάτος, *Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού*

Βουδισμός

Σεβασμός και φροντίδα για τον ξένο και τον περιπλανώμενο

Για τον Μαχαγιάνα Βουδισμό, η ευσπλαχνία πρέπει να καλλιεργείται έντονα πιο πολύ κι απ' τη σοφία. «Φύλακας θα γίνω γι' αυτούς που δεν έχουν προστασία, οδηγός για τον ταξιδιώτη, πλοίο, πηγάδι, πηγή, γέφυρα γι' αυτόν που αναζητεί την άλλη όχθη», λέει μια χαρακτηριστική επίκληση της Μαχαγιάνα.

Χιούστον Σμιθ, *Οι Θρησκείες του κόσμου*

IV. Η συνύπαρξη και ο διάλογος με τον άλλον

Η διαφορετικότητα και η ποικιλία ως πλούτος

Τόσα χρόνια χωριστά στα μικρά μας τα κλουβιά...

Όλη η πόλη ξενυχτά | στις ταράτσες, στα στενά
παίζει η μπάντα δυνατά | και χορεύουν τα παιδιά.

Γείτονες κι αλλοδαποί | μετανάστες και αστοί
μια πολύχρωμη φυλή | μια καινούρια μουσική.

Άρπαξέ με, σήκωσέ με | μ' ένα σπίρτο ανάψέ με
δώσε ρεύμα, δώσε γκάζι | ο τρελός Θεός γιορτάζει
κι η κιθάρα μου ουρλιάζει | δώσε ρεύμα, δώσε γκάζι.

Κι αν σε πιάσει πανικός | κι αν τρομάξεις απ' το φως
είναι τούτος ο ρυθμός | νοσοκόμος και γιατρός.

Τόσα χρόνια χωριστά | στα μικρά μας τα κλουβιά
μα βρεθήκαμε ξανά | και τα σπάμε αγκαλιά.

Ποιος φωνάζει, ποιος γρινιάζει | ποιος κοιμάται δε με νοιάζει
δώσε ρεύμα, δώσε γκάζι | ο τρελός Θεός γιορτάζει
και μαζί του ποιος τα βάζει | δώσε ρεύμα, δώσε γκάζι.

Άρπαξέ με, σήκωσέ με | μ' ένα σπίρτο ανάψέ με
δώσε ρεύμα, δώσε γκάζι | ο τρελός Θεός γιορτάζει
κι όλη η πόλη αναστενάζει | δώσε ρεύμα, δώσε γκάζι.

Ο τρελός Θεός - Στροφή (2009), Στίχοι, Μουσική: Νίκος Πορτοκάλογλου

Ανακαλύπτοντας τον κόσμο των άλλων, τις αξίες, τα πιστεύω τους

Τι σημαίνει η συνάντηση με τον «άλλον» για έναν Χριστιανό

Ζημιωνόμαστε τα μέγιστα αν παραβλέψουμε την οικουμενικότητα της Ορθοδοξίας, την πολυεθνικότητα της Εκκλησίας, τον αντικομφορμισμό του Ευαγγελίου του Χριστού. Η θετική στάση απέναντι στη συνάντηση με τον «άλλον», δεν σημαίνει ούτε απεμπόληση ούτε σχετικοποίηση της ορθόδοξης πίστης, αλλά εντελώς το αντίθετο: εμμονή σ' αυτή την πίστη και διάθεση έμπρακτης βίωσής της. Η χριστιανικότητα του «απέναντι» δεν είναι όρος για τη συνάντησή μου μαζί του· η συνάντησή μου όμως με τον «απέναντι» είναι όρος για τη χριστιανικότητά μου.

Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, Ο Θεός μου ο αλλοδαπός

Γνωρίζοντας τους άλλους, γνωρίζουμε καλύτερα τον εαυτό μας

Γιατί λοιπόν με φωνάζεις «ξένο»;

Επειδή άλλη μάνα με γέννησε και σ' άλλη γλώσσα άκουσες εσύ τα όμορφα παιδικά σου παραμύθια, μη με φωνάζεις «ξένο». Το ψωμί σου δε διαφέρει απ' το δικό μου, το χέρι σου είναι όμοιο με το δικό μου, σαν τη φωτιά που καίει και η δική μου φωτιά. Γιατί λοιπόν με φωνάζεις «ξένο»; Επειδή σ' άλλους δρόμους βρέθηκα και σ' άλλο λαό γεννήθηκα και άλλες θάλασσες γνώρισα και απ' αλλού σάλπαρα; Αλλά το ίδιο άγχος κρύβουμε κι οι δυο, η ίδια εξάντληση στην πλάτη μας βαραίνει, αυτή που συντρίβει τον κάθε θνητό μες απ' του χρόνου τα σκοτάδια από τότε που σύνορα δεν είχαν τεθεί κι ανάμεσα μας ακόμη δεν είχαν φθάσει όσοι διχάζουν και σκοτώνουν τον φτωχό, αυτοί που κλέβουν και μοιράζουν ψέματα, αυτοί που εμπορεύονται κι εμάς και θάβουν αδίστακτα τα όνειρά μας, όσοι εφεύραν αυτή τη λέξη τη σκληρή «ξένος».

*Μη με φωνάζεις «ξένο», Ντοκιμαντέρ στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος,
Dialogue Between New Citizens*

Συζητώντας σοβαρά για κουταμάρες

«Δε σ' αγαπούν ανθρωπάκο· σε περιφρονούν, επειδή περιφρονείς τον εαυτό σου. Σε ξέρουν απ' έξω κι ανακατωτά. Γνωρίζουν τις χειρότερες αδυναμίες σου, όπως θα έπρεπε να τις γνωρίζεις εσύ. Θα σου πω γιατί γελούν μαζί σου, ανθρωπάκο: επειδή σε παίρνω στα σοβαρά, πολύ στα σοβαρά. Το σκεπτικό σου πάντα χάνει την ουσία. Μου θυμίζεις δεινό σκοπευτή, που σκόπιμα χάνει το κέντρο του στόχου από καπρίτσιο. Διαφωνείς; Θα σου το αποδείξω. Αν η σκέψη σου επικεντρωνόταν στην ουσία, θα 'χες γίνει κύριος της ζωής σου από καιρό. Θα σου δώσω ένα παράδειγμα της σκέψης σου:

«Για όλα φταίνει οι Εβραίοι», λες.

«Τι είναι ο Εβραίος;» σε ρωτώ.

«Κάποιος που στις φλέβες του κυλάει εβραϊκό αίμα», απαντάς.

«Και πώς ξεχωρίζεις το εβραϊκό αίμα από το αίμα των άλλων;». Η ερώτησή σου προκαλεί σύγχυση. Μπερδεύεσαι, κομπιάζεις. Ύστερα λες:

«Εννοούσα ότι ανήκει στην εβραϊκή φυλή».

«Αν δεις ένα Γάλλο της Μεσογείου ή έναν Ιταλό δίπλα σ' έναν Εβραίο, θα τον ξεχωρίσεις;».

«Ε, όχι, για να είμαι ειλικρινής...».

«Τότε, λοιπόν, τι είναι ο Εβραίος; Το αίμα του δε διαφέρει από το αίμα των άλλων. Η εμφάνισή του δε διαφέρει από εκείνη ενός Γάλλου ή ενός Ιταλού. Και μια και το 'φερε η συζήτηση, έχεις δει Γερμανοεβραίους;».

«Μοιάζουν με τους Γερμανούς».

«Τι είναι ο Γερμανός;».

«Ο Γερμανός ανήκει στη βόρεια φυλή των Αρίων».

«Οι Ινδοί είναι Άριοι;».

«Ναι».

«Είναι ξανθοί;».

«Όχι».

«Βλέπεις; Δεν ξέρεις καν ποιος είναι ο Εβραίος και τι ο Γερμανός».

Τέτοιες κουταμάρες λες, ανθρωπάκο. Και με τέτοιες κουταμάρες συγκροτείς ένοπλες συμμορίες που σκοτώνουν δέκα εκατομμύρια ανθρώπους επειδή είναι Εβραίοι κι ας μην ξέρεις να μου πεις τι είναι ο Εβραίος. Να γιατί γελάνε μαζί σου. Να γιατί όποιος θέλει να κάνει κάτι σοβαρό σε αποφεύγει. Να γιατί είσαι χωμένος στον βούρκο μέχρι το λαιμό. Όταν αποκαλείς κάποιον «Εβραίο», αισθάνεσαι ανώτερος. Αισθάνεσαι ανώτερος, επειδή νιώθεις κατώτερος.

Βίλχελμ Ράιχ, Άκου ανθρωπάκο

Συνεργασία και συνδημιουργία

Αν θέλεις να λέγεις άνθρωπος

Αν θέλεις να λέγεις άνθρωπος

δε θα πάψεις ούτε στιγμή ν' αγωνίζεσαι για την ειρήνη και για το δίκαιο.

Θα βγεις στους δρόμους, θα φωνάξεις, τα χείλια σου θα ματώσουν απ' τις φωνές
το πρόσωπό σου θα ματώσει από τις σφαίρες –μα ούτε βήμα πίσω.

Κάθε κραυγή σου μια πετριά στα τζάμια των πολεμοκάπηλων

Κάθε χειρονομία σου σα να γκρεμίζει την αδικία.

Και πρόσεξε: μη ξεχαστείς ούτε στιγμή.

Έτσι λίγο να θυμηθείς τα παιδικά σου χρόνια,

αφήνεις χιλιάδες παιδιά να κομματιάζονται

την ώρα που παίζουν ανύποπτα στις πολιτείες.

Μια στιγμή αν κοιτάξεις το ηλιοβασίλεμα,

αύριο οι άνθρωποι θα χάνονται στη νύχτα του πολέμου.

Έτσι και σταματήσεις μια στιγμή να ονειρευτείς,

εκατομμύρια ανθρώπινα όνειρα θα γίνουν στάχτη κάτω από τις οβίδες.

Δεν έχεις καιρό, δεν έχεις καιρό για τον εαυτό σου,

αν θέλεις να λέγεις άνθρωπος.

Αν θέλεις να λέγεις άνθρωπος

μπορεί να χρειαστεί ν' αφήσεις τη μάνα σου, την αγαπημένη ή το παιδί σου.

Δε θα διστάσεις.

Θ' απαρνηθείς τη λάμπα σου και το ψωμί σου.

Θ' απαρνηθείς τη βραδινή ξεκούραση στο σπιτικό κατώφλι

για τον τραχύ δρόμο που πάει στο αύριο.

Μπροστά σε τίποτα δε θα δειλιάσεις κι ούτε θα φοβηθείς.
Το ξέρω, είναι όμορφο ν' ακούς μια φυσαρμόνικα το βράδυ,
να κοιτάς έν' άστρο, να ονειρεύεσαι.
Είναι όμορφο σκυμμένος πάνω απ' το κόκκινο στόμα της αγάπης σου
να την ακούς να σου λέει τα όνειρά της για το μέλλον.
Μα εσύ πρέπει να τ' αποχαιρετήσεις όλ' αυτά και να ξεκινήσεις
γιατί εσύ είσαι υπεύθυνος για όλες τις φυσαρμόνικες του κόσμου,
για όλα τ' άστρα, για όλες τις λάμπες και για όλα τα όνειρα,
αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.

Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος
μπορεί να χρειαστεί να σε κλείσουν φυλακή για είκοσι ή και περισσότερα χρόνια.
Μα εσύ και μες στη φυλακή θα θυμάσαι πάντοτε την άνοιξη, τη μάνα σου και τον κόσμο.
Εσύ και μες απ' το τετραγωνικό μέτρο του κελιού σου
θα συνεχίσεις τον δρόμο σου πάνω στη γη.
Κι όταν μες στην απέραντη σιωπή, τη νύχτα,
θα χτυπάς τον τοίχο του κελιού σου με το δάχτυλο,
απ' τ' άλλο μέρος του τοίχου θα σου απαντάει η Ισπανία.
Εσύ, κι ας βλέπεις να περνάν τα χρόνια σου και ν' ασπρίζουν τα μαλλιά σου δε θα γερνάς.
Εσύ και μες στη φυλακή κάθε πρωί θα ξημερώνεσαι πιο νέος,
αφού όλο και νέοι αγώνες θ' αρχίζουνε στον κόσμο,
αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.

Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος
θα πρέπει να μπορείς να πεθάνεις ένα οποιοδήποτε πρωινό.
Αποβραδís στην απομόνωση θα γράψεις ένα μεγάλο τρυφερό γράμμα στη μάνα σου
Θα γράψεις στον τοίχο την ημερομηνία, τ' αρχικά του ονόματός σου και μια λέξη:
Ειρήνη
σα να 'γραφες όλη την ιστορία της ζωής σου.
Να μπορείς να πεθάνεις ένα οποιοδήποτε πρωινό,
να μπορείς να σταθείς μπροστά στα έξη ντουφέκια
σα να στεκόσουνα μπροστά σ' ολάκαίρο το μέλλον.
Να μπορείς, απάνω απ' την ομοβροντία που σε σκοτώνει,
εσύ ν' ακούς τα εκατομμύρια των απλών ανθρώπων
που τραγουδώντας πολεμάνε για την ειρήνη.
Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.

Τάσος Λειβαδίτης, *Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✿ Ζωντανό γλυπτό: «Η ποικιλία ως πλούτος».
- ✿ Τα κείμενά μου – οι θησαυροί μου: Συλλογή κειμένων για το ζήτημα της ετερότητας.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Διάσπαση και αντιπαλότητα στις θρησκείες

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Εμπειρίες συγκρούσεων και βίας στο οικογενειακό, το φιλικό ή το σχολικό τους περιβάλλον βιώνουν πολλοί άνθρωποι από την παιδική τους ηλικία και από πολύ νωρίς αναρωτιούνται για τα αίτια που τις προκαλούν. Οι τραυματικές αυτές εμπειρίες μας βοηθούν να κατανοήσουμε και τους λόγους για τους οποίους, κάτω από συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες, η θρησκευτική αντιπαλότητα και μισαλλοδοξία οδήγησε σε τραγικά γεγονότα διασπάσεων, θρησκευτικών πολέμων, διώξεων και εκτελέσεων –όχι μόνο στον χριστιανικό κόσμο αλλά και αλλού. Στόχος μας είναι να αξιολογήσουμε τις συνέπειες αυτών των γεγονότων και να σταθμίσουμε τις προσωπικές, κοινωνικές και πολιτισμικές τους επιπτώσεις στους ανθρώπους –και ιδιαίτερα στους ανίσχυρους– της εποχής εκείνης αλλά και σε εμάς σήμερα. Και ακόμη να αναρωτηθούμε, τελικά, εάν οι πράξεις θρησκευτικής βίας ανταποκρίνονται στην πνευματική αποστολή των θρησκειών για ειρήνη και καταλλαγή ή αποτελούν κραυγαλέα αντίφαση ανάμεσα στη θρησκευτική διδασκαλία και στις ζοφερές πράξεις οπαδών τους. Σε μια εποχή, σαν τη δική μας, που το φάντασμα μιας γενικευμένης σύγκρουσης με πρόσχημα θρησκευτικό επανέρχεται απειλητικά, είναι εξαιρετικά κρίσιμο να καταδειχθεί το πανανθρώπινο και διαθρησκειακό διακύβευμα του σεβασμού και της ανοχής απέναντι σε αυτόν με τον οποίον διαφωνούμε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Διαφωνίες και συγκρούσεις που τραυματίζουν

- ✚ Στο οικογενειακό περιβάλλον (απομάκρυνση, ψυχρότητα, εντάσεις, σκληρότητα)
- ✚ Στο φιλικό περιβάλλον (αδιαφορία, καυγάδες κ.ά.)
- ✚ Στο σχολικό περιβάλλον (απομόνωση, bullying κ.ά.)

II. Χριστιανοί διώκουν Χριστιανούς

- ✚ Το Σχίσμα: Ιστορικά τραύματα στο σώμα της Εκκλησίας
- ✚ Σταυροφορίες – Ιερά Εξέταση: Η θρησκευτική νομιμοποίηση της βίας (πρόσωπα, γεγονότα)
- ✚ Μεταρρύθμιση και Αντιμεταρρύθμιση: Από την κριτική στον φανατισμό
- ✚ Ο φανατισμός και η βία ως παρέκκλιση από το χριστιανικό ήθος

III. Διάσπαση και αντιπαλότητα σε διάφορες θρησκείες

- ✚ Ιουδαϊσμός: Διάσπαση Ισραηλιτών και Σαμαρειτών την εποχή της Βίβλου
- ✚ Ισλάμ: Σουνίτες και Σιίτες. Η εμφύλια διαμάχη για τη διαδοχή
- ✚ Ινδοϊσμός: Αντιπαλότητα ανάμεσα στις κάστες

IV. Το αίτημα των θρησκειών για ειρήνη και καταλλαγή

- ✚ Να αναγγείλουμε το γεγονός της συμφιλίωσης
- ✚ Εκπρόσωποι θρησκειών προσεύχονται για την ειρήνη (Ασίζη 1986)
- ✚ Το αίτημα της διαθρησκειακής εκπαίδευσης

Ι. Διαφωνίες και συγκρούσεις που τραυματίζουν

Στο οικογενειακό περιβάλλον
(απομάκρυνση, ψυχρότητα, εντάσεις, σκληρότητα)

Ο Κάιν και ο Άβελ, Γεν 4, 1-12

Η Εύα έμεινε έγκυος και γέννησε τον Κάιν και είπe: «Απέκτησα άνθρωπο με τη βοήθεια του Κυρίου». Έπειτα γέννησε τον αδερφό του τον Άβελ. Ο Άβελ έγινε βοσκός προβάτων και ο Κάιν γεωργός. Έστε-ρα από καιρό, ο Κάιν πρόσφερε στον Κύριο θυσία από τους καρπούς της γης. Ο Άβελ πρόσφερε κι αυτός από τα πρωτότοκα πρόβατα του κοπαδιού του και μάλιστα τα παχύτερα μέρη τους. Ο Κύριος είδε με ευμένεια τον Άβελ και τη θυσία του. Στον Κάιν όμως και στη δική του θυσία δεν έδειξε ευμέ-νεια. Τότε εξοργίστηκε ο Κάιν και σκυθρώπιασε. Κι ο Κύριος του είπe: «Γιατί οργίστηκες και σκυθρώ-πιασες; Αν πράξεις το σωστό, θα ξαναβρείς το κέφι σου. Αν όχι, η αμαρτία δεν παύει να παραμονεύει σαν θηρίο στην πόρτα. Εσένα επιθυμεί· εσύ όμως πρέπει να κυριαρχήσεις πάνω της».

Τότε ο Κάιν είπe στον Άβελ, τον αδερφό του: «Πάμε στα χωράφια». Κι εκεί, στα χωράφια, όρμησε ο Κάιν εναντίον του Άβελ και τον σκότωσε. Ο Κύριος ρώτησε τον Κάιν: «Πού είναι ο αδερφός σου ο Άβελ;». Εκείνος απάντησε: «Δεν ξέρω. Μήπως φύλακας του αδερφού μου είμαι εγώ;». Είπe τότε ο Κύριος: «Τι πήγες κι έκανες; Άκου! Το αίμα του αδερφού σου μου φωνάζει γοερά από τη γη! Από 'δω και πέρα θα σε καταριέται η ίδια η γη, που άνοιξε για να δεχτεί το αίμα του αδερφού σου, που εσύ τον σκότωσες. Όταν θα την καλλιεργείς, δε θα σου δίνει πια τους καρπούς της. Φυγάς θα είσαι και περιπλανώμε-νος για πάντα πάνω στη γη».

Ψαλμός 132

Ίδου δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ
τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό;
ὥς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον
ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρών,
τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὦαν τοῦ
ἐνδύματος αὐτοῦ· ὥς δρόσος Ἀερμών ἡ
καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών· ὅτι ἐκεῖ
ἐνετείλατο Κύριος τὴν εὐλογίαν, ζῶην
ἕως τοῦ αἰῶνος.

Πόσο ωραίο είναι, πόσο ευχάριστο, να κατοικ-
κούν μαζί τ' αδέρφια! Είναι σαν το πολύτιμο, το
μυρωμένο λάδι, χυμένο πάνω στο κεφάλι, που
πάνω στη γενειάδα αργοκυλάει, τη γενειάδα του
Ααρών, και που ὡς την τραχηλιά του κατεβαίνει.
Σαν τη δροσιά του Ερμών, που κατεβαίνει πάνω
στα ὄρη της Σιών, γιατί ἐκεῖ αποφάσισε ο Κύρι-
ος την ευλογία του να δίνει, ζωή παντοτινή.

Το ξεθεμελίωμα της οικογένειας

Η οικογένεια είναι, χωρίς αμφιβολία, μια μικρή επικράτεια, όπου το άτομο κερδίζει κάποιο πρόσωπο: γίνεται ο πατέρας, η μητέρα, ο αδερφός, η αδερφή, ο πρόγονος. Βέβαια, υπήρξαν και άλλοτε –και πολύ περισσότερο από όσο συμβαίνει κάπου-κάπου να υπάρχουν και τώρα– τα πρόσωπα τα υποταγμένα στα άλλα πρόσωπα: η πατρική εξουσία διατηρούσε πολύ ακόμη από την αρχαία της δύναμη· η χωριάτισσα μάνα ήταν η αλευτέρωτη σκλάβο· τα παιδιά έπρεπε να υποτάσσονται χωρίς αντίρρηση. Και, κατά φυσική συνέπεια, το σπίτι γινόταν θερμοκήπιο, όπου άνθιζε η υποκρισία. Βέβαια, όλες οι οικογένειες δεν ήταν έτσι πλασμένες. Ήταν ανάμεσά τους και πολλές, όπου η υποταγή δεν είχε λόγο να υπάρχει· την αντικαθιστούσε η στοργή, η τρυφερότητα, ο αμοιβαίος σεβασμός, η αλληλεγγύη, η κοινή χαρά και η κοινή θλίψη. Αυτό το σπίτι, αυτή την οικογένεια, είτε έτσι είτε αλλιώς, και με τα ελαττώματά της τ' αναμφισβήτητα, την ξεθεμελίωσαν οι καιροί.

Ιωάννης Μ. Παναγιωτόπουλος, *Οι σκληροί καιροί*

Ο ρόλος των γονέων στην ψυχική υγεία των εφήβων

Στις μέρες μας, ο θεσμός της οικογένειας με τη μορφή που τον γνωρίζαμε στο παρελθόν, έχει διαφοροποιηθεί. Δυστυχώς, ο χρόνος ενασχόλησης των γονέων με τους εφήβους είναι σαφέστατα μειωμένος σε σχέση με το παρελθόν και συνεχίζει να μειώνεται διαρκώς, λόγω του φόρτου εργασίας των γονέων και του πλήθους των λοιπών ενασχολήσεων. Αλλά και οι ίδιοι οι έφηβοι με τη σειρά τους, εκτός από το εξαντλητικό σχολικό ωράριο, είναι υποχρεωμένοι να ανταποκριθούν και σε ένα πλήθος ρόλων και ασχολιών, γεγονός που ελαττώνει τον ελεύθερο χρόνο για ενδοοικογενειακές διαπροσωπικές σχέσεις. Ασφαλώς το επίπεδο και η ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ των γονέων επηρεάζουν άμεσα τη συναισθηματική και κοινωνική έκφραση των εφήβων. Η εκτίμηση και ο σεβασμός μεταξύ των γονέων έχουν σημαντικό αντίκτυπο και στον τρόπο έκφρασης της εκτίμησης και του σεβασμού των εφήβων, τόσο προς τους γονείς τους όσο και προς τους άλλους συγγενείς και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Ειδικότερα, έχει παρατηρηθεί ότι η θετική συμπεριφορά του πατέρα προς τη μητέρα προσφέρει ιδιαίτερη ικανοποίηση στους εφήβους. Επομένως, αναδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος των γονέων στη δόμηση μιας υγιούς και δημιουργικής σχέσης με τον επαναστατημένο και σαστισμένο έφηβο των ημερών μας.

Εύη Μακρή-Μπότσαρη, *Σύγχρονα προβλήματα εφήβων*

Τι σημαίνει φιλία

Τι είναι η φιλία; «Εύνοια», φυσικά, όπως λέγει ο Αριστοτέλης: «να έχεις, δηλαδή, καλές διαθέσεις απέναντι σ' έναν άνθρωπο, να αισθάνεσαι στοργή γι' αυτόν, να επιζητείς τη συντροφιά του και να θέλεις την ευτυχία του, να είσαι εύνους προς κάποιον και αυτός εύνους προς

εσένα», να υπάρχει ανταπόκριση, αμοιβαιότητα στα αισθήματά σας, να τον αγαπάς και να τον τιμάς –κι εκείνος, επίσης, να σε αγαπά και να σε τιμά. Γι’ αυτό, όσο τρυφερές κι αν είναι οι σχέσεις μας με τα άψυχα, δεν λέγονται φιλία. Όταν αγαπούμε ένα άψυχο πράγμα, αυτό που αισθανόμαστε δεν είναι φιλία. Φίλος είναι ο παραστάτης και σύμμαχός μας στον τραχύ αγώνα να υπάρξουμε, να σηκώσουμε το βάρος της ανθρωποσύνης μας, χωρίς να συντριβούμε ή να ευτελιστούμε. Όταν σε μια βαρυσήμαντη καμπή του βίου μελετούμε ή επιχειρούμε κάτι πολύ σοβαρό και επικίνδυνο, έχουμε ανάγκη από ένα καλόγνωμο σύμβουλο και αυστηρό κριτή, για να συζητήσουμε μαζί του ελεύθερα και χωρίς περιστροφές το πρόβλημά μας. Ποιος μπορεί να είναι αυτός ο σύμβουλος και κριτής; Μπορεί το πρόσωπο τούτο να είναι άλλος εκτός από τον φίλο;

Ευάγγελος Π. Παπανούτσος, *Πρακτική Φιλοσοφία*

Στο φιλικό περιβάλλον (αδιαφορία, καυγάδες κ.ά.)

Ιω 15, 12 - 17

Αυτή είναι η δική μου εντολή: να αγαπάτε ο ένας τον άλλο, όπως σας αγάπησα εγώ. Κανείς δεν έχει μεγαλύτερη αγάπη από κείνον που θυσιάζει τη ζωή του για χάρη των φίλων του. Εσείς είστε φίλοι μου, αν κάνετε αυτά που εγώ σας παραγγέλλω. Δε σας ονομάζω πια δούλους, γιατί ο δούλος δεν ξέρει τι κάνει ο κύριός του. Σας ονομάζω φίλους, γιατί σας έκανα γνωστά όλα όσα άκουσα από τον Πατέρα μου. Δε με διαλέξατε εσείς, αλλά εγώ σας διάλεξα και σας όρισα να πάτε και να καρποφορήσετε, κι ο καρπός σας να είναι μόνιμος. Όστε, ό,τι ζητήσετε από τον Πατέρα στο όνομά μου, να σας το δώσει. Αυτή την εντολή σας δίνω: να αγαπάτε ο ένας τον άλλο».

Μα τ’ αλάτι δεν το πιάνει της φιλίας το νερό

Ο Γιασφάτ απ’ τη Συρία
Κι απ’ την Αίγυπτο ο Χαρμής
Συναντιόνται χρόνια τώρα
Στο πηγάδι της γραφής

Ξεδιψούν με το νερό του
Τρών’ του Νείλου το ψωμί
Λένε το παράπονό τους
Κι από ασκί πίνουν κρασί

Κάποιοι μέσα στο πηγάδι
Θάλασσες ρίξανε δυο
Μα τ’ αλάτι δεν το πιάνει
Της φιλίας το νερό

Κόψανε τη γη στη μέση
Τους χωρίσανε στα δυο
Μα τις φλέβες είχαν δέσει
Με σπαθί Δαμασκηνό

Το πηγάδι της γραφής, Στίχοι: Θοδωρής Γκόνης,
Μουσική: Νίκος Ξυδάκης

Το αληθινό παραμύθι της σχολικής βίας

Είναι σφάλμα να πιστεύουμε ότι το φαινόμενο (της ενδοσχολικής βίας) ξεκινάει και σταματάει στα σχολεία. Έχει βαθιές ρίζες και μακροπρόθεσμα καταστρεπτικές για την κοινωνία συνέπειες. Οι συμπεριφορές παγιώνονται και επαναλαμβάνονται στην οικογένεια, στο στρατό, στον εργασιακό χώρο. Εγκληματολογικές έρευνες δείχνουν ότι το επιθετικό παιδί στο σχολείο είναι ο αυριανός άντρας που θα κακοποιεί τη σύζυγό του. Αλλά και οι θύτες, σύμφωνα με έρευνες του Αμερικανικού

Ιατρικού Συλλόγου, είναι πολλές φορές θύματα σωματικής τιμωρίας, οικογενειακής βίας και βλαπτικών επιρροών της τηλεόρασης.

Τα σχολεία πρέπει να ξεκινάνε όχι με την υπόθεση ότι είναι απίθανο να συμβαίνουν τέτοια περιστατικά στους χώρους τους, αλλά αντίθετα ότι είναι πολύ πιθανόν, και να καταστρώνουν εμπειριστατωμένα σχέδια πρόληψης και αντιμετώπισης του προβλήματος. Το θέμα πρέπει να αποτελεί αντικείμενο συζητήσεων στην τάξη, οι σχολικές βιβλιοθήκες να εφοδιάζονται με παιδικά βιβλία σχετικού περιεχομένου, οι διάδρομοι, οι αυλές και οι δυσπρόσιτοι χώροι να επιτηρούνται τακτικά και οι μαθητές να ενθαρρύνονται να εκμυστηρεύονται στους διδάσκοντες τα παράπονά τους, πράγμα το οποίο βέβαια προϋποθέτει σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Ας μην ξεχνάμε ότι συχνά χρήζουν βοήθειας όχι μόνο τα παιδιά τα οποία υφίστανται, αλλά και τα παιδιά τα οποία ασκούν βία, καθώς και οι οικογένειές τους. Επίσης, δεν αποκλείεται οι ιδιότητες του θύτη και του θύματος να συμπίπτουν στο ίδιο παιδί.

Ευγένιος Τριβιζάς, *Το αληθινό παραμύθι της βίας*

Τρέχοντας να κρυφτείς από τα παρατσούκλια...

Συνάντησα προχτές στο δρόμο έναν παλιό συμμαθητή μου, φαλακρό πια και σχεδόν γερασμένο, που μου έκανε φριχτά παράπονα, ότι δήθεν τον βλέπω στο δρόμο και δεν τον χαιρετάω. Τον άκουσα για αρκετή ώρα σιωπηλός και μετά βιάστηκα ν' αναγνωρίσω την ενοχή μου για να τον ξεφορτωθώ μια ώρα αρχύτερα. Σαν χωρίσαμε, άθελά μου πήρα ν' ανασκαλεύω τα περασμένα. Το αίμα μου φούντωσε. Αυτό το τέρας που είχε τώρα το θράσος να μου κάνει και παράπονα, ήταν ένας απ' τους μεγαλύτερους διώκτες και βασανιστές μου, όταν ήμασταν μαζί στο σχολείο. Κυρίως αυτός διαλαλούσε τα απειράριθμα παρατσούκλια μου, παριστάνοντας μάλιστα, όσο μπορούσε πιο γελοία, και τον τρόπο που μιλούσα. [...] Αυτός επίσης ο ουραγκοτάγκος ήταν που μετέφερε τα παρατσούκλια του σχολείου στη γειτονιά μου και το αντίστροφο, κι αυτός πάλι με την παρέα του μου τα φώναζαν ακόμα και μέσα στο δρόμο, όταν πήγαινα βόλτα με τους γονείς μου.

Κάποτε ένας απαίσιος καθηγητής της μουσικής, μεγάλος σπάρος, διέκοψε τον κατάλογο, με πρόσταξε να σηκωθώ και μου έκανε στριμμένα: «Γιατί δε φωνάζεις δυνατά, ρε μπούφε;» Αυτό ήθελαν κι οι άλλοι, τους πετούσε νέα τροφή. Για μεγάλο διάστημα, εκτός από πολλά

άλλα, ήμουν και ο «μπούφος» της τάξεως. [...]

Τα βράδια, συνήθως την ώρα που τρώγαμε, περνούσαν παρέες-παρέες τα παιδιά κάτω απ' το σπίτι και ούρλιαζαν στα σκοτεινά τα διάφορα παρατσούκλια μου. Μέχρι τραγούδια μου είχαν βγάλει. Μόνο εγώ τα άκουγα, οι δικοί μου χαμπάρι δεν είχαν. Μ' έπιανε τότε σφίξιμο στο στομάχι, χλώμιαζα, κι αφήνοντας το φαγητό στη μέση, έτρεχα να κοιμηθώ ή μάλλον να κρυφτώ κάτω απ' τα στρωσίδια.

Γιώργος Ιωάννου, *Τα παρατσούκλια*

Υπάρχει σοβαρός λόγος για την εκπαίδευση στον σεβασμό του διαφορετικού

Το πιο καθοριστικό πράγμα της ζωής μου ήταν το μπούλινγκ που δέχτηκα μικρός. Πρώτον, διότι μου στέρησε την παιδική μου ηλικία. Δεύτερον, γιατί μου προκάλεσε ένα απέραντο φόβο, που ποτέ δεν ξεπέρασα και κατά καιρούς καταλύει ό,τι κερδίζω. Όσα συμβαίνουν σε κάθε άνθρωπο που ενηλικιώνεται –θάνατοι, καταστροφές, αστάθειες– τα διαπραγματεύεσαι σχετικά ευκολότερα. Λες, είναι η μοίρα των ανθρώπων, η φύση των πραγμάτων, είναι κάτι γενικό. Όμως το φόβο που σου κληροδότησε το μπούλινγκ, δύσκολα τον σκεπάζεις, πόσο μάλλον τον σβήνεις. Γιατί έρχεται από τη ρίζα του εαυτού σου –τότε που διαμορφωνόταν. Είναι ένα «ελάττωμα» δικό σου: το ατομικό σου στίγμα. Κι αυτό το στίγμα είναι ο εξοστρακισμός από την ομάδα και την κοινωνία. Η αίσθηση ότι δε σε θέλουν –επειδή είσαι σεξουαλικά, φυλετικά, σωματικά, ή ψυχικά ασυνήθιστος.

Προσπαθώ να σκεφτώ συχνά τα πρόσωπα εκείνων που μου έκαναν μπούλινγκ, τόσα χρόνια μετά. Μερικούς τους συναντώ ακόμα. Προσπαθώ να μειώσω τον αντίλαλο της κακίας τους, με το να σκέφτομαι πόσα λίγα κατάφεραν στη ζωή, πόσο ασκήμυναν, πόση άγνοια είχαν, πόσο δυστυχισμένοι έγιναν οι περισσότεροι. Αλλά αυτό είναι μια φτηνή και λίγο ένοχη απόλαυση. Κατά βάθος δεν με αφορά. Επίσης, δεν υπάρχει λόγος να τους ρωτήσω γιατί το έκαναν. Ξέρω. Φοβόντουσαν και αυτοί.

Οτιδήποτε κατορθώνω στη δουλειά μου, ουσιαστικά απαντά στην απορία που μου γεννήθηκε όταν μου επιτέθηκαν πρώτη φορά: αναρωτήθηκα αν το αξίζω και, επειδή δεν είχα ακόμα συνείδηση του εαυτού μου, υπέθεσα ότι ίσως είμαι κάτι όντως παρακατιανό. Έφταναν να τους δικαιολογώ· στο ποδόσφαιρο ήμουν το όνειδος της χλόης, και οι ομάδες τσακωνόντουσαν ποια δε θα με πάρει. Τα κατάφερνα βέβαια σε άλλα πράγματα (π.χ. στις λέξεις), αλλά ούτε

κανείς μου το είχε πει ποτέ ούτε εγώ το ήξερα. Κι έτσι μεγάλωσα ως εξωφυλαρούχας –πράγμα όχι καλό. Έκτοτε προσπαθώ κυρίως για ένα πράγμα: να αποδείξω ότι τα δίχτυα μου δεν είναι τρύπια. Κουραστικό, πολύ κουραστικό.

Αν όμως είναι έτσι η φύση του μπούλινγκ, οριστική και μη αναστρέψιμη, τότε γιατί καθόμαστε και μιλάμε; Μιλάμε για τους επόμενους –εμείς σχεδόν γεράσαμε. Καθώς η κοινωνία (ελπίζω) εξελίσσεται, το μπούλινγκ πρέπει να οριστεί ως πράξη βίας, να αναχαιτίζεται, να τιμωρείται, κυρίως να προλαβαίνεται. Και πρέπει να εκπαιδεύουν τα παιδιά (με την έμφυτη

σκληρότητα) στην αναγνώριση του διαφορετικού, στην ισονομία του συνηθισμένου με τον ασυνήθιστο. Θέλει πολλή δουλειά.

Αν και περάσανε τα χρόνια και κάποια πράγματα έχουνε βελτιωθεί, το μπούλινγκ μαίνεται. Κυρίως ψηφιακά. Ακόμα και σε πρόσωπα υπεράνω πάσης υποψίας, που αυτοπροσδιορίζονται ως προοδευτικά, συχνότατα διακρίνεις την αυτοματική μανία που μετατρέπει τον φόβο του διαφορετικού σε χύδην μπούλινγκ. Οτιδήποτε είναι διαφορετικό, από τις πολιτικές απόψεις μέχρι την σεξουαλικότητα, στοχοποιείται αυτόχρονα, αποκτάει διαστάσεις απειλητικές, και του πρέπει το λυντσάρισμα.

Στάθης Τσαγκαρουσιάνος, *Οι τραμπούκοι της ζωής μου*

Ο νεοναζισμός δεν είναι οι άλλοι

Ο νεοναζισμός, ο φασισμός, ο ρατσισμός και κάθε αντικοινωνικό και αντιανθρώπινο φαινόμενο συμπεριφοράς δεν προέρχεται από ιδεολογία, δεν περιέχει ιδεολογία, δε συνθέτει ιδεολογία. Είναι η μεγεθυμένη έκφραση-εκδήλωση του κτήνους που περιέχουμε μέσα μας χωρίς εμπόδιο στην ανάπτυξή του, όταν κοινωνικές ή πολιτικές συγκυρίες συντελούν, βοηθούν, ενισχύουν τη βάρβαρη και αντιανθρώπινη παρουσία του.

Η μόνη αντιβίωση για την καταπολέμηση του κτήνους που περιέχουμε είναι η Παιδεία. Η αληθινή παιδεία. Και όχι η ανεύθυνη εκπαίδευση και η πληροφορία, χωρίς κρίση και χωρίς ανήσυχη αμφισβητούμενη συμπερασματολογία. Η παιδεία που δεν εφυσχάζεται ούτε δημιουργεί αυταρέσκεια στον σπουδάζοντα, αλλά πολλαπλασιάζει τα ερωτήματα και την ανασφάλεια. Όμως μια τέτοια παιδεία δεν ευνοείται από τις πολιτικές παρατάξεις και από όλες τις κυβερνήσεις, διότι κατασκευάζει ελεύθερους και ανυπότακτους πολίτες, μη χρήσιμους για το ευτελές παιχνίδι των κομμάτων και της πολιτικής. Κι αποτελεί πολιτική «παράδοση» η πεποίθηση πως τα κτήνη, με κατάλληλη τακτική και αντιμετώπιση, καθοδηγούνται, τιθασεύονται. [...]

Το φάντασμα του κτήνους παρουσιάζεται ιδιαιτέρως έντονα στους νέους. Εκεί επιδρά και το marketing. Η επιρροή από τα Μ.Μ.Ε. ενός τρόπου ζωής που ευνοεί το εμπόριο. Κι όπως η εμπορία των ναρκωτικών ευνοεί τη διάδοσή τους στους νέους, έτσι και η μουσική, οι ιδέες, ο χορός και όσα σχετίζονται με τον τρόπο ζωής τους, έχουν δημιουργήσει βιομηχανία με τεράστια και αφάνταστα οικονομικά ενδιαφέροντα. Και μη βρίσκοντας αντίσταση από μια στέρεη παιδεία, όλα αυτά δημιουργούν ένα κατάλληλο έδαφος για να ανθίσει ο εγωκεντρισμός, η εγωπάθεια, η κενότητα και, φυσικά, κάθε κτηνώδης ένστικτο στο εσωτερικό τους. Προσέξτε τον χορό τους με τις ομοιόμορφες στρατιωτικές κινήσεις, μακριά από κάθε διάθεση επαφής και επικοινωνίας. Το τραγούδι τους με τις συνθηματικές επαναλαμβανόμενες λέξεις, η απουσία του βιβλίου και της σκέψης από τη συμπεριφορά τους και ο στόχος για μια άνετη σταδιοδρομία κέρδους και εύκολης επιτυχίας.

Μάνος Χατζιδάκις, *Σκέψεις και παρατηρήσεις για το αναζωογονημένο φαινόμενο του νεοναζισμού*

Κόλαση και Παράδεισος

«Θα σου δείξω την κόλαση», είπε ο Κύριος σ' έναν ραβίνο και τον οδήγησε σε ένα δωμάτιο που είχε στη μέση ένα μεγάλο στρογγυλό τραπέζι. Οι άνθρωποι που καθόταν γύρω απ' το τραπέζι ήταν πεινασμένοι και απελπισμένοι. Στη μέση του τραπεζιού βρισκόταν ένα τεράστιο καζάνι με νόστιμο φαγητό που μύριζε καταπληκτικά, ώστε το στόμα του ραβί-

νου γέμιζε σάλιο. Όσοι καθόταν στο τραπέζι, κρατούσαν από ένα κουτάλι με πολύ μακρύ χέρι. Παρόλο που τα κουτάλια έφταναν ίσα - ίσα το καζάνι, τα χερούλια τους ήταν πιο μακριά απ' τα μπράτσα των ανθρώπων που τα κρατούσαν. Έτσι κανένας τους δεν μπορούσε να φάει, γιατί του ήταν αδύνατον να φέρει το φαγητό ως τα χείλη του. Ο ραβίνος είδε ότι η δυστυχία τους ήταν πραγματικά τρομερή.

«Τώρα θα σου δείξω τον Παράδεισο», είπε ο Κύριος, και μπήκαν σ' ένα άλλο δωμάτιο, ακριβώς το ίδιο όπως το πρώτο. Κι εκεί υπήρχε το ίδιο μεγάλο στρογγυλό τραπέζι, το ίδιο καζάνι με φαγητό. Οι άνθρωποι εδώ, όπως και οι προηγούμενοι, κρατούσαν τα ίδια κουτάλια με μακριά χερούλια. Εδώ, όμως, όλοι ήταν καλοφαγωμένοι και παχουλοί, γελούσαν και συζητούσαν. Ο ραβίνος δεν καταλάβαινε. «Είναι απλό, αλλά απαιτεί μια συγκεκριμένη ικανότητα», είπε ο Κύριος. «Σ' αυτό το δωμάτιο, βλέπεις, έμαθαν να ταΐζουν ο ένας τον άλλον».

Ίρβιν Γιάλομ, *Η μάνα και το νόημα της ζωής*

✚ Το αφήγημα «Κόλαση και Παράδεισος» βασίζεται σε μια πανάρχαια και διδακτική ιστορία, που μεταφέρει στο βιβλίο του «Η μάνα και το νόημα της ζωής» ο ψυχίατρος και συγγραφέας Ίρβιν Γιάλομ.

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ✚ Παρουσίαση σκηνών που δείχνουν συγκρούσεις. Στόχος: η ανίχνευση αιτίων, συμπεριφορών, συναισθημάτων.
- ✚ Έρευνα: αδέλφια και ενδοοικογενειακές σχέσεις στην Αγία Γραφή (Κάιν και Άβελ, ο Ιωσήφ και τα αδέλφια του, αδέλφια μαθητές του Ιησού, Ισαάκ και Ισμαήλ).
- ✚ Artful thinking («ακούγοντας 5 x 2»): Taylor Swift - Mean (ένα από τα δημοφιλέστερα τραγούδια για το bullying στην Αμερική). Αναλύστε το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, επικεντρώνοντας στους θύτες, που τις περισσότερες φορές έχουν και οι ίδιοι πέσει θύματα bullying.
- ✚ Παρακολουθήστε το video «Εγχειρίδιο Οδηγιών για τη Ζωή» (Instruction Manual for Life) και συζητήστε για τους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και οργανώνουμε τη ζωή μας.
- ✚ Δείτε την ιστορία του Ίρβιν Γιάλομ «Κόλαση και Παράδεισος», οπτικοποιημένη σε video animation και συζητήστε το νόημα της.

II. Χριστιανοί διώκουν Χριστιανούς

Το Σχίσμα: ιστορικά τραύματα στο σώμα της Εκκλησίας

Το πρώτο Σχίσμα Ανατολής και Δύσης

Όταν οι Σλάβοι της Βουλγαρίας έγιναν χριστιανοί και ο βασιλιάς της Βουλγαρίας Βόρις θέλησε να βαπτισθεί, ο Πάπας αξίωσε να τον βαπτίσει αυτός –αφού η Βουλγαρία, κατά αρχαία παράδοση, ανήκε στην εκκλησιαστική δικαιοδοσία του– ενώ οι Βυζαντινοί κανόνισαν νονός του να είναι ο Βυζαντινός Αυτοκράτορας και τελετουργός του βαπτίσματος ο Πατριάρχης Φώτιος. Κι αυτό ακριβώς το δεύτερο έγινε. Ο Πάπας Νικόλαος τότε εξαπέλυσε βροντές και απειλές κι ο Φώτιος ανταποκρίθηκε, κατηγορώντας τον μάλιστα αυτή τη φορά σε επιστολή του για αποκλίσεις από την ορθή πίστη! Η κυριότερη εξ αυτών είναι αυτή περί του Filioque. Υπ’ αυτές τις ιστορικές συνθήκες έγινε θέμα μεταξύ των δύο Εκκλησιών το Filioque για πρώτη φορά. Τα γεγονότα του έτους 866 μ.Χ. αποτελούν το πρώτο Σχίσμα Ανατολής και Δύσης. Μόλις όμως αφανίστηκε ο αυτοκράτορας Βάρδας κι εξέπεσε από το πατριαρχείο ο Φώτιος, τον οποίο διαδέχθηκε ο Ιγνάτιος, πολύ φίλος του Πάπα, οι σχέσεις των δύο Εκκλησιών αποκαταστάθηκαν και διατηρήθηκαν έτσι μέχρι το 1054.

Σάββας Αγουρίδης, *Η ιστορική διάσταση του Filioque*

Πώς φθάσαμε στο οριστικό Σχίσμα

Τα πράγματα οξύνθηκαν περισσότερο εξαιτίας συγκρούσεων στη Νότια Ιταλία. Ο Πάπας, σε συνεργασία με Φράγκους και Νορμανδούς, επεδίωξε την εισαγωγή ρωμαϊκών εκκλησιαστικών εθίμων στις εκκλησιαστικές επαρχίες Απουλίας, Καλαβρίας και Σικελίας, με απώτερο στόχο να τις αποσπάσει από την Κωνσταντινούπολη. Δε δίστασε να καθαίρει τον αρχιεπίσκοπο Σιπόντου και να προσαρτήσει την επαρχία στη λατινική Αρχιεπισκοπή Βενεβέντου. Τα ανατολικά έθιμα απαγορεύθηκαν και καταδικάστηκαν συνοδικά στην Ιταλία. Ο Πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος ως αντίποινα απαγόρευσε την τήρηση των λατινικών εθίμων από τους Λατίνους της Πόλης και απείλησε με κλείσιμο ναών και μονών σε μη συμμόρφωση (1052). Με προτροπή του ο Αχρίδος Λέων έγραψε στον Τρανίας της Απουλίας Ιωάννη επιστολή, που καταδίκασε τα λατινικά έθιμα προς προφύλαξη του πληρώματος. Ο καρδινάλιος Ουμβέρτος, με εντολή του Πάπα Λέοντος Θ΄, όχι μόνο συνέταξε απάντηση προς Κηρουλάριο και Λέοντα καθώς και αναίρεση των κατηγοριών της Ανατολής κατά των λατινικών εθίμων, αλλά και μετέβη με άλλους δύο κληρικούς στην Κωνσταντινούπολη. Στις 16 Ιουλίου 1054, στην ώρα του Εσπερινού, εισήλθε στον ναό της του Θεού Σοφίας και άφησε πάνω στην Αγία Τράπεζα έγγραφο αναθεματισμό για τον Πατριάρχη, τον Αχρίδος Λέοντα και τους ομόφρονές τους.

Δημήτριος Β. Γόννης, *Πώς φθάσαμε στο θρησκευτικό σχίσμα*

Η οριστικοποίηση της ρήξης

Στο μεταξύ ο Πατριάρχης, με την υποστήριξη του κλήρου και του λαού, κατόρθωσε να μεταπείσει τον αμφίρροπο αυτοκράτορα και να του επιβάλει τη θέλησή του. Με τη συναίνεση του αυτοκράτορα συγκάλεσε λοιπόν μια σύνοδο, η οποία ανταπέδωσε τα ίδια και εκτόξευσε τον αφορισμό εναντίον των παπικών αντιπροσώπων. Η σημασία των γεγονότων αυτών έγινε

στην ανθρωπότητα αργότερα αισθητή. Οι σύγχρονοι δεν έδωσαν σ' αυτά ιδιαίτερη προσοχή, πράγμα που ρίχνει παράξενο φως στις σχέσεις Ρώμης και Βυζαντίου την εποχή που προηγήθηκε. Οι άνθρωποι ήταν συνηθισμένοι στις διαφωνίες ανάμεσα στα δύο εκκλησιαστικά κέντρα. Ποιος θα μπορούσε τότε να διαισθανθεί ότι η ρήξη του 1054 θα είχε διαφορετικά αποτελέσματα από τις προηγούμενες έριδες και ότι ήταν το οριστικό Σχίσμα, που θα ήταν αδύνατο πια να θεραπευθεί;

Georg Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*

Επιστολή του Μιχαήλ Κηρουλαρίου για τις διαφορές με τους Λατίνους

Πρέπει να ξέρεις ότι οι Ρωμαίοι δεν έχουν χτυπηθεί από ένα μόνο βέλος (πλάνη), δηλαδή τα άζυμα, αλλά από πολλά και διάφορα βέλη, που πρέπει να απομακρύνουμε. [...] Στο άγιο σύμβολο [της Πίστεως] κάνουν την ακόλουθη κακόβουλη και επικίνδυνη προσθήκη: «Και εις το Πνεύμα το άγιον, το κύριον και ζωοποιόν, το εκ του Πατρός και του Υιού εκπορευόμενον». [...] Οι επίσκοποι τους φοράνε δαχτυλίδι στο χέρι τους, σαν να έχουν τάχα παντρευτεί την εκκλησία, και λένε ότι φοράνε τον αρραβώνα. Επιπλέον, πηγαίνουν στον πόλεμο και βάφουν τα χέρια αλλά και τις ψυχές τους με αίμα, φονεύοντας και φονευόμενοι.

Acta et scripta [...] de controversio ecclesiae Graecae et Latinae

Ο άγιος Μάρκος ο Ευγενικός περιγράφει τις συνέπειες του σχίσματος σε επιστολή του προς τον Πάπα κατά την έναρξη της Συνόδου Φεράρας-Φλωρεντίας

Τώρα θα απευθυνθώ σε σένα αγιότατε πατέρα (Πάπα). Τι φοβερή που είναι αυτή η φιλονικία μεταξύ Ανατολικών και Δυτικών, σχετικά με τη νεωτεριστική προσθήκη του Filioque! Αυτή η προσθήκη έκοψε κι έσκιζε στα δύο το σώμα του Χριστού και δημιούργησε επί τόσο χρόνο αντίθετες απόψεις σ' αυτούς που έχουν πάρει την ονομασία τους από τον Χριστό, δηλαδή στους χριστιανούς. Εγώ τουλάχιστον πιστεύω ότι αυτός που προκάλεσε αυτή τη διαίρεση και έσκιζε στα δύο το σώμα του Κυρίου μας, σαν να έσχιζε τον μονοκόμματο χιτώνα Του, θα υποστεί βαρύτερες συνέπειες από τους σταυρωτές κι απ' όλους τους ασεβείς και τους αιρετικούς όλων των εποχών. Όμως εσύ, μακαριότατε πατέρα, μπορείς να ενώσεις τα δύο αντιμαχόμενα

μέρη, να γκρεμίσεις το τείχος που τα χωρίζει και να επιτελέσεις θεάρεστο έργο. Φτάνει μόνο να το θελήσεις.

Patrologia Orientalis 17, 337 και 338

Σταυροφορίες – Ιερά Εξέταση: Η Θρησκευτική νομιμοποίηση της βίας (πρόσωπα και γεγονότα)

Ο Πάπας κηρύσσει τη Σταυροφορία

Γενναιότατοι στρατιώτες, μην αφήνετε να σας κρατήσει στην πατρίδα ούτε η ιδιοκτησία ούτε οι οικογενειακές μέριμνες. Γιατί αυτή η χώρα, που περιβάλλεται από όλες τις μεριές από θάλασσα και οροσειρές, είναι υπερπλήρης από σας. Δεν της περισσεύουν τα πλούτη. Μόλις και μετά βίας μπορεί να θρέψει αυτούς που την καλλιεργούν. Γι' αυτό αλληλοτρώγεστε και σπαράξετε μεταξύ σας. Πάψτε πια τις εχθρότητες, ας πάψουν οι διαφωνίες κι ας σταματήσουν οι πόλεμοι μεταξύ σας, αφήστε κάθε μίσος και διχογνωμία να κοιμηθούν. Πάρτε το δρόμο για τους Αγίους Τόπους, ελευθερώστε αυτή τη γη από το γένος του Διαβόλου και υποτάξτε τη σε σας. Η βασιλική πόλη (Ιερουσαλήμ) είναι τώρα αιχμάλωτη στους εχθρούς της και έχει υποφέρει τόσο, ώστε να έχει καταργηθεί η λατρεία. Γι' αυτό το λόγο, αναλάβετε αυτό το ταξίδι για την άφεση των αμαρτιών σας και εξασφαλίστε την αθάνατη δόξα της Βασιλείας των Ουρανών.

Από το έργο του ιστορικού Γουλιέλμου, επισκόπου Τύρου, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*

Μπροστά στα τείχη της Κωνσταντινούπολης

Οι σταυροφόροι δεν μπορούσαν καθόλου να σκεφτούν πώς μπορεί να υπάρχει σ' όλον τον κόσμο μια τόσο πλούσια πόλη, όταν είδαν τα ψηλά τείχη και τους πλούσιους πύργους και τα πλούσια παλάτια και τις ψηλές εκκλησίες της. Ήταν τόσες πολλές που κανείς δε θα πίστευε, αν δεν το έβλεπε με τα μάτια του, το μήκος και το πλάτος της πόλης που κυβερνούσε όλες τις υπόλοιπες. Και μάθετε πως δεν υπήρξε άνθρωπος τόσο ασυγκίνητος, που να μην ανατριχιάσει.

Γοδοφρείδος Βιλλεαρδουίνος, *Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης*

Ο Πάπας Ιννοκέντιος στηλιτεύει το μένος των Σταυροφόρων

Αυτοί οι πιστοί του Χριστού, που όφειλαν να στραφούν εναντίον των απίστων, κολύπησαν στο χριστιανικό αίμα. Δε λογάριασαν ούτε θρησκεία, ούτε ηλικία, ούτε φύλο. Και δεν τους άρκεσε που πήραν τους θησαυρούς της Αυτοκρατορίας και που ξεπουπούλιασαν τους ιδιώτες, μικρούς και μεγάλους, αλλά θέλησαν να βάλουν χέρι και στα πλούτη των εκκλησιών. Τους είδαν να παίρνουν εικόνες και σταυρούς από τις ιερές τράπεζες και να φεύγουν.

Το παράθεμα στο: Βασίλης Κρεμμυδάς – Φούλα Πισπιρίγκου, *Ο μεσαιωνικός κόσμος*

Η έφοδος, η κατάληψη και η λεηλασία της Πόλης

Στη συνέχεια, άρχισε η λεηλασία της Πόλης. Το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο και ο ναύσταθμος τέθηκαν υπό φρούρηση, αλλά, με εξαίρεση αυτά τα δύο, οι στρατιώτες και οι ναύτες είχαν δικαίωμα να λαφυραγωγήσουν ό,τι ήθελαν χωρίς διάκριση. Ποτέ στην Ευρώπη δεν είχε πραγματοποιηθεί μια τόσο συστηματική και ανελέητη λεηλασία. Ποτέ ο στρατός ενός χριστιανικού κράτους δεν είχε λεηλατήσει μια πόλη με τόσο βάρβαρο τρόπο, όσο εκείνος με τον οποίο λεηλάτησαν την Πόλη εκείνοι οι στρατιώτες του Χριστού, που

είχαν ορκιστεί να παραμείνουν αγνοί· είχαν υποσχεθεί ενώπιον του Θεού να μη χύσουν χριστιανικό αίμα κι έφεραν πάνω τους το έμβλημα του Πρίγκιπα της Ειρήνης.

Περιγράφοντας τα εγκλήματα που διέπραξαν οι Σταυροφόροι, ο Χωνιάτης γράφει με οργή: «Πήρατε τον Σταυρό και ορκιστήκατε πάνω σ' αυτόν και στα ιερά ευαγγέλια, ότι θα περνούσατε από την επικράτεια των χριστιανών χωρίς να χύσετε αίμα, χωρίς να στραφείτε προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά. Μας είπατε ότι είχατε πάρει τα όπλα μόνο εναντίον των Σαρακηνών και ότι θα πνίγατε μόνο εκείνους στο αίμα. Υποσχεθήκατε να παραμείνετε αγνοί ενόσω φέρατε τον Σταυρό, όπως άρμοζε σε στρατιώτες που υπηρετούν τη σημαία του Χριστού. Αντί να υπερασπιστείτε τον τάφο Του, βιαιοπραγήσατε σε βάρος των πιστών που είναι μέλη Του. Φερθήκατε στους χριστιανούς χειρότερα απ' ό,τι οι Άραβες φέρονται στους Λατίνους, γιατί οι τελευταίοι σέβονται τουλάχιστον τις γυναίκες».

Τεράστιοι θησαυροί βρέθηκαν στα αυτοκρατορικά ανάκτορα, καθώς και σε εκείνα των ευγενών. Κάθε βαρόνος κατέλαβε ένα κάστρο ή ανάκτορο που του παραχωρήθηκε και τοποθέτησε μια φρουρά στο θησαυρό που βρήκε εκεί. «Ποτέ από τη δημιουργία του κόσμου», γράφει ο Μαρεσάλος, «δεν υπήρξαν τόσα πολλά λάφυρα σε μια πόλη. Καθένας πήρε το σπίτι που του άρεσε –και υπήρχαν αρκετά σπίτια για όλους. Εκείνοι που ήταν φτωχοί, βρέθηκαν ξαφνικά να είναι πλούσιοι. Λεηλατήθηκαν τεράστιες ποσότητες χρυσού και αργύρου, επίχρυσων σκευών και πολύτιμων λίθων, μεταξωτών και σατέν, γουναρικών και κάθε είδους πλούτου που βρίσκεται επί της γης».

Edwin Pears, *Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204*

Έλληνες και Λατίνοι

Το μίσος, που χρόνο με τον χρόνο μεγάλωνε ανάμεσα στους κατακτητές και ντόπιους, δεν άργησε να πάρει μεγάλες διαστάσεις. Οι Λατίνοι περιφρονούσαν τους Έλληνες που είχαν ανώτερο πολιτισμό. Επέβαλλαν τη δική τους γλώσσα και εκβιάζανε και αναγκάζανε τους ντόπιους να ασπαστούν τον καθολικισμό. Έτσι οι δογματικές αντιθέσεις οξύνθηκαν πάλι και το εκκλησιαστικό σχίσμα έγινε αγεφύρωτο. Η Ορθοδοξία έγινε κι αυτή τη φορά η αντιστασιακή ιδεολογία που κρατούσε τους Βυζαντινούς σε αναβρασμό και τους έσπρωχνε να οργανώσουν κινήματα ενάντια στους Λατίνους. Και κάθε φορά που παρουσιαζόταν ευκαιρία, δεν έκρυβαν τα αντιδυτικά και αντιπαπικά αισθήματά τους.

Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Ελλάδας*

Η έκφραση συγγνώμης του Πάπα Ιωάννη-Παύλου Β' προς τους Ορθοδόξους

Για όλες τις παρελθούσες και παρούσες περιστάσεις, όπου τα τέκνα της Καθολικής Εκκλησίας αμάρτησαν με πράξεις και παραλείψεις κατά των ορθοδόξων αδελφών τους, ο Κύριος ας μας χορηγήσει τη συγχώρηση που του ζητούμε. Ορισμένες αναμνήσεις είναι ιδιαίτερα οδυνηρές και ορισμένα γεγονότα του απώτερου παρελθόντος άφησαν μέχρι σήμερα βαθιά τραύματα στα πνεύματα και στις καρδιές του λαού. Αναλογίζομαι τη δραματική άλωση της αυτοκρατορικής πόλεως της Κωνσταντινουπόλεως, η οποία από τόσους μακρούς χρόνους ήταν ο προμαχώνας της χριστιανοσύνης στην Ανατολή. Είναι τραγικό ότι οι επιδρομείς, ξεκινώντας για να εξασφαλίσουν την ελεύθερη πρόσβαση των χριστιανών στους Αγίους Τόπους, εστράφησαν κατά των αδελφών τους στην πίστη.

Από ομιλία του Πάπα Ιωάννη-Παύλου Β' κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα (Μάιος 2001)

Ο «ιεροεξεταστής της Ιβηρικής» Τουρκουεμάδας

Στην Ισπανία, ο διορισμένος από τον Πάπα «ιεροεξεταστής της Ιβηρικής» Τουρκουεμάδας (1420–1498) ξεπέρασε σε θηριωδία όλους τους ομοίους του, εξαποστέλλοντας στις πυρές μέσα σε 18 μήνες 10.220 ανθρώπους και στην αγχώνη 97.361. Καθώς η ιστορία συνεχίστηκε άλλους δύο αιώνες, αν υπολογιστούν κι όσοι έχασαν τη ζωή τους (όχι μόνο σαν μάγοι αλλά και σαν αιρετικοί), προκύπτει ένας φοβερός αριθμός: οι Ισπανοί από είκοσι εκατομμύρια (20.000.000) που ήταν πριν γεννηθεί ο Τουρκουεμάδας, μέσα σε 200 χρόνια απόμειναν μόλις έξι (6.000.000). Ένα ρεκόρ που οι πιο ένθερμοι σύγχρονοι ζηλωτές των πολιτικών διωγμών δεν κατάφεραν να φτάσουν. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στους διωγμούς έχασαν τη ζωή τους περισσότερα άτομα απ' όσα σκοτώθηκαν σ' όλους τους ευρωπαϊκούς πολέμους μέχρι το 1914.

Θόδωρος Καρζής, *Η γυναίκα στο Μεσαίωνα*

Πρακτικά μιας δίκης: οι «μάγισσες του Τρεντίνο»

Για να έχουμε μια πιο άμεση αντίληψη των διαδικασιών και της πρακτικής που χρησιμοποιούσε η Ιερά Εξέταση, ας δούμε με συντομία τα πρακτικά μιας δίκης-παρωδίας που έγινε το 1505 στη Βόρεια Ιταλία, με ηρωίδες και θύματα τις αναφερόμενες σαν «μάγισσες του Τρεντίνο». Η ιστορία άρχισε με τη σύλληψη ενός γυρολόγου, ονόματι Τζιοβάνι ντέλε Πιάτε, που κατηγορήθηκε για μαγεία. Ύστερα από τα κλασικά βασανιστήρια, ο γυρολόγος άρχισε να «ομολογεί» ό,τι του ερχόταν στο κεφάλι: πως είχε γνωρίσει κάποιον παπά, που στην πραγματικότητα ήταν δαίμονας μεταμορφωμένος σε παπά, πως είχε πάει μαζί του σ' ένα βουνό, όπου είχε ορκιστεί ν' αρνηθεί τον Θεό και την Παρθένο Μαρία και να γίνει οπαδός του Διαβόλου, πως γίνονταν νυχτερινές συγκεντρώσεις εχθρών του Θεού κ.λπ. Τον ρώτησαν «ποιοι έπαιρναν

μέρος σ' αυτές τις συγκεντρώσεις» και στην αρχή απάντησε ότι «δεν τους ήξερε». Ύστερα όμως από μερικά ακόμη βασανιστήρια, αρχίζει να λέει διάφορα ονόματα γυναικών, που είχε γνωρίσει περιοδεύοντας στα χωριά για να πουλήσει τηνπραμάτεια του. Την άλλη μέρα πιάνουν καμιά δεκαριά απ' αυτές, τις φέρνουν στο δικαστήριο και τους ζητούν να ομολογήσουν πως είναι μάγισσες. Πρόκειται για αγαθές χωριάτισσες που δεν καταλαβαίνουν τίποτα και συνεχώς επαναλαμβάνουν: «Τι να σας πω; Δεν έχω κάνει κανένα κακό». Τις βάζουν στα βασανιστήρια και τελικά όλες τους αρχίζουν να μιλάνε: η μια «κάποτε έκλε-

ψε ένα καρβέλι», η άλλη πως «ο άντρας της έφερε στο σπίτι ένα κλεμμένο σεντόνι»... Τότε οδηγούν μπροστά τους τον γυρολόγο, που τις κατηγορεί άμεσα για μαγεία και τις εξορκίζει «να πούνε την αλήθεια». Τέλος, η πρώτη απ' όλες, ονόματι Τομαζίνα, σπάει και λέει στους βασανιστές της: «Πέστε μου, τι θέλετε να σας πω και θα το πω!». Αρχίζει τότε η «ομολογία», που καταγράφεται με κάθε λεπτομέρεια στα πρακτικά. Η «ομολογία» συνεχίζεται στον ίδιο περίπου τόνο και με τις υπόλοιπες κατηγορούμενες. Αφού λοιπόν αποδείχτηκε τόσο περίτρανα η ενοχή τους κι έβαλαν μια υπογραφή –παρότι ήταν αγράμματες– κάτω από την κατάθεσή τους, το δικαστήριο τις καταδίκασε σε θάνατο στην πυρά και την επόμενη μέρα τις έκαψαν όλες στην πλατεία.

Θόδωρος Καρζής, *Η γυναίκα στο Μεσαίωνα*

Ο Bernard Gui περιγράφει τις τεχνικές που χρησιμοποιεί στις ανακρίσεις

Ιεροεξεταστής: Θα ορκιζόσασταν ότι ποτέ δεν έχετε διδαχθεί τίποτα αντίθετο από την πίστη που κατέχουμε ως αληθινή;

Κατηγορούμενος: (γίνεται χλωμός) Αν θα έπρεπε να ορκιστώ, ευχαρίστως θα ορκιζόμουν.

Ιεροεξεταστής: Δε ρωτάω αν θα έπρεπε, αλλά αν θα ορκιζόσασταν.

Κατηγορούμενος: Αν με διατάξετε να ορκιστώ, θα ορκιστώ.

Ιεροεξεταστής: Δε σας αναγκάζω να ορκιστείτε, γιατί, εφόσον απαγορεύονται οι όρκοι, θα

μεταφέρετε την αμαρτία σε μένα που σας ανάγκα-
σα. Αλλά, εάν ορκιστείτε, θα το ακούσω.

Κατηγορούμενος: Γιατί θα πρέπει να ορκιστώ, αν
δεν με διατάζετε να το κάνω;

Ιεροεξεταστής: Έτσι ώστε να μπορέσετε να αφαι-
ρέσετε την υποψία ότι είστε αιρετικός.

Κατηγορούμενος: Κύριε, δεν ξέρω τι πρέπει να
κάνω, εάν δεν μου πείτε.

Ιεροεξεταστής: Αν έπρεπε να ορκιστώ εγώ, θα σή-
κωνα το χέρι μου και θα άνοιγα τα δάχτυλά μου
και θα έλεγα: «Βοήθησέ με Θεέ, δεν έχω ποτέ δι-
δαχθεί αίρεση και ποτέ δεν πίστεψα κάτι αντίθετο
από την αληθινή πίστη». [...]

Αν κάποιος συναινεί να ορκιστεί ότι δεν είναι αι-
ρετικός, του λέω: «Εάν θέλεις να ορκιστείς για να
αποφύγεις τον πάσσαλο, ένας όρκος δεν είναι αρ-
κετός για μένα· ούτε δέκα ούτε εκατό ούτε χίλιοι,
αλλά θα ζητήσω αμέτρητους όρκους. Επιπλέον, αν
έχω, όπως υποθέτω, μάρτυρες κατηγορίας ενα-
ντίον σου, οι όρκοι σου δε θα σε σώσουν από το
να καείς. Θα σπιλώσεις μόνο τη συνείδησή σου,
χωρίς να αποφύγεις τον θάνατο. Αλλά, εάν απλά ομολογήσεις το λάθος σου, ίσως βρεις το
έλεος. Κάτω από αυτό το αίσθημα του φόβου, έχω δει κάποιες ομολογίες.

Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*

✠ **Ο Bernard Gui ήταν Ιεροεξεταστής στην Τουλούζη το διάστημα 1307-1323. Η μεσαιωνική
Ιερά Εξέταση είχε θεσπιστεί κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Πάπα Γρηγόριου ΙΧ (1227-
1241).**

Μεταρρύθμιση και Αντιμεταρρύθμιση: Από την κριτική στον φανατισμό

Απόσπασμα από την απολογία του Λουθήρου (18 Απριλίου 1521)

Πρέπει, ύστερα από όσα είπα, να είναι σαφές ότι βασά-
νισα τη σκέψη μου και στάθμισα με αρκετή επιμέλεια
τα δεινά και τους κινδύνους, την ταραχή και τη διχόνοια,
που έχουν προκληθεί εξαιτίας της διδαχής μου σε ολό-
κληρο τον κόσμο. Για μένα όμως, είναι το πιο ευχάριστο
να βλέπω πως, γύρω από τον λόγο του Θεού, γεννιέται
ταραχή και διχόνοια· γιατί αυτή ακριβώς είναι η πορεία,
η οδός και η έκβαση, που ταιριάζει με τον λόγο του Θεού.
Όπως λέει ο Χριστός, «οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ
μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ» (Μαθ. 10, 34-35).

Παναγιώτης Κανελλοπούλος, *Ιστορία του Ευρωπαϊκού
πνεύματος*

Η δικαιολογία για τη σφαγή της Νύχτας του Αγίου Βαρθολομαίου, Ανώνυμος καθολικός χρονογράφος (1581)

Επειδή ο διάβολος δεν αφήνει ποτέ τους άπιστους αιρετικούς σε ησυχία, συνωμότησαν σε πόλεις (όπως το Παρίσι, η Ρουέν, η Ορλεάνη, η Λυόν, η Τουλούζη και άλλες μεγάλες πόλεις) να ξαφνιάσουν τους καθολικούς χριστιανούς και να τους σκοτώσουν όλους. Ο βασιλιάς έλαβε γνώση αυτής της συνωμοσίας κατά το τέλος του 1572, και τότε, θεωρώντας ότι πρέπει να καταστείλει αυτή την απόπειρα, έστειλε διαταγές σε όλες τις πόλεις να ερευνήσουν για την εξακρίβωση της αλήθειας. Όταν αποκαλύφθηκε ότι ήταν αλήθεια, για να αποφύγει το κόστος των εκτελέσεων –που, διαφορετικά, θα έπρεπε να πληρώσει– διέταξε να οδηγούνται στο θάνατο οι Ουγενότοι σε όλες τις πόλεις της Γαλλίας, όπου μπορούσαν να συλληφθούν.

Philip Benedict, *The saint Bartholomew's massacres in the provinces*, *The Historical Journal*

Η Σύνοδος του Τρέντο

Το Συμβούλιο του Τρέντο υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα στην ιστορία της Εκκλησίας. Ο κύριος σκοπός της σύγκλησής του ήταν ο επαναπροσδιορισμός των δογμάτων της καθολικής πίστης και μερικά από τα βήματα που έγιναν προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξαν αξιοσημείωτα. Το Συμβούλιο διακήρυξε την εμμονή του σε όλα τα δόγματα που αμφισβητήθηκαν από τους προτεστάντες μεταρρυθμιστές, χωρίς καμία

εξαίρεση. Επιπλέον, όχι μόνο υποστηρίχτηκε απερίφραστα η εξουσία του Πάπα σε κάθε επίσκοπο και κάθε ιερωμένο αλλά εκφράστηκε κατηγορηματικά η ανωτερότητα της εξουσίας του, ακόμα και σε σχέση με εκείνη του εκκλησιαστικού συμβουλίου. Με τον τρόπο αυτό, επανεπιβεβαιώθηκε έντονα η μονοκρατορική διάρθρωση της Εκκλησίας. Το Συμβούλιο του Τρέντο επαναβεβαίωσε την πίστη της Εκκλησίας στο δόγμα της άφεσης των αμαρτιών που πυροδότησε τη λουθηρανή εξέγερση, αν και καταδίκασε τα πιο κραυγαλέα σκάνδαλα που είχαν συνδεθεί με την πώληση συγχωροχαρτιών. Το νομοθετικό έργο του Τρέντο δεν περιορίστηκε σε δογματικά ζητήματα, αλλά προνόησε επίσης για την εξάλειψη της διαφθοράς και την ενίσχυση της Εκκλησίας επάνω στο ποίμνιό της. Προς το τέλος των εργασιών του, το Συμβούλιο υιοθέτησε τη λογοκρισία των βιβλίων, για να εμποδίσει τις αιρετικές ιδέες να διαφθείρουν τις συνειδήσεις των πιστών. Διορίστηκε έτσι μια επιτροπή, για να συντάξει έναν κατάλογο γραπτών που δεν έπρεπε να διαβάζονται, τον περιβόητο Index.

Edward Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία*

Τρία άρθρα από το 3ο κεφάλαιο της Διακήρυξης του Ουεστμίνστερ (1647)

Άρθρο 3: Αποφάσισε ο Κύριος να αποκαλυφθεί η δόξα Του, διότι μερικοί άνθρωποι και άγγελοι προορίζονται για την αιώνια ζωή, ενώ όλοι οι άλλοι είναι εκ των προτέρων καταδικασμένοι στον αιώνιο θάνατο.

Άρθρο 5: Όσοι άνθρωποι είναι προορισμένοι να ζήσουν, επιλέχθηκαν –πριν ο Κύριος δημιουργήσει τον κόσμο– αποκλειστικά και μόνο από τη χάρη και την αγάπη Του, χωρίς η πίστη ή τα καλά τους έργα να αποτελούν όρους ή αιτίες που Τον ώθησαν σε αυτό.

Άρθρο 7: Τους υπόλοιπους ανθρώπους ο Κύριος θεώρησε σωστό, σύμφωνα με την ανεξιχνίαστη απόφαση της Θελήσεώς Του, να τους καταδικάσει σε ατίμωση και δάκρυα για τις αμαρτίες τους, ώστε να δοξαστεί η Θεία Δικαιοσύνη Του.

Η προτεσταντική θεολογία και το πεπρωμένο της δυστυχίας

Το να παραπονιούνται οι καταδικασμένοι για τη μοίρα τους, θα ήταν το ίδιο σαν να γκρίνιαζαν τα ζώα επειδή δε γεννήθηκαν άνθρωποι. Το μόνο που ξέρουμε είναι ότι ένα μέρος της ανθρωπότητας έχει σωθεί· το υπόλοιπο είναι καταδικασμένο. Αν υποθέσουμε πως η ανθρωπινή αξία ή ενοχή παίζει κάποιο ρόλο στον καθορισμό αυτού του πεπρωμένου, θα ήταν σαν να πιστεύαμε πως οι απόλυτα αδέσμευτες και προαιώνιες αποφάσεις του Θεού μπορούν να μεταβληθούν κάτω από την ανθρωπινή επίδραση –και αυτό θα ήταν μια παράλογη αντινομία.

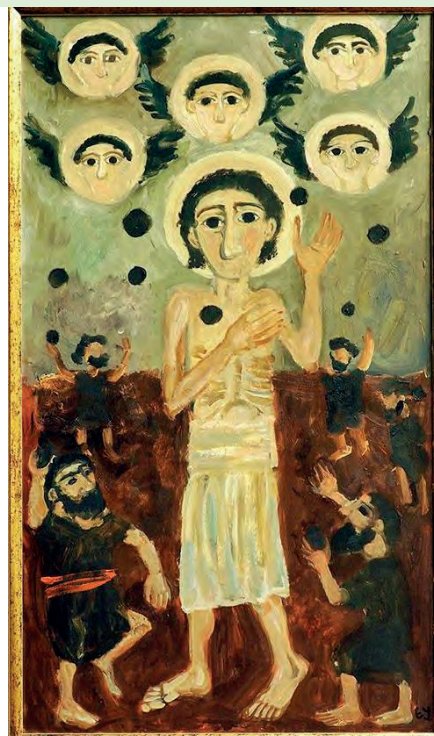
Max Weber, *Η προτεσταντική Ηθική και το πνεύμα του Καπιταλισμού*

Ο φανατισμός και η βία ως παρέκκλιση από το χριστιανικό ήθος

Ο φανατισμός ως εμμονή

Ο φανατισμός, ως διαστροφικό ψυχικό φαινόμενο, απειλεί την ψυχή του καθενός. Ριζώνει στο άγχος και στην αλαζονεία. Ο φανατικός έχει συχνά την ψύχωση της συνωμοσίας! Μάλιστα, μια μορφή απελπισμένης αλαζονείας μπορεί να οδηγήσει τον καθένα να πεισθεί ότι είναι ο μόνος που μένει στην αλήθεια, μian αλήθεια την οποία απολυτοποιεί, και την οποία κατέχει. Οποιοσδήποτε δε συμφωνεί μαζί του είναι όργανο δαιμονικών δυνάμεων. Ο φανατικός είναι συχνά ένα ον αβέβαιο, ανήσυχο, αποδιοργανωμένο, που ισορροπεί όπως όπως χάρη σε μια περίπου αιμομικτική προσκόλληση στην αλήθεια του. Δε θέλει να βλέπει παρά μόνο κακές διαφορές, νεύρωση των «μικρών διαφορών» έλεγε ο Φρόυντ· θεωρεί πως εκείνος που διαφωνεί μαζί του σε ένα σημείο, έστω και δευτερεύον, έχει άδικο σε όλα και για όλα. Ορισμένες λέξεις, που αγνοεί την πραγματική τους αξία, τον κάνουν μανιακό.

Olivier Clément, *Η αλήθεια ελευθερώσει υμάς*

Ο φανατισμός δεν μπορεί να επικαλείται τον Θεό

Θεωρώ τον θρησκευτικό φανατισμό ως παρέκκλιση του γνήσιου θρησκευτικού βιώματος. Ο φανατισμός αυτός, που συχνά εξελίσσεται σε μισαλλοδοξία, αναπτύσσεται είτε από σπέρματα θρησκευτικού τύπου είτε από μη θρησκευτικές ρίζες, όπως από παράγοντες πολιτικούς, εθνικιστικούς, που ζητούν να χρησιμοποιήσουν τη θρησκεία για άλλες επιδιώξεις.

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος, *συνέντευξη στην εφημερίδα Μακεδονία*

Ο φανατισμός ως παραλογισμός

Αυτοί οι άνθρωποι, οι φανατικοί, είναι πεισμένοι ότι το άγιο πνεύμα που τους διαπνέει βρίσκεται πάνω από τους νόμους και ότι ο ενθουσιασμός τους είναι ο μόνος νόμος στον οποίο πρέπει να υπακούουν. Τι να απαντήσεις σε έναν άνθρωπο, ο οποίος σου λέει ότι προτιμάει να υπακούει στον Θεό παρά στους ανθρώπους και ότι, συνεπώς, είναι σίγουρος ότι κερδίζει τον παράδεισο αν σε σφάξει;

Πασκάλ Μπρυκνέρ, *άρθρο στην ιταλική εφημερίδα Il Sole 24 ore*

Η αγάπη «έξω βάλλει τον φόβο»

Ο Πανάγιος Τάφος του Χριστού μάς καλεί να αποβάλουμε έναν ακόμη φόβο, τον πλέον ίσως διαδεδομένο στον σύγχρονο κόσμο μας: τον φόβο του άλλου, του διαφορετικού, του αλλόπιστου, του αλλόθρησκου, του ετεροδόξου. Οι φυλετικές και κάθε είδους διακρίσεις επικρατούν ακόμη σε πολλές σύγχρονες κοινωνίες μας και, το χειρότερο όλων, διαπερνούν συχνά και αυτόν τον θρησκευτικό βίο των ανθρώπων. Ο θρησκευτικός φανατισμός απειλεί ήδη την ειρήνη σε πολλές περιο-

χές της γης, όπου και αυτό το ίδιο το δώρο της ζωής θυσιάζεται στον βωμό της μισαλλοδοξίας. Μπροστά σε αυτή την κατάσταση το μήνυμα του ζωοδόχου τάφου είναι επείγον και σαφές: αγαπήστε τον άλλο, τον διαφορετικό, τον αλλόπιστο, τον ετερόδοξο ως αδελφό. Το μίσος οδηγεί στον θάνατο, η αγάπη «έξω βάλλει τον φόβο» (Α' Ιω. 4, 18) και οδηγεί στη ζωή.

Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, *δήλωση στο πλαίσιο κοινού προσκυνημάτων με τον Πάπα Φραγκίσκο στον Πανάγιο Τάφο (Ιεροσόλυμα, Μάιος 2014)*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Καταιγισμός ιδεών μετά την ανάγνωση στιγμιότυπων από το Σχίσμα.
- ✚ Αφήγηση γεγονότων από τη μεριά των Ορθοδόξων ή των Λατίνων σχετικά με το Σχίσμα.

- ✚ Ανάλυση διαστάσεων του Σχίσματος, των Σταυροφοριών και της Ιεράς Εξέτασης.
- ✚ Επίλυση προβλήματος: Το πρωτείο και το αλάθητο του Πάπα σήμερα.
- ✚ Σχεδιάστε σε χαρτόνι ένα πίνακα με τα κυριότερα ιστορικά γεγονότα του Σχίσματος των Εκκλησιών και της μετέπειτα πορείας του χριστιανισμού στην Ευρώπη. Σημειώστε με διαφορετικά χρώματα τις χρονολογίες και τα γεγονότα, βάζοντας διακριτικά στοιχεία που να θυμίζουν το κάθε γεγονός. Παρουσιάστε τον στην τάξη.
- ✚ Χωριστείτε σε δύο ομάδες και δραματοποιήστε τις συνέπειες του Σχίσματος. Στο τέλος, κρίνετε τις ελλείψεις σας.
- ✚ Καρέκλες αφήγησης: Ένας σταυροφόρος αφηγείται τις εντυπώσεις του από το ταξίδι του στην Ανατολή. Ένας χριστιανός της Πόλης αφηγείται τις μέρες της Άλωσης. Ένας μουσουλμάνος της Συρίας αφηγείται την εμπειρία του από τις μέρες των Σταυροφοριών.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος και Καρδινάλιος Ουμβέρτος.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Μαρτίνος Λούθηρος.

III. Διάσπαση και αντιπαλότητα σε διάφορες θρησκείες

Ιουδαϊσμός: Διάσπαση Ισραηλιτών και Σαμαρειτών την εποχή της Βίβλου

Προκαταλήψεις και αποκλεισμοί στα χρόνια του Χριστού

Ο κατευθείαν δρόμος μεταξύ Ιουδαίας και Γαλιλαίας περνούσε μέσα στη Σαμάρεια, βόρεια της Ιουδαίας. Και όμως κανένας Ιουδαίος ή Γαλιλαίος δεν έπαιρνε ποτέ το δρόμο αυτό. Οι Σαμαρείτες δεν ήταν γνήσιοι Ισραηλίτες, αλλά λαός μεικτός από Εβραίους και ξένους. Από το ανακάτωμα των διαφόρων φυλών, όσο και από τη μακρινή τους διαμονή στη Βαβυλώνα, οι Σαμαρείτες είχαν χάσει πολλή από την αποκλειστικότητα των άλλων Εβραίων και είχαν φέρει στον τόπο τους συνήθειες ξένες, που ερέθιζαν και εξόργιζαν τους ομόθρησκούς των. Όλες οι άλλες φυλές της Παλαιστίνης τούς περιφρονούσαν και τους μισούσαν τόσο, ώστε Ιουδαίοι και Γαλιλαίοι, πηγαίνοντας οι μεν στους δε, προτιμούσαν να κάνουν μεγάλο αλλόγυρο και να περάσουν από την Περσία, πέρα από τον Ιορδάνη, παρά να διαβούν από τη Σαμάρεια. [...] Ο Ιησούς, που δε συμμερίζονταν καθόλου το αδικαιολόγητο μίσος των συντοπιτών του για τους Σαμαρείτες, από τη βόρεια Ιουδαία όπου βρίσκονταν, τράβηξε κατά τη Γαλιλαία, περνώντας από τη Σαμάρεια.

Πηνελόπη Δέλτα, *Η ζωή του Χριστού*

Ισλάμ: Σουνίτες και Σιίτες. Η εμφύλια διαμάχη για τη διαδοχή

Σουννίτες και Σιίτες: οι δύο κλάδοι του Ισλάμ

Θεμελιώδης διαφορά μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών αποτελεί το θέμα του αρχηγού της μουσουλμανικής κοινότητας, του διαδόχου του Μωάμεθ. Για τους Σιίτες ο ηγέτης των μουσουλμάνων πιστών έπρεπε να είναι απόγονος του Προφήτη, εξ ου και η προσκόλλησή τους στην οικογένεια του Αλή και της γυναίκας του Φατιμά, η οποία ήταν κόρη του Μωάμεθ. Για τους

Σουνίτες ο διάδοχος του Μωάμεθ θα ήταν ο χαλίφης με κύριο έργο του τη διακυβέρνηση της κοινότητας, ενώ για τους Σίιτες έπρεπε να είναι ο ερμηνευτής του θείου μηνύματος. Το όλο πρόβλημα συναρτάται αφενός με τα αναγκαία προσόντα του ηγέτη και αφετέρου με το βαθύτερο νόημα της θρησκευτικής αυθεντίας. Οι Σουνίτες θεωρούν ως βασικό θρησκευτικό ρόλο του χαλίφη την προστασία και εφαρμογή του μουσουλμανικού νόμου, της σαρίας, ενώ οι Σίιτες βλέπουν ως έργο του διαδόχου ένα λειτούργημα περισσότερο πνευματικό.

Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος Γιαννουλάτος, *Ισλάμ, Θρησκευτιολογική επισκόπησις*

Ποιος πρέπει να κυβερνά την ισλαμική κοινότητα;

Πρόκειται για το ερώτημα «ποιος πρέπει να κυβερνά την ισλαμική κοινότητα, ο χαλίφης των Σουνιτών ή ο ιμάμης των Σιιτών;». Οι Σουνίτες πιστεύουν ότι μετά τον θάνατο του Μωάμεθ δε θα υπάρξει άλλος προφήτης. Συνεπώς, πνευματικός και χαρισματικός αρχηγός, όπως ήταν ο Μωάμεθ, δεν υπάρχει πια. Ο χαλίφης, ο «διάδοχος» του Μωάμεθ, είναι μόνο ο αρχηγός και ο προστάτης της πίστης και των πιστών, αλλά όχι και ο χαρισματικός αρχηγός ο οποίος μπορεί να ερμηνεύει

αλάνθαστα το Κοράνιο. Αντίθετα οι Σίιτες συμφωνούν βέβαια ότι μετά τον Μωάμεθ δε θα υπάρξει άλλος προφήτης. Δέχονται όμως ότι ο Μωάμεθ είχε χρίσει χαλίφη τον εξάδελφό του και γαμπρό του Αλή και του είχε δώσει μια χαρισματική εξουσία, που λέγεται Ουαλάγια ή Βιλάγια. Ενώ ο χαλίφης των Σουνιτών δεν έχει χαρισματική αλλά μόνον πολιτική εξουσία, ο ιμάμης των Σιιτών έχει και τις δύο εξουσίες, την πολιτική και την πνευματική. Έτσι οι Σίιτες δε δέχονται τους χαλίφες και στη θέση τους τοποθετούν τους δικούς τους Ιμάμες ως θρησκευτικούς και πολιτικούς μαζί αρχηγούς, οι οποίοι όμως θεωρούνται χαρισματικοί, αναμάρτητοι και αλάνθαστοι και χάρη στη θεία έμπνευση έχουν τη δυνατότητα να γνωρίζουν τη βαθύτερη έννοια της αποκάλυψης και να ερμηνεύουν αυθεντικά και αλάνθαστα το Κοράνιο.

Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, *Το Ισλάμ ως θρησκεία*

Ινδοϊσμός. Αντιπαλότητα ανάμεσα στις κάστες

Τα δύο είδη των καστών

Στην ινδική κοινωνία οι κάστες διαίρουνται σε εκείνες που βασίζονται στην κοινωνική τάξη γνωστές ως «Βάρνα» και σε εκείνες που βασίζονται στη γέννηση και αναφέρονται στα οικογενειακά επαγγέλματα, που είναι γνωστές ως «Τζατί». Ωστόσο, και οι δεύτερες συνδέονται με τις κοινωνικές τάξεις. Οι υπάρχουσες κάστες είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών αλλαγών που ξεκίνησαν στα μέσα του 19ου αιώνα και ενισχύθηκαν από τη βρετανική αποικιοκρατία, που είχε δώσει ορισμένα προνόμια σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες.

Βάρνα

Η λέξη «Βάρνα» σημαίνει χρώμα. Το σύστημα βασίζεται στην αρχαία ινδουιστική φιλοσοφία και κατηγοριοποιεί τους Ινδούς σε 4 βασικές κοινωνικές τάξεις.

- ✿ Οι Βραχμάνοι είναι κληρικοί ή δάσκαλοι με καθήκοντα την ανάγνωση και τη διδασκαλία των ιερών βιβλίων.
- ✿ Οι Ξατρίγιας είναι άρχοντες και πολεμιστές.
- ✿ Οι Βαϊσίγιας είναι τεχνίτες και καλλιτέχνες.
- ✿ Οι Σούντρα είναι εργάτες και υπάλληλοι.

Οι άνθρωποι που δεν έχουν γεννηθεί σε κάποια από τις παραπάνω βάρνα αποκαλούνται «Ανέγγιχτοι» (ινδ. «Ντάλιτ»). Είναι εκείνοι που ζουν στο κοινωνικό περιθώριο.

Τζατί

Κάποιοι κοινωνιολόγοι θεωρούν ότι η διαφοροποίηση με γνώμονα το επάγγελμα οδήγησε στη δημιουργία μικρότερων καστών. Η λέξη «Τζατί» σημαίνει γέννηση. Σε αυτές τις κάστες η κοινωνική ανέλιξη είναι εφικτή, αν και υπήρχαν αυστηρά μέτρα, όπως οι οικογενειακοί περιορισμοί στην αρχαία Ινδία που δύσκολα μπορούσε κανείς να ξεπεράσει. Ανάλογα με την κοινωνική εξέλιξη διαμορφώθηκαν και οι κάστες Τζατί. Στην εποχή προ της ανεξαρτησίας, οι φτωχοί μπορούσαν να ανεληχθούν μόνο στις κάστες Τζατί και όχι από τις Βάρνα.

Ποια είναι η κοινωνική επίδραση του συστήματος των καστών

Το σύστημα των καστών καθορίζει την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της κοινωνίας, σε ό,τι αφορά τις διαφορετικές θέσεις που καταλαμβάνουν στην κοινωνική ιεραρχία. Ωστόσο υπάρχουν περιορισμοί. Κοινωνικοί δεσμοί: οι ανώτερες κάστες δεν μπορούσαν να έχουν επαφή με τις χαμηλότερες. Γεωγραφικοί διαχωρισμοί: οι ανώτερες κάστες ζουν στα αστικά κέντρα, ενώ οι χαμηλότερες ζουν στην περιφέρεια. Οι πλούσιες και ανώτερες ομάδες εκμεταλλεύονται τις φτωχές. Η Ινδία έχει βιώσει συχνά το φαινόμενο της κοινωνικής βίας που συνδέεται με τις κάστες.

Τρεις χιλιάδες χρόνια πόνου για τους Ντάλιτ

Οι Ντάλιτ ή «Ανέγγιχτοι» πέφτουν θύματα κάθε είδους διακρίσεων. Δεν τους επιτρέπεται να φορούν παπούτσια ή να περιμένουν στη στάση του λεωφορείου. Δεν μπορούν να λάβουν αλληλογραφία στο σπίτι τους. Δέχονται επιθέσεις και προσβολές. Τα παιδιά τους κάθονται χωριστά από τους συμμαθητές τους στο σχολείο. Ο λόγος για τα 167 εκατομμύρια Ντάλιτ που ζουν στην Ινδία, τη μεγαλύτερη δημοκρατία στον κόσμο. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε πρόσφατα ψήφισμα για την προστασία των δικαιωμάτων αυτών των ανθρώπων. Κάθε μία ώρα ένας στους δύο Ντάλιτ δέχεται επίθεση. Κάθε μέρα τρεις γυναίκες πέφτουν θύματα βιασμού.

Κάθε μία ώρα δεκατρείς Ντάλιτ δολοφονούνται. Ποιοι είναι όμως οι «Ανέγγιχτοι»; Περίπου 167 εκατομμύρια άνθρωποι στην Ινδία γεννήθηκαν έξω από το ινδουιστικό σύστημα των τεσσάρων βάρνα. Τους ονομάζουν «Ανέγγιχτους», παρόλο που οι ίδιοι προτιμούν τη λέξη *Ντάλιτ*, που σημαίνει θρυμματισμένοι άνθρωποι. Αν κάποιος Ντάλιτ αγγίξει κάποιον από ανώτερη κάστα, ο τελευταίος πιστεύει ότι έχει μολυνθεί και υπόκειται σε μια σειρά τελετουργίες προκειμένου να εξαγνιστεί. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι Ντάλιτ να πέφτουν θύματα κοινωνικού αποκλεισμού, εκμετάλλευσης, βίας και αδικίας. Οι Ντάλιτ έχουν επίσης περιορισμένη πρόσβαση σε εδάφη, στην εργασία, την εκπαίδευση και την ιατρική περίθαλψη. Αν και νομικά (το 1950) καταργήθηκε το σύστημα των καστών στην Ινδία και υπάρχουν μερικά ινδουιστικά σχολεία στα οποία δεν παρουσιάζονται διακρίσεις, η μεγαλύτερη δημοκρατία στον κόσμο δεν έχει καταφέρει μέχρι σήμερα, 3.000 χρόνια μετά, να διασφαλίσει τα θεμελιώδη δικαιώματα των Ντάλιτ και να προστατεύσει τον πληθυσμό της.

Πηγή: <http://www.europarl.europa.eu>

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ✿ Δύο κλάδοι του Ισλάμ: Ανάλυση διαστάσεων (Dimensional Analysis): Ανίχνευση-ανάδειξη θεμελιωδών διαστάσεων του ζητήματος (με βάση τα ερωτήματα: Τι; Πού; Πότε; Πόσο; Πόσο σοβαρά;).
- ✿ Καρέκλα αφήγησης ή Δραματοποίηση: ένας Ντάλιτ αφηγείται.
- ✿ Έρευνα για περιπτώσεις σύγχρονων θρησκευτικών συγκρούσεων και διασπάσεων.
- ✿ Μελέτη περίπτωσης: Μαχάτμα Γκάντι και η πρόταση της «μη βίας».

IV. Το αίτημα των Θρησκειών για ειρήνη και καταλλαγή

Να αναγγείλουμε το γεγονός της συμφιλίωσης

Β' Κορ 5, 17-20

Έτσι, όποιος ανήκει στον Χριστό είναι μια καινούρια δημιουργία. Τα παλιά πέρασαν· όλα έχουν γίνει καινούρια. Κι όλα αυτά προέρχονται από τον Θεό, που μας συμφιλίωσε μαζί του διά του Χριστού, και ανέθεσε σ' εμάς να υπηρετήσουμε στο έργο της συμφιλίωσης. Δηλαδή, ο Θεός ήταν αυτός που στο πρόσωπο του Χριστού συμφιλίωσε τον κόσμο μαζί του, χωρίς να καταλογίσει στους ανθρώπους τα παραπτώματά τους, κι επίσης ανέθεσε σ' εμάς να αναγγείλουμε το γεγονός της συμφιλίωσης. Εμείς ενεργούμε σαν πρεσβευτές του Χριστού. Μέσα απ' τα δικά μας λόγια είναι σαν να σας παρακαλεί ο Θεός. Στο όνομα του Χριστού, σας παρακαλούμε, συμφιλιωθείτε με τον Θεό!

Γαλ 3, 26

Είστε, λοιπόν, όλοι παιδιά του Θεού, αφού πιστεύετε στον Ιησού Χριστό. Κι αυτό, γιατί όσοι βαπτιστήκατε στο όνομα του Χριστού, έχετε ντυθεί τον Χριστό. Δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, δεν υπάρχει δούλος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα· όλοι σας είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό.

Εκπρόσωποι Θρησκειών προσεύχονται για την ειρήνη: Ασίζη 1986

Στις 27 Οκτωβρίου του 1986, στην Ασίζη της Ιταλίας, έλαβε χώρα, με πρωτοβουλία του Πάπα Ιωάννη-Παύλου Β', η «Παγκόσμια ημέρα Προσευχής για την Ειρήνη» με αφορμή τη διακήρυξη «του Διεθνούς Έτους της Ειρήνης» από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Στη συνάντηση έλαβαν μέρος 160 εκπρόσωποι θρησκειών και προσευχήθηκαν όλοι μαζί «για την ειρήνη του κόσμου».

«Υπάρχει κάτι που μας ενώνει» (Ασίζη 1986)

Για πρώτη φορά στην ιστορία, έχουμε συγκεντρωθεί από κάθε μεριά, Χριστιανικές Εκκλησίες και εκκλησιαστικές κοινότητες και παγκόσμιες Θρησκείες, σε αυτόν τον ιερό τόπο, που είναι αφιερωμένος στον Άγιο Φραγκίσκο, για να ομολογήσουμε μπροστά σε όλο τον κόσμο, καθένας σύμφωνα με τις δικές του θρησκευτικές πεποιθήσεις, την υπερβατική ποιότητα της ειρήνης. Η μορφή και το περιεχόμενο των προσευχών μας είναι πολύ διαφορετικά, όπως έχουμε δει, και δεν μπορεί να υπάρξει ζήτημα μείωσής τους σε ένα είδος κοινού παρονομαστή. Πράγματι, μέσα από αυτή τη διαφορετικότητα, ίσως έχουμε ανακαλύψει εκ νέου ότι, όσον αφορά στο πρόβλημα της ειρήνης και τη σχέση της με τις θρησκευτικές μας αρχές, υπάρχει κάτι που μας ενώνει. Οι προκλήσεις για την ειρήνη, όπως τις κατανοεί σήμερα κάθε ανθρωπινή συνείδηση, είναι το πρόβλημα της εύλογης ποιότητας ζωής για όλους, το πρόβλημα της

επιβίωσης για την ανθρωπότητα, το πρόβλημα της ζωής και του θανάτου. Ενόψει ενός τέτοιου προβλήματος, δύο πράγματα φαίνεται να έχουν υπέρτατη σημασία· και είναι κοινά για όλους μας. Το πρώτο είναι η εσωτερική επιτακτική ανάγκη της ηθικής συνείδησης, που μας ωθεί να σεβόμαστε, να προστατεύουμε και να προωθούμε την ανθρώπινη ζωή, από τη γέννηση μέχρι τον θάνατο, για τα άτομα και τους λαούς, αλλά κυρίως για τους αδύναμους, τους άπορους, τους κατεστραμμένους· η επιτακτική ανάγκη να ξεπεράσουμε τον εγωισμό, την απληστία και το πνεύμα της εκδίκησης.

Το δεύτερο είναι η πεποίθηση, ότι η ειρήνη πηγαίνει πολύ πιο πέρα από την

ανθρώπινη προσπάθεια, ιδιαίτερα στην παρούσα δύσκολη κατάσταση του κόσμου μας, και ως εκ τούτου, ότι η πηγή για την υλοποίησή της πρέπει να αναζητηθεί σε αυτήν την Πραγματικότητα που βρίσκεται πέρα από όλους μας. Αυτός είναι ο λόγος που ο καθένας από εμάς προσεύχεται για την ειρήνη. Ακόμα κι αν, ανάλογα με τις θρησκευτικές μας πεποιθήσεις, πιστεύουμε διαφορετικά πράγματα για τη σχέση αυτής της Πραγματικότητας με το δώρο της ειρήνης, όλοι μας επιβεβαιώνουμε ότι υπάρχει μια τέτοια σχέση.

Ομιλία του Πάπα Ιωάννη-Παύλου Β΄ προς τους αντιπροσώπους Χριστιανικών Εκκλησιών, Εκκλησιαστικών Κοινοτήτων και Παγκόσμιων Θρησκειών, στη Βασιλική του Αγίου Φραγκίσκου, 27 Οκτωβρίου 1986

Το αίτημα της διαθρησκευτικής εκπαίδευσης

Θρησκευτική ετερότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση: ένα βοήθημα για τα σχολεία

«Διαθρησκευτικός, -ή, -ό»: πλευρές της θρησκείας και της άσκησης των θρησκευτικών καθηκόντων που διατρέχουν ή βρίσκονται ανάμεσα σε διαφορετικές θρησκευτικές παραδόσεις. Για μεγάλο διάστημα, η θρησκευτική διάσταση στην εκπαίδευση είχε παραμεληθεί, εξαιτίας του προβλήματος εξεύρεσης κοινής βάσης. Με το να εστιάζουν στη θρησκευτική ετερότητα, κυρίως ως πρόβλημα παρά ως εμπλουτισμό, οι πολιτικοί μάλλον μεγεθύνουν παρά λύνουν τις δυσκολίες. Δεν μπορεί κάποιος να επιληφθεί της πολιτισμικής ετερότητας, χωρίς να συμπεριλάβει τη θρησκεία. Η θρησκευτική ετερότητα, ως μέρος της παιδείας για τη Δημοκρατία, είναι επίσης μέρος του κοινού ενδιαφέροντος των ερευνητών της θρησκευτικής εκπαίδευσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στην προσέγγιση που επελέγη για τη διαπολιτισμική μάθηση μέσω της πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Intercultural Learning T-kit 2000), έχει ορισθεί ως καθήκον η δημιουργία θετικού περιβάλλοντος για τη διαπολιτισμική και διαθρησκευτική εκπαίδευση (The religious dimension of intercultural

education 2004). Το σχολικό περιβάλλον περιλαμβάνει το επίπεδο της πολιτικής, της σχολικής διοίκησης, της διεύθυνσης και της διαχείρισης του σχολείου, της κατασκευής και του συντονισμού των αναλυτικών προγραμμάτων, και της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών. Εκτός εκπαιδευτικού συστήματος, σημαντικοί εταίροι για τη δημιουργία ενός τέτοιου περιβάλλοντος μάθησης είναι επίσης οι γονείς, οι θρησκευτικές κοινότητες, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και οι κοινωνικοί οργανισμοί.

Θρησκευτική ετερότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση: ένα βοήθημα για τα σχολεία.
Επιμέλεια: John Keast. Επιμέλεια ελληνικής έκδοσης: Άγγελος Βαλλιανάτος, Συμβούλιο της Ευρώπης, 2007

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ✿ Παιχνίδι ρόλων με θέμα «Η δίκη της θρησκευτικής βίας».
- ✿ Γράφοντας ένα γράμμα στους θρησκευτικούς ηγέτες του κόσμου για την ειρήνη και την καταλλαγή.
- ✿ Project: Η θρησκεία εργαλείο πρόκλησης διχασμών ή συμφιλίωσης;
- ✿ Οργάνωση «συνεδρίου τάξης» με θέμα «Θρησκευτική διαφοροποίηση και νέοι: Από τη χρήση βίας στην ειρηνική συνύπαρξη».
- ✿ Μουσικό εργαστήριο: Σύνθεση με θέμα το αποστολικό λόγιο στη Β΄ Κορ, 5, 17-20.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Ορθοδοξία και Νέος Ελληνισμός

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης οι συνθήκες ζωής των χριστιανών άλλαξαν δραματικά. Κατά τη δύσκολη για το Γένος περίοδο της τουρκοκρατίας, η ορθόδοξη Εκκλησία, με επικεφαλής τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, θα διαδραματίσει τον σημαντικότερο ρόλο στη διατήρηση της μνήμης και της ταυτότητας των Ελλήνων, συμβάλλοντας στην παιδεία και τον πολιτισμό και εμπνέοντας πάντα στις ψυχές των ανθρώπων την αγάπη για την ελευθερία της πατρίδας. Στόχος μας στη θεματική αυτή ενότητα είναι να ανακαλύψουμε και να αξιολογήσουμε αυτή τη συνεισφορά, να φωτίσουμε τη ζωή και το έργο συγκεκριμένων προσώπων του Νεότερου Ελληνισμού, να ανακαλύψουμε την ομορφιά και την αξία του λαϊκού πολιτισμού μας που διασώζει τη συνέχεια της πολιτισμικής μας ταυτότητας και να κατανοήσουμε τις εντάσεις που σφράγισαν την ιστορική διαδρομή της Ελλαδικής Εκκλησίας κατά τους τελευταίους αιώνες και καθόρισαν τις σχέσεις της με το Νεοελληνικό κράτος και τον λαό.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Μετά την Άλωση της Πόλης

✚ Ενορίες και κοινότητες: Μνήμη και ταυτότητα στη μεταβυζαντινή περίοδο

✚ Εξισλαμισμός και νεομάρτυρες

Νεομάρτυς Μιχαήλ Πακνανάς ο Κηπουρός

Νεομάρτυς Κυράννα

Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄

✚ Εκκλησία και παιδεία

Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός

Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης

Ευγένιος Βούλγαρης

II. Η δύναμη του λαϊκού πολιτισμού

✚ Δημοτικά τραγούδια (με θρησκευτικό περιεχόμενο) και κάλαντα γιορτών

✚ Λαϊκή τέχνη: Καταφύγιο και κιβωτός (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, ξυλογλυπτική, υφαντική/κεντητική, αργυροχρυσοχοΐα, κεραμική)

III. Από την οικουμενική Ορθοδοξία στις εθνικές Εκκλησίες

✚ Το Αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδας και η ρήξη με το Πατριαρχείο

✚ Ο κίνδυνος του εθνοφυλετισμού και η συνοδική του καταδίκη (1872)

✚ Το Οικουμενικό Πατριαρχείο σήμερα: μαρτυρία και ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο

I. Μετά την Άλωση της Πόλης

Ενορίες και κοινότητες: Μνήμη και ταυτότητα στη μεταβυζαντινή περίοδο

Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία

Την Τρίτη 29 Μαΐου 1453 μια παλιά ιστορία τελείωσε. Ο τελευταίος κληρονόμος του Μεγάλου Κωνσταντίνου, Κωνσταντίνος κι αυτός, έπεσε νεκρός στο πεδίο της μάχης και ένας άπιστος σουλτάνος μπήκε θριαμβευτικά στην πόλη που ίδρυσε ο Κωνσταντίνος, τη Βασιλίδα των πόλεων και πρωτεύουσα της χριστιανικής αυτοκρατορίας. Δεν υπήρχε πια ούτε αυτοκράτορας ούτε Σταυρός στο Ιερό Παλάτι για να συμβολίζει στους πιστούς της Ανατολής το μεγαλείο και την εξουσία του παντοδύναμου Θεού. Η Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως, επί χίλια και πλέον χρόνια συνέταιρος του ορθόδοξου κράτους, έγινε η Εκκλησία ενός υποτεταγμένου λαού, που ήταν τώρα πια κάτω από την καλή ή κακή διάθεση ενός μουσουλμάνου κυριάρχου. Η λειτουργία της, η όψη της και όλος ο τρόπος ζωής της χρειάστηκε απότομα να αλλάξει.

Στήβεν Ράνσιμαν, *Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία, τόμος Β΄*

Μετά την άλωση της Πόλης οι Οθωμανοί κατακτητές εφάρμοσαν ένα θεοκρατικό διοικητικό σύστημα σε όλους τους κατακτημένους λαούς. Οι υπήκοοι στον Σουλτάνο δε διακρίνονταν ανάλογα με την εθνική τους καταγωγή, αλλά ανάλογα με τη θρησκεία τους (σύστημα των μιλλέτ*). Εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όλοι οι ορθόδοξοι χριστιανοί αναγνωρίστηκαν ως ένα μιλλέτ στο σύνολό τους, δηλαδή ως μία ενιαία θρησκευτική ομάδα, και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ανατέθηκε η ευθύνη για τη διοίκηση και την καλή τους διαγωγή έναντι της ανώτατης αρχής. Κάθε μιλλέτ είχε προνόμια που του επέτρεπαν να διευθύνει τις υποθέσεις του σύμφωνα με τους δικούς του νόμους και τα δικά του έθιμα. Αν και τα προνόμια αυτά εξυπηρετούσαν πρώτιστα τα οθωμανικά συμφέροντα και καταπατούνταν εύκολα, έδωσαν παρόλα αυτά τη δυνατότητα στο Γένος να μείνει ενωμένο πολιτιστικά και πνευματικά και να επιβιώσει μέσα στις αντίξοες συνθήκες που επέβαλε ο οθωμανικός ζυγός.

* Στο πλαίσιο του οθωμανικού κράτους αναγνωρίστηκαν τέσσερα μιλλέτ: το μουσουλμανικό, το ορθόδοξο (την Ορθόδοξη Εκκλησία αποτελούσαν Έλληνες, Βλάχοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Αλβανοί, Μολδαβοί και Άραβες), το αρμενικό και το εβραϊκό. Τα δυο πρώτα «μιλλέτια» ήταν αριθμητικά μεγαλύτερα και με συμπαγείς, γεωγραφικά, πληθυσμούς.

Της Αγιά Σοφιάς

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἀγιά-Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.
Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τὴν πολλή τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καὶ νὰ 'βγει ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ
κι ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
«Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' Ἅγια,
παπάδες πᾶρτε τὰ ἱερὰ καὶ σεῖς κεριὰ σβηστήτε,
γιατί 'ναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψει.
Μόν' στεῦλτε λόγο στὴ Φραγκιά,
νὰ 'ρθοῦν τρία καράβια,
τό 'να νὰ πάρει τὸ σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν ἅγια Τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ
καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν».
Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροῦς, πάλι δικά μας θά 'ναι».

Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν ἀπὸ τα προνόμια πρὸς το Ὁρθόδοξο μιλλέτ επέτρεψαν νὰ ἀναπτυχθοῦν αὐτοδιοικούμενες, ὡς ἓνα βαθμὸ, κοινότητες σε ὅλη τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Οἱ ἀρχοντές τους ἐκλέγονταν ἀπὸ τὸν λαό. Τους φόρους πρὸς το τουρκικὸ κράτος πλήρωνε ἡ κοινότητα καὶ ὄχι ὁ κάθε ὑπόδουλος ατομικά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ εἰσφορές των πλουσιότερων ἦταν δυνατόν νὰ ἐξισορροποῦν ἐκείνες των φτωχότερων, ἀφοῦ ὅλοι ἀνήκαν στο ἴδιο σῶμα. Κέντρο τῆς ζωῆς τῆς κοινότητος ἦταν ὁ ναός. Ἐκεῖ τελοῦσαν τὴ λατρεία καὶ ὁργάνωναν τὴν κοινωνικὴ τους ζωὴ. Ἐτσι ἡ Ἐκκλησία ἀποτέλεσε τὸν βασικὸ παράγοντα συνοχῆς καὶ ἐνότητος καὶ ἓναν πολῦτιμο χῶρο ἐλευθέρης ἐκφράσεως καὶ ἐπικοινωνίας των ὑπόδουλων πιστῶν.

Ὁ χορὸς των ἀντρειωμένων

Στα κακοτράχαλα τὰ βουνά
μὲ το σουράβλι καὶ το ζουρνά
πάνω στὴν πέτρα τὴν ἀγιασμένη
χορεύουν τώρα τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Ὁ Νικηφόρος κι ὁ Διγενής
κι ὁ γιος τῆς Ἄννας τῆς Κομνηνῆς.

Δικὴ τους εἶναι μὴ φλούδα γῆς
μὰ ἐσύ Χριστέ μου τους εὐλογεῖς

για να γλιτώσουν αυτή τη φλούδα
 απ' το τσακάλι και την αρκούδα.
 Δες πώς χορεύει ο Νικηταράς
 κι αηδόνι γίνεται ο ταμπουράς.

Από την Ήπειρο στο Μοριά
 κι απ' το σκοτάδι στη λευτεριά
 το πανηγύρι κρατάει χρόνια
 στα μαρμαρένια του χάρου αλώνια.
 Κριτής κι αφέντης είν' ο Θεός
 και δραγουμάνος του ο λαός.

Τσάμικος – Αθανασία (1976), Στίχοι: Νίκος Γκάτσος, Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις

Των Ελλήνων οι κοινότητες

Ας κρατήσουν οι χοροί
 και θα βρούμε αλλιώς
 στέκια επαρχιώτικα βρε
 ώσου η σύναξις αυτή
 σαν χωριό αυτόνομο να ξεδιπλωθεί

Μέχρι τα ουράνια σώματα
 με πομπούς και με κεραίες
 φτιάχνουν οι Έλληνες κυκλώματα
 κι ιστορία οι παρέες

Ο ουρανός είναι φωτιές
 ανεμομαζώματα
 σπίθες και κυκλώματα βρε
 και παρέες λαμπερές
 το καθρέφτισμά τους στις ακρογιαλιές

Κι είτε με τις αρχαιότητες
 είτε με ορθοδοξία
 των Ελλήνων οι κοινότητες
 φτιάχνουν άλλο γαλαξία

Τι να φταίει η Βουλή
 τι να φτύν οι εκπρόσωποι
 έρημοι και απρόσωποι βρε
 αν πονάει η κεφαλή
 φταίει η απρόσωπη αγάπη που 'χε βρει

Μα η δικιά μας έχει όνομα
 έχει σώμα και θρησκεία
 και παππού σε μέρη αυτόνομα
 μέσα στην τουρκοκρατία

Να μας έχει ο Θεός γερούς
 πάντα ν' ανταμώνουμε
 και να ξεφαντώνουμε βρε
 με χορούς κυκλωτικούς
 κι άλλο τόσο ελεύθερους σαν ποταμούς

Και στις νύχτας το λαμπάδιασμα
 να πυκνώνει ο δεσμός μας
 και να σμίγει παλιές κι αναμμένες τροχιές
 με το ροκ του μέλλοντός μας.

Διονύσης Σαββόπουλος, Ας κρατήσουν οι χοροί, (1983)

Εξισλαμισμός και νεομάρτυρες

Οι Οθωμανοί, λόγω θρησκευτικού φανατισμού αλλά και για λόγους κυριαρχίας, συχνά εξισλάμιζαν βίαια τους υπόδουλους. Αλλά και κάποιοι χριστιανοί στις ορθόδοξες κοινότητες της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας άλλαζαν πίστη, προκειμένου να ανέλθουν κοινωνικά και οικονομικά. Άλλοι ασπάζονταν επιφανειακά το Ισλάμ, ενώ κρυφά συνέχιζαν την ορθόδοξη

πίστη και ζωή ως **κρυπτοχριστιανοί**. Η θέση τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη, γι' αυτό και η Εκκλησία τούς αντιμετώπισε με κατανόηση. Όσοι χριστιανοί αντιστέκονταν στις πιέσεις και παρέμεναν σταθεροί στην πίστη τους συχνά οδηγούνταν στο μαρτύριο. Αυτοί είναι οι **νεο-μάρτυρες** (μάρτυρες των νεότερων χρόνων), αρκετοί από τους οποίους είτε είχαν ασπαστεί το Ισλάμ και αργότερα μετανόησαν και ομολόγησαν δημόσια την χριστιανική τους πίστη, με αποτέλεσμα να καταδικαστούν σε θάνατο. Κάποιοι ήταν πρώην μουσουλμάνοι που βαφτίστηκαν χριστιανοί και, όταν αυτό έγινε γνωστό, επέλεξαν να μαρτυρήσουν για τη νέα τους πίστη. Άλλοι είχαν κατηγορηθεί δίκαια ή άδικα ότι συμμετείχαν σε επαναστατικές ενέργειες και αρνήθηκαν να γίνουν μουσουλμάνοι για να αποφύγουν την εκτέλεση. Το παράδειγμα των νεομαρτύρων είχε μεγάλη μεγάλη απήχηση στη συνείδηση του υπόδουλου λαού, όπως ακριβώς και η στάση των πρώτων μαρτύρων.

Φιρμάνι για το παιδομάζωμα (1666)

Μόλις φτάσει το παρόν αυτοκρατορικό μου διάταγμα, να γίνει γνωστό ότι, κατά τις ισχύουσες από παλαιά διατάξεις, επιβάλλεται η στρατολόγηση των ραγιάδων που κατοικούν στις αυτοκρατορικές μου χώρες για τις ανάγκες της αυτοκρατορικής μου φρουράς. Επειδή, όμως, εδώ και πολύ καιρό δεν είχε γίνει τέτοια στρατολόγηση, πρέπει να στρατολογήσετε ένα παιδί κάθε πολύτεκνου άπιστου ραγιά, που να είναι ηλικίας από δεκαπέντε μέχρι είκοσι ετών και ικανό να υπηρετήσει... Επειδή η υπηρεσία αυτή πρέπει να εκτελεσθεί με μεγάλη προσοχή, σας παραγγέλλω να στρατολογήσετε μεταξύ των πιο εκλεκτών, ρωμαλέων και κατάλληλων νέων, από εκατόν πενήντα μέχρι εκατόν εξήντα, και να τους στείλετε με τους σχετικούς καταλόγους στην πρωτεύουσά μου.

Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία Νέου Ελληνισμού*

Νεκτάριος Τέρπος, Νουθεσία εις κάθε απλόν άνθρωπον και χωρικόν

Το λοιπόν, τι ανάγκη είχα εγώ πέρυσι στις 25 Δεκεμβρίου του 1724 να πάω στην ξένη επαρχία του Ελμπασάν, στο χωριό Τραγότι; Και μπαίνοντας στην Εκκλησία του Χριστού βρήκα τον παπά με έως εκατόν είκοσι γυναίκες και άντρες ως δεκαπέντε και πολύ πικράθηκα που ήταν τόσο λίγοι οι άντρες. Και είχα ρωτήσει πρωύτερα και μου είπαν πως οι υπόλοιποι άντρες, αλίμονο, όλοι τούρκεψαν...

Απόσπασμα από το έργο «Πίστις» στο Κωνσταντίνου Γαρίση «Ο Νεκτάριος Τέρπος και το έργο του»

Νεκτάριος Τέρπος, Νουθεσία εις κάθε απλόν άνθρωπον και χωρικόν

Υπάρχουν και κάποιες τρισκατάρατες και αφορισμένες γυναίκες και λένε: ω άντρα μου, γίνε Τούρκος, γιατί δεν μπορούμε να πληρώσουμε χαράτσι, και άλλες θείες και ανιψιές του διαβόλου, λένε, ω παιδιά μου, βάλτε από ένα τούρκικο όνομα για να μην πληρώσετε χαράτσι, γιατί δεν μπορούμε να ζυμώνουμε και να μαγειρεύουμε για τους Αγαρηνούς. Όχι, όχι, μην πλανιέστε για δύο άσπρα (χρήματα) την ημέρα, και μην το κάνετε αυτό, έτσι να 'χετε την ευχή του Χριστού και της Παναγίας.

Άλλοι και άλλες από άλλο μέρος μου λένε πως ο άντρας μου νηστεύει, κρατεί τα τριήμερα, κάνει τον σταυρό του, δεν καταλύει τη νηστεία, πηγαίνει στην Εκκλησία τη νύχτα και

μεταλαμβάνει Σώμα και Αίμα του Χριστού. Έρχεται ο παπάς τη νύχτα και μας κάμνει όσα χρειάζονται, βαπτίζει τα παιδιά μας, στεφανώνει τον γιο μου. Όχι όχι, δεν σας ωφελούνε ό,τι και αν κάνετε, σύμφωνα με τη φωνή του Ευαγγελίου που λέει· «Όποιος με αρνηθεί μπροστά στους ανθρώπους, και εγώ θα τον αρνηθώ όταν κατεβώ από τους ουρανούς στην αγία πόλη Ιερουσαλήμ να κρίνω όλον τον κόσμο».

Και μην πλανηθείς, καλέ μου άνθρωπε, και μου λέγεις· τον πατέρα μου, τον αδελφό μου τον έβγαλα κρυφά και τον έφερα στην Εκκλησία τη νύχτα. Δε σου αξίζει, πλανάσαι, δε σε ωφελούν αυτά σε τίποτε. Εγώ πριν λίγο καιρό πήγα σε μία Εκκλησία, και βρήκα κάτω από ένα τούβλο ένα ψόφιο ποντικό, και τον πετάξαμε έξω, και η Αγία Εκκλησία απ' αυτόν δε μιάνηκε, αλλά ούτε και ο ποντικός αγιάστηκε. Τέτοιας λογής είναι και οι αρνητές, που τους φέρνουν κρυφά στην Εκκλησία του Θεού. Αν θέλεις να είσαι άγιος και ευλογημένος, όλα όσα κάνεις ως χριστιανός στο φως να είναι, να σε βλέπουν όλοι, να πηγαίνεις εσύ ζωντανός στην Εκκλησία, να δοξολογάς, και να προσκυνάς τον εν Τριάδι Θεόν...

Βάστα λοιπόν τα βάσανα, και αν σε δέσουν μην πικραίνεσαι, και αν σε βάλουν στη φυλακή ή στα σίδερα και στο τρομπούκι, υπόφερε χαρούμενος, κάνοντας τον Σταυρό σου, και κήρυττε το όνομα του Χριστού, Θεού του παντός.

Απόσπασμα από το έργο «Πίστις» στο Κωνσταντίνου Γαρίτση, «Ο Νεκτάριος Τέρπος και το έργο του»

Τα στάδια της ομολογίας των Νεομαρτύρων

α'. Πρέπει να πάτε σε κάποιον έμπειρο και ενάρετο Πνευματικό, να εξομολογηθείτε την άρνηση της πίστης σας και όλες τις άλλες αμαρτίες που κάνατε και να του φανερώσετε τον σκοπό που έχετε για το μαρτύριο· **β'.** να ζητήσετε να λάβετε τη δεύτερη χρίση του Αγίου Μύρου, όπως προβλέπουν οι διατάξεις της Αγίας Εκκλησίας μας· **γ'.** να αποτραβηχτείτε σε ένα μέρος ήσυχο και εκεί να κάτσετε και να παρακαλέσετε τον Θεό με νηστεία, αγρυπνία και δάκρυα να δείξει φιλευσπλαχνία για το μέγα σφάλμα που κάνατε, και ακόμη περισσότερο να τον παρακαλέσετε να ανάψει την θεία του αγάπη στην καρδιά σας και να σας δώσει δύναμη στο μαρτύριο για να νικήσετε τον διάβολο και τους υπηρέτες του· **δ'.** να κοινωνήσετε τα θεία μυστήρια με κατάνυξη και ευλάβεια και **ε'.** ύστερα από όλα αυτά να σηκωθείτε να πάτε στον τόπο όπου αρνηθήκατε προηγουμένως τον Χριστό και εκεί να αρνηθείτε τη θρησκεία που δεχτήκατε και να ομολογήσετε την πίστη του Χριστού και για την ομολογία σας αυτή να χύσετε το αίμα σας και να πεθάνετε...

Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, α' έκδοση 1794, Προοίμιον

Βίος του Αγίου Νεομάρτυρα Μιχαήλ Πακνανά του Κηπουρού

Ο άγιος Νεομάρτυς Μιχαήλ γεννήθηκε στην Αθήνα από φτωχούς, μα ευσεβείς γονείς, γύρω στο 1750. Ζούσε στη συνοικία της Βλασσαρούς, η οποία βρισκόταν κάτω από την Ακρόπολη, στο σημερινό χώρο της Αρχαίας Αγοράς. Η φτώχεια δεν του επέτρεψε να μάθει γράμματα κι έτσι, αγράμματος κι απλοϊκός, με πολλή όμως πίστη στον Χριστό, μεγάλωνε ο Μιχαήλ κοντά στους γονείς του. Όταν έγινε έφηβος, ο πατέρας του τον πήρε κοντά του, να τον βοηθάει στους κήπους όπου δούλευε. Δούλεψε κάμποσα χρόνια έτσι, δίπλα στον πατέρα του. Μετά, σαν έχασε τον πατέρα του, αγόρασε ένα γαϊδουράκι και μ' αυτό έβγαινε στα γύρω χωριά και κουβαλούσε κοπριά για τους κήπους, που καλλιεργούσε παλιότερα ο πατέρας του.

Μια μέρα, όμως, καθώς γυρνούσε από τα χωριά, στην είσοδο της Αθήνας, συνάντησε τους φύλακες της χώρας, που ήταν άνθρωποι του Βοεβόδα της πόλης, Μωαμεθανοί κι αυτοί. Από καιρό τον είχαν βάλει στο μάτι και, καθώς τον έβλεπαν απλοϊκό κι αγράμματο, νόμιζαν πως θα τον έκαμναν ν' αλλαξοπιστήσει. Γι' αυτό τον συκοφάντησαν, κατηγορώντας τον πως πήγε μπαρούτι στους αρματωμένους Έλληνες που ήταν πάνω στα βουνά, και τον φυλάκισαν. Έτσι οι Αγαρηνοί ερχόταν καθημερινά και τον πίεζαν με χίλιους τρόπους να τουρκέψει, δηλαδή ν' αλλάξει την πίστη του. Πέρασε κάμποσος καιρός, χωρίς να φέρουνε αποτέλεσμα οι πιέσεις των Οθωμανών. Όταν πια τελείωσε η υπομονή τους, άρχισαν να τον φοβερίζουν πως, αν δεν αλλάξει την πίστη του, έχουν απόφαση και διαταγή να τον θανατώσουν. Τα βασανιστήρια του Μιχαήλ συνεχιζότανε απ' τους απίστευτους ασταμάτητα. Όμως, όσο τον βασανίζανε, τόσο εκείνος γίνονταν πιο σταθερός στην άρνηση του:

«δεν τουρκίζω, είμαι χριστιανός!», έλεγε συνέχεια. Κάποτε, τον έβγαλαν απ' τη φυλακή και τον παρουσίασαν στον Βοεβόδα, ελπίζοντας πως με κολακείες και ταξίματα (φορέματα, χτήματα, πλούτη), θα λύγιζε τον άγιο. Ο Νεομάρτυς όμως έμενε ασάλευτος στην πίστη του. Ο Βοεβόδας τότε άρχισε τις απειλές για τα ερχόμενα μαρτύρια, λέγοντάς του πως στο τέλος θα τον θανατώσει αν δεν αλλαξοπιστήσει. Ο Άγιος έλεγε και ξανάλεγε τις δυο λέξεις («δεν τουρκεύω»), δίχως να λιποψυχήσει.

Τότε, ο Βοεβόδας τον έστειλε στον ονομαστό Καλοπασσιά από τα Γιάννενα, που βρισκόταν εκείνες τις μέρες στην Αθήνα. Έλπιζε πως εκείνος, φόβος και τρόμος καθώς ήταν για τα μέσα που χρησιμοποιούσε σ' όλους τους φυλακισμένους, θα γύριζε τον Μιχαήλ στην πίστη τους. Μα κι ο Καλοπασσιάς, μ' ό,τι κι αν του 'ταξε και μ' όσες απειλές και βάσανα κι αν τον φοβέρισε, δεν κατάφερε να πάρει άλλη λέξη απ' το στόμα του, εκτός από το: «δεν τουρκίζω!». Τότε ο Καλοπασσιάς του λέει με πονηριά: «Μπρέ λωλέ, αρνήσου κατά το παρόν την πίστη σου, για να γλυτώσεις τη ζωή σου, κι ύστερα πήγαινε σ' άλλον τόπο και έχε πάλι την πίστη σου». Αλλά ο Μάρτυς δεν πειθόταν με κανέναν τρόπο, αλλά φώναζε ακατάπαυστα: «δεν τουρκίζω, δεν τουρκίζω». Βλέποντας λοιπόν τον άγιο Μιχαήλ ο φοβερός Καλοπασσιάς ασάλευτο στην πίστη του, τον έστειλε στον δικαστή για να τον δικάσει. Κι εκείνος, βέβαια, πάσχισε να τον αλλαξοπιστήσει με τους δικούς του τρόπους, πριν να τον δικάσει, αλλά είχε κι αυτός το ίδιο αποτέλεσμα. Ο Άγιος του πετούσε κατάμουτρα το «δεν τουρκίζω». Τότες θύμωσε και εκείνος, κι έβγαλε την απόφαση για να τον αποκεφαλίσουν.

Ο Άγιος ατάραχος άκουσε την καταδίκη του. Δέσμιος, βασανισμένος κι εξουθενωμένος απο τα μαρτύρια, ο Άγιος δεν δείλιαζε, παρά έτρεχε με προθυμία στο μαρτύριο. Σαν έφτασε στον τόπο του μαρτυρίου, γονάτισε, έκαμε την προσευχή του, κι έσκυψε το κεφάλι του με χαρά, σα να περίμενε ζωή απ' το σπαθί και όχι θάνατο. Ο αγαρηνός τον έπιασε απ' τα μαλλιά και τον εχτύπησε με το σπαθί στο λαιμό, μα διπλαριστά και όχι με την κόψη, για να τον κάνει να δειλιάσει και ν' αρνηθεί τον Χριστό. Μα ο άγιος με θάρρος του έλεγε: «Χτύπα για την πίστη!».

Ο φονιάς τότε γύρισε τη μαχαίρα του από το κοφτερό μέρος, κι άρχισε να του κόβει το λαιμό λίγο-λίγο, για να προλάβει, αν πονέσει, να μετανιώσει και ν' αλλοξοπιστήσει. Αλλά μάταια, γιατί ο άγιος ολοένα και δυνατώτερα φώναζε: «Χτύπα, για την πίστη!». Τότε ο δήμιος χτύπησε τον Άγιο με όλη του τη δύναμη κι έκοψε την τίμια κεφαλή του, ενώ η ψυχή του, στεφανωμένη μέσα στο αίμα του μαρτυρίου, ανέβαινε ν' αναπαυθεί στις αιώνιες σκηνές των δικαίων του Θεού.

Στην πρώτη κολώνα του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα, διακρινόταν το ακόλουθο επιγραφικό χάραγμα: «1771 Ιουλίου 9 απεκεφαλίσθη ο Πακνανάς Μιχαήλ». Το μοναδικό παρεκκλήσι σ' όλη την πρωτεύουσα, αφιερωμένο στον Άγιο νεομάρτυρα Μιχαήλ, βρίσκεται στον Ιερό Ναό Αναλήψεως Κυρίου Νέου Κόσμου, όπου κατά την παράδοση βρισκόταν οι κήποι του Αγίου.

Κωνσταντίνος Αθ. Οικονόμου, *Ο Άγιος Νεομάρτυς Μιχαήλ Πακνανάς ο Κηπουρός*

Η εύρεση των λειψάνων της Αγίας Κυράννης της Οσσαίας

Η Ιερά Μητρόπολις Λαγκαδά Λητής και Ρεντίνης ζει τη φετινή χρονιά (2011) μέσα στο κλίμα του εορτασμού και της τιμής της τοπικής αγίας Κυράννης της Νεομάρτυρος. Η Όσσα υπήρξε ο χώρος των περισσότερων λατρευτικών εκδηλώσεων, γιατί είναι ο τόπος που η αγία γεννήθηκε, μεγάλωσε και έχτισε την προσωπικότητά της, με όλες εκείνες τις αρετές που οι Ελληνίδες μητέρες γαλουχούσαν τα παιδιά τους στα δύσκολα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Στον ναό των αγίων Αρχαγγέλων του χωριού της, η αγία έμαθε πως το ωραιότερο πράγμα στο κόσμο είναι η πίστη στον Χριστό και την πατρίδα, μια πατρίδα που στέναζε τότε κάτω από ζυγό δουλείας, και πως η μόνη έκφραση ελευθερίας του ανθρωπίνου προσώπου, ήταν η ζωντανή πίστη στον Θεό, αυτή που χαλύβδωνε τη θέληση και αναπτέρωνε την ελπίδα της ελευθερίας. Ο πειρασμός δε θα αργήσει να έλθει για να δοκιμάσει την νεαρή Κυράννα, της οποίας η σωματική ωραιότητα συμβάδιζε με την πνευματική ομορφιά κι έγινε στόχος του αθέμιτου έρωτα ενός Τούρκου πλούσιου της περιοχής (εξωμότη κατά τον βιογράφο της), ο οποίος αποφασίζει να την κάνει γυναίκα του παρά τη θέλησή της και βέβαια, το ζητούμενο, να αρνηθεί την πίστη της. Η αντίδραση της Κυράννας ήταν ακαριαία, τονίζοντας στον ερωτευμένο άρχοντα πως «κάλλιο το 'χει να πεθάνει παρά να αρνηθεί τον Χριστό, για τον οποίο θα έδινε και τα νιάτα και τη ζωή της». Το αποτέλεσμα ήταν να οδηγηθεί στη φυλακή και να υποστεί φρικτά βασανιστήρια. Εκεί, ακόμη και οι δεσμοφύλακες και οι άλλοι φυλακισμένοι, Έλληνες και μουσουλμάνοι, θαύμασαν την ανδρειοσύνη της νεαρής Οσσαίας, η οποία ενώ δεχόταν ραβδισμούς, εξευτελισμούς, κρέμασμα και ό,τι μπορούσε να διανοηθεί ο παράφρων δήμιος, έβλεπαν μια ψυχική γενναιότητα απίστευτη, μια σταθερή απόφαση να μην υποκύψει στα θέληττρα, τις απειλές και στο μαρτύριο. Η προσευχή την έτρεφε και η προσμονή του παραδείσου χαλύβδωνε την ψυχή της επί δέκα ημέρες. Για όλα αυτά η Κυράννα έτυχε της επισκέψεως της χάριτος του Θεού και πλημμύρισε το κελί της με φως, ένα φως που έκανε όλους να πιστέψουν ότι η Κυράννα αγίασε και προ του θανάτου της, που ήρθε μετά από λίγες μέρες, ως αποτέλεσμα των κακουχιών στις 28 Φεβρουαρίου του 1751. Οι πιστοί πήραν το λείψανό της και το έθαψαν, κατά τη συνήθεια, έξω από την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Έκτοτε η νεαρή κόρη, αγία και νεομάρτυς πλέον στη συνείδηση της Εκκλησίας, τιμάται από τους πιστούς. Χτίζεται ναός στο χώρο του πατρικού της στην Όσσα. Ο υμνογράφος Χριστόφορος Προδρομίτης γράφει την ακολουθία της και ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης καταγράφει

το μαρτύριό της στο «Νέο Μαρτυρολόγιο».

Όμως τα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς δεν επιτρέπουν να γνωρίζουμε την περιπέτεια του αγίου λειψάνου της. Η κρυφή ελπίδα για την ανεύρεσή του υπήρχε από την πρώτη στιγμή που ο μητροπολίτης Λαγκαδά κ. Ιωάννης άρχισε την έρευνα στις πηγές και τα κείμενα που έδιναν πληροφορίες για τον βίο και το μαρτύριό της. Έτσι, στις 12 Σεπτεμβρίου 2011 και με τη συνδρομή ειδικών επιστημόνων και ιατροδικαστών, επιβεβαιώθηκε η ελπίδα και μεγάλο μέρος των αγίων λειψάνων βρέθηκε μέσα στο ιερό βήμα του ναού των Αρχαγγέλων της Όσσης κάτω από τις πλάκες του δαπέδου. Η αμφιβολία που γεννά πάντα η έρευνα, αν πρόκειται για λείψανα αγίου, επιβεβαιώθηκε από την ευωδία που πλημμύρισε τον ναό. Σε λίγο ένα ακόμη στοιχείο ήρθε να στηρίξει την ελπίδα ότι τα λείψανα είναι της αγίας Κυράννας: βρέθηκαν τα δερμάτινα υποδήματά της και η ιατροδικαστική έρευνα μπόρεσε να υπολογίσει ακόμη και το σωματικό της ύψος, τα δε αποτμήματα των λειψάνων, ήταν αρκετά για να βεβαιώσουν οι ιατροδικαστές το φύλο, την ηλικία

της αγίας αλλά και τη χρονολόγηση της ταφής. Στη συνέχεια ο σεβ. Μητροπολίτης κ. Ιωάννης, κατά χρέος, ενημέρωσε τον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο και τον Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Ιερώνυμο και προχώρησε στην ανακοίνωση του θέματος στον πιστό λαό.

Την Παρασκευή 23 Σεπτεμβρίου, μέσα σε κλίμα συγκινήσεως και κατανύξεως, τελέστηκε η πρώτη αγρυπνία στον ναό των αγίων Αρχαγγέλων, με την παρουσία πλέον της αγίας Κυρήνης μέσω του ιερού της λειψάνου. Στις 11 Οκτωβρίου, με την παρουσία του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου, τα λείψανα της αγίας μεταφέρθηκαν με λιτανεία και τοποθετήθηκαν στον νέο ναό του χωριού της Όσσης που είναι αφιερωμένος στη μνήμη της.

Πηγή: <http://www.amen.gr>

Η κοινωνική προέλευση και η πνευματική δυναμική των Νεομαρτύρων

Κομβικής σημασίας για την αποτίμηση της παρουσίας των νεομαρτύρων είναι η εξέταση της κοινωνικής τους προέλευσης και της θέσης τους εντός του εκκλησιαστικού οργανισμού πριν και μετά το μαρτύριο. Αν και ανάμεσά τους δε λείπουν ιεράρχες, κληρικοί και μοναχοί, οι νεομάρτυρες στην πλειονότητά τους είναι λαϊκοί, απλοί και καθημερινοί άνθρωποι που αγκαλιάζουν όλο σχεδόν το φάσμα του κοινωνικού και επαγγελματικού ιστού. Άνδρες και γυναίκες κάθε ηλικίας, οικογενειάρχες, έμποροι, ναυτικοί, βοσκοί, ράφτες, ζωγράφοι, κουρείς, χτίστες και ψαράδες, οι νεομάρτυρες επανέφεραν με ένα δραστικό και συνάμα δραματικό τρόπο στην εκκλησιαστική επικαιρότητα τον δυναμισμό του λαϊκού στοιχείου, που παραπέμπει επίσης στην εμπειρία της πρωτοχριστιανικής περιόδου. Χάρη σ' αυτούς, η ιερή δεξαμενή της αγιολογικής μνήμης του εκκλησιαστικού οργανισμού τροφοδοτήθηκε και πάλι από λαϊκούς,

μετά από τη μακραίωνη κυριαρχία των αγίων μοναχών και ιεραρχών της βυζαντινής ιστορίας. Η άδολη πίστη των νεομαρτύρων είναι ζυμωμένη με τις θύελλες των ιστορικών περιστάσεων και τις σταθερές της λαϊκής ευσέβειας. Για τον λόγο αυτό, αφενός κατάφερε να αγγίξει το ύψος μιας ακατέργαστης αλλά ζωντανής θεολογίας, και αφετέρου να καταστήσει το αίτημα της αγιότητας καθημερινό κατόρθωμα των μέχρι τότε αθέατων και ανώνυμων σπλάχνων του εκκλησιαστικού οργανισμού.

Ο νεομάρτυρας δεν ήταν ένας απομονωμένος και δυσθεώρητος ασκητής, αλλά ένα ζωντανό και αναπόσπαστο μέλος της πιστεύουσας κοινότητας, η οποία, με τη σειρά της συνέπασχε πνευματικά μαζί του, τον ενθάρρυνε να αντέξει και, αμέσως μετά το μαρτύριο, περιέβαλλε το σκήνωμα και τη μνήμη του με ευλάβεια, σεβασμό και

αγάπη. Εύγλωττη και συγκινητική είναι η περίπτωση του Γεωργίου από τη Χίο (+1807). Κατά τη διάρκεια του μαρτυρίου του, η κοινότητα ήταν συναγμένη στον ναό και ικέτευε τη θεία αρωγή για την ενδυνάμωση του Γεωργίου. Όταν κάποιος έφερε την είδηση ότι ο Γεώργιος εξέπνευσε «νικητής», δηλαδή δίχως να προδώσει την πίστη του, η κοινότητα συνέχισε την προσευχή, ευχαριστώντας τον Θεό και ζητώντας πλέον τις πρεσβείες του δοξασμένου μέλους της.

Παναγιώτης Υφαντής, «*Το κύμα των εξισλαμισμών και οι εκδοχές της παθητικής αντίστασης: Νεομάρτυρες και κρυπτοχριστιανοί*», *Ιστορία της Ορθοδοξίας*, τ. 5

Από τις τάξεις του κλήρου προέρχονται και πολλοί εθνομάρτυρες. Πολλοί κληρικοί θυσίασαν τη ζωή τους για την πατρίδα, συμμετέχοντας σε πολεμικές συγκρούσεις (Αθανάσιος Διάκος, Παπαφλέσσας, Ησαΐας Σαλώνων κ.ά.). Η απόφασή τους να χρησιμοποιήσουν όπλα κατά συνανθρώπων τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη, γιατί ως χριστιανοί και μάλιστα κληρικοί δεν επιτρεπόταν να διαπράξουν φόνο. Η Εκκλησία δεν τους αναγνώρισε ως νεομάρτυρες, αντιμετώπισε όμως με συγκατάβαση και ανοχή τη συμπεριφορά τους, γιατί διακινδύνευσαν να χάσουν την ψυχή τους προκειμένου να υπερασπιστούν τα ιερά και τα όσια του λαού τους και να υπηρετήσουν αξίες, όπως η αυτοδιάθεση των λαών και η ελευθερία.

Ο Χατζή Χαλίλ Εφέντης και η ηθική αυτοθυσία του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε'

Όταν στην Κωνσταντινούπολη έγιναν διαδηλώσεις φανατικών Τούρκων εναντίον των Ελλήνων, ύστερα από την εξέγερση του Υψηλάντη και φήμες ότι εξοντώθηκαν Τούρκοι έμποροι στο Γαλάτσι, η κυβέρνηση αποφάσισε μέτρο ριζικό: εξόντωση όλων των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στην Κύπρο, στις Κυδωνίες, παντού. Και τότε, κατά συγκυρίαν αγαθή, βρέθηκε να είναι θρησκευτικός αρχηγός των Τούρκων ο Χατζή Χαλίλ Εφέντης, άνθρωπος με πολιτικό σθένος και με ηθική ευαισθησία, και αρνήθηκε να υπογράψει τον φετβά, δηλαδή τη θρησκευτική απόφαση, απαραίτητη για να εκτελεστεί η διαταγή του Σουλτάνου. Και διέμηνυσε στον Πατριάρχη: «Βοήθησέ με», διότι το επιχείρημα προς τον Σουλτάνο ήταν ότι το Κοράνι δεν επιτρέπει σφαγή αθώων. Ήθελε λοιπόν ορισμένα επιχειρήματα, ότι οι Έλληνες των άλλων περιοχών που δεν επαναστάτησαν δεν είναι συνεργοί σε αυτό το «έγκλημα εναντίον της οθωμανικής εξουσίας». Και ο Πατριάρχης, ευτυχώς, είχε το σθένος να αδιαφορήσει για τις εντυπώσεις και να προχωρήσει σε μια πράξη, εάν θέλετε, ηθικής αυτοθυσίας για να σώσει τον ελληνισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αφού «κατά μόνας έν θλίψει», όπως ανα-

φέρεται στις πηγές, ολονύκτια σκέφτηκε και έπειτα συμβουλευτηκε και άλλους Ιεράρχες, συγκάλεσε την Ιερά Σύνοδο και όλοι μαζί υπέγραψαν έναν αφορισμό του Υψηλάντη και διεχώρισαν κατ' έναν τρόπο την επίσημη Εθναρχία, τη θρησκευτική ηγεσία, από την Επανάσταση για να ενισχύσουν τον Χατζή Χαλίλ Εφέντη, τον Τούρκο θρησκευτικό ηγέτη, στην άρνησή του. Το αποτέλεσμα εί-

ναι ότι δεν εκδόθηκε ο φετβάς. Μάλιστα, αυτό το πλήρωσε με την ζωή του ο καλός αυτός άνθρωπος διότι καθαιρέθηκε, εστάλη σε τόπον εξορίας και εκτελέστηκε στον δρόμο. Και σε λίγο το πλήρωσε ο Πατριάρχης. Διότι, όταν ο Δέρκων του είπε: να ζητήσουμε άδεια από τον Σουλτάνο να κατέβουμε στην Πελοπόννησο προς κατευνασμόν, και εκεί να τεθούμε επικεφαλής της Επανάστασης, του απάντησε: Άγιε Δέρκων ημείς γερόντοι εσμέν και εξεμετρήσαμε τον βίον. Εάν συμβεί αυτό, τότε θα δώσουμε αφορμή στον Σουλτάνο να σφάξει όλους τους Έλληνες. Εάν εμείνουμε εμείς και σφαγώμεν εμείς, τότε θα δώσουμε καιρόν στη Χριστιανοσύνη να επέμβει σωστικώς υπέρ των Ελλήνων στις μη επαναστατημένες περιοχές.

Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος, από την εκπομπή «Αρχονταρίκι», ET1 2001

Ἐκρυφόσμιγαν οἱ φίλοι
μέ τσ' ἐχθρούς τους τὴ λαμπρή,
καὶ τοὺς ἔτρεμαν τὰ χεῖλη
δίνοντάς τα εἰς τὸ φιλί.

Κεῖες τὲς δάφνες ποὺ ἐσκορπίστε*
τώρα πλέον δὲν τὲς πατεῖ,
καὶ τὸ χέρι ὁποῦ ἐφίλῃστε
πλέον, ἅ, πλέον δὲν εὐλογεῖ.

Ὅλοι κλαῦστε ἄποθαμένος
ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησιᾶς·
κλαῦστε, κλαῦστε κρεμασμένος
ὥσάν νᾶτανε φονιάς.

Ἔχει ὁλάνοιχτο τὸ στόμα
π' ὥρες πρῶτα εἶχε γευθεῖ
τ' Ἅγιον Αἶμα, τ' Ἅγιον Σῶμα·
λὲς πῶς θενὰ ξαναβγῇ

ἢ κατάρρα ποὺ εἶχε ἀφήσει
λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῇ
εἰς ὁποῖον δὲν πολεμήσῃ
καὶ ἡμπορεῖ νὰ πολεμῇ.

Τὴν ἀκούω, βροντάει, δὲν παύει
εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴ γῆ,
καὶ μουγκρίζοντας ἀνάβει
τὴν αἰώνιαν ἀστραπή.

* Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας συνηθίζουν νὰ σπέρνουν δάφνες εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. [Σημείωση τοῦ ποιητῆ]

Εκκλησία και παιδεία

Ἡ Εκκλησία διδάσκαλος τῶν υπόδουλων

Μια ἀπὸ τις προτεραιότητες τῆς Ορθόδοξης Εκκλησίας ἦταν τὸ θέμα τῆς παιδείας, ἐνὸς τομέα στὸν ὁποῖο εἶχε μακραίωνη παράδοση. Ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος ἱδρύσκει τὸ 1454 Πατριαρχικὴ Ακαδημία στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀργότερα, ὁ Κύριλλος Λούκαρης τὴν ἐξόπλισε με τυπογραφεῖο, ποὺ δυστυχῶς καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Σχολεῖα ἱδρύθηκαν σὲ μεγάλες πόλεις ὅπως ἡ Σμύρνη, τὰ Γιάννενα, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Αθήνα, ἡ Δημητσάνα, ἡ

Πάτμος, η Νάξος, το Άγιο Όρος (Αθωνιάδα). Για το μεγαλύτερο μέρος του λαού που δεν είχε πρόσβαση στις σχολές αυτές, ιερείς και μοναχοί δίδασκαν περιστασιακά, ιδίως σε ταραγμένες περιόδους, ανάγνωση και γραφή χρησιμοποιώντας τα λειτουργικά εκκλησιαστικά βιβλία και κυρίως το ψαλτήρι. Στη λαϊκή μνήμη η δράση αυτή των ιερωμένων-δασκάλων έμεινε γνωστή ως «κρυφό σχολειό». Σημαντικοί δάσκαλοι της περιόδου της Τουρκοκρατίας (διδάσκαλοι του Γένους) υπήρξαν οι Ηλίας Μηνιάτης (1669-1714), Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806), Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), και οι άγιοι Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), Μακάριος ο Νοταράς (1731-1805) και Νικόδημος ο Αγιορείτης (1749-1809). Με τις συγγραφές και τα κηρύγματά τους, που ήταν διατυπωμένα στη γλώσσα του λαού, διατήρησαν την χριστιανική πίστη, την εθνική μνήμη και την ελληνική γλώσσα ζωντανές στη συνείδηση του λαού.

Πηγή: Στ. Καραχάλιας, Π. Μπράττη, Δ. Πασσάκος, Γ. Φίλιας, *Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου*. Ανακτήθηκε από: <http://ebooks.edu.gr>

Ο Άγιος Ιερομάρτυρας Κοσμάς ο Αιτωλός

Έλαβε την εύχή τῶν πατέρων τῆς Μονῆς. Πῆρε τὸ ῥαβδί καὶ τὸν τορβά του καὶ ξεκίνησε. Ξεκίνησε ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ὡς ἄνθρωπος τῆς Ἐκκλησίας ἤξευρε ὅτι ἂν δὲν λάβῃ τὴν εὐλογία τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας θὰ ἐκοπίαζε εἰς μάτην. Τὸ ἔργο του δὲν θὰ εἶχε καρποφορία. Μεταβαίνει λοιπὸν στὸ Φανάρι καὶ συναντᾷ τὸν Πατριάρχη τοῦ Γένους. Πατριάρχης τότε ἦταν ὁ Σεραφεῖμ. Συζήτησε μαζί του γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ Γένους. Συγκινήθηκε ὁ Πατριάρχης. Συμφώνησε ἀπολύτως. Ἔδωσε τὴν εὐχή του καὶ μάλιστα ἐγγράφως. Ὅπου κι ἂν πάῃ νὰ τὸν δέχονται ὡς γνήσιο κήρυκα τοῦ Ευαγγελίου. Στὸν κόρφο του ὁ Ἅγιος κρύβει τὸ Πατριαρχικὸ γράμμα πρὸς τοὺς μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους τῆς δικαιοδοσίας του. Ἀρχίζει τὸν εὐαγγελισμό τῶν πιστῶν ἀπὸ τὰ περὶχωρα τῆς Βασιλευούσης. Υπῆρχαν τότε ἑκατοντάδες χωριά, ἀμιγῶς Χριστιανικά, γύρω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὸν ἀπέραντο κάμπο τῆς Θράκης.

Κατόπιν κατέβηκε πρὸς τὰ μέρη τῆς καταγωγῆς του. Κήρυξε στὰ Κράββαρα (ὄρεινὴ Ναυπακτία), στὸ Μεσολόγγι, στὸ Βραχῶρι (Αγρίνιο). Ὁ Πατριάρχης ἄλλαξε... Νέος Πατριάρχης ἦταν ὁ Σωφρόνιος. Ζήτησε καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἄδεια. Τὴν ἔλαβε. Μὲ αὐτὴν κατέρχεται καὶ κηρύττει στὰ Δωδεκάνησα. Ἀνέρχεται στὸ Ἅγιον Ὅρος, τὸ ὁποῖο καὶ περιώδευσε ὅλο. Φθάνει, κηρύσσει καθ' ὁδόν, στὴν Θεσσαλονίκη, στὴν Βέρροια καὶ σὲ ὁλόκληρὴ τὴν Μακεδονία. Ἐφθασε μέχρι τὴν Χειμάρρα τῆς Ἡπείρου. Κατέβηκε στὴν Ἀκαρνανία καὶ Αἰτωλία, μετὰ στὴν Πρέβεζα καὶ τὴν Ἄρτα, στὴν Λευκάδα καὶ τὴν Κεφαλληνία. Κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν Ζάκυνθο καὶ τὴν Κέρκυρα. Τέλος ἔφθασε καὶ στὴν Ἀλβανία ὅπου τὸ πλεῖστον τῶν Ἀλβανῶν Χριστιανῶν εἶχεν ἀλλαξοπιστήσῃ, οἱ δὲ Ῥωμηοὶ Χριστιανοί, εἶχαν ξεχάσει τὴν γλῶσσα τους καὶ μιλοῦσαν Ἀρβανίτικα....

Ὅπου καὶ ἂν πῆγαινε γινόταν μεγάλη σύναξις τῶν Χριστιανῶν. Ἄκουαν μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό, μὲ ἡσυχία ἀπόλυτη, μὲ κατάνυξη καὶ δάκρυα τὸ ἀπλὸ καὶ γλυκὺ κήρυγμα τοῦ Ἁγίου. Ἡ διδασκαλία ἠκολουθεῖτο ἀπὸ πλεῖστα ὅσα θαύματα τῶν ὁποίων καὶ μόνῃ ἡ ἀπαρίθμησις εἶναι ἀκατόρθωτη. Τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὸν Χριστό, γιὰ τὴν ψυχὴ, γιὰ τὸ ποθοῦμενο ποῦ ἦταν ἡ λευτεριά, προφήτευε γιὰ τὰ ὅσα ἔμελλε νὰ συμβοῦν. Καὶ ὅπως τὰ προεῖπε ἔτσι καὶ ἐγίναν.

Κατὰ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξημέρωσε καρδιὲς ἐξαγριωμένες ἀπὸ τὴν ἀμάθεια, κατεπράυνε ληστές, μετέβαλε ἀσπλάγχνους σὲ εὐσπλάχνους, ἀνευλαβεῖς μεταποίησε σὲ εὐλαβεῖς καὶ ἐν συντόμῳ ἐφάνη στὴν Ἐκκλησία Χριστοῦ νέος Ἀπόστολος. Ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν περνοῦσε παραινοῦσε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ιδρύουν σχολεῖα γιὰ νὰ μαθαίνουν τὰ Ῥωμηόπουλα τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ τὰ Ἱερὰ Γράμματα ποὺ ὁδηγοῦν εἰς εὐσέβειαν. Παρότρυνε τοὺς Ῥωμηοὺς νὰ ὁμιλοῦν τὴν γλῶσσα τους. Ἐγνώριζε καλῶς ὅτι ὅποιος χάνει τὴν γλῶσσά του, σιγὰ-σιγὰ, χάνει καὶ τὴν πίστη του.

Γιὰ πολλὰ χρόνια μετὰ, ἓνας μεγάλος ξύλινος Σταυρός, ποὺ στηνόταν πάντα στὸν τόπο ποὺ κήρυττε, ὑπενθύμιζε τὴν διδασκαλία του καὶ τὰ θαύματά του. Ὁ Ἅγιος ἔφευγε γιὰ ἄλλους τόπους κινούμενος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔμενε ὅμως ὁ Σταυρός, ἀψευδὴς μάρτυς τῆς ἀγίας διελεύσεώς του.

*Βίος καὶ Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ,
Ἀρχιμ. Δοσιθέου Κανέλλου, Οἱ Ἅγιοί μας, Ἰ. Μ. Τατάρνης Εὐρυτανίας*

Πὼς ἤθελε τὴν ἐλληνικὴ παιδεία ὁ Πατροκοσμάς

Καλά, παιδιά μου, μου εχαρίσατε τα παιδιά σας, ἀμὴ νὰ ιδούμεν, ἔχετε καὶ σχολεῖον οποῦ νὰ διαβάζουν, νὰ μανθάνουν γράμματα τα παιδιά μας;

—Δεν ἔχομεν, ἀγίε τοῦ Θεοῦ.

—Τέτοια παιδιά ἀγράμματα μου εχαρίσατε. Τι τα θέλω, χάρισμά σας. Παιδιά ὡσάν γουρουνόπουλα νὰ ἔχω, δεν το καταδέχομαι, διατὶ εἶμαι υπερήφανος. Χάρισμά σας. Ὡσάν θέλετε χαρίσετε μου καὶ ἓνα σχολεῖον ἐδῶ εἰς τὴν χώραν σας νὰ μανθάνουν τα παιδιά μας γράμματα, νὰ ηξεύρουν πού περιπατοῦνε καὶ τότε νὰ τα εὐχῶμαι νὰ ζήσουν, νὰ προκόψουν. Ἀμὴ δεν εἶναι καλὰ νὰ βάλετε ὅλοι σας νὰ κάμετε ἓνα ρεφενέ, νὰ βάλετε καὶ επιτρόπους νὰν το κυβερνοῦν το σχολεῖον, νὰ βάνουν διδάσκαλον νὰ μανθάνουν ὅλα τα παιδιά καὶ πλούσια καὶ πτωχὰ χωρὶς νὰ πληρώνουν. Διατὶ ἀπὸ το σχολεῖον μανθάνομεν το κατὰ δύναμιν τι εἶναι ὁ Θεός, τι εἶναι Ἀγία Τριάς, τι εἶναι ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, τι εἶναι δαίμονες, τι εἶναι παράδεισος, τι εἶναι κόλασις, τι εἶναι ἀμαρτία, τι εἶναι ἀρετὴ. Ἀπὸ το σχολεῖον μανθάνομεν τι εἶναι ἁγία Κοινωνία,

τι είναι Βάπτισμα, τι είναι το άγιον Ευχέλαιον, ο τίμιος Γάμος, τι είναι ψυχή, τι είναι κορμί, τα πάντα από το σχολείον τα μανθάνομεν διατί χωρίς το σχολείον περιπατούμεν εις το σκότος. Καλύτερα να έχης εις την χώραν σου σχολείον ελληνικόν παρά να έχης βρύσες και ποταμούς, διατί η βρύσις ποτίζει το σώμα, το δε σχολείον ποτίζει την ψυχήν, το σχολείον ανοίγει τες εκκλησίες, το σχολείον ανοίγει τα μοναστήρια. Ανίσως και δεν ήτανε σχολεία, που ήθελα εγώ να μάθω να διδάσκω;

Ιωάννου Μενούνου, *Κοσμά του Αιτωλού Διδαχές*

Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός μιλάει για το έργο του

Πόθεν επαρκινήθηκα, αδελφοί μου, θέλω να σας φανερώσω την αιτίαν. Αναχωρώντας από την πατρίδα μου –είναι έως σαράντα πενήντα χρόνους– επεριπάτησα τόπους πολλούς, κάστρον, χώρες και χωρία και μάλιστα εις την Κωνσταντινούπολιν, μα περισσότερο εκάθισα εις το Άγιον Όρος δεκαεπτά χρόνους και έκλαια δια τες αμαρτίες μου.

Σιμά εις τα άπειρα χαρίσματα, οπού μου εχάρισεν ο Κύριός μου, με αξίωσε και εμένα τον αμαρτωλόν και έμαθα πεντέξι γράμματα ελληνικά, έγινα και καλόγερος. Διαβάζοντας το άγιον και ιερόν Ευαγγέλιον ηύρηκα μέσα πολλά και διάφορα νοήματα, τα οποία είναι όλα μαργαριτάρια, διαμάντια, θησαυρός, πλούτος, χαρά, ευφροσύνη, ζωή αιώνιος. Σιμά εις τα άλλα ηύρηκα και τούτον τον λόγον, οπού λέγει ο Χριστός μας, πως δεν πρέπει κανένας χριστιανός, άνδρας ή γυναίκα, να φροντίζει δια του λόγου του μόνον να σωθή, αλλά να φροντίζει και δια τους αδελφούς του. Και όποιος φροντίζει μόνον δια του λόγου του και δεν φροντίζει και δια τους αδελφούς του εκείνος θα κολασθή. Ακούοντας και εγώ, αδελφοί μου, ετούτον τον γλυκύτατον λόγον οπού λέγει ο Χριστός μας, να φροντίζωμεν και δια τους αδελφούς μας, με έτρωγε εκείνος ο λόγος μέσα εις την καρδίαν μου τόσους χρόνους ωσάν το σκουλήκι οπού τρώγει το ξύλον.

Τι να κάμω και εγώ; Στοχαζόμενος και την αμάθειάν μου εσυμβουλευθήκα τους πνευματικούς μου πατέρας, αρχιερείς, πατριάρχας, τους εφανέρωσα τον λογισμόν μου, ανίσως και είναι θεάρεστον τέτοιον έργον ναν το μεταχειρισθώ, και όλοι με επαρκίνησαν να το κάμω και με είπαν πως τέτοιον έργον καλόν και άγιον είναι.

Ιωάννου Μενούνου, *Κοσμά του Αιτωλού Διδαχές*

Βίος Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη

Ο Όσιος Νικόδημος γεννήθηκε στη Νάξο το έτος 1749 από γονείς ευσεβείς και ενάρετους. Το κατά κόσμον όνομά του ήταν Νικόλαος και από μικρός έδειχνε ότι ήταν άνθρωπος μεγάλης αρετής και ευφυΐας. Τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στη Νάξο και έπειτα στη σχολή της ίδιας πόλης επέκτεινε τις γνώσεις του, με δάσκαλο τον αδελφό του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού, Αρχιμανδρίτη Χρύσανθο. Κατόπιν, 16 χρόνων πήγε στην Ελληνική σχολή της Σμύρνης, όπου κοντά σε φημισμένους διδασκάλους έλαβε ανώτερη παιδεία. Το 1775 πήγε στο Άγιον Όρος και εκάρη μοναχός στη Μονή του Αγίου Διονυσίου με το όνομα Νικόδημος. Οι Πατέρες της Μονής, που διέκριναν τα μεγάλα φυσικά και επίκτητα χαρίσματα του Νικόδημου, τον διόρισαν αναγνώστη και γραμματέα της Μονής. Στη Μονή αυτή ο Νικόδημος, υπήρξε υπόδειγμα διακονίας και πράξεων αρετής. Επιδόθηκε στη μελέτη και συγγραφή πολλών οικοδομητικών, θεολογικών και αγιολογικών βιβλίων. Μεταξύ αυτών είναι ο «Συναξαριστής», το «Εορτοδρόμιον», η «Νέα Κλίμακα», ο «Αόρατος Πόλεμος» και άλλα πολλά.

Απεβίωσε σε ηλικία 60 χρονών, τις πρώτες ορθρινές ώρες της 14ης Ιουλίου του 1809. Τα τελευταία του λόγια ήταν η απάντηση που έδωσε στους μαθητές του όταν τον ρώτησαν αν ησυχάζει: «Τον Χριστό έβαλα μέσα μου και πώς να μη ησυχάσω;». Ενταφιάστηκε στο Λαυριωτικό Κελί των Σκουρταίων στις Καρυές του Αγίου Όρους, αφήνοντας πίσω του ένα τεράστιο πνευματικό συγγραφικό έργο, που σήμερα αποτελεί κεφάλαιο για τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η Εκκλησία μας επάξια από το έτος 1955 μ.Χ. τον κατέταξε στο Αγιολόγιό της.

Πηγή: <http://www.saint.gr>

Ο Αδαμάντιος Κοραής γράφει για τον Ευγένιο Βούλγαρη

Αυτός ο αξιοσέβαστος ιεράρχης είναι τώρα ο πρότανης των μορφωμένων ανθρώπων του έθνους. Ήταν ένας από τους πρώτους που συνέβαλε πιο αποτελεσματικά στην ηθική επανάσταση που λαμβάνει χώρα αυτό το διάστημα μεταξύ των Ελλήνων. Πρόθυμα του αποτίω, από τη δική μου πλευρά, τον φόρο τιμής που το έθνος του οφείλει. Θα θυμάμαι πάντα με ευχαρίστηση την άμιλλα και τη συγκίνηση που προκάλεσαν στην ψυχή μου, νέος ακόμα, οι δημοσιεύσεις της Λογικής του, στην οποία χρωστώ το λίγο φως που κατέχω.

Αδαμάντιος Κοραής, *Mémoire sur d'état actuel de la civilisation dans la Grèce, Paris 1803*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ✚ Αφηγήσεις για την Άλωση.
- ✚ Αφηγήσεις από τον Συναξαριστή των Νεομαρτύρων.
- ✚ Artful Thinking: Εικόνες Νεομαρτύρων.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Ζωή, διδαχές, περιοχές, σχολεία και εικόνες του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού.
- ✚ Μελέτη περίπτωσης: Ευγένιος Βούλγαρης και Νικόδημος Αγιορείτης (I.iii).
- ✚ Artful Thinking: Θρύλοι και παραδόσεις στη νεοελληνική ζωγραφική και τους πίνακες του Νικόλαου Γύζη «Το κρυφό σχολειό», «Φεγγαράκι μου λαμπρό», «Μικρός μικρός στα γράμματα, μικρός και στο ψαλτήρι».
- ✚ Οργάνωση συνδιδασκαλίας με τον καθηγητή της Ιστορίας για την ιστορική πορεία της Ρωμιοσύνης μετά την Άλωση.
- ✚ Έκθεση υλικού στη γιορτή της 25ης Μαρτίου.

II. Η δύναμη του λαϊκού πολιτισμού

Δημοτικά τραγούδια (με θρησκευτικό περιεχόμενο) και κάλαντα γιορτών

Το ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἀπόσπασμα)

Θρῆνος κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
Θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις.
Ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν Πόλιν τὴν ἀγία,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.
Τίς τὸ ἔπεν; Τίς τὸ μῆνυσε; Πότε ἔλθεν τὸ μαντάτο;
Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου
καὶ κάτεργον τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το:
- Καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι καὶ πόθεν κατεβαίνεις;
- Ἔρκομαι ἄκ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἄκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἄκ τὴν ἀνεμοζάλην·
ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
Ἐγὼ γομάριν δὲ βαστῶ, ἀμὲ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ δολωμένα.
Οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν.

Δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ ἀπὸ τὴ Μέσα Μάνη

Ἄγιε μου Γιάννη Πρόδρομε καὶ Βαφτιστὴ τοῦ γιου μου,
πε μου ποὺ εἶναι ὁ γιόκας μου κ' ποὺ ἔναι τὸ παιδί μου.
Δεν ἔχου γλῶσσα νὰ ζε ποῦ, χεῖλη νὰ ζε μιλήσου.
Δεν ἔχου χεροπάλαμα γιὰ νὰ ζε τότε δείξου.
Το λέπεις ἔκينو τὸ παιδί τὸ παραπονεμένο
ὅπου φορεῖ πουκάμισο στο αἶμα βουτηγμένο;
Εκεῖνος ἐν' ὁ γιόκα ζοῦ κ' ἐμέ ὁ Βαφτιστὴς μου.
Ἡ Παναγιά ἡ Δέσποινα, ἐζύγωσε κοντά του
λέπει ποὺ τρέχει τὸ νερό ἀπὸ τὰ σωθικά του.

Κάλαντα τοῦ Λαζάρου

Ἦρθε ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάγια,
ἦρθε τῶν Βαγιῶν ἡ ἐβδομάδα.
Ξύπνα Λάζαρε καὶ μὴν κοιμᾶσαι,
ἦρθε ἡ μέρα σου καὶ ἡ χαρά σου.
Ποῦ ἦσουν Λάζαρε; Ποῦ ἦσουν κρυμμένος;
Κάτω στοὺς νεκρούς, σὰν πεθαμένος.
Δὲ μοῦ φέρνετε, λίγο νεράκι,
πού ἔν' τὸ στόμα μου πικρὸ φαρμάκι.

Δὲ μοῦ φέρνετε, λίγο νεράκι,
 πού 'ν' τὸ στόμα μου πικρὸ φαρμάκι.
 Δὲ μοῦ φέρνετε λίγο λεμόνι,
 Πού 'ν' τὸ στόμα μου, σὰν περιβόλι.
 Ἦρθε ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάγια,
 ἦρθε ἡ Κυριακὴ πού τρῶν' τὰ ψάρια.
 Σήκω Λάζαρε καὶ μὴν κοιμᾶσαι,
 ἦρθε ἡ μάνα σου ἀπὸ τὴν πόλη,
 σοῦ 'φέρει χαρτὶ καὶ κομπολόι.
 Γράψε Θόδωρε καὶ σὺ Δημήτρη,
 γράψε Λεμονιά καὶ Κυπαρίσσι.
 Τὸ κοφνάκι μου θέλει αὐγά,
 κι ἡ τσεπούλα μου θέλει λεφτά.
 Βάγια, Βάγια καὶ Βαγιῶ,
 τρῶνε ψάρι καὶ κολιό.
 Καὶ τὴν ἄλλη Κυριακὴ,
 τρῶνε τὸ ψητὸ τ' ἄρνι.

Δημοτικὸ τραγούδι ἀπὸ τὴν Κάλυμνο

Ἄγιε Νικόλα Ποθιανέ
 πού 'σαι μπρος στο μουράγιο
 βλέπε εμάς τους θαλασσινοὺς
 καὶ δίνε τους κουράγιο.

Παναγιὰ μου, δώσ' τους χρόνια
 σαν τῆς λεμονιάς τα κλώνια.

Νύφη, μυρτιάς μυρτόφυλλο
 ολόχρυσή μου σκέπη
 ὁ ἄντρας που σου δώσανε
 πολὺ καλὰ σοῦ πρέπει.

Δημοτικὸ τραγούδι ἀπὸ τὴ Σκύρο

Ἄγιε μου Γιώργη Σκυριανέ, μεγαλομάρτυρα τρανέ
 καὶ του νησιού καμάρι, ασημένιε καβαλάρη.
 Ψηλά εἶν' τα σκαλοπάτια σου, στο βράχο τα παλάτια σου
 καὶ κάθεσαι στα κάστρα σα να γειτονεύεις τ' ἄστρα.
 Ψηλές καμπάνες του Ἀη Γιωργιού σημαίνουν δώ τσαι πάν' αλλού
 Ὅταν σιγανοχτυπάτε στα ουράνια μάς πάτε
 Στο περιβόλι του Ἀη Γιωργιού ἀκούω λάλημα πουλιού
 Στῆς λεμονιάς τα κλώνια κελαηδοὺν γλυκά τ' ἀηδόνια
 Του Μετοχιού κρύο νερό να πῶ τσαι 'γώ να δροσιστώ
 Εἶν' του Ἀη Γιωργιού δικό του που ποτίζει τ' ἄλογό του.

Γαμήλιο τραγούδι από το Πωγώνι της Ηπείρου

Μαλαματένιος ο Σταυρός από τον Ιορδάνη,
να ζήσει η νύφη και ο γαμπρός, το νέο το στεφάνι.
Μαλαματένιος ο Σταυρός με τα μαργαριτάρια,
να ζήσει η νύφη και ο γαμπρός κι όλα τα παλικάρια.
Μαλαματένιος ο Σταυρός με πράσινες κορδέλες,
να ζήσει η νύφη και ο γαμπρός, και όλες οι κοπέλες.

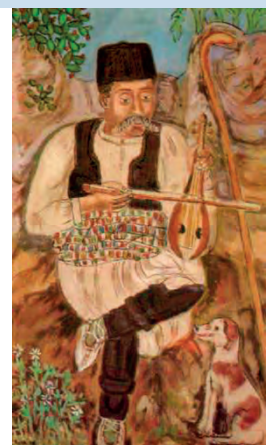
Δημοτικό τραγούδι από την Πελοπόννησο

Λάμπουν τα χιόνια στα βουνά κι ο ήλιος στα λαγκάδια,
λάμπουν και τ' αλαφρά σπαθιά των Κολοκοτρωναίων,
που 'χουν τ' ασήμια τα πολλά, τις ασημένιες πάλες,
τις πέντε αράδες τα κουμπιά, τις έξι τα τσαπράζια,
οπού δεν καταδέχονται τη γη να την πατήσουν.
Καβάλα τρώνε το ψωμί, καβάλα πολεμάνε,
καβάλα πάν' στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάνε,
καβάλα παίρν' αντίδερο απ' του παπά το χέρι.
Φλουριά ρίχνουν στην Παναγιά,
φλουριά ρίχνουν στους άγιους,
και στον αφέντη το Χριστό τις ασημένιες πάλες.
«Χριστέ μας, 'βλόγα τα σπαθιά, 'βλόγα μας και τα χέρια».
Κι ο Θοδωράκης μίλησε, κι ο Θοδωράκης λέει:
«Τούτ' οι χαρές που κάνουμε σε λύπη θα μας βγάλουν.
Απόψ' είδα στον ύπνο μου, στην υπνοφαντασιά μου,
θολό ποτάμι πέρναγα και πέρα δεν εβγήκα.
Ελάτε να σκορπίσουμε, μπουλούκια να γενούμε.
Σύρε, Γιώργο μ', στον τόπο σου, Νικήτα, στο Λοντάρι,
εγώ πάω στην Καρύταινα, πάω στους εδικούς μου,
ν' αφήσω τη διαθήκη μου και τις παραγγελιές μου,
'τι θα περάσω θάλασσα, στη Ζάκυνθο θα πάω».

Νανούρισμα από τα Μαστιχοχώρια Χίου

Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε το παιδί μου,
να μεγαλώσει να θραφή, καλό παιδί να γίνη.
Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
να μάθη γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνη,
για να τσερδίτζη χρήματα, παντού καλά να κάμνη,
ένα τσαι είκοσι σκολειά μ' αληθινούς δασκάλους,
να μάθουν γράμματα οι φτωχοί, αθρώποι να γενούνε,
να μάθουν πως 'ρφανέψαμεν από τους άρχοντάς μας,
να μάθουν πως ξεχάσαμεν του γένου μας τα φρένα,
πως ο καθείς μας χρεωστεί βοήθειαν να δίνη
εις τα σκολειά, 'ς τοις εκκλησιαίς τσαι 'ς τα ορφανεμένα.

Λαϊκή τέχνη: Καταφύγιο και κιβωτός (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, ξυλογλυπτική, υφαντική/κεντητική, αργυροχρυσοχοΐα, κεραμική

Με τον όρο «λαϊκή τέχνη» χαρακτηρίζουμε την ελληνική τέχνη των δύο τελευταίων αιώνων της Τουρκοκρατίας. Η ελληνική λαϊκή τέχνη έχει τις ρίζες της στο Βυζάντιο. Έχει επηρεαστεί, επίσης, από την τέχνη της Ανατολής και της Δύσης. Συγγενεύει, μάλιστα, ιδιαίτερα με την τέχνη των άλλων βαλκανικών λαών. Τα έργα της είναι δημιουργίες ανθρώπων που δε διδάχτηκαν την κάθε μορφή τέχνης σε σχολές, αλλά από έμπειρους τεχνίτες.

Από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της λαϊκής τέχνης είναι ότι:

- ✧ συνδυάζει χρηστικότητα και αισθητική·
- ✧ αποτελεί έκφραση της ομαδικής αισθητικής της συγκεκριμένης κοινωνίας και όχι της προσωπικής αισθητικής κάθε δημιουργού·
- ✧ είναι μια τέχνη συντηρητική που συνδέεται στενά με την παράδοση·
- ✧ φανερώνει έναν κόσμο που ζούσε σε αρμονία με τη φύση και την αναπαριστούσε στην τέχνη του.

Τα έργα της λαϊκής τέχνης αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής του ανθρώπου, καθώς σχετίζονταν με την κατοικία και με την ενδυμασία του, και παράγονταν συχνά από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας. Η ελληνική λαϊκή τέχνη διακρίνεται σε εκκλησιαστική και σε κοσμική. Εκφράζεται, επίσης, με διάφορες μορφές: την αρχιτεκτονική, τη ζωγραφική, τη γλυπτική, καθώς και με την υφαντική, την κεντητική, τη μεταλλοτεχνία, την κεραμική, την επιπλοποιία, την κατασκευή της φορεσιάς και άλλες.

Κ. Αμπελιώτης, Κ. Αποστολόπουλος, Ε. Γεωργιτοσιγιάννη, Μ. Γιαννακούλια, Ε. Κροκίδη, Σ. Προβατάρη, Ά. Σαΐτη, *Οικιακή Οικονομία Β΄ Γυμνασίου, 1. ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, 1.4 Η ελληνική λαϊκή τέχνη.*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ✧ Έρευνα για τραγούδια της παράδοσης με θέμα την Άλωση.
- ✧ Μελέτη περίπτωσης: Θεόφιλος Χατζημιχαήλ, Φώτης Κόντογλου, Ευγένιος Σπαθάρης.
- ✧ Το Άγιον Όρος στη νεοελληνική τέχνη:
http://www.eikastikon.gr/afieromata/athos_gr_art.html

- ✚ Artful Thinking: Εκκλησιαστικά αντικείμενα που φανερώνουν όψεις της καθημερινής ζωής των χριστιανικών κοινοτήτων (εξαπτέρυγα, θυμιατά, καντήλες, επιτάφιοι, αφιερώματα κ.ά.).
- ✚ Οι μαθητές σχεδιάζουν μοτίβα λαϊκής τέχνης και τα εκθέτουν στην τάξη.
- ✚ Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Εικαστικών και της Οικιακής Οικονομίας:
 - α.** Μεταβυζαντινή ναοδομία και ζωγραφική. Τάσεις και ρεύματα.
 - β.** Όψεις της λαϊκής τέχνης (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, ξυλογλυπτική, υφαντική / κεντητική, κεραμική).
 - γ.** Το ζωγραφικό έργο του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ.
- ✚ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Μουσικής:
 - α.** Έρευνα και παρουσίαση δημοτικών τραγουδιών της περιοχής.
 - β.** Παρουσίαση παραδοσιακών τραγουδιών με θέμα την Άλωση.
 - γ.** Έρευνα και παρουσίαση λαϊκών οργάνων της περιοχής.
- ✚ Σε συνεργασία με τον φιλόλογο και τον καθηγητή της Μουσικής:
 - α.** Τοπικά ήθη και έθιμα: καταγραφή και παρουσίαση.
 - β.** Επιβιώσεις των δημοτικών τραγουδιών σε σύγχρονους δημιουργούς (μουσική και στιχουργική).
- ✚ Οργάνωση έκθεσης φωτογραφίας με θέμα τις επιβιώσεις της λαϊκής τέχνης σήμερα.
- ✚ Οργάνωση έκθεσης φωτογραφίας με θέμα τις εκκλησίες και τα αρχοντικά της περιοχής μας.
- ✚ Οργάνωση βραδιάς δημοτικής μουσικής.

III. Από την οικουμενική Ορθοδοξία στις εθνικές Εκκλησίες

Το Αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδας και η ρήξη με το Πατριαρχείο

Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 είχε το εξής επακόλουθο: οι εκκλησιαστικές επαρχίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου που βρίσκονταν στις εξεγερμένες περιοχές της Ελλάδας να αποκοπούν από το κέντρο διοικήσεως και εξάρτησής τους. Αντιλαμβάνεται κανείς σε ποια δυσχερή θέση βρέθηκαν οι επαρχίες αυτές κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων αλλά και μετά από αυτόν. Μακριά από το κέντρο διοίκησης και χωρίς επικοινωνία με αυτό, οι επαρχίες υποχρεώθηκαν να αντιμετωπίσουν πολλά και ποικίλα προβλήματα εκκλησιαστικής φύσης, τα οποία με την πάροδο του χρόνου συσσωρεύονταν. Το βασικότερο πρόβλημα ήταν αυτό των χειροτονιών, καθώς στη διάρκεια του αγώνα, με τον θάνατο πολλών αρχιερέων, ο αριθμός των χηρευουσών εκκλησιαστικών επαρχιών αυξήθηκε σημαντικά. Πολλά μοναστήρια και εκκλησίες είχαν καταστραφεί, οι απώλειες σε έμπυχο δυναμικό ήταν μεγάλες, η εκπαίδευση κληρικών και λαϊκών είχε παραμεληθεί και υπήρχε έλλειψη εκκλησιαστικών βιβλίων. Με την άφιξή του στην Ελλάδα, ο πρώτος Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας εργάστηκε για την επίλυση αυτών των προβλημάτων της Εκκλησίας. Ο πρόωρος όμως θάνατός του έθεσε τέρμα στην προσπάθειά του.

Κατά τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του ανήλικου Όθωνα, ο αντιβασιλέας και υπουργός των εκκλησιαστικών, Μάουρερ, εξέδωσε διατάγματα για την ίδρυση αυτοκέφαλης εθνικής Εκκλησίας, χωρίς την έγκριση του Πατριάρχη. Η διοίκηση και η οργάνωση αυτής της εθνικής Εκκλησίας, με βάση τα προτεσταντικά βαυαρικά πρότυπα, συνεπαγόταν την υποταγή της Εκκλησίας στην κρατική εξουσία. Υπέρμαχος των ιδεών του Μάουρερ αναδείχθηκε ο σπουδαίος Έλληνας λόγιος κληρικός Θεόκλητος Φαρμακίδης, ο οποίος υποστήριξε με σθένος την ανακήρυξη του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδας με κάθε τρόπο. Στον αντίποδα, μια άλλη μεγάλη προσωπικότητα αυτής της περιόδου, ο ιερέας, ρήτορας και συγγραφέας, Κωνσταντίνος Οικονόμος, πολέμησε με τον λόγο και την πένα του τον χωρισμό της Εκκλησίας της Ελλάδας από το Πατριαρχείο. Το διάταγμα υπογράφηκε τελικά στις 23 Ιουλίου/4 Αυγούστου 1833 από Σύνοδο 22 ιεραρχών και η ελλαδική Εκκλησία αποκόπηκε πραξικοπηματικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Για τα επόμενα χρόνια, και μέχρι το 1850, οι σχέσεις της Εκκλησίας της Ελλάδας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως θα διακοπούν.

Η ίδρυση της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδας

Η ίδρυση της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδας δε διεξήχθη ομαλά, καθώς έγινε χωρίς την προηγούμενη συναίνεση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγονταν –μέχρι την Επανάσταση του 1821 και την ίδρυση του τότε μικρού Ελληνικού Βασιλείου– οι εκκλησιαστικές επαρχίες που τη συγκρότησαν. Αλλά και η αρχική οργάνωσή της στηρίχθηκε σε βάσεις ξένες προς τους κανόνες και τις παραδόσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Βέβαια, δεν είναι ούτε ορθό ούτε ωφέλιμο να αποτελεί η Εκκλησία «κράτος εν κράτει»· αλλά το ίδιο δεν είναι σωστό και ωφέλιμο να εξουσιάζει το Κράτος τον ιδιαίτερο αυτόν πνευματικό οργανισμό που είναι η Εκκλησία ή να εξαφανίζει την αυτοτέλεια και την αυτενέργειά της στον κύκλο της πνευματικής δράσης της.

Μεταγραφή από: Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος (1920)*

Η αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ Εκκλησίας της Ελλάδας και Οικουμενικού Πατριαρχείου θα πραγματοποιηθεί μετά από συντονισμένες προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης και με τις δύο πλευρές. Το 1850, το Πατριαρχείο εξέδωσε Συνοδικό Τόμο, με τον οποίο ανακήρυσσε την Εκκλησία της Ελλάδας ως αυτοκέφαλη και καθόριζε το διοικητικό της πλαίσιο σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Τόμος Συνοδικός (1850)

[...] ώρισamen τῇ δυνάμει τοῦ Παναγίου καὶ Τελεταρχικοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦ παρόντος ΣΥΝΟΔΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ, ἵνα ἡ ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, Ἀρχηγὸν ἔχουσα καὶ κεφαλὴν, ὡς καὶ πᾶσα ἡ Καθολικὴ καὶ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχη τοῦ λοιποῦ κανονικῶς αὐτοκέφαλος, ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν γνωρίζουσα Σύνοδον διαρκῆ, συνισταμένην ἐξ Ἀρχιερέων, προσκαλουμένων ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας, Πρόεδρον ἔχουσα τὸν κατὰ καιρὸν Ἱερώτατον Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, καὶ διοικοῦσαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θεῖους καὶ ἱερούς κανόνas ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις καθισταμένην διὰ τοῦ παρόντος Συνοδικοῦ Τόμου τὴν Ἱερὰν ἐν Ἑλλάδι Σύνοδον,

ἐπιγιγνώσκομεν αὐτήν, καὶ ἀνακηρύττομεν πνευματικὴν ἡμῶν ἀδελφήν, καὶ πάσι τοῖς ἀπα-
νταχοῦ εὐσεβέσι καὶ ὀρθοδόξοις τέκνοις τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλη-
σίας ἐπισυνιστῶμεν ὡς τοιαύτην τοῦ λοιποῦ ἀναγνωρίζεσθαι καὶ μνημονεύεσθαι τῷ ὀνόματι
«Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος»· δαψιλεύομεν δὲ αὐτῇ καὶ πάσας τὰς προνομίας
καὶ πάντα τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τὰ τῇ ἀνωτάτῃ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ παρομαρτοῦντα...

Το παράθεμα στο: Εμμανουήλ Κωνσταντινίδης, *Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Αυτοκεφάλου τῆς ἐν
Ἑλλάδι Ἐκκλησίας (1850)*

Ο κίνδυνος του εθνοφυλετισμοῦ καὶ ἡ συνοδική του καταδίκη (1872)

Ἡ αἵρεση τοῦ Εθνοφυλετισμοῦ

Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ 19ος αἰώνας ἀποτελέσῃ τὴν ἀρχὴν γιὰ μίαν σειράν γεγονότων, ἐπαναστά-
σεων καὶ ἀνταγωνισμῶν στὴν Βαλκανικὴ Χερσόνησο. Ἔτσι ἔχουμε τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση
τοῦ 1821 καὶ τὴν δημιουργία τοῦ πρώτου ἐλλαδικοῦ κράτους, ἐνῶ στὴν συνέχεια ἔχουμε τὴν
δημιουργία τῶν υπολοίπων κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς, ὅπως τῆς Ρουμανίας, τῆς Σερβίας, τῆς
Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἡ «ἐθνικὴ ἰδεολογία» κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς γαλλικῆς
ἐπανάστασης καὶ τοῦ ευρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ δημιουργεῖ καὶ στὴν βαλκανικὴ ἐθνικὴς οἰκί-
δες. Οἱ ἐθνικὲς ἐπαναστάσεις δημιουργοῦν ἐθνικὰ κέντρα: Βελιγράδι, Ἀθήνα, Σόφια, Βουκου-
ρέστι. Ἡ διάσπαση τοῦ Ορθοδόξου Γένους, τῆς Ρωμοσύνης εἶναι πλέον γεγονός.

Αὐτὴ ἡ διαίρεση τοῦ Μιλέτ τῶν Ρουμ, ἔφερε τὸ Ἱερό Κέντρο, τὸ ὁποῖο εἶχε τὴν εὐθύνη τῆς
ποιμαντορίας καὶ ἐνότητος τῶν Ρωμίων μέσα στὰ πλαίσια τῆς Οθωμανικῆς Αυτοκρατορίας
σε δύσκολη θέση. Τὸ Πατριαρχεῖο ποὺ πάντοτε εἶχε υπερεθνικὸ χαρακτήρα ἐβλεπε τὸ ποίμνιο
τοῦ χωρισμένο καὶ ἀντιμαχόμενο. Ὁ Εθνοφυλετισμός, ὁ ὁποῖος δημιούργησε πολλὰ προβλή-
ματα ἐντὸς τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, ἔκανε τὸ Πατριαρχεῖο νὰ τὸν καταδικάσῃ ὡς ἐχθρὸ τῆς
ἐνότητος καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀρχιμ. Ἰωακείμ Οικονομικός, *Ἡ αἵρεση τοῦ Εθνοφυλετισμοῦ*

Ἡ συνοδική ἀπόρριψη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φυλετισμοῦ

Στὴ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἶναι κοινωνία πνευματικὴ, προορισμένη ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ
καὶ θεμελιωτὴ τῆς νὰ συμπεριλάβῃ ὅλα τὰ ἔθνη σὲ μίαν ἀδελφότητα μετὰ τὸν Χριστό, ὁ φυλετι-
σμός εἶναι κάτι ξένο καὶ τελείως ἀδιανόητο. Καὶ πράγματι, ὁ φυλετισμός, δηλαδὴ ἡ συγκρό-
τηση ξεχωριστῶν φυλετικῶν Ἐκκλησιῶν στὸν ἴδιον τόπον, οἱ ὁποῖες ἀποδέχονται ὅλους ὅσοι
ἀνήκουν στὸ ἴδιο φύλον (ἔθνος) ἐνῶ ὅλους ὅσοι δὲν ἀνήκουν στὸ ἴδιο φύλον τοὺς ἀποκλείουν,
καὶ οἱ ὁποῖες διοικοῦνται μόνον ἀπὸ ποιμένες τοῦ ἰδιοῦ ἔθνους, ὅπως ἀξιώνουν τῶρα οἱ οπα-
δοὶ τοῦ φυλετισμοῦ, αὐτὸ εἶναι κάτι τελείως ἀνήκουστο καὶ πρωτοφανές.

Ὅχι μόνον στὴν Ορθόδοξη Ἐκκλησία ἀλλὰ ἀκόμη καὶ σὲ αὐτὲς τὶς αἰρετικὲς ἢ σχισματικὲς κοι-
νωνίες δε συνέβη ποτὲ νὰ συνυπάρχουν πιστοὶ τοῦ ἰδιοῦ δόγματος καὶ νὰ εἶναι χωρισμένοι
ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο σὲ ἀνεξάρτητες φυλετικὲς ἐκκλησίες στὴν ἴδια ἐνορία, στὴν ἴδια πόλιν ἢ
χώρα. Ὁ φυλετισμός βρίσκεται σὲ ἀντίφαση καὶ διαμάχη μετὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Ευαγγελίου τοῦ
Χριστοῦ καὶ ποτὲ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δὲν πρόκειται νὰ τὸν ἀποδεχθεῖ καὶ νὰ τὸν υιοθε-
τήσῃ.

Ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου (1872), ΜΑΝΣΙ τ. 45, 475 ἐξ.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο σήμερα: μαρτυρία και ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο

Μετά τη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο (381 μ.Χ.) η Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης απέκτησε το κύρος του «πρώτου θρόνου» ανάμεσα στις άλλες Εκκλησίες της Ανατολής. Ο εξαιρετικά σημαντικός ρόλος της Κωνσταντινούπολης ως πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας προσέδωσε αίγλη και στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης, ο επίσκοπος της οποίας ονομάστηκε, ήδη από τον 4ο μ.Χ. αιώνα, «Αρχιεπίσκοπος», δηλαδή «πρώτος εκ των επισκόπων». Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος (451 μ.Χ.) με ορισμένους κανόνες της αναγνώρισε στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης τα πρεσβεία τιμής έναντι των άλλων Εκκλησιών και τον ρόλο της ως εγγυητή της ενότητάς της. Γι' αυτό και το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης αποκαλείται «Οικουμενικό».

Ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη σύγχρονη Ορθοδοξία

Αν σήμερα το Πατριαρχείο δίνει το ζωντανό «παρών» του σε ολόκληρο το διορθόδοξο και διαχριστιανικό χώρο· αν έχει βαρύνοντα λόγο σε κάθε παρουσιαζόμενη περίπτωση που απαιτεί την παρουσία του, τη διατύπωση της γνώμης του, την προσφορά των καλών του υπηρεσιών, την παρέμβαση ή τη διαιτησία του και τις καταλλακτικές του πρωτοβουλίες· αν, μετά τις κοσμογονικές ανακατατάξεις στην Ευρώπη και την εμφάνιση νέων ιδεών και νέων προβληματισμών, προωθεί δικές του πρωτοβουλίες σε χώρους ηθικο-κοινωνικούς, από την ειρήνη που στηρίζει, τις φυλετικές διακρίσεις και διαμάχες που καταδικάζει, την συναλληλία που διακηρύττει και προωθεί, έως την ακεραιότητα της δημιουργίας και τη διάσωση του περιβάλλοντος που πρωτόβουλα δρομολογεί· αν παρακολουθεί τις διεργασίες της Ενωμένης Ευρώπης και προάγει θετικά με κάθε μέσο την εξυπηρέτηση των πνευματικών και υλικών αναγκών του ευρωπαϊκού ομογενούς ορθόδοξου ποιμνίου του· αν, λοιπόν, όλα αυτά καταγράφονται στο ενεργητικό του σαν πνευματικές ευθύνες και μέριμνα του κατά βάση πνευματικού θεσμού που είναι το Πατριαρχείο, όλα αυτά αποτελούν την πιο φυσική δικαίωση του ιστορικού και αδιαμφισβήτητου πνευματικού του χαρακτήρα, ενός χαρακτήρα για τον οποίον είναι υπερήφανο στο βαθμό που αποβαίνει θεσμός επωφελής υπέρ του συνόλου.

Αυτή είναι η προσφορά του Οικουμενικού Πατριαρχείου μέσα στη σημερινή διάρθρωση των πραγμάτων. Μια προσφορά διακονίας, προς οικοδομήν και προς ειρηνική συνύπαρξη με όλους και για όλους. Μια προσφορά για την Ορθοδοξία, της οποίας είναι η πρωτόθρονη Εκκλησία. Μια προσφορά για τον χριστιανισμό και για κάθε θρησκευόμενο άνθρωπο, χωρίς διάκριση εθνική, φυλετική, θρησκευτική, γλωσσική, ιδεολογική κ.λ.π. Μια προσφορά, τέλος, για την ανθρωπότητα, της οποίας θέλει και επιδιώκει την ευταξία, την πρόοδο, την ευτυχία, την ολοκλήρωση.

Μητροπολίτης Εφέσου Χρυσόστομος Κωνσταντινίδης, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Οικουμενικοί Πατριάρχες από τη Συνθήκη της Λωζάννης έως σήμερα, Γενεύη 1996*

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ✚ Δημιουργία χάρτη όπου σημειώνονται οι μητροπόλεις που αποτελούν την Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας.

- ✚ Καρέκλα αφήγησης: Ένας πιστός αφηγείται μια μέρα μετά την Άλωση της Πόλης.
- ✚ Δημιουργήστε ένα κείμενο με βάση τις λέξεις «κοινότητα» και «εκκλησία» στην Οθωμανική αυτοκρατορία.
- ✚ Συζητήστε σε ομάδες τον ρόλο του σχολείου, όπως τον όριζε ο πατρο-Κοσμάς ο Αιτωλός και συγκρίνετέ το με την εμπειρία σας σήμερα.
- ✚ Μελετήστε τις δύο περιπτώσεις των νεομαρτύρων του αγίου Μιχαήλ και της αγίας Κυράννας. Ποια είναι τα κοινά σημεία που τους κατατάσσουν στους νεομάρτυρες;
- ✚ Συζήτηση στρογγυλής τράπεζας με θέμα: «δημοτικά τραγούδια και θρησκευτική και κοινωνική ζωή».
- ✚ Έρευνα: Η ημιαυτόνομη Εκκλησία της Κρήτης και το εκκλησιαστικό καθεστώς των μητροπόλεων της Δωδεκανήσου.
- ✚ Έρευνα: Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες σήμερα και η σχέση τους με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.
- ✚ Η παρουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδας σε Διεθνείς Οργανισμούς (Ευρωπαϊκή Ένωση, Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών).

ΠΗΓΕΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Όλα τα μεταφρασμένα βιβλικά παραθέματα προέρχονται από τον ιστότοπο της Αμερικανικής Βιβλικής Εταιρείας, πηγή: el.bibles.org

- ✠ Marshall McLuhan, Το Μέσο είναι το Μήνυμα (1960)
- ✠ Ουμπέρτο Έκο, Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή, Ανακοίνωση στο συνέδριο «Vision '67», Νέα Υόρκη 1967 - περιοδικό Σημειολογία/3, σ. 23
- ✠ Μισέλ Ρεϊνιάκ, Εικονική Πραγματικότητα, από το Masterclass «Η Εικονική Πραγματικότητα στη Θεσσαλονίκη», 57ο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης 3-13 Νοεμβρίου 2016
- ✠ Σαν να μην έζησα ποτέ - Επιβάνης (1981), Στίχοι: Κώστας Τριπολίτης, Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης
- ✠ Παναγιώτη Μιχαήλ, Αισθητική θεώρηση της Βυζαντινής τέχνης, Ίδρυμα Μιχαήλ, Αθήνα 2006
- ✠ Νησιώτης Νίκος, Περί εικονογραφίας, περιοδικό Σύναξη, 24, σ. 105-107, Αθήνα 1987
- ✠ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ', Εκδοτική Αθηνών 2000
- ✠ Μ. Kaplan, Βυζάντιο και Ελλάδα, μτφ. Μ. Βαρέπας, εκδόσεις Α. Δελθανάσης 1995, σ. 158
- ✠ J.M.Hussey, The Orthodox Church in th Byzantine Empire, Oxford Univarsity Press 2010
- ✠ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Ι. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΕΡΓΑ, τόμος Γ', ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ 1990
- ✠ Olivier Clement, Η Θεολογία της Εικόνας, http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/contacts_clement_theology.html
- ✠ Φώτης Κόντογλου, Έκφρασις της ορθοδόξου εικονογραφίας, Παπαδημητρίου 2000
- ✠ Γιάννης Τσαρούχης, Ως στρουθίον μονάζον επί δώματος Καστανιώτης 1990
- ✠ Σαρδελής Κώστας, Θεοφάνης, ο Έλληνας, Αθήνα 1986
- ✠ π. Σκλήρης Σταμάτης, Εν εσόπτρω, Γρηγόρης 2002, σ. 203
- ✠ Κώστα Ε. Τσιφόπουλου, Χριστιανικόν Συμπόσιον Δ' Ισπανία, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1969, σσ. 207-214
- ✠ Μάικλ Κάνιελ, Η τέχνη του ιουδαϊσμού, Ντουντούμης 1979
- ✠ Αναστασίου Γιαννουλάτου, Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού, Ακρίτας 2006
- ✠ Hadith - Bukhari 4:47, Narrated 'Aisha
- ✠ Gombrich H. Ernst, Το Χρονικό της Τέχνης, Μορφωτικό Ίδρυμα ΕΤΕ 2011
- ✠ Βίντια Ντετέτζια, Ινδική τέχνη, Καστανιώτης 2001, σσ. 126-128
- ✠ Ιώσηπος, Ιουδαϊκή Αρχαιολογία, Κάκτος 2000, 18, 3, 63-64
- ✠ Ιώσηπος, Ιουδαϊκή Αρχαιολογία, Κάκτος, 2000, 20, 9, 1
- ✠ Τάκτος Κορνήλιος, Annales, Μορφωτικό Ίδρυμα ΕΤΕ 2012, 15,44
- ✠ Ωριγένης, Κατά Κέλσου, Αληθής Λόγος PG 11, 1345-1348.
- ✠ Πασκάλ Μπρυκνέρ, Η αέναη ευφορία, Αστάρτη 2001
- ✠ Πασκάλ Μπρυκνέρ, Το παράδοξο του έρωτα, Πατάκης 2013
- ✠ Martin Buber, Two Types of Faith, The Macmillan company, New York 1951
- ✠ M. K. Gandhi, What Jesus means to me, Navajivan

- Publishing House, Ahmedabad (INDIA) 1959, εφημερίδα Harijan, 12-6-1937
- ✠ M. K. Gandhi, What Jesus means to me, Navajivan Publishing House, Ahmedabad (INDIA) 1959, εφημερίδα Young India, 8-12-1927
- ✠ M. K. Gandhi, What Jesus means to me, Navajivan Publishing House, Ahmedabad (INDIA) 1959, εφημερίδα Harijan, 7-1-1939
- ✠ James E. McEldowney, My Visit With Mahatma Gandhi, <http://www.people.virginia.edu/~pm9k/jem/words/gandhi.html>
- ✠ Νίκος Καζαντζάκης, Ο τελευταίος πειρασμός, εκδόσεις Καζαντζάκη 2008
- ✠ Τάσος Λειβαδίτης, Ο αδελφός Ιησούς, Ποίηση 3, 1979-1990, Μετρονόμος 2015
- ✠ Τάσος Λειβαδίτης, Την πόρτα ανοίγω το βράδυ, Ποίηση 3, 1979-1990, Μετρονόμος 2015
- ✠ ΤΟ ΙΕΡΟ ΚΟΡΑΝΙΟ, Κάκτος 2002
- ✠ Ο Ιησούς απρόσβλητος από τον πειρασμό τη στιγμή της γέννησής του, Sahih al-Bukhari, Beginning of Creation, <https://sunnah.com/bukhari/59>
- ✠ Sahih Muslim, The Book of Destiny (Kitab-ul-Qadr), <https://sunnah.com/muslim/46>
- ✠ Ο Ιησούς στη λογοτεχνία του Ισλάμ, Στο δρόμο του χειμάρρου, Αρμός 2005
- ✠ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, Το τέλος του ηρωισμού, Ο σύγχρονος άνθρωπος, Δοκίμια, Οι Εκδόσεις των Φίλων 1992, σσ. 301-306
- ✠ Έριχ Φρομ, Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία, Μπουκουμάνης 1971, σσ. 184-185
- ✠ Ποιος τη ζωή μου - Τα τραγούδια του αγώνα (1974), Στίχοι: Μάνος Ελευθερίου, Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης
- ✠ Άγγελου Τερζάκη, Προσανατολισμός στον αιώνα, Οι Εκδόσεις των φίλων 2000
- ✠ Μ. Βασιλείου, Εις την μάρτυρα Ιουλίτταν και περι ευχαριστίας, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ, ΤΟΜΟΣ 31^{ος}, PG 31, σσ. 237 – 261
- ✠ Αββά Δωρόθεου, Επιστολαί διάφοροι, Ετοιμασία 2011, Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέα (181)
- ✠ Γρηγορίου Νύσσης, Περί φιλοπτωχείας και ευποιΐας λογ. Α', P.G. 46 στο Ο Θεός μου ο αλλοδαπός, Θανάσης Παπαθανασίου, 2004
- ✠ Τάσου Λειβαδίτη, Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος, Ποίηση 1, 1950-1966, Μετρονόμος 2015
- ✠ Κάλλιστου Ware, Εικόνα, ελευθερία και δημιουργικότητα, Η εντός ημών Βασιλεία, Ακρίτας 2000, σ. 55
- ✠ Ισαάκ του Σύρου, Η ελεήμων καρδιά, Φιλοκαλία των Νηπτικών και Ασκητικών, Ισαάκ του Σύρου Λόγοι Ασκητικοί ΞΒ-ΠΣΤ, Πατερικές Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς» 1991
- ✠ Επίσκοπος Διοκλείας Κάλλιστος (Ware), Ο άνθρωπος ως ιερέας της Δημιουργίας, Η Ορθόδοξη Θεολογία στον 21ο αιώνα, Ίνδικτος 2005
- ✠ Άγιος Λουκάς ο ιατρός, <https://el.orthodoxwiki.org>
- ✠ Γαλάτειας Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Μια φορά κι έναν καιρό μαζί μας επεράτησε η Οσία Φιλοθέη, περιοδικό «Πειραϊκή Εκκλησία», Φεβρουάριος 2001
- ✠ Αγίου Πορφύριου Κausoκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι, έκδοση Ι. Μ. Χρυσοπηγής, Χανιά 2003, σ. 238
- ✠ Τάσος Λειβαδίτης, Αγιότητα, Ποίηση, Τόμος Τρίτος, 1979 - 1987, Κέδρος 2009

✚ Νίκος Καζαντζάκης, «Αναφορά στον Γκρέκο», εκδόσεις Καζαντζάκη 2009, σ. 72

✚ Οι «πέντε στύλοι» του Ισλάμ, Χριστιανισμός και θρησκευόμενα, Β' Γενικού Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα, <http://ebooks.edu.gr>

✚ Γρηγόριος Ζιάκας, Ο μυστικός ποιητής Maulana Jalaladdin Rumi και η διδασκαλία του, Πουρνάρας 1996

✚ Επιγραφή γραμμένη από τον Ρουμί σε τόπο προσευχής στο Ικόνιο.

✚ Γρηγόριος Ζιάκας, Ο μυστικός ποιητής Maulana Jalaladdin Rumi και η διδασκαλία του, Πουρνάρας 1996

✚ Τσάντογκυα Ουπανισάντ, Χριστιανισμός και θρησκευόμενα, Β' Γενικού Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα, <http://ebooks.edu.gr>, σσ. 12-14

✚ Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού, Αθήνα 1988

✚ Σαμσάρα – Κάρμα, Χριστιανισμός και θρησκευόμενα, Β' Γενικού Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα, <http://ebooks.edu.gr>

✚ Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού, Εκδόσεις Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών 1985

✚ Μπαγκαβάτ-Γκιτά, Ο Κρίσνα διδάσκει στον Αρζούνα τρόπους ένωσης με αυτόν, μτφ. Παντουβάς Θ., Καρδαμίτσας 1991

✚ Νταμαπάντα, Η οδός της Αλήθειας, 129, 142, 405, Καστανιώτης 1988

✚ Κομφούκιος, Ανάλεκτα (11.12), (17.12), (15.24), (6.30), (1.8), (12.4), (12.5), μτφ. Μαρία Γεωργοπούλου, Οδυσσέας 2004

✚ Λάο Τσε, Τάο τε Τσινγκ, Εισαγωγή - απόδοση Μ. Μεταξά, Δ. Χουλιαράκης, Μελάνι 2007

✚ Μου 'πες φεύγω μετανάστης - Γράμματα στον Μακρυγιάννη (1979), Στίχοι: Μάνος Ελευθερίου, Μουσική: Ηλίας Ανδριόπουλος

✚ Θανάσης Γιαλκέτσης, Πώς γεννιέται η ξενοφοβία, εφημ. Ελευθεροτυπία/5-7-2009

✚ Η φωνή του Ξένου, Στίχοι, μουσική: Γιώργος Φραντζολάς

✚ Σάρα - Νέα Γη (1996), Στίχοι: Νίνα Ναχμία, Μουσική: Νένα Βενετσάνου

✚ Niemöller, Martin, «First they came for the Socialists», Holocaust Encyclopedia, United States Holocaust Memorial Museum

✚ Παντελής Μπουκάλας, Το τερατώδες κοινό γνώρισμα, εφημ. Καθημερινή, 21-03-2015

✚ Νίκος Εγγονόπουλος, Στην κοιλάδα με τους ροδώνες, Ικαρος 1978

✚ Νορμπέρτο Μπόμπιο, Ορίζοντας τον φανατισμό, εφημ. Ελευθεροτυπία/4-9-2011

✚ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Οι σκληροί καιροί. Η τραγωδία του εικοστού αιώνα, Οι Εκδόσεις των Φίλων⁹ 1993, σσ. 89-92

✚ Άσμα ασμάτων - Η μπαλάντα του Μαουτχάουζεν (1966), Ποίηση: Ιάκωβος Καμπανέλλης, Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης

✚ Αγίου Επιφανίου, «Δος μοι τούτον τον ξένον», Ιδιόμελον ποίημα της Μ.Παρασκευής, PG 41-43

✚ Κάλλιστος Ware, Έπίσκοπος Διοκλείας, Ο Ορθόδοξος Δρόμος, Ίδρυμα Γουλανδρή - Χορν 1984

✚ Δημητρίου Γόννη, Ιεραποστολικοί αγώνες των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου- Αποτίμηση της προσφοράς τους, <http://www.apostoliki-diakonia.gr>, 2012

✚ Ο Ιωάννης Χρυσόστομος για την κοινωνική αδικία, P.G. 60,535-538

✚ Φώτης Κόντογλου, Ο καπετάν-Στέλιος κι ο Βασίφ-εφέντης, Το Αίβαλί η πατρίδα μου, Αστήρ 1957, σσ. 120-124

✚ Ψαλμός 136 - By the Rivers of Babylon, Μουσική Boney M (1978)

✚ Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, Το Ισλάμ ως θρησκεία, http://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/committees/europe/ziakas_islam.html

✚ Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού, Αθήνα 1988

✚ Χιούστον Σμιθ, Οι Θρησκείες του κόσμου, Γκοβόστης 1995

✚ Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Για μία πολυπολιτισμική σύγχρονη κοινωνία, εφημ. Ελευθεροτυπία/31-12-2006

✚ Ο τρελός Θεός - Στροφή (2009), Στίχοι, Μουσική: Νίκος Πορτοκάλογλου

✚ Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, Ο Θεός μου ο αλλοδαπός, Ακρίτας 2002

✚ Μη με φωνάζεις «ξένο», ντοκυμαντέρ στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος, Dialogue Between New Citizens, <https://mediavoxgalanakis.wordpress.com/2010/11/26/>

✚ Βίλχελμ Ράιχ, Άκου ανθρωπάκο, Γνώση 2012

✚ Τάσου Λειβαδίτη, «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος», Ποίηση 1, 1950-1966, Μετρονόμος 2015

✚ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Οι σκληροί καιροί, Οι εκδόσεις των Φίλων 1972

✚ Ε. Μακρή-Μπότσαρη, Σύγχρονα προβλήματα εφήβων (2008), ΕΚΠΑ-ΑΖΠΑΙΤΕ, Αθήνα, από το διαδίκτυο

✚ Ε.Π. Παπανούτσος, Πρακτική Φιλοσοφία, Νόηση 2008

✚ «Το πηγάδι της γραφής» - Τένεδος (1991), Στίχοι Οθωδρής Γκόννης Μουσική, Ερμηνεία: Νίκος Ξυδάκης

✚ Το αληθινό παραμύθι της βίας, Ευγένιος Τριβιζάς, <http://www.tovima.gr/vimagazino/views/article/?aid=452910>

✚ Γιώργος Ιωάννου, Τα παρατσούκλια, Η Σαρκοφάγος, Κέδρος 1992

✚ Οι τραμπούκοι της ζωής μου, Στάθης Τσαγκαρουσιάνος, <http://www.lifo.gr/team/tsagar/56445>

✚ Μάνος Χατζιδάκις, Σκέψεις και παρατηρήσεις για το αναζωογονημένο φαινόμενο του νεοναζισμού

✚ Ίρβιν Γιάλομ, Η μάνα και το νόημα της ζωής, Άγρα 2007

✚ Σάββας Αγουρίδης, Η ιστορική διάσταση του Filioque, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=135091>

✚ Δημήτριος Β. Γόννης, Πώς φθάσαμε στο θρησκευτικό σχίσμα, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=132847>

✚ G. Ostrogorsky, Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, Τόμος Β', Πατάκης (2012)

✚ Acta et scripta [...] de controversio ecclesiae Graecae et Latinae [...], έκδ. C. Will, Λειψία-Marburg (1861)

✚ Patrologia Orientalis 17, 337 και 338. (Νεοελληνική απόδοση, «Εκκλησία, η νέα πορεία», Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 2003 σ. 185)

✚ Γουλιέλμος της Τύρου, Historia rerum in partibus transmarinis gestarum - Select Documents of European History, έκδ. Laffan, Νέα Υόρκη 1929

✠ Γοδοφρείδος Βιλλεαρδουίνος, Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης, μτφ. Γ. Αντύπας, Αθήνα 1985

✠ Β. Κρεμμυδάς - Φ. Ρισπιρίγκου, Ο μεσαιωνικός κόσμος, Γνώση 1985

✠ Edwin Pears, Η Αλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204, μετάφραση: Ιωσήφ Κασσετιάν – Χριστίνα Κασσετιάν, Στοχαστής 2005

✠ Γιάννης Κορδάτος, Ιστορία της Ελλάδας, τόμος VIII, σ. 15

✠ Από ομιλία του Πάπα Ιωάννη Παύλου Β΄ κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα (Μάιος 2001)

✠ Θόδωρος Καρζής, Η γυναίκα στο μεσαίωνα, Φυλλιπότης 1989

✠ Henry Charles Lea, A History of the Inquisition of the Middle Ages, Volume I, σσ. 411 – 414, μτφ. Λάσκαρης Ιατρόπουλος

✠ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Ιστορία του Ευρωπαϊκού πνεύματος, Β΄, α΄, (1968) Αθήνα, σ. 38 (Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, Γ΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., 1998, σ. 27)

✠ Philip Benedict, The Saint Bartholomew's massacres in the provinces, The Historical Journal, 21, 2 Cambridge University Press 1978, pp. 205-225, μτφ. Λάσκαρης Ιατρόπουλος

✠ Edward Burns, Ευρωπαϊκή Ιστορία, τόμος Α΄, σσ. 152-153

✠ Διακήρυξη του Ουεστμίνστερ (1647), κεφ. 3, άρθρο 3, 5 και 7, μτφ. Λάσκαρης Ιατρόπουλος

✠ G. I. Williamson, The Westminster Confession of Faith: For Study Classes, P & R Publishing (2003) Phillipsburg, New Jersey

✠ Max Weber, Η προτεσταντική Ηθική και το πνεύμα του Καπιταλισμού, Gutenberg 2006

✠ Η αλήθεια ελευθερώσει υμάς, Olivier Clement, Ακρίτας, σ.248

✠ Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος, εφημερίδα Μακεδονία 6/5/2007

✠ Πασκάλ Μπρυκνέρ, άρθρο στην ιταλική εφημερίδα Il Sole 24 ore, αναδημοσίευση εφημερίδα Ελευθεροτυπία 06/07/2008

✠ Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, Η αγάπη «έξω βάλλει τον φόβο», <http://www.vimaorthodoxias.gr/>

✠ Λευκή κορδέλα -Μαύρη εκπαίδευση Από συνέντευξη του σκηνοθέτη Μίχαελ Χάνεκε στον Observer

✠ Πηνελόπη Δέλτα, Η ζωή του Χριστού, <https://el.wikisource.org>

✠ Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Ισλάμ, Θρησκευολογική επισκόπησης, Αθήνα 1985

✠ Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, Το Ισλάμ ως θρησκεία, <http://www.ecclesia.gr>

✠ 3000 χρόνια πόνου για τους Ντάλιτ, <http://www.europarl.europa.eu>

✠ Ομιλία του Πάπα Ιωάννη Παύλου Β΄ προς τους αντιπροσώπους Χριστιανικών Εκκλησιών, Εκκλησιαστικών Κοινοτήτων και Παγκόσμιων Θρησκειών, στη Βασιλική του Αγ. Φραγκίσκου (27 Οκτωβρίου 1986) Πηγή: <http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/>, μτφ. Λάσκαρης Ιατρόπουλος

✠ Θρησκευτική ετερότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση: ένα βοήθημα για τα σχολεία. επιμ. John Keast, μτφ. Ναυσικά Χαραλαμπίδου Άγγελος Βαλλιανάτος. επιμ. ελλ. έκδοσης: Άγγελος Βαλλιανάτος,

Συμβούλιο της Ευρώπης (2007)

✠ Στήβεν Ράνσιμαν, Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία, τ. Β΄, εκδόσεις Μπεργαδής σ. 339

✠ Της Αγιά Σοφιάς, Δημοτικό

✠ Τσάμικος – «Της γης το χρυσάφι», Στίχοι: Νίκος Γκάτσος, Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις

✠ Απόστολος Βακαλόπουλος, Ιστορία Νέου Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη 1965

✠ Κωνσταντίνος Γαρίτσης, «Ο Νεκτάριος Τέρπος και το έργο του», Εισαγωγή, σχόλια, κριτική έκδοση του έργου του «Πίστις», Ο Θεοβίτης 2002, μεταγραφή στα νέα ελληνικά Λάσκαρης Ιατρόπουλος

✠ Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον (α΄ έκδοση 1794)

✠ Κωνσταντίνος Αθ. Οικονόμου, Ο Άγιος Νεομάρτυς Μιχαήλ Πακνανάς ο Κηπουρός, http://aktines.blogspot.gr/2016/06/blog-post_226.html

✠ Η εύρεση των λειψάνων της Αγίας Κυράννης της Οσσαίας, <http://www.Amen.gr>

✠ Παναγιώτης Υφαντής, «Το κύμα των εξισλαμισμών και οι εκδοχές της παθητικής αντίστασης: Νεομάρτυρες και κρυπτοχριστιανοί», Ιστορία της Ορθοδοξίας, τ. 5, Αθήνα 2008

✠ Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος, Ο Χατζή Χαλίλ Εφέντης και η ηθική αυτοθυσία του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄, από την εκπομπή «Αρχονταρίκι», ΕΤ1/2001, απομαγνητοφώνηση Λάσκαρης Ιατρόπουλος

✠ Διονύσιος Σολωμός, Ό Ύμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, [στροφές 133-138]

✠ Η Εκκλησία διδάσκαλος των υπόδουλων, Στ. Καραχάλιας, Π. Μπράττη, Δ. Πασσάκος, Γ. Φίλιας, Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου. <http://ebooks.edu.gr>

✠ Αρχιμ. Δοσίθεος Κανέλλος, Βίος και Μαρτύριον του Αγίου Ιερομάρτυρος Κοσμά του Αιτωλού, Οι Άγιοί μας, Ι. Μ. Τατάρνης Ευρυτανίας, εκδόσεις γ΄, σ.123 εξ.

✠ Ιωάννης Β. Μενούνος, Κοσμά του Αιτωλού διδαχές και βιογραφία, Ακρίτας, Αθήνα (2002). σσ. 142, 117 εξ.

✠ Βίος Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη, <http://www.saint.gr>

✠ Αδαμάντιος Κοραΐς, Mémoire sur d'état actuel de la civilisation dans la Grèce, Paris 1803, μτφ. Λάσκαρης Ιατρόπουλος

✠ Το ανακάλημα της Κωνσταντινουπόλεως, Δημοτικό

✠ Δημοτικό τραγούδι για τη Μεγάλη Παρασκευή από τη Μέσα Μάνη

✠ Κάλαντα του Λαζάρου

✠ Δημοτικό τραγούδι από την Κάλυμνο

✠ Δημοτικό τραγούδι από τη Σκύρο

✠ Γαμήλιο τραγούδι από το Πωγώνι της Ηπείρου

✠ Δημοτικό τραγούδι από την Πελοπόννησο

✠ Νανούρισμα από τα Μαστιχοχώρια Χίου

✠ Κ. Αμπελιώτης, Κ. Αποστολόπουλος, Ε. Γεωργιτσογιάννη, Μ. Γιαννακούλια, Ε. Κροκίδη, Σ. Προβατάρη, Ά. Σαΐτη, Οικιακή Οικονομία Β΄ Γυμνασίου, 1. ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, 1.4 Η ελληνική λαϊκή τέχνη.

✠ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος (1920)

✠ Εμμανουήλ Κωνσταντινίδης, Η ανακήρυξις του Αυτοκεφάλου της εν Ελλάδι Εκκλησίας (1850), Αθήνα 1983

✠ Αρχιμ. Ιωακείμ Οικονομικός, Η αίρεση του Εθνοφυλετισμού, <http://www.amen.gr>

✚ Πρακτικά της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως (1872), MANSI τ.45, 475 εξ.
✚ Μητροπολίτης Εφέσου Χρυσόστομος Κωνσταντινίδης, Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Οικουμενικοί Πατριάρχες από τη Συνθήκη της Λωζάννης έως σήμερα, Γενεύη 1996

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

σ. 6 Σκηνή από την ταινία «Αντρέι Ρουμπλιώφ» του Αντρέι Ταρκόφσκι (1966)
σ. 10 Αλήθεια και ΜΜΕ
σ. 11 Εικονική πραγματικότητα
σ. 12 She's got your eyes, concept: Warren Neily, photo: Shannon Mendes
σ. 12 Mobile Lovers, Banksy, Αγγλία
σ. 12 Αδράνεια, Τζέισον ντε Κάιρες Τέιλορ, Museo Subacuatico de Arte, κόλπος Κανκούν, Μεξικό
σ. 14 Γονατιστός προσκυνητής μπροστά στο άγαλμα του Θεού Anubis (Αίγυπτος, 680 - 660 π.Χ.)
σ. 14 Οι Εβραίοι λατρεύουν το χρυσό μοσχάρι, Marc Chagall (1931)
σ. 15 Ο καλός Ποιμήν, 4ος αι., Ρώμη, Μουσείο Επιγραφών
σ. 16 Ο βασιλιάς Άβγαρος με το Άγιο Μανδήλιο, λεπτομέρεια από Τρίπτυχο στη Μονή Αγίας Αικατερίνης Σινά
σ. 17 Ο απόστολος Λουκάς εικονογραφεί τη Θεοτόκο, εικόνα του 16ου αιώνα
σ. 18 Εικονομάχοι καλύπτουν την εικόνα του Χριστού με ασβέστη. Ψαλτήρι Χλουντόφ, περί το 830, Μόσχα, Ιστορικό Μουσείο
σ. 21 Η Κυριακή της Ορθοδοξίας, εικόνα από εργαστήριο της Κωνσταντινούπολης (1375-1425)
σ. 22 Εικόνα των Αγίων Πάντων (19ος αιώνας)
σ. 24 Ο Χριστός σωτήρας, Θεοφάνης ο Έλληνας, 14ος αι. Καθεδρικός ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, Μόσχα
σ. 25 Αγία Τριάδα, (λεπτομέρεια), Αντρέι Ρουμπλιώφ, περ. 1420, Tretyakon Gallery, Μόσχα
σ. 25 Η ταφή του κόμη Οργκάθ, (λεπτομέρεια: το πρόσωπο του καλλιτέχνη), Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, 1586-1588, ελαιογραφία, Ναός του αγίου Θωμά, Τολέδο, Ισπανία
σ. 27 Μενορά, η εφτάφωτη λυχνία
σ. 27 Μιζράχ, Βόρεια Αφρική, 19ος αι., Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας του Ιουδαϊσμού, Παρίσι
σ. 28 Μεταλλική θήκη Μεζουζά
σ. 28 Μεντρεσές Τίλλα Κάρι, Σαμαρκάνδη, Ουζμπεκιστάν, 17ος αι.
σ. 29 Αυλή των Λεόντων, Ισλαμικό ανάκτορο, Αλάμπρα, Γρανάδα, Ισπανία, 1377 μ.Χ.
σ. 29 Bodhgaya, Bihar, Ινδία, φωτ. Steve McCurry,
σ. 30 Ο Σίβα ως Mahesha (Μπράχμα), Ινδία, 10ος αι. μ.Χ., γρανίτης, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη
σ. 31 Ο θεός Γκανέσα, γιος του Σίβα και της Παρβάτι, 14ος-15ος αι., ελεφαντοστό (φίλντισι), Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη
σ. 32 Η τριπλή προτομή του Σίβα (6,1μ. ύψος), νησί Ελεφάντα, 550-575 μ.Χ., Ινδία
σ. 32 Natalia Goncharova, εικονογραφικά μοτίβα
σ. 34 Ο Χριστός ενώπιον του Πιλάτου, Ντούτσιο, 1308-1311, Museo dell'Opera del Duomo, Σιένα, Ιταλία

σ. 36 Brighton Pier Snub23 Orcanoodles, 2007
σ. 37 Ιδού ο άνθρωπος, Σαλβαντόρ Νταλί, 1967, από τη σειρά «Η Αγία Γραφή»
σ. 40 Ο Χριστός αποχωρίζεται τους μαθητές του, Ντούτσιο ντι Μπουονινσένια, 1308-1311, Museo dell'Opera del Duomo, Σιένα, Ιταλία
σ. 41 Ιησούς Χριστός, Αντώνιος Φίκος, 2016
σ. 43 Εμβλέψατε εις τα πετεινά του ουρανού, Αντώνιος Φίκος, 2010
σ. 45 Ο σπλαχνικός πατέρας, Μαρκ Σαγκάλ, 1975-1976
σ. 46 Ο Χριστός και η Σαμαρείτισσα, Margherita Pavesi Mazzoni
σ. 47 Ο Ιησούς και ο Ζακχαΐος, Έλενα Τρερκάσοβα
σ. 49 Ο Ιησούς θεραπεύει τον τυφλό, Ντούτσιο ντι Μπουονινσένια, 1311, Εθνική Πινακοθήκη του Λονδίνου
σ. 52 Η Σταύρωση, Ευαγγέλιο του Ραμπουλά, 6ος αι., Λαυρεντιανή Βιβλιοθήκη, Φλωρεντία
σ. 53 Ο κίτρινος Χριστός, Paul Gauguin, 1889, Albright-Knox Art Gallery, Buffalo, ΗΠΑ
σ. 54 Η Υπαπαντή, Ντούτσιο ντι Μπουονινσένια, 1308-1311, Museo dell'Opera del Duomo, Σιένα, Ιταλία
σ. 54 Ο Χριστός εν ετέρα μορφή, Μανουήλ Πανσέληνος, 13ος-14ος αι., Ναός Πρωτάτου, Καρυές, Άγιον Όρος
σ. 55 Η προσκύνηση των μάγων, Pietro Perugino, 1504
σ. 56 Η Παναγία και ο Ιησούς, παλιά περσική μικρογραφία
σ. 56 Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου στο Ισλάμ
σ. 58 Ανθρωπίνες μορφές στην έρημο προστατεύονται από τον πρωινό παγερό αέρα φορώντας τις κάπες τους, προσφυγικός καταυλισμός στην Αιθιοπία, Σεμπασιάο Σαλγάδο, 1984
σ. 59 Δορκάδα, Πέρης Ιερεμιάδης
σ. 60 Σιωπή, Odilon Redon, 1911, Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Νέα Υόρκη
σ. 62 Ο άνθρωπος του Βιτρούβιου, Λεονάρντο Ντα Βίντσι, 1490, Πινακοθήκη Ακαδημίας Βενετία
σ. 62 Ο Μπάτμαν του Βιτρούβιου, κόμιξ
σ. 62 The Vitruvian mouse, κόμιξ
σ. 63 Ο περιπατητής, Marti-Moreno, γλυπτό, τεχνική με σίδηρο, 2012
σ. 65 Εγώ ειμί η άμπελος η αληθινή, Έλενα Τσερκάσοβα
σ. 65 Η Δημιουργία της Εύας, Bible of Souvigny, 12ος αιώνας
σ. 65 Η Δημιουργία του κόσμου, ψηφιδωτό, 13ος αι., Βαπτιστήριο του αγίου Ιωάννη, Φλωρεντία
σ. 66 Ο Ιησούς πλένει τα πόδια των μαθητών του, 16ος αι., Ιερά Μονή Διονυσίου, Άγιον Όρος
σ. 66 Νυπτήρας, Έλενα Τσερκάσοβα
σ. 67 Καταυλισμός προσφύγων, Τανζανία, Σεμπασιάο Σαλγάδο, 1994
σ. 69 Η ονοματοδοσία των ζώων από τον Αδάμ, μονή Αναπαυσά, Μετέωρα, 16ος αιώνας
σ. 69 Bible de Moutier-Grandval Abbaye Saint-Martin de Tours
σ. 70 Hildegard von bingen scivias 2.1 The redeemer 1150, trivium art history
σ. 72 Άγιος Λουκάς Αρχιεπίσκοπος Συμφερούπολεως και Κριμαίας
σ. 73 Η αγία Φιλοθέη, Φώτης Κόντογλου, Ναός αγίας Φιλοθέης, Αθήνα
σ. 74 Η αγία Φιλοθέη διδάσκει
σ. 75 μορφή, π. Σταμάτης Σκλήρης

σ. 76 Οι άγγελοι τιμούν τον Αδάμ, μικρογραφία από την Περσία (1560), British Library

σ. 76 Τζελαλεντίν Ρουμί

σ. 76 Ο υπηρέτης του Θεού που κατέχει σοφία και μυστική γνώση, μικρογραφία από τη Μογγολία, 17ος αι.

σ. 78 108 Βούδες, φωτ. Steve Mc Curry

σ. 81 Βοσκός, Natalia Gontcharova, 1915

σ. 82 Ο Καλός Σαμαρείτης, Βίνσεντ Βαν Γκόγκ, 1890, Kröller-Müller Museum, Otterlo, Ολλανδία

σ. 84 Μετανάστες, Βλάσης Κανιάρης, 1974

σ. 85 Περιστερία εναντίον της μετανάστευσης, Banksy, Clacton-on-sea Essex, 2014

σ. 87 Zero, ταινία μικρού μήκους, Christopher Kezelos, 2010

σ. 88 Φιλία εις τα παιδιά, ταινία-ντοκιμαντέρ, Βασίλης Λουές, 2011

σ. 91 Η φιλοξενία των τριών αγγέλων από τον Αβραάμ, Μαρκ Σαγκάλ, 1931

σ. 91 Η παραβολή του καλού Σαμαρείτη, Αντώνιος Φίκος, Αυγοτέμπερα σε χειροποίητο ιαπωνικό χαρτί κολλημένο σε ξύλο, 2013

σ. 92 Θρήνος, Κωνσταντίνος Παρθένης, ελαιογραφία σε μουσαμά, 1917

σ. 94 Ο Πύργος της Βαβέλ, Σαλβαντόρ Νταλί, 1967

σ. 94 Πεντηκοστή, Ευαγγέλιο του Ραμπουλά, 6ος αι., Λαυρεντιανή Βιβλιοθήκη, Φλωρεντία

σ. 95 Κύριλλος και Μεθόδιος,

σ.98 Χορευτές και μουσικοί, Αλγερία, 1910, φωτ. Jules Gervais-Courtellemont, Αρχείο Albert Kahn

σ.99 Ινδουιστές προσκυνητές βουτούν νερά του ποταμού Γάγγη στην πόλη Μπενάρες ή Βαρανάσι, Ινδία

σ. 99 108 Βούδες, φωτ. Steve Mc Curry

σ. 101 Όχι, ευχαριστώ, Pavel Kuchinsky

σ. 102 Award Winning Cartoon - 10

σ. 104 Γάτες, Ναταλία Γκοντσάροβα, ελαιογραφία, 1913, Μουσείο Solomon R. Guggenheim

σ. 106 Κάν και Αβελ, Μαρκ Σαγκάλ, λιθογραφία, 1960

σ. 107, Οικογένεια δύπλα στη θάλασσα, Πάμπλο Πικάσο, 1903

σ. 108 Μπούρμα, φωτ. Steve McCurry, Pagan. 2010

σ. 109 Παιδί στο δρόμο, Ιωάννης Μαστερόπουλος, 2014

σ. 110 instruction manual for life (Εγχειρίδιο Οδηγιών για τη Ζωή), QualiaSoup. 2012

σ. 112 One Human Family, Food for All, σκηνοθεσία Denizcan Yuzgul, 2014

σ. 114 Ο πατριάρχης Φώτιος, από τη χρονογραφία του Ιωάννη Σκυλίτση, Νότιος Ιταλία (Παλέρμο), γύρω στα 1150-75, τέμπερα σε περγαμηνή, 235 φύλλα, Μαδρίτη Εθνική Βιβλιοθήκη

σ. 115 Σταυροφόροι, Τοιχογραφία, 12ος αι., Παρεκκλήσι των Ναϊτών, Γαλλία

σ. 115 Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204, μινιατούρα, 15ος αι.

σ. 116 Η είσοδος των Σταυροφόρων στην Κωνσταντινούπολη, Ευγένιος Ντελακρουά 1840, Μουσείο του Λούβρου

σ. 117 Όταν η λογική κοιμάται γεννιούνται τέρατα, Φρανσίσκο Γκόγια, Μουσείο του Πράδο, Μαδρίτη

σ. 118 Καύση τριών υποτιθέμενων μαγισσών, 1585, Johann Jakob Wick, Ελβετία

σ. 119 Ο άγιος Δομνίκος προεδρεύει στην τελετή θανάτωση στην πυρά, Pedro Berruguete, περ. 1496,

Μουσείο Πράδο, Μαδρίτη

σ. 119 Μαρτίνος Λούθηρος, Lucas Cranach the Elder, ελαιογραφία, 1528

σ. 120 Η Σύνοδος του Τρέντο, το 1545, Nicolo Dorigati, 1711, Museo Diocesano Tridentino, Τρέντο, Ιταλία

σ. 121 Ο πρωτομάρτυρας Στέφανος, Έλενα Τσερκάσοβα

σ. 122 Πρόσφυγες στην Κροατία, φωτ. Sebastião Salgado, 1994

σ. 122 Ο άγγελος αναγγέλλει στις Μυροφόρες την Ανάσταση του Χριστού, Έλενα Τσερκάσοβα

σ. 124 Κοράνιο του 18ου αιώνα

σ. 125 Ντάλιτ, Ινδία, φωτ. Steve McCurry, 1996

σ. 126 Mumbai, Ινδία, φωτ. Steve McCurry

σ. 126 Κόκκινο αγόρι, Γιορτή των χρωμάτων, Βομβάη, Ινδία, φωτ. Steve McCurry, 1996

σ. 127 Ο καλός ποιμένας, Daniel Bonnell, 2003

σ. 128 Ενώνοντας τα χέρια για την ειρήνη, Hanna Varghese

σ. 129 Πόλεμος- Έρως-Μνήμη-Φυλακή-Θλίψη, Μπάμπης Πυλαρινός, 2008

σ. 130 Σημείο Ελευθερίας (λεπτομέρεια), Χρήστος Μποκόρος, 2012

σ. 132 Θρηνητικό συναξάρι Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Κόντογλου Φώτης, 1949

σ. 133 Παναγία η Κεριώτισσα, Χρήστος Μποκόρος, 2013

σ. 134 Ο Διγενής Ακρίτας, Σπύρος Βασιλείου, ξυλογραφία

σ. 137 Άγιος νεομάρτυς Μιχαήλ ο Πακκανάς

σ. 139 Η αγία νεομάρτυς Κυράννα

σ. 140 Ο Άγιος νεομάρτυρας Κωνσταντίνος ο Υδραίος, Ράλλης Κοψίδης

σ. 140 Ο ήρωας Αθανάσιος Διάκος το 1821, Χατζημιχαήλ Θεόφιλος, 1930

σ. 141 Ο απαγχονισμός του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε', Χατζημιχαήλ Θεόφιλος

σ. 142 Το μαρτύριο του αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης, Αντώνιος Φίκος

σ. 143 Ιερέας με τον μαθητή του, Μαργαρίτης Φίλιππος, 19ος αι., Μουσείο Μπενάκη

σ. 144 Ο άγιος Κοσμάς ο νέος μάρτυρας, φορητή εικόνα (τεχνουργήθηκε εν ζωή) 1767, Ιερός ναός αγίου Νικολάου Ζίτσας

σ. 146 Ο Ευγένιος Βούλγαρης ή Βούλγαρις (1716 - 1806)

σ. 147 Λυράρης, φωτ. Κωνσταντίνος Μάνος

σ. 148 Ο Επιτάφιος Θρήνος, Κέντημα, 1599, Μουσείο Μπενάκη

σ. 148 Αγιασώσεις Χορεύοντες εις την Καρύνην, Χατζημιχαήλ Θεόφιλος

σ. 149 Ελληνικός γάμος στην Αθήνα, 1825, Louis Dupre (1789-1837), Μουσείο Μπενάκη

σ. 149 Αρματωλοί και κλέφτες, Φώτης Κόντογλου, 1948, Δημαρχείο Αθηνών

σ. 149 Λίμνιος Κεχαγιάς, Χατζημιχαήλ Θεόφιλος, 1930

σ. 150 Γυναίκα από την Αταλάντη, Γιάννης Τσαρούχης, 1962, ιδιωτική συλλογή

σ. 155 Έξοδος, Χρήστος Μποκόρος, ζωγραφισμένο με χρώματα λαδιού σε πανί και ξύλο, 2005

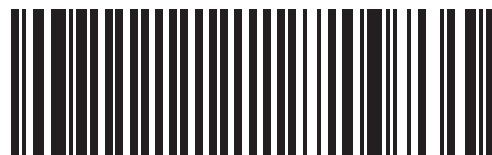
Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-21-0189
ISBN 978-960-06-5488-2

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

(01) 000000 0 21 0189 7